

OKO IZBORA

(Parlamentarni izbori u Republici Srbiji, 11 maj 2008. godine)

17

CENTAR ZA SLOBODNE IZBORE I DEMOKRATIJU

OKO IZBORA 17

Parlamentarni izbori u Republici Srbiji, 11 maj 2008. godine

Priredio: **Srećko Mihailović**

Za izdavača:

Zoran Lučić

Urednik:

Srećko Mihailović

Lektor:

Predrag Brebanović

Prelom i štampa:

VUKOSLAVOVIĆ studio

Tiraž: 500 komada

Štampanje ove knjige omogućila je ambasada
Republike Mađarske u Beogradu.

Projekat posmatranja parlamentarnih izbora podržali su: Nacionalni demokratski institut (NDI), Internacionalni republikanski institut (IRI), The Olof Palme International Center/SIDA, ambasada Finske, ambasada Kraljevine Danske, The German Marshall Fund, Canadian International Development Agency/CIDA.

Centar za slobodne izbore i demokratiju (CeSID)

Resavska 94/V, 11 000 Beograd

e-mail: cesid@cesid.org.yu

sajt: www.cesid.org

OKO IZBORA

(Parlamentarni izbori u Republici Srbiji, 11 maj 2008. godine)

17

SADRŽAJ

- Srećko Mihailović
7 STARE I NOVE LINIJE IDEOLOŠKO - VREDNOSNOG RASCEPA
- Marijana Simić, Nemanja Cocić
21 CeSID-MONITORING PARLAMENTARNIH IZBORA
- Zoran Lučić
35 POGLED NA IZBORNE REZULTATE
- Milan Jovanović
59 SRPSKI BIRAČI IZMEĐU SUVERENISTA I EVROINTEGRISTA
- Snježana Milivojević, Bojan Klačar, Ana Nikolić
92 AFERE, DRŽAVNI MARKETING I IZNAJMLJENI TERMINI
- Zoran Stojiljković
103 IZBORNE KOALICIJE I PROCES FORMIRANJA VLASTI U SRBIJI (1990-2008)

Srećko Mihailović

STARE I NOVE LINIJE VREDNOSNO-IDEOLOŠKOG RASCEPA

Po čemu se parlamentarni izbori iz maja 2008. godine razlikuju od onih ranijih, ako se uopšte razlikuju?

Majske izbore karakterisala je, najpre, (1) *žestoka borba za vlast*, koja je za mnoge političke stranke bila gotovo nalik na onu iz jeseni 2000. godine (*biti ili ne biti!*). Na delu je bila negativna motivacija – većina stranaka bila je manje usredsređena na izborni uspeh, a više na strah od poraza, tj. neostvarena očekivanja pristalica i stranačkih rukovodstava. Oštrina same borbe dovela je i do (2) *prljave predizborne kampanje*, koja je i u tom pogledu bila drugačija od nekoliko prethodnih. Osim toga, (3) *tri ideološka fenomena* – koja su se našla u fokusu kampanje, iako već dugo predstavljaju razloge za rascep na političkoj sceni Srbije¹ – po prvi put su imali odlučujuću ulogu u izbornom opredeljivanju građana. Među njima su dva doživela svoje zenite, dok je jedan definitivno postao dominantan: (3.1) „*kosovski patriotizam*“ je poslednji put značajno uticao na glasove, a isto važi i za (3.2) *odnos prema dobu vladavine Slobodana Miloševića*; no, u biračkoj masi dominante su postale (3.3) *proevropske vrednosti*, koje su se pretvorile i u faktor koji će trajnije određivati izborna opredeljenja. Pri tom je (4) *levica (kakva-takva) ponovo zavládala* političkom scenom Srbije. Najzad, (5) *političke partije su opet zadobile odlučujuću ulogu* u formiranju vladajućih koalicija.

1. Prljavom kampanjom do voljene vlasti

Na ovim, osmim po redu parlamentarnim izborima, mnogo toga je bilo u igri. Kako među onima koji biraju, tako i među onima koji su očekivali da budu izabrani.

Kod onih koji biraju (ili im se barem čini da biraju i odlučuju o sastavu buduće vlasti) još jednom se javila nada da se stvari mogu promeniti i da će uzde vlasti preći u ruke „onih pravih“. Naravno, jedni su svoju nadu vezali za jednu stranku, drugi za drugu, treći za treću... Podela nade bila je takva da uzde vlasti nisu mogle da stanu u jednu ruku.

Posmatrano iz nešto objektivnijeg ugla, može se reći da je bilo razloga za nadu. Sama činjenica da su stvari mogle da budu gore nego do tada pruža dovoljno prostora za očekivanje da se neće krenuti u tom pravcu – već u suprotnom, ka boljitku. I upravo su ovaj momenat tokom kampanje problem-

¹ Na jednoj ideološko-vrednosnoj strani su antievropski nastrojene „kosovske patriote“, koje se rado sećaju doba vladavine Slobodana Miloševića. Na drugoj strani su „proevropljani“ koji zastupaju meko rešenje kosovskog pitanja i sa ideološkim gnušanjem se distanciraju od Miloševićeve vladavine.

---

atizovale neke od glavnih stranaka: *Ako ne prelomite pametno, biće nam gore!* Štaviše, u završnici kampanje javnost je dobila i konkretne naznake boljitka, pa je tako moglo da se zaključí kako *sa ovima zaista ima šanse da nam bude bolje!*

No, i onima koji su očekivali da budu izabrani mnogo toga je zavisilo od toga da li će se i u kojoj meri izborna očekivanja ostvariti. Za gotovo sve relevantne stranke izbori su rešavali pitanje vitalnih stranačkih kapaciteta – ostajanje izvan vlasti za mnoge je značilo krah ili početak kraha. Otuda su važne stranke u ovu izbornu bitku ušle sa spartanskom logikom (*sa štitom ili na štitu!*): sve izuzev pobeđe zapravo je poraz, i to ne samo izborni.

Radikali su bili pred izazovom da u četvrtom pokušaju dođu do vlasti. Stalni uspon ove stranke posle 2000. godine nije više zadovoljavao apetite simpatizera i članova, kao ni stranačkog vođstva. Izborna pobeđa se postavljala kao specifičan uslov opstanka, i nju više nije mogla nadomestiti ni titula pojedinačno najjače stranke, niti nada da će se do pobeđe doći na nekim sledećim izborima! Uostalom, neko je u ovoj stranci konačno morao da položi račun za to što nije u stanju da kapitalizuje ogromnu snagu. U vazduhu je stalno lebdelo pitanje: *kako to da ono što pristalice, simpatizeri i članovi stranke ostvare na biralištu, vođstvo stranke uvek izgubi pre ili posle izbora, kada se gleda ko će s kim?*

Demokrate, koje su na vlasti faktički od 2001. godine (sa izuzetkom nešto više od godine dana), okupile su u svojim redovima ne samo ideološke pristalice, već i mnogo onih koji su željni vlasti i kojima je ona prioritet u ponašanju i političkom bivstvovanju. Reč je o onim ljudima kojima je komad vlasti preči od bilo koje ideologije, i koji stoga idu za vlašću, a ne za strankom. Otuda bi iole trajniji opozicioni status ovu stranku usmerio na silaznu putanju. Vlast donosi uspeh kod birača, i demokrate to znaju, kao što je to znao i Milošević tokom devedesetih. Silazak sa vlasti za ovake stranke ima gotovo katastrofalne posledice. (Radi se o desetinama hiljada ljudi koji su na vlasti i pri njenim institucijama u republici, opštinama, brojnim javnim preduzećima, kao i u mnogim drugim ustanovama koje ovako ili onako zavise od volje onih koji imaju vlast na državnom nivou.)

Demokratska stranka Srbije se izgradila dok je bila na vlasti. Ovu partiju je oformio Vojislav Koštunica, nakon što se odvojio od demokrata, ali je ona u pravom smislu reči uspostavljena tek dolaskom Koštunice na čelo tadašnje države, da bi se definitivno ustrojila pošto je njen predsednik postao predsednik vlade. Naravno, ostaje pitanje šta će biti sa strankom (za koju mnogi tvrde da nije liderska) nakon što se njen lider odlučio da iz ideoloških razloga ide na izbore (v. tekst Milana Jovanovića u ovoj knjizi), i nakon što je izgubio te izbore, kako na biralištima, tako i u predizbornim i postizbornim igrama!

„Eksperska stranka“ G17 plus – kao partija desnog centra – po nekim je mišljenjima stranka ljubitelja vlasti (kao da je to osobenost samo ove stranke!). U skladu s tim, nije čudno to što su njeni lideri zaseli na vlast faktički

još 2001. godine, i da je ova stranka jedina *neprestano* u vlasti nakon „plišane revolucije“. Ovakvu prirodu stranke opravdava njen ekspertski karakter. Ipak, postavlja se pitanje: kako će se ponašati eksperti ukoliko stranka u nekom trenutku ne bude u vlasti?

„Novosrbi“ Velje Ilića, ma šta ko mislio, imali su lidera koji je znao kada treba otići od Vuka Draškovića i priključiti se DSS-u, mada bi se i jedna i druga odluka teško mogle ideološki i programski obrazložiti. Gubitničko ostajanje uz Koštunicu kao da je bilo ideološki uslovljeno (ili je u pitanju tek loš proračun izbornih potencijala?). Ova stranka nije za vlast vezana ni više ni manje od drugih, i nema sumnje da je se „rado seća“!

Socijalisti su partija vlasti: od svih 18 godina trajanja višepartijskog sistema, oni su *na* vlasti, *u* vlasti ili *pri* vlasti bili gotovo 15 godina. Nema sumnje da znaju šta je vlast, a znaju i kako do nje da dođu i da se na njoj održe. Socijalisti su vladali 1990-2000. godine, a potom su neformalno u vlasti od februara 2004, kada su podržali manjinsku vladu DSS, G17 plus i SPO; nakon godinu dana pauze u kojoj su stvari bile drukčije zbog (trenutne) ljubavi DSS i DS, socijaliste su ponovi u vlasti, ali sada i formalno.

Liberalne demokrate Čedomira Jovanovića su možda više od svih – programska stranka; ostavljaju utisak da im nije stalo do one izvršne vlasti, ali im je itekako stalo do zakonodavne. U svakom slučaju, za njih se može tvrditi da znaju da vlast kvari ljude, jer su imali priliku da budu u vlasti, a nisu je prihvatili. Postizborna vlast u postojećem sastavu je i uspostavljena zahvaljujući njima, a da oni pri tom nisu, barem ne vidljivo, naplatili svoju podršku! Međutim, i njima je stalo do vlasti – jer da nije, mogli su je prepustiti radikalima...

Sve u svemu, težnja za vlašću je prirodna osobina političkih stranaka. Nije pak prirodno da se za vlast bori po svaku cenu i na bilo koji način – a upravo je to bio slučaj na ovim parlamentarnim izborima. Do vlasti se htelo i na „prljav“ način! U tome su političke stranke imale snažnu podršku vlastitih medija, kao i onih medija kojima je mnogo više stalo do spektakla i estrade, nego do realnosti (vidi, u ovoj knjizi, rad Snježane Milivojević i saradnika).

Evo kako je to izgledalo:

Optužbe DSS

- DS se ne bori iskreno za Kosovo, a DSS i Nova Srbija su se „uverili u ovih deset meseci da im se ne može verovati“.
- DS je „spreman da prizna Kosovo“.
- Ministar odbrane je „NATO marinac“ i cilj mu je da ga pohvali „komanda NATO marinaca“.

- DS je formirao „koaliciju slabe politike i velike propagande“, a cilj je da „prizna prvu NATO državu“.

- Žele da potpišu sporazum sa EU da bi priznali nezavisnost Kosova.

- Zastrašuju građane da će se srušiti ceo svet ako oni nisu na vlasti.

- Svaka žrtva Ibarske magistrale ići će na dušu Borisa Tadića.

Optužbe DS

- DSS želi da Srbiju odvede u izolaciju, smanjenje ekonomskih kapaciteta, a time i potencijala u odbrani integriteta zemlje.

- Politika DSS vodi gubljenju i Evrope i Kosova.

- DSS stoji iza incidenata na severu Kosova i želi da u širem regionu Kosova dođe do sukoba koji bi eskalirali.

- Od Kosova žele da naprave Bejrut.

- Ako dođu na vlast, „najrealnije je očekivati da bi Ratko Mladić bio novi ministar odbrane“.

- Vlada Koštunice i Šešelja sa sedištem u Hagu želi da obustavi izgradnju toplana, bolnica i puteva koje finansira EU, a Koštunica bez stida otvara.

Blic, 14. april 2008.

Ako postoji test za objektivnost ili barem civilnu pristojnost medija, onda su to (pred)izborne kampanje i posredujuća uloga medija između onih koji konkurišu i bore se za vlast i onih koji svojim glasovima određuju sastav te vlasti.

Sitne predizborne čarke započele su upotrebom već potrošene retorike. Čaćanin Ilić nije se makao mnogo dalje od omiljene verbalne radionice, pa je tako i definisao predizborno vašarište u Srbiji. Izlomio je političke tabore na „patriotski blok“ i „politički bučkuriš“. To je blaža verzija podele na rodoljube i izdajnike, jer bučkuriš zvuči malo liberalnije.

Izgleda da je Velimir Ilić siguran da na sve načine pripada patriotskom savezu i da je njegov neprikosnoveni i rado viđeni maneken. Ali, on je samo najavio zabavne i teške predizborne replike, priprostu razmenu udaraca golim šakama, jednu savršeno haotičnu majsku trku ka poslaničkim klupama. Za Srbiju je i te kako važan taj period smušene tehničke vladavine. Ako se lucidnim tehničarima posreći, sve bi moglo da potraje i do avgusta.

Do maja će Srbija strepeti i uživati u istoj nedoumici: ko nam to dolazi na čelo nacionalne sudbine? Ma kakvi rezultati bili, oni će nas iznenaditi.

Očekivanja se svode na stanje pat pozicije i onu verziju bilo čijih tanušnih pobjeda koje nas dovode do nemoći. Pri tom je skoro svejedno ko će biti manje slab: „patriotski blok“ ili „bućkuriš“. /.../

Ljubodrag Stojadinović, *Politika*, 17. mart 2008

Majski parlamentarni izbori, odnosno kampanja za te izbore, pokazala je da ne samo što nema objektivnosti, nego da ponekad i u ponekim medijima ne postoji ni minimum civilne pristojnosti. Naravno, samo su političke stranke i njihovi lideri gori od medija. Mediji svoju bezočnost pokazuju upravo po diktatu ili u dogovoru sa svetom politike i vođstvom tog sveta. Povremeno odu čak i korak dalje od svojih gazda, tek da se dodvore i da pokažu kako i samostalno mogu da deluju u funkciji zajedničkog im cilja.

Simuliranje politike, estradizacija političkih nastupa, pravljenje političkog spektakla, iznošenje i podmetanje „prljavog veša“, pa i teatralizacija političke scene u celini – bile su odlike ove predizborne kampanje i sadejstvjuće politike većine političkih stranaka i većine medija. Ovome se može dodati i preterano prisustvo kampanje u medijima, koje je samo po sebi donosilo kontraefekte, jer je dobro poznato da „previše reklame ubija samu reklamu“.

„Prisustvujemo debaklu elementarne političke kulture. To što oni rade zove se sluđivanje zdrave pameti. I sa jedne i sa druge strane imamo neumerene izraze lažnog patriotizma i političke elite koje još više stvaraju konfuziju u glavama ljudi, jer odbijaju da govore istinu i prihvate realnost da je Kosovo izgubljeno još 1999. Kad se pogrešno u startu postavi stvar, tu više povratka nema i sada je na delu velika samoprevara i prevara drugih. Političke elite su pale na najniže grane, jer im se svako ko ima iole zdravog razuma smeje.“

Ratko Božović, *Blic* 14. april 2008.

Može se reći da je na ovim izborima poremećen trend *normalizacije* koji se počeo uspostavljati na prethodnim parlamentarnim izborima (jovandanski izbori 2007). Štaviše, efekti prljave kampanje gotovo da se mogu izjednačiti sa *nenormalnostima* vezanim za izborni tok koje su svoj vrhunac imale u krađi izbora, sredinom devedesetih. Ovde vidimo da je došlo do svojevrsnog izmeštanja *nenormalnosti* iz izbornog procesa u predizbornu kampanju. Javnost nikako nije mogla da *normalizuje* izbornu krađu i da je prihvati, dok smo sada pak svedoci pokušaja *normalizacije* prljave kampanje.²

2. Veliki ideološki rascep

Veliki ideološki rascep je u Srbiji na delu još od početka višepartijskog sistema. Tokom bezmalo dve decenije menjala se samo njegova forma, dok je suština ostala ista i svodiva je na *suprotstavljenost i sukob tradicionalizma i modernosti*. Upravo je taj rascep već dugo dominantan na političkoj i socijalnoj sceni Srbije. Izborni rezultati u Srbiji tek su kapitalizacija tog sukoba. Na pojavnoj ravni, a u kontekstu majskih izbora, reč je o odnosu građana/birača i političkih stranaka prema:

- pitanju Evrope u Srbiji i Srbije u Evropi, potom
- odnosu prema srpskom neosocijalizmu miloševićevskog tipa, i
- odnosu prema pitanju Kosova.

U narednim tabelama predočeni su podaci iz dva CeSID-ova istraživanja, koja su obavljena u proleće 2008. godine, u aprilu i maju, približno mesec i po dana, odnosno dve nedelje pre izbora.

Tabela 1.1. Percepcija pitanja Evrope: sukob realnog interesa i istorijske himere

Odnos prema Evropi	%
Pretežno antievropejci	31
Mešoviti odgovori	28
Pretežno proevropejci	41
Ukupno	100

Tabela 1.2. Komparacija dva nalaza o odnosu prema Evropi, proleće 2008. (u %)

Odnos prema Evropi	Veliko aprilsko istraživanje	Prvomajsko istraživanje
Pretežno antievropejci	47	31
Mešoviti odgovori	23	28
Pretežno proevropejci	30	41
Ukupno	100	100

² Ukoliko se proceni da je ovakav karakter predizborne kampanje trajnija karakteristika našeg političkog života, onda to pred CeSID stavlja nešto drukčije zadatke u izbornom monitoringu. Naime, posmatranje izbora kao dugoročni proces, osim monitoringa samog izbornog dana (v. rad Marijane Simić i Nemanje Cocić u ovom zborniku), podrazumeva, u skladu sa OEBS-ovim principima i drugim univerzalnim principima, analizu i ocenu izbornog zakonodavstva, izborne administracije, ali i izborne kampanje i uloge medija u njoj. S obzirom na koncentraciju nenormalnosti CeSID treba da se fokusira upravo na predizbornu kampanju.

Tabela 1.3. Odnos prema pitanju Evrope i izborna orijentacija (u %)

Ck=0,59	Pretežno antievropejci	Mešoviti odgovori	Pretežno proevropejci	Ukupno
LDP	1	3	96	100
DS i partneri	6	13	81	100
DSS - NS	30	40	30	100
SPS-PUPS-JS	60	16	24	100
SRS	59	30	11	100

Tabela 2.1. Odnos prema srpskom neosocijalizmu miloševićevskog tipa: jaki sentiment

Mnjenje o promenama 5. oktobra 2000. godine	%
Početak demokratskog preobražaja	32
Početak propadanja	17
Sve je isto, jedni zamenili druge	38
Ne zna, ne razmišlja o tome	13
Ukupno	100

Tabela 2.2. Komparacija dva nalaza o odnosu prema 5. oktobru, proleće 2008. (u %)

Mnjenje o promenama 5. oktobra 2000. godine	Veliko aprilsko istraživanje	Prvomajsko istraživanje
To je početak demokratskog preobražaja Srbije	24	32
To je početak propadanja Srbije	18	17
Sve je ostalo isto, samo su jedni zamenili druge	36	38
Ne zna, ne razmišlja o tome	22	13
Ukupno	100	100

Tabela 2.3. Mnjenje o 5. oktobru 2000. godine i izborna orijentacija (u %)

Ck=0,56	Pocetak demokratskog preobražaja	Sve je isto, jedni su zamenili druge	Pocetak propadanja	Ukupno
LDP	78	17	5	100
DS i parneri	77	22	1	100
DSS - NS	50	41	9	100
SPS-PUPS-JS	8	46	46	100
SRS	7	49	44	100

Tabela 3.1. Percepcija pitanja Kosova: sukob inata i realizma

Odnos prema Kosovu	%
Tvrda i umereno tvrda opcija	16
Mešoviti odgovori	28
Meka i umereno meka opcija	56
Ukupno	100

Tabela 3.2. Komparacija dva nalaza o odnosu prema pitanju Kosova, proleće 2008. (u %)

Odnos prema Kosovu	Prvomajsko istraživanje	Veliko aprilsko istraživanje
Tvrda i umereno tvrda opcija	24	16
Mešoviti odgovori	26	28
Meka i umereno meka opcija	50	56
Ukupno	100	100

Tabela 3.3. Odnos prema pitanju Kosova i izborna orijentacija (u %)

C_k=0,47	Pretežno tvrda opcija	Mešoviti odgovori	Pretežno meka opcija	Ukupno
LDP	-	4	96	100
DS i partneri	3	16	81	100
DSS - NS	20	34	46	100
SPS-PUPS-JS	27	36	37	100
SRS	34	34	32	100

Rezultati istraživanja predstavljeni u ovih devet tabela omogućavaju niz različitih, pa i veoma značajnih zaključaka, od kojih ovde izdvajam pet. Oni se redom odnose na osnovnu distribuciju izabranih pokazatelja ideološkog rascepa tradicionalizam/modernost, na uticaj (pred)izborne kampanje na te pokazatelje i na njihovu unutarstranačku distribuciju u slučaju dva glavna izborna rivala (Srpske radikalne stranke i Demokratske stranke), na poziciju svih relevantnih stranaka u ideološkom rascepu, te na stepen izborne kapitalizacije tog sukoba izražen u broju osvojenih glasova.

(1)

Od tri vrednosti/indikatora osnovnog ideološkog sukoba, samo u slučaju odnosa prema rešavanju kosovskog pitanja nalazimo apsolutnu većinu i na startu (50%) i u finalu kampanje (56%), i to onih koji se zalažu za pretežno

meke opcije. Faktički, ni u trenutku kada su raspisani vanredni parlamentarni izbori – a upravo je neslaganje oko Kosova unutar dotadašnje koalicije navedeno kao glavni razlog za raspisivanje izbora (v. tekst Milana Jovanovića) – javno mnjenje Srbije (kojem je V. Koštunica „vratio mandat“) nije bilo na strani iole oštrijeg pristupa.

Kada je reč o odnosu prema Evropi, dve petine (41%) građana Srbije su „evropejski“ orijentisani, nepuna trećina (31%) „antievropejski“, dok nešto više od četvrtine (28%) nije u stanju da jasno razluči proevropske od antievropskih stavova i daje „pomešane“ odgovore.

U interpretaciji petooktobarskih događaja, koja nam ukazuje na odnos prema vremenu vladavine Slobodana Miloševića, nalazimo relativnu većinu od blizu dve petine (38%) onih koji ne prave razliku između onoga pre i onoga posle 5. oktobra (njima je, sudeći po onome što tvrde, sve vreme podjednako loše); potom je tu trećina građana koja u oktobarskim promenama vidi početak demokratskog preobražaja Srbije; iste događaje svaki šesti građanin (17%) vidi kao početak propadanja Srbije; a na kraju tu je i 13% onih koji nisu mogli da se odluče za neku razgovetniju interpretaciju.

(2)

Predizborna kampanja donela je pojačanu podršku onim vrednostima koje su parametri *modernosti* i slabljenje podrške *tradicionalnim* vrednostima, kao i opadanje broja onih koji se ne izjašnjavaju, odnosno daju „mešovite“ odgovore. Konkretno, najveća promena zabeležena je u odnosu prema Evropi – u periodu između dva istraživanja, postotak „evropejaca“ je povećan sa 30% na 41%, a broj „antievropljana“ smanjen sa 47% na 31% (broj „mešovitih“ odgovora povećan je sa 23% na 28%). Vidimo da je u toku samo jednog meseca svaki treći među „antievropljanima“ promenio mišljenje.

Kada je reč o odnosu prema rešavanju kosovskog pitanja, postotak onih koji su bili pretežno za tvrdo rešavanje ovog pitanja smanjen je sa 24% na 16%, a povećan je broj onih koji su za meku opciju, sa 50% na 56%.

Zabeležena je i promena u interpretaciji 5. oktobra. Postotak onih koji smatraju da je to početak demokratskog preobražaja povećan je sa 24 na 32, a minimalno je opao broj onih koji u tom događaju vide početak propadanja, sa 18% na 17%; blago je povećan broj onih koji smatraju da 5. oktobar nije doneo nikakve promene, sa 36% na 38%. U stvari, smanjen je broj onih koji nisu imali nikakvo posebno mišljenje o ovom događaju, sa 22% na 13%.

Po svemu sudeći, „prljavu“ kampanju su platili tradicionalisti.

(3)

Najveći izborni rivali na majskim parlamentarnim izborima bili su Srpska radikalna stranka i koalicija „Za evropsku Srbiju“, tj. Demokratska stranka

---

i partneri. To se vidi ne samo iz izbornog rezultata (v. tekst Zorana Lučića u ovoj knjizi), nego i u strukturi distribucije ideoloških uverenja koja su u vreme izbora predstavljala osnovu ideološkog rascepa tradicionalizam/modernost.

Od svih „antievropejaca“, njih 61% gravitira SRS-u, dok 60% „evropejaca“ gravitira DS-u i partnerima.

Među onima koji misle da je 5. oktobra započet proces demokratskog preobražaja Srbije, njih 52% gravitira DS-u i partnerima, dok od onih koji misle da je 5. oktobar označio početak propadanja Srbije 31% čine pristalice SRS-a.

Među onima koji zastupaju tvrdnu i umereno tvrdnu opciju rešavanja kosovskog pitanja u 54% slučajeva preovlađuju pristalice Srpske radikalne stranke, a od svih onih koji zastupaju za meku opciju 43% su pristalice Demokratske stranke i njenih partnera.

Suprotstavljenost radikala i demokrata još je vidljivija kada se posmatra ideološka struktura unutar ovih stranaka. Donekle je izuzetak odnos prema rešavanju kosovskog pitanja – pristalice radikala su gotovo ravnomerno podeljene na one koji su pretežno za tvrdnu ili za meku opciju, ili imaju pomešana mišljenja i o jednoj i o drugoj opciji. Konkretno, pretežno tvrdna opcija rešavanja kosovskog pitanja karakteriše 34% pristalica radikala, a meka 32%; kod demokrata i partnera ta relacija je 3% prema 81%.

U strukturi odnosa prema 5. oktobru nalazimo kod pristalica radikala da 7% te događaje vidi kao početak preobražaja, a 44% kao početak propadanja; kod demokrata taj odnos je 77% prema 1%. Slični intenziteti javljaju se i u slučaju odnosa prema Evropi. „Evropejci“ među radikalima čine 11%, a „antievropljani“ – 59%, dok kod demokrata „antievropljani“ čine 6%, a „evropejci“ – 81%.

(4)

Pozicija relevantnih stranaka na vrednosno-ideološkoj skali tradicionalizam/modernizam ima uvek isti redosled: SRS – SPS – DSS/NS – DS/partneri – LDP. Dakle, ekstremne stranke su na jednoj strani SRS, a na drugoj LDP i DS/partneri; u sredini je DSS/NS (s tim što su posebno bliski tradicionalistima kada je reč o odnosu prema Evropi), dok je SPS svugde bliži SRS-u, nego srednjoj poziciji (pogotovo kada je u pitanju ocena Miloševićevog doba). Ove pozicije su utoliko važne što odlučujuće mogu da utiču na formiranje postizbornih koalicija. Teško je, ako ne i nemoguće, očekivati da dođe do saradnje stranaka koje su na suprotnim polovima vrednosno-ideološke skale. Dakle, nema političkog saveza između DS-a, njegovih partnera i LDP-a (s jedne), i SRS-a (s druge strane). Gledajući ideološku poziciju pristalica SPS-a, teško je bilo očekivati i politički savez demokrata sa socijalistima. Pristalice socijalista su po svemu bile ideološki bliže radikalima.

(5)

Premoc modernih vrednosti (evropska orijentacija, meka opcija resavanja kosovskog pitanja i demokratska interpretacija petooktobarskih događaja) nad tradicionalnima (antievropska orijentacija, tvrda opcija u resavanju kosovskog pitanja i podrška mилошевићevskom tipu vlasti), nije se srazmerno izrazila u raspodeli glasova po onim blokovima koje su na jednoj strani dominantno zastupali radikali, a na drugoj demokrate. Raspodela glasova bila je mnogo ujednačenija nego što je distribucija vrednosti koje smo uzeli kao indikatore osnovnog ideološkog rascjepa.

Najjednostavnije rečeno, demokrate i partneri, sudeći po smeru ispitivanih vrednosnih orijentacija, trebalo je da osvoje više glasova nego što su osvojili. Iz nekih razloga, oni su „podbacili“. Odgovor na pitanje o tim razlozima potražio bih (i doslovno) u nečemu na šta sam ukazivao i u interpretaciji rezultata prethodnih parlamentarnih izbora.

Naime, na svim izborima – počev od onih iz 1990. godine – dominirao je, manje ili više izražen, sukob dve teme koje su prezentovale rascjep na liniji tradicionalizam/modernost, *teme nacionalne i egzistencijalne sigurnosti*. Može se tvrditi da je tema nacionalne sigurnosti dominirala na izborima 1990, 1992, 1993. i 1997. godine. Prelomni su, i u ovom pogledu, bili izbori koji su održani u jesen 2000. godine. Tada je uspostavljen primat *teme egzistencijalne sigurnosti*, koji je tek delimično bio ugrožen na izborima 2003, 2007, pa i 2008. godine.

Ono što je tokom devedesetih uspostavljeno kao linija socijalnih i političkih podela, važi – uz manje varijacije – i danas. Dva društvena čvorišta, odnosno dve društvene teme određuju rascjep: tema nacije (koja objedinjuje „pitanje Kosova“ i „pitanje Evrope“) i tema životnog standarda, koja se direktno naslanja na temu socijalizma, jer u fokusu ima uređenje odnosa između države i tržišta (ta tema uključuje i odnos prema petooktobarskim događajima).

Nacionalizam jeste ideološki bezbojan (jer predstavlja pretpolitički fenomen), ali ima različita ishodišta zavisno od ideologije za koju se vezuje (iz ne-ideoloških razloga, tj. zbog probitačnosti). On je društvena *imela*, koja ide uz najjaču opciju, jer mu treba nosač, hranitelj; nema *koncepta krvi* bez jake ideologije.

Nasuprot tome, socijalistička interpretacija standarda je – ideološki koncept. Reklo bi se, štaviše, da ona koketira sa *čistom ideologijom*, barem u onoj meri u kojoj tu dolazi do izražaja utopijski karakter socijalizma.

I nacionalizam i socijalizam su kolektivističke ideologije; u jednom slučaju imamo pretpolitički, a u drugom politički antiindividualizam. Kolektivizam, kao i bliskost u vremenu pojavljivanja i mogućnost retrogradnog kretanja, čine ova dva koncepta dovoljno bliskim i na neki način komplementarnim.

U vezi sa konceptom nacije, javlja se najpre razlika između *nacionalnog* i *anacionalnog*, a potom i razlika između etnocentrizma (usredsređenost na nacionalni identitet) i nacionalizma. Unutar koncepta države, prvo imamo razliku između slabe i jake države, a potom – kada je reč o jakoj – razliku između socijalizma i socijaldemokratskog kapitalizma.

Sadašnji izborni rezultat je izraz pozicije glavnih stranaka i njihovih partnera na putu od nacionalizma ka etnocentrizmu i na putu od socijalističke ka državi socijaldemokratskog kapitalizma. Stranke u čijem temelju je tradicionalizam platile su danak slabljenju svojih glavnih ideoloških i vrednosnih orijentacija u građanstvu Srbije. Stranke u čijem je temelju modernost platile su danak svog nedovoljno razgovetnog (transparentnog) udaljavanja od nacionalizma i približavanja (dominantom) „patriotskom etnocentrizmu“ (umesto u javnosti neprihvatljivom anacionalizmu), odnosno nedovoljno transparentnog udaljavanja od čudne mešavine socijalističke i neoliberalne države, ka državi socijaldemokratskog kapitalizma.

3. U temelju tradicionalizam i modernost, na površini „Kosovo“ i „Evropa“

Temeljni ideološko-vrednosni rasep odvijao se i odvija između tradicionalizma i modernosti. Najvidljiviji su bili sukobi oko pristupa rešavanju kosovskog pitanja i oko odnosa prema Evropi.

Na pojavnoj ravni, stranački kompromis ili konsenzus (dovoljan za formiranje vlade) mogao je da se uspostavi na jednom od dva čvorišta – na „patriotsko-kosovskom“ ili na „evropskom“ opredeljenju. Ništa drugo nije bilo uočljivo, već duže vremena, na ideološkoj sceni Srbije. Proglasiti ove opcije lažnim ne znači ništa, jer one svakako poseduju politički kapital (šta „istina“ znači u politici?). Dilema „Kosovo ili Evropa“ može se, međutim, proglasiti lažnom (nerealnom, neizvodljivom, neostvarivom). Uostalom, u samoj kampanji pojavila se ideološki rastegljiva priča o prednostima logike „i/i“, nasuprot logike „ili/ili“.

Pre se može govoriti o „kosovocentričnosti“ i „evrocentričnosti“, nego o striktnoj politici „očuvanja Kosova“ ili „ulaženja u Evropu“. Razlikovanje ova dva para *par excellence* političkih pojmova (bez obzira što oni deluju kao prepolitički), preduslov je svake valjana analize političkih zbivanja u Srbiji u poslednje dve ili tri decenije. Radi se, u stvari, o dve bazične i međusobno suprotstavljene političke i socijalne opcije. U jednom slučaju, reč je konzervativizmu, tradicionalizmu, pseudosocijalizmu, antievropejstvu... i u krajnjoj liniji o opciji koja podržava mилошеvićevsku politiku. Druga opcija se, suprotno prethodnoj, zasniva na modernoj, evropskoj orijentaciji, na konceptu građanske Srbije ustrojene u duhu liberalne demokratije... uz definitivnu negaciju Miloševićeve politike. Naravno, u pitanju su ideološki konstrukti u idealno-tipskom smislu, ali ih birači upravo kao takve i prepoznaju i pristaju uz njih i onda kada

se u nekim tačkama ne slažu sa njima. Indikator koji najviše diferencira ova dva pristupa budućnosti Srbije upravo je odnos prema politici i duhu vremena Srbije iz devedesetih godina i političaru koji je simbol te politike i tog vremena.

Sve u svemu, pojmovi „Kosovo“ i „Evropa“ više su služili kao označitelji nekih širih ideološko-političkih projekata. To su, dakle, više metafore nego istinski projekti „očuvanja Kosova po svaku cenu“, odnosno „ulaska u Evropu po svaku cenu“. Te metafore su, istovremeno, bile veoma upotrebljive, jer su obe delovale veoma ubedljivo – pa su, shodno tome, u potpunosti motivisale one koji su *opsednuti* bilo „srpskim Kosovom“, bilo „evropskom Srbijom“.

Nasuprot disjunkcije „ili Kosmet ili Evropa“, u drugom delu kampanje afirmisana je konjunkcija „i Kosovo i Evropa“. Zapravo se dogodilo blago reteriranje u okviru obe opcije, i to sa ciljem privlačenja pristalica drugog tabora, odnosno neodlučnih. Time je sukob donekle ublažen, a u svakom slučaju je bio premešten, pošto je jedna strana odustala od objektivnije postavljene priče po kojoj je reč o temama iz dve različite ravni. Dovođenjem u istu ravan izborne poene nose pristalice/protivnici „razmenskog pristupa“ – no, zapravo, u jednom slučaju Srbija ostaje i bez Kosmeta i bez Evrope, dok u drugom ostaje bez Kosmeta, ali u Evropi.

Istraživački je nesumnjivo da je odnos prema Miloševićevoj Srbiji ključni pokazatelj razlika između strana u političkoj polarizaciji Srbije. Radi se o odnosu prema pseudosocijalizmu koji je Milošević gajio. Radikali i njihovi trabanti uspevali su do sada, a i sada im to ide od ruke, da sećanja na prošlost povežu sa socijalizmom, sa Miloševićem i, na kraju, sa radikalima. Sećanje na bolji život je njihov veliki adut, koji demokrati nikako da im izbiju iz ruku. Radikalnoj priči o prošlosti potonji suprotstavljaju bolji život u budućnosti. To su priče koje različito funkcionišu, jer s jednom građani imaju iskustva – utoliko što znaju kako je bilo (s tim da sve što je prošlo vide lepše nego što je bilo) – a u drugu treba da poveruju, gledajući kako se ta lepša budućnost stalno odlaže. Pitanje je, dakle, da li će lepša prošlost dobiti ili izgubiti bitku sa boljom budućnošću. Ovo treba shvatiti kao metaforu, jer zagovornici obeju opcija govore o boljoj budućnosti, i razlikuju se tek po putevima dolaska do nje. Jedni nam kažu da taj put ide preko Evrope, a drugi – kao da ne znaju priču o Buridanovom magarcu – kažu „i Istok i Zapad“.

4. Odluku o ishodu majskih izbora donela su stranačka vođstva

Razlika između predsedničkih i parlamentarnih izbora potiče, između ostalog, i iz činjenice da na predsedničkim izborima neke stranke nemaju svoje kandidate, pri čemu ih u drugom krugu imaju samo dve. Shodno tome, pristalice stranaka koje nemaju svoje kandidate mogu da apstiniraju, ili da participiraju na tim izborima – odnosno, da glasaju za jednog ili drugog kandidata. Po tome ovi izbori imaju referendumski karakter (*ili-ili*).

Na parlamentarnim izborima stvari stoje drugačije. Pre svega, svaka stranka koja prikupi određeni broj potpisa i zadovolji još neke lakše ostvarive uslove, može da se pojavi na izborima. Time ona svojim pristalicama daje priliku da glasaju za nju (što na predsedničkim izborima nije slučaj, pogotovo u drugom krugu). Za mnoge punoletne građane situacija odlučivanja na parlamentarnim izborima nije binarna: osim ako nisu politički identifikovani i ne glasaju za „svoju“ stranku, oni mogu da biraju *između* brojnih opcija, tj. imaju „treće“ rešenje. Ma koliko naša stranačka scena bila „dvoglava“ (*bikefalna*) neko ipak glasa za stranke koje su između. Na parlamentarnim izborima 11. maja, za glavne stranke glasalo je nešto manje od dve trećine birača. Činjenica je, dakle, da je nepuna trećina birača izbegla krutu polarizaciju i smestila se na nekoj vrsti kontinuuma koji spaja dva *glavata pola*. Upravo su ti birači dali priliku svojim strankama da se *post festum* svrstaju uz jedan ili drugi politički pol.

Dok na predsedničkim izborima u drugom krugu, odluka o predsedniku zavisi od samih birača, na parlamentarnim izborima (kada nijedna stranka/koalicija nema natpolovičnu većinu) odluka o postizbornim koalicijama, pa prema tome i o sastavu vlade, zavisi od vođstva stranaka koje su *između*.

Birači su, dakle, definitivnu izbornu odluku prepustili svojim strankama! Srpska vlast se razlomila po ideološkoj pukotini i na osnovu logike stranačkih interesa – ali, u interpretaciji stranačkog vođstva, a ne na osnovu ideološkog opredeljenja stranačkih pristalica.

Marijana Simić
Nemanja Cocić

CeSID-ov MONITORING PARLAMENTARNIH IZBORA

Parlamentarne izbore je CeSID posmatrao na tri nivoa:

- praćenjem rada Republičke izborne komisije (RIK), u kojoj su bila akreditovana tri posmatrača;
- praćenjem rada koordinacionih tela RIK-a i opštinskih izbornih komisija (OIK) u svim opštinama na teritoriji Srbije bez Kosova i Metohije – uz učešće 168 posmatrača;
- praćenjem rada biračkih odbora na biračkim mestima – uz učešće 2070 posmatrača.

Pri tom su rad biračkih odbora pratili *stacionirani posmatrači* na biračkim mestima koja su bila u uzorku za parcijalno paralelno prebrojavanje glasova, ali i *mobilni timovi*, obilazeći ona biračka mesta koja nisu bila obuhvaćena uzorkom.

Na osnovu podataka koje su u Centralnu kancelariju slali *stacionirani posmatrači* sa biračkih mesta, CeSID je u više navrata tokom izbornog dana objavljivao svoje procene odziva, da bi, nakon što su biračka mesta zatvorena, objavio i svoju procenu konačnog ishoda.

Zadatak *mobilnih* timova sastojao se u tome da tokom glasanja obilaze i biračka mesta koja nisu ušla u uzorak i beleže činjenice o načinu njihovog organizovanja, radu glasačkih odbora i glasanju. Ovi timovi imali su poseban zadatak koji se sastojao u tome da, ukoliko neki građanin prijavi nepravilnost na nekom biračkom mestu gde CeSID nema stacioniranog posmatrača, posete to mesto i utvrde da li proces glasanja teče neometano.

CeSID-ovi *posmatrači rada koordinacionih tela RIK-a* u opštinama imali su zadatak da tokom izbornog dana u više navrata utvrde kako ova tela nadziru rad biračkih odbora i rešavaju eventualne probleme na biračkim mestima. Druga faza praćenja počinje onog trenutka kad se zatvore biračka mesta, a članovi biračkih odbora počnu da dostavljaju rezultate. U toj fazi se zadatak CeSID-ovih posmatrača sastoji u praćenju procedure prijema i kontrole zapisnika, kao i unosa i slanja podataka sa biračkih mesta iz date opštine u centralnu bazu podataka, koju obrađuje Republički zavod za statistiku. Po pristizanju podataka sa svih biračkih mesta u koordinaciono telo RIK-a, ovi CeSID-ovi posmatrači su prikupljali zbirne podatke na nivou svake pojedinačne opštine.

Posmatrači akreditovani za praćenje rada Republičke izborne komisije su, od dana akreditovanja, prisustvovali sednicama RIK-a, posmatrali njen rad, te prikupljali i analizirali odluke ovog organa.

Paralelno prebrojavanje glasova

Na izborima za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije, održanim 11. maja 2008. godine, CeSID je realizovao parcijalno prebrojavanje glasova metodom reprezentativnog uzorka (PPVT). Reprezentativni uzorak je obuhvatao 750 biračkih mesta.

Na svakom su biračkom mestu iz uzorka u toku izbornog dana bila prisutna po dva posmatrača: jedan je prisustvovao otvaranju biračkog mesta i pratio je proces glasanja do 14.30 časova, dok je drugi pratio proces glasanja od 14.00 časova do zatvaranja biračkog mesta. Posmatrači koji su bili u drugoj smeni pratili su i proces brojanja glasova i utvrđivanja rezultata izbora na pojedinom biračkom mestu. Obaveza svakog posmatrača bila je da, pored rezultata, javlja i broj glasača koji su na tom biračkom mestu izašli na izbore.

Sa svakog biračkog mesta iz uzorka posmatrači su javljali izlaznost i rezultate izbora *call*-centru sa 12 telefonskih linija. Po jedan operater opsluživao je svaku telefonsku liniju i primljene podatke unosio u računar (sa pripremljenom aplikacijom). Podaci iz svih računara sakupljeni su i obrađivani u centralnom računaru, pa je tako u svakom trenutku bilo poznato koliko se posmatrača javilo, ko se nije javio, kakva je procena izlaznosti ili rezultata na osnovu javljenih podataka sa biračkih mesta, kao i koji je kvalitet realizacije uzorka.

Tim za obradu podataka je procene izlaznosti i konačnih rezultata dostavljao predstavnicima CeSID-a zaduženima za njihovo objavljivanje neposredno pre održavanja konferencija za novinare u Medija centru.

Preseci izlaznosti javljeni su u 9.00, 14.00, 17.00 i 19.00 časova, dok su rezultati glasanja na biračkim mestima stizali od 20.20 do 22.00 časa.

Tabela 1. Odziv glasača na parlamentarnim izborima – prema podacima CeSID-a (u %)

I krug	9.00h	14.00h	17.00h	19.00h	20.00h
Centralna Srbija bez Beograda	5,9	29,8	43,2	54,1	61,9
Beograd	5,9	30,0	42,4	53,8	59,3
Vojvodina	7,1	29,0	42,1	55,1	61,5
Kosovo i Metohija	2,2	20,8	31,7	42,0	46,1
SRBIJA , PROSEK	6,1	29,4	42,7	54,2	60,7

Podaci o izlaznosti iz Tabele 1. objavljuvani su na konferencijama za novinare u Medija centru – u 10.00, 15.00, 18.00 i 20.00 časova. Prva procena izbornih rezultata objavljena je u 21.20 časova, a konačna u 22.30 časova.

¹ Podaci su preuzeti sa internet-stranice Republičkog zavoda za statistiku, www.webrzs.statserb.sr.gov.yu.

² Ibid.

Tabela 2. Rezultati parlamentarnih izbora od 11. maja 2008:
izlaznost i validnost glasova ¹

	Osvojeni glasovi	
	procena CeSIDa %	zvanični podaci %
Glasalo	60,7	61,4
Nevažeći	2,1	2,1
Važeći	97,6	97,8

Kada se CeSID-ova procena izlaznosti upoređi sa zvaničnim podacima koje je proglasila Republička izborna komisija, može se uočiti tek minimalno odstupanje. Razlika je manja od 1%, što spada u okvir statističke greške, iz čega sledi zaključak da je procena bila veoma dobra.

Tabela 3. Rezultati parlamentarnih izbora od 11. maja 2008:
osvojeni glasovi po listama ²

Nazivi lista	Osvojeni glasovi	
	procena CeSIDa %	zvanični podaci %
Za Evropsku Srbiju – Boris Tadić	38,7	38,4
Liberalno-demokratska partija – Čedomir Jovanović	5,2	5,2
Demokratska stranka Srbije – Nova Srbija – dr Vojislav Koštunica	11,3	11,6
Srpska radikalna stranka – dr Vojislav Šešelj	29,1	29,4
Socijalistička partija Srbije – PUPS – Jedinstvena Srbija	7,9	7,6
Bošnjačka lista za evropski Sandžak – dr Sulejman Ugljanin	0,8	0,9
Mađarska koalicija – Istvan Pastor	1,8	1,8
Koalicija Albanaca Preševske doline	0,5	0,4
Reformistička stranka – dr Aleksandar Višnjić	0,3	0,3
Da se selo pita – Narodna seljačka stranka – Marjan Rističević	0,3	0,5
Pokret snaga Srbije – Bogoljub Karić	0,6	0,1
Građanska inicijativa Goranaca GIG (Orhan Dragaš)	0,1	0,2
Ujedinjeni Vlasi Srbije – dr Predrag Balašević	0,2	0,1
Vojvođanska partija – mr Igor Kurjački	0,1	0,1
Romi za Roma – Miloš Paunković	0,1	0,1
Crnogorska partija – Nenad Stevović	0,1	0,1
Unija Roma Srbije – dr Rajko Đurić	0,1	0,4
Savez bačkih Bunjevaca – Mirko Bajić	0,0	0,1
Pokret Moja Srbija – Branislav Lečić	0,2	0,2
Narodni pokret za Srbiju – Milan Paroški	0,1	0,1
Patriotska stranka dijaspore – Zoran Milinković	0,1	0,1
Romska partija – Srđan Šajn	0,2	0,2

Iz ove tabele se vidi da je razlika između CeSID-ove procene i zvaničnih rezultata minimalna: u proseku to odstupanje iznosi 0, 225 %. Najveće odstupanje je 0,5 % (u slučaju liste Pokret snaga Srbije), što je gotovo zanemarljivo.

Tabela 4. **Rezultati parlamentarnih izbora od 11. maja 2008: osvojeni mandati**³

Nazivi lista	Osvojeni glasovi	
	procena CeSIDa %	zvanični podaci %
Za Evropsku Srbiju – Boris Tadić	103	102
Liberalno-demokratska partija – Čedomir Jovanović	13	13
Demokratska stranka Srbije – Nova Srbija – dr Vojislav Koštunica	30	30
Srpska radikalna stranka – dr Vojislav Šešelj	77	78
Socijalistička partija Srbije – PUPS – Jedinstvena Srbija	20	20
Bošnjačka lista za evropski Sandžak – dr Sulejman Ugljanin	2	2
Mađarska koalicija – Istvan Pastor	4	4
Koalicija Albanaca Preševske doline	1	1
Reformistička stranka – dr Aleksandar Višnjić	0	0
Da se selo pita – Narodna seljačka stranka – Marjan Rističević	0	0
Pokret snaga Srbije – Bogoljub Karić	0	0
Građanska inicijativa Goranaca GLG (Orhan Dragaš)	0	0
Ujedinjeni Vlasi Srbije – dr Predrag Balašević	0	0
Vojvođanska partija – mr Igor Kurjački	0	0
Romi za Roma – Miloš Paunković	0	0
Crnogorska partija – Nenad Stevović	0	0
Unija Roma Srbije – dr Rajko Đurić	0	0
Savez bačkih Bunjevaca – Mirko Bajić	0	0
Pokret Moja Srbija – Branislav Lečić	0	0
Narodni pokret za Srbiju – Milan Paroški	0	0
Patriotska stranka dijaspore – Zoran Milinković	0	0
Romska partija – Srđan Šajn	0	0

CeSID-ov proračun mandata za one liste koje su prešle cenzus razlikuje se od zvaničnog rasporeda snaga u parlamentu za samo jedan mandat, koji je dat listi koja je osvojila najviše glasova umesto drugoplasiranoj listi. Do toga je došlo zato što je sistem preračunavanja takav da i minimalna odstupanja u broju glasova mogu dovesti do promene u jednom ili dva mandata. CeSID-ova procena na temelju uzorka minimalno odstupa od konačnih zvaničnih podataka, što govori o visokom nivou profesionalnosti koji su posmatrači i eksperti pokazali.

³ Ibid.

Na poslednjoj CeSID-ovoj konferenciji za novinare u toku izbornog dana učestvovali su i poznati stručnjaci i analitičari koji su davali ocene rezultata izbora i procenjivali u kom pravcu će se srpska politička scena kretati u postizbornom periodu. Gosti CeSID-ove konferencije za novinare bili su bivši funkcioner Pakta za stabilnost Jugoistočne Evrope, Goran Svilanović, i direktor Transparentnost Srbija, Vladimir Goati, dok su CeSID predstavljali Zoran Lučić (izvršni direktor) i Miloš Mojsilović (član istraživačkog tima).

Tokom izbornog dana, rezultati su blagovremeno objavljivani i na CeSID-ovoj internet-stranici. Podaci su postavljani u skladu sa dinamikom prikupljanja, a procene rezultata odmah po prezentaciji u Medija centru. Zapažena je značajna posećenost CeSID-ovog sajta, a neke medijske kuće postavile su link ka njemu.

Sutradan su i štampani mediji posvetili znatnu pažnju CeSID-ovim procenama rezultata izbora i komentarima datim na poslednjoj konferenciji za novinare.

Nepravilnosti tokom glasanja

Tokom glasanja javljale su se nepravilnosti različitog tipa, koje nisu značajno uticale na same rezultate izbora. Uprkos tome što su posmatrači CeSID-a utvrdili veći broj problema, Republička izborna komisija je donela odluku da glasanje ponovi samo na tri biračka mesta: BM broj 3 u opštini Žagubica, BM broj 124 u opštini Kraljevo i BM broj 2 u opštini Srbica.

Najveći broj nepravilnosti bio je posledica nedovoljno odgovornog i stručnog ponašanja članova biračkih odbora.

Najčešća nepravilnost koju su posmatrači CeSID-a primetili jeste neidentifikovanje glasača na biračkom mestu. Ovakvi problemi uočeni su u Kraljevu, Beogradu i Mladenovcu. Bilo je slučajeva da je biračima dozvoljeno da glasaju iako prilikom dolaska na biračko mesto nisu identifikovani, ali se dešavalo i da ne budu proveravani UV lampom. S druge strane, jednom glasaču u opštini Kraljevo dozvoljeno je da glasa iako je posredstvom UV lampe utvrđeno da je već glasao.

Veliki broj utvrđenih propusta odnosio se na potpisivanje glasača u biračke spiskove. Imajući u vidu da su se paralelno odvijala dva (a u Vojvodini tri) izborna procesa, glasači su bili dužni da se potpisuju u dva (odnosno tri) izvoda iz biračkog spiska. Članovi biračkog odbora na nekim biračkim mestima – u Smederevu, Raškoj i Beogradu – izvesno vreme nisu koristili oba izvoda iz biračkog spiska, nego su se glasači potpisivali samo u jednom.

Pored nepravilnog korišćenja biračkog spiska, članovi biračkih odbora na pojedinim biračkim mestima – u Bujanovcu, Kraljevu, Beogradu i Žabarima – i sami su, svojim neažurnim i nesvršishodnim delanjem, doprineli preispitivanju regularnosti glasanja.

U Bujanovcu je jednom glasaču omogućeno da u glasačku kutiju ubaci više listića, uprkos protivljenju pojedinih članova biračkog odbora. Nezadovoljni članovi biračkog odbora su otpečatili kutiju i izvadili glasačke listiće za koje su smatrali da su tom prilikom ubačeni; no, ostali članovi su listiće vratili u kutiju, zatvorili je – i glasanje je nastavljeno!

S druge strane, u Kraljevu je na jednom biračkom mestu dozvoljeno glasanje osobi za koju je UV lampom utvrđeno da je već glasala na drugom mestu. U Beogradu i Žabarima se na po jednom biračkom mestu broj glasačkih listića koji su zatečeni na biračkom mestu, a da nisu upotrebljeni, nije poklapao sa brojem zaduženih listića koje je predsednik biračkog odbora preuzeo iz Opštinske izborne komisije.

Birački odbori na pojedinim biračkim mestima u Vlasotincu, Kraljevu, Lebanu i Sjenici nisu dovoljno pažnje posvetili uklanjanju propagandnog materijala iz neposredne okoline biračkog mesta, ali ni sprečavanju agitatorskih aktivnosti određenih stranaka, čiji predstavnici su nadomak biračkog mesta ubeđivali glasače da glasaju za njihovu stranku.

Nedovoljno poznavanje propisa od strane članova biračkih odbora dovelo je u pitanje i ishod izbora na pojedinim biračkim mestima u Novom Sadu, Babušnici i Žitorađi gde je narušena tajnost glasanja ili se glasalo za druge osobe.

Uprkos ovako „šarenoj“ slici, članovi biračkih odbora nisu kažnjeni niti su protiv njih pokrenuti prekršajni postupci.

Na kraju ovog odeljka, možemo da zaključimo kako nije bilo sistematskog i organizovanog kršenja zakona i pravila o sprovođenju izbornog procesa, ali ostaje utisak da bi se u narednom periodu trebalo znatno više baviti obukom i unapređenjem rada izborne administracije.

Zapažanja o radu republičke izborne komisije

Od 13. marta, kada je predsednik Republike raspisao izbore, do 5. juna, kada je održana sednica na kojoj je usvojen Izveštaj o sprovedenim izborima za narodne poslanike, Republička izborna komisija sastala se 78 puta.

Stalni sastav Komisije ostao je nepromenjen u odnosu na zasedanja u vreme održavanja predsedničkih izbora s početka 2008. godine. Komisijom je predsedavala Sonja Brkić, njen zamenik je bio Dejan Đurđević, a sekretar Komisije Marko Danilović. Nakon što je proglašena 22. izborna lista stekli su se uslovi da se u RIK-u nađe čak 76 članova.⁴

Na adresu RIK-a je, u toku izbora za narodne poslanike, stiglo preko 120 prigovora⁵. Usvojena su svega tri, koja su se odnosila na kršenje izborne

---

⁴ Stalni sastav RIK-a broji 16 članova i isto toliko njihovih zamenika; u proširenom sastavu, svaka proglašena izborna lista ima po jednog predstavnika (člana) i po jednog zamenika.

procedure i nepravilnosti tokom glasanja, što je dovelo i do ponavljanja glasanja na tri biračka mesta. Komisija je odbila oko 100 prigovora, od kojih su 65% podnele političke stranke, 30% birači, a ostatak od 5% – opštinske izborne komisije i druga ovlašćena lica. Deo prigovora RIK je prosledio, odnosno preusmerio drugim nadležnim organima. Komisija je opštinskim izbornim komisijama prosledila 11 prigovora; 10 prigovora je prosleđeno Ustavnom sudu Srbije; jedan prigovor je vraćen pokrajinskoj izbornoj komisiji; jedan je poslat tužilaštvu.

U nastavku će najviše biti reči o nekoliko najznačajnijih prigovora i okolnostima koje su ih pratile. Za ovakav pristup smo se odlučili zato što se upravo kroz podnete prigovore se mogu otkriti neke povrede izbornog postupka, odnosno biračkog prava; ali, istovremeno se mogu uočiti i neke od dominantnih karakteristika domaćeg izbornog zakonodavstva i problema koji se javljaju onda kada se zakonska rešenja primene u praksi.

Promene u radu RIK-a

Uoči ovih izbora došlo je do nekoliko promena u radu Republičke izborne komisije. Ovom prilikom posebno ćemo se osvrnuti na dve najznačajnije.

Prva se odnosi na izmenjen način odlučivanja, donošenja i sastavljanja rešenja i odluka po prigovorima i drugim pitanjima. Naime, u toku izbornog procesa za predsednika Republike, Poslovnik RIK-a nalagao je da sekretar Komisije pripremi rešenja po pristiglim prigovorima, koja bi se našla u radnom materijalu za prvu narednu sednicu. Članovi Komisije su često iskazivali nezadovoljstvo ponuđenim rešenjem i otvarali rasprave koje su trajale i po nekoliko sati. Članovi Komisije mogli su da glasaju „za“, „protiv“ ili bi se izjašnjavali kao „uzdržani“ po određenom predlogu. Problem je nastajao onda kada nije bilo dovoljno glasova za neki od predloga. Da bi se ovakva situacija izbegla, Komisija je načinila izmene Poslovnika, pa u članu 16 sada stoji: „ako predlog da se donese odluka kojom se menja postojeće pravno stanje u radu Republičke izborne komisije ili u postupku sprovođenja izbora ne dobije većinu glasova, smatraće se da je predlog odbijen“.⁶ Time je nedoumica otklonjena. Osim toga, napuštena je praksa da se unapred priprema rešenje: ono se sada sastavlja na osnovu pravne argumentacije iznete tokom zasedanja, odnosno na osnovu zapisnika sa sednica.

U prošlim „Zapažanjima o radu Republičke izborne komisije“⁷ pisali smo o (ne)izdavanju akreditacija za praćenje rada RIK-a i posmatranje izbora. Tada je velikoj slobodi u tumačenju odredbi doprineo nedovoljno precizan član „Uputstva za sprovođenje Zakona o izboru za predsednika Repub-

⁵ Po evidenciji koja je bila dostupna posmatračima CeSID-a.

⁶ Poslovnik Republičke izborne komisije, član 16

⁷ „Zapažanja o radu Republičke izborne komisije“ u: *Oko izbora*, Beograd: CeSID. 2008.

---

like“, koji je predviđao da Komisija izdaje akreditacije stranim i domaćim posmatračima, što se moglo tumačiti kao da je Komisija dužna da svakome ko to zatraži dozvoli praćenje izbora. Drugo tumačenje zasnivalo se na shvatanju da Komisija može da odlučuje o svakom zahtevu za akreditacijama pojedinačno i da ima mogućnost da odluči da ne izda akreditacije za praćenje rada RIK-a, odnosno za posmatranje izbora. Problem je prevaziđen novim „Uputstvom za sprovođenje Zakona o izboru narodnih poslanika“,⁸ gde se u članu 49 (tačke 4 i 5) i članu 50 (tačke 3 i 4) navodi da RIK može izdavati ovlašćenja domaćim i stranim posmatračima, ali da se odluka o tome donosi većinom glasova članova u stalnom, odnosno proširenom sastavu. Ovim je sasvim jasno određeno da Komisija odlučuje o svakom zahtevu za praćenje njenog rada i posmatranju izbora pojedinačno, tj. da ima mogućnost da ne izda ovlašćenja koja omogućuju pristup sednicama RIK-a i biračkim mestima.

Neustavnih 3000 potpisa podrške

U „Uputstvo za sprovođenje Zakona o izboru narodnih poslanika“, koje je RIK doneo 18. marta 2008. godine, uneta je odredba po kojoj političke stranke nacionalnih manjina ili koalicija političkih stranaka nacionalnih manjina pri podnošenju izborne liste predaju najmanje 3000 sudski overenih potpisa.⁹

Zakon o izboru narodnih poslanika u članu 43 (stav 1) predviđa da će se izborna lista smatrati utvrđenom ako je svojim potpisima podrži najmanje 10000 birača.

Samo jedan dan nakon donošenja „Uputstva“, predstavnik Srpske radikalne stranke podneo je prigovor RIK-u u kojem zahteva ukidanje stava 8 iz člana 28, u kojem se strankama i koalicijama manjina omogućava da podnesu kandidaturu sa 3000 overenih potpisa. Podnosilac prigovora tvrdio je da Zakon o izboru narodnih poslanika ni u jednom svom članu ne ostavlja drugu mogućnost za valjano podnošenje izborne liste izuzev one u kojoj se zahteva 10000 overenih potpisa birača. Štaviše, Zakon (u članu 46) kaže kako, ukoliko se utvrdi da izborna lista sadrži nedostatke koji su smetnja za uredno proglašenje, RIK u roku od 24 časa od prijema izborne liste donosi zaključak kojim se podnosiocu nalaže da najdocnije u roku od 48 sati od dostavljanja zaključka otkloni te nedostatke.¹⁰ Praksa rada Komisije u prethodnim izbornim procesima pokazala je da su podnosioci izbornih lista koji nisu uspeli da u dodatnom roku prikupe neophodan broj overenih potpisa ostali uskraćeni za proglašenje izborne liste.

Nakon što je Komisija odbila prigovor, podnosilac je pred Ustavnim sudom pokrenuo postupak utvrđivanja ustavnosti tačke 8 iz člana 28. „Uput-

---

⁸ „Uputstvo za sprovođenje Zakona o izboru narodnih poslanika“, *Službeni glasnik RS*, br. 28/08 i 31/08.

⁹ „Uputstvo za sprovođenje Zakona o izboru narodnih poslanika“, član 28, tačka 8.

¹⁰ *Zakon o izboru narodnih poslanika*, član 46.

stva". Ustavni sud Srbije je obustavio izvršenje, odnosno radnje koje su preduzete na osnovu pomenutih odredaba.

Tako su mnoge političke stranke „manjina“ ipak bile primorane da skupe 10000 potpisa. Kako je sakupljanje potpisa veoma zahtevan posao čak i za najveće političke stranke koje imaju razgranatu organizacionu mrežu, za političku partiju sa malim brojem članova to je gotovo nemoguća misija. Osim nekoliko prigovora adresiranih na RIK (svi su odbijeni), nezadovoljnim subjektima nije ostalo ništa drugo nego da „zasuču rukave“ i potruže se da sakupe potreban broj potpisa birača koji podržavaju njihovu listu.

Posebna zasedanja za posebne izbore

Jedna od najkontroverznijih odluka RIK-a jeste Odluka o sprovođenju lokalnih izbora raspisanih za 11. maj 2008. godine na teritoriji Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija. Nadležnosti RIK-a taksativno su (ukupno ih ima 18) pobrojane u Zakonu o izboru narodnih poslanika, koji ni u jednom svom članu ne predviđa mogućnost da RIK organizuje i sprovedi lokalne izbore na bilo kom delu teritorije Republike Srbije. Odluku o sprovođenju lokalnih izbora na Kosovu i Metohiji Komisija je donela na osnovu „Informacije“ Vlade Republike Srbije.

Predstavnik Liberalno-demokratske partije uputio je prigovor RIK-u u kojem se ukazuje na to da je Komisija Odlukom o sprovođenju lokalnih izbora 11. maja 2008. godine na Kosovu i Metohiji, kao i Uputstvom za sprovođenje lokalnih izbora na Kosovu i Metohiji, povredila stav 2 iz člana 52 Ustava Republike Srbije; stav 1 iz člana 2, kao i član 34 Zakona o izboru narodnih poslanika; te član 1 i stav 1 iz člana 3 Zakona o lokalnim izborima.

Pošto je RIK odbio prigovor, predstavnik LDP-a je uputio žalbu Vrhovnom sudu Srbije. Ne ulazeći u detaljno obrazloženje razloga kojima se rukovodio, Vrhovni sud se po ovoj žalbi oglasio „stvarno nenadležnim“, ocenjujući da je za ocenu zakonitosti rešenja RIK-a donetih po prigovoru u postupku zaštite izbornog prava pri sprovođenju lokalnih izbora na teritoriji Kosova i Metohije nadležan – mesni okružni sud. Kako se sedište RIK-a nalazi na teritoriji grada Beograda, tako je u ovom slučaju nadležan postao Okružni sud u Beogradu.

Okružni sud u Beogradu odbio je žalbu, zauzevši stanovište da je prigovor kojim je podnosilac Komisiji predložio da poništi spornu Odluku RIK-a trebalo da odbaci kao nedozvoljen. Ovo je objašnjeno time što prigovor nije izjavljen zbog povrede izbornog prava u toku izbora, ili nepravilnosti u postupku kandidovanja, sprovođenja, utvrđivanja i objavljivanja rezultata izbora, već radi poništenja podzakonskih akata.

Tako je RIK počev od 79. sednice, održane 20. aprila, zasedao i na „posebnim“ sednicama, posvećenim pitanjima koja su se ticala organizovanja

---

i sprovođenja izbora na Kosovu i Metohiji. Posmatračima koji su akreditovani za praćenje rada RIK-a nije bio dozvoljen pristup „posebnim“ sednicama, uz obrazloženje da je za prisustvo tim sednicama potreban „poseban“ zahtev za izdavanje akreditacija. Zainteresovana javnost je nešto više o radu Komisije na sednicama posvećenim lokalnim izborima na Kosovu i Metohiji mogla da sazna jedino preko šturih saopštenja objavljenih na internet-sajtu RIK-a.

Opet bez Nadzornog odbora

Gotovo da se može nazvati tradicionalnim prigovor koji, iz jednog u drugi izborni proces, upućuje izvesni gospodin Tihomir Živanović. I ovaj put podnosilac prigovora ukazuje na činjenicu da Nadzorni odbor – koji je po članu 99 Zakona o izboru narodnih poslanika zadužen da ostvaruje opšti nadzor nad postupcima političkih stranaka, kandidata i sredstava javnog informisanja u toku izbornih aktivnosti – nije formiran. Živanović u prigovoru ukazuje na povredu izbornog prava iz člana 9 Zakona o izboru narodnih poslanika.

Onoliko koliko je duga tradicija podnošenja ovog prigovora, duga je i tradicija njegovog odbijanja od strane RIK-a. Podnosiocu prigovora nije ostalo ništa drugo nego da se žali Vrhovnom sudu Srbije: no, Živanović ni tamo nije imao sreće, jer je taj sud odbio Žalbu uz obrazloženje da je Komisija pravilno odlučila kada je odbila prigovor. Naime, Nadzorni odbor se formira tako što pet od ukupno deset članova imenuje Narodna Skupština na predlog Vlade, dok drugu polovinu Skupština imenuje na predlog poslaničkih grupa.

Značaj ovog prigovora ogleda se u tome što je još jednom ukazano na nepostojanje Nadzornog odbora kome je Zakonom poverena izuzetno značajna funkcija u izbornom procesu. S druge strane, naslućuje se nedostatak volje političkih partija da oforme telo koje bi tokom izbora vršilo nadzor, između ostalog i nad njihovim aktivnostima.

(Ne)sloboda određivanja naziva izborne liste

Na svojoj 87. sednici RIK je nakon rasprave utvrdio da podnosilac izborne liste „Sloboda – Socijalisti za slobodnu Srbiju“ dotični naziv mora da uredi u skladu sa članom 42 Zakona o izboru narodnih poslanika. Podsetimo, ta odredba nalaže da se naziv izborne liste određuje prema nazivu političke stranke koja podnosi listu, pri čemu se u naziv može uključiti još ime i prezime lica kojeg politička stranka odredi kao nosioca izborne liste.

Usledio je čitav niz kontroverznih događaja i nesporazuma, koji je počeo tako što je Komisija donela rešenje kojim se odbija proglašenje kandidature pomenute liste, čiji je podnosilac Komisiji potom dostavio novi naziv: „Sloboda – Socijalisti za slobodnu Srbiju – Socijalistička partija slobode“. U obrazloženju Rešenja Komisije, stoji da je podnosilac izborne liste odredio naziv liste prema nazivu političke stranke, ali je ispred tog naziva dodao reči

„Sloboda – Socijalisti za slobodnu Srbiju“ i na taj način nije usaglasio naziv izborne liste sa članom 42 Zakona o izboru narodnih poslanika.

Usledio je prigovor Socijalističke partije slobode, u kojem je predloženo da se njihova lista proglasi pod nazivom „Socijalistička partija slobode“. Podnosilac prigovora u njemu otkriva da je Komisija tek u Rešenju o odbijanju proglašenja liste prvi put dala objašnjenje o problemu usaglašavanja naziva. Takođe, u prigovoru se kaže i da je podnosilac liste postupao u skladu sa mišljenjima stručnih službi Skupštine Srbije.

Nakon što je RIK odbio prigovor, Socijalistička partija slobode uputila je žalbu Vrhovnom sudu Srbije, koji je pak stao na stanovište da je Komisija pravilno odlučila kada je zbog neusaglašenosti naziva liste sa nazivom političke stranke odbila da je proglasi. Zanimljivo je da su se na raspravama posvećenim ovom problemu pojedini članovi RIK-a zalagali za to da podnosilac izborne liste mora da prikupi i novih 10000 sudski overenih potpisa birača koji podržavaju izbornu listu novog naziva. Iako ovaj predlog nije usvojen, došlo je i do nove zabune, pošto je u zapisnik sa sednice RIK-a uneto da je upravo to jedan od razloga zbog kojih ne treba proglasiti pomenutu izbornu listu.

Podnosilac liste uputio je još dve žalbe Vrhovnom sudu Srbije, ali je ovaj put jedna žalba odbačena jer je ocenjeno da nije dozvoljena zato što je upućena po Rešenju RIK-a, a ne po prigovoru, dok je druga odbijena, čime je odbranjeno Rešenje Republičke izborne komisije.

Da sve ipak ne ostane na tome, potrudio se podnosilac sporne liste, koji je još jednim prigovorom želeo da ukaže i na to da, ukoliko njegova lista ne bude proglašena, treba poništiti i rešenja RIK-a kojima su se proglasile izborne liste „Za evropsku Srbiju – Boris Tadić“ i izborna lista „Da se selo pita – Narodna seljačka stranka – Marijan Rističević“. Nakon što je Komisija odbila i ovaj prigovor predlagača sporne liste, isto je učinio i Vrhovni sud po žalbi koja je potom podneta.

Ostaje zaista nejasno zašto je RIK proglasio izbornu listu „Da se selo pita – Narodna seljačka stranka – Marijan Rističević“, jer je očigledno da naziv liste sadrži slogan („Da se selo pita“) koji nije niti naziv političke partije, niti ime nosioca izborne liste. Što se tiče izborne liste „Za evropsku Srbiju – Boris Tadić“, stvar je utoliko složenija što Zakon u slučaju koalicione izborne liste ostavlja mogućnost da naziv zajedničke izborne liste političke stranke određuju sporazumno, pri čemu se ne precizira da li naziv mora da se odredi prema nazivu političkih partija koje podnose zajedničku kandidaturu.

Ne bi bilo loše da na kraju ove sage o imenovanju i preimenovanju spomenemo i to da su se u Komisiji povodom ovog pitanja članovi podelili na one koji su stali na stranu prigovarača (tj. Socijalističke partije slobode) i na one koji su insistirali na primeni onog tumačenja Zakona po kojem pomenuta stranka ne može da se kandiduje dok „ne ispravi“ naziv svoje liste. Na stra-

---

ni kandidature Socijalističke partije slobode stali su: SRS, DSS i NS, dok su na drugoj strani bili između ostalih DS, LDP i SPS. Ako bi se tražio „smisao“ ovakve blokovske preraspodele snaga u Komisiji, onda bi se moglo ponuditi više odgovora, nakon čega bi se moglo postaviti isto toliko hipotetičkih pitanja. Među njima je i sledeće: da li se još tada moglo naslutiti za kakve se postizborne koalicije spremaju političke stranke?

Falsifikovani potpis(i)?

U prethodnim „Zapažanjima o radu Republičke izborne komisije“ otvorili smo i pitanje falsifikovanja overenih potpisa birača koji se RIK-u predaju na ime podrške određene liste. Naveli smo tada kako najozbiljnije sumnje izaziva činjenica da su nekoliko predloga za kandidaturu svojim potpisima podržala umrla lica. Osnovano je pretpostaviti da pojedini podnosioci izbornih lista u nameri da sakupe neophodne potpise koriste i nedozvoljena sredstva, te tako i falsifikuju potpise birača, nesmotreno krivotvoreći čak i potpise lica koja se u evidenciji MUP-a vode kao preminula.

Nažalost, iako postoje snažne indicije da se potpisi falsifikuju, nijedan nadležni organ se nije bavio ovim problemom. Verovatno iz razloga što im ne preti nikakva sankcija, podnosioci izbornih lista postaju sve ležerniji u krivotvorenju potpisa ljudi koji nikada ni ne saznaju da su „podržali“ izvesnog kandidata ili političku stranku.

No, u Komisiju je napokon stigao jedan od prigovora koji govori u prilog sumnji da se potpisi falsifikuju. Birač Zorica Avramovska uputila je prigovor RIK-u koji se odnosi na izbornu radnju – predaju izborne liste „Sloboda – Socijalisti za slobodnu Srbiju“. Naime, ona u prigovoru ukazuje Komisiji na to kako je saznala da se i njen navodni potpis nalazi na listi birača koji podržavaju pomenutu izbornu listu. Ona dalje tvrdi da je reč o njenom falsifikovanom potpisu i traži od RIK-a da usvajanjem njenog prigovora donese odluku o odbacivanju dotične liste. Zanimljivo je da je to odbijeno, uz konstataciju kako „nema osnova da se prigovor usvoji“, ali uz predlog da se sporna izjava Zorice Avramovske izuzme. Paradoksalno je to što su članovi Komisije zaključili da nije u njihovoj nadležnosti da odlučuju o autentičnosti potpisa.

Inače, ponovo se dogodilo da se potpisi pokojnika, i to sudski overeni, nalaze na predlozima izbornih lista. Samo ona sporna lista kojoj smo ovde poklonili najviše pažnje sadržavala je 84 izjave birača koji se u evidenciji Ministarstva unutrašnjih poslova vode kao preminula lica.

Usvojeni prigovori i ponavljanje izbora

Republička izborna komisija, u danima po okončanju glasanja, usvojila je tri prigovora koji su se odnosili na povrede izbornog prava i nepravilnosti u sprovođenju glasanja, a čije je usvajanje za posledicu imalo donošenje

Rešenja RIK-a prema kojem se moralo ponoviti glasanje na tri biračka mesta, gde su utvrđene nepravilnosti. S obzirom na veliki broj pristiglih prigovora i činjenicu da je Komisija dužna da u roku od 48 sati od njihovog prijema donese i dostavi rešenja, posao koji su članovi RIK-a i ljudi zaposleni u stručnoj službi Skupštine morali da urade iziskivao je pun angažman.

Prvi u nizu tih prigovora jeste prigovor sa biračkog mesta 3, Laznica, u opštini Žagubica. Tim prigovorom je ukazano na sledeće nepravilnosti:

- na udaljenosti manjoj od 50 metara od biračkog mesta nalazili su se plakati jedne političke stranke;
- kandidat za odbornika iste stranke se veći deo dana nalazio na biračkom mestu i delio propagandni materijal stranke kojoj pripada;
- u birački spisak je hemijskom olovkom izvršen naknadni upis jednog lica;
- predsednik biračkog odbora i većina članova, uz pretnju upotrebe fizičke sile, nisu dozvolili da se prigovor unese u Zapisnik o radu biračkog odbora.

Ovaj prigovor je RIK-u uputio birač pod imenom Dejan Marinković.

Drugi usvojeni prigovor, koji je takođe doveo do ponavljanja glasanja, odnosi se na biračko mesto 2, Banja, u opštini Srbica. Tu je došlo do tuče u kojoj su polomljene glasačke kutije, uništeni zapisnici o radu biračkog odbora i birački spiskovi, dok je samo biračko mesto zatvoreno ranije, što je neke birače sprečilo da glasaju. Rezultati glasanja sa ovog biračkog mesta bili su takođe uništeni. Ovaj prigovor je RIK-u uputio birač Milka Vuković.

Opštinska izborna komisija Kraljeva dostavila je RIK-u prigovor birača Milovana Stefanovića sa biračkog mesta 124, Borovo, Kraljevo. U ovom prigovoru Stefanović tvrdi da je izlaskom na biračko mesto ustanovio da su u biračkom spisku zaokruženi redni brojevi ispred imena njegovih roditelja koji nisu izašli na izbore, kao i nekih drugih lica, čiji su potpisi falsifikovani. Na osnovu rešenja RIK-a, izbori su ponovljeni i na ovom biračkom mestu.

Zaključak

Ako bismo naša zapažanja o radu RIK-a tokom parlamentarnih izbora poredili sa onima nastalim tokom predsedničkih izbora koji su održani svega tri meseca ranije, mogli bismo zaključiti da značajnih promena nije bilo. Ovde pre svega imamo u vidu podelu na političke blokove koju su članovi Komisije demonstrirali uvek kada bi po njihovom shvatanju to bilo potrebno. Nove okolnosti na političkoj sceni Srbije i dešavanja van sale u kojoj su se održavale sednice RIK-a dovele su do toga da se gotovo o svakom spornom pitanju članovi grupišu u dva suprotstavljena tabora. Takođe, ono što je uočeno već tokom predsedničkih izbora, ponovilo se i sada, a to je da izborna kampanja vrši povratni uticaj na događanja u RIK-u. Tako se neretko događalo da u medije „procuri“ neka vest ili informacija, poput one da zainteresovanim stranim

---

posmatračima navodno neće biti omogućeno praćenje izbora. Kasnije bi se svi članovi Komisije ogradili od takvih stvari, ali nesumnjivo je da su političke stranke u još nekoliko navrata za svrhe sopstvene promocije u kampanji eksploatisale sporna pitanja koja su pokrenuta u RIK-u.

Ipak, bilo bi nekorektno reći da su članovi RIK-a vodili računa jedino o interesima svoje političke stranke. Zbog prirode posla i tesnih rokova, često se događalo da se održi i po više sednica dnevno, pri čemu su neke od njih trajale i do „sitnih“ jutarnjih časova. U tom smislu je posao koji je obavila stručna služba Skupštine Srbije bio od neprocenjivog značaja za efikasan rad Komisije.

Na kraju, ostaje da se vidi da li će se zbog uočenih propusta u radu RIK-a događati nove izmene u poslovnica i uputstvima za sprovođenje zakona. Nije tajna da se u stručnoj javnosti već uveliko govori o pokretanju inicijativa kojima bi se uveli novi modeli organizacije i rada izbornih organa i izborne administracije. Nesumnjivo da prostora za poboljšanje organizovanja i sprovođenja izbornog procesa ima, a naša je iskrena želja da ovaj tekst – u kojem smo skrenuli pažnju na uočene slabosti i greške u radu Republičke izborne komisije – posluži kao mali doprinos svemu tome.

Zoran Lučić

POGLED NA IZBORNE REZULTATE

1. Birački spiskovi

Prema podacima Republičke izborne komisije, na parlamentarnim izborima u Srbiji, koji su održani 11. maja 2008. godine, u biračke spiskove je bilo upisano 6815694 birača – što je za 161843 više nego na parlamentarnim izborima održanim samo godinu dana ranije, u januaru 2007. Gradovi u kojima je uvećanje biračkog tela najizraženije su Beograd i Novi Sad. U Beogradu se broj upisanih birača uvećao za preko 28000, a u Novom Sadu za blizu 10000. U istom periodu, treći grad po veličini u Srbiji, Niš – koji je, sa 235000 birača, nešto manji od Novog Sada – beleži uvećanje biračkog tela za samo 2000 birača. U Vojvodini se biračko telo uvećalo za skoro 25000, na Kosovu za oko 5500, a u centralnoj Srbiji za gotovo 58000.

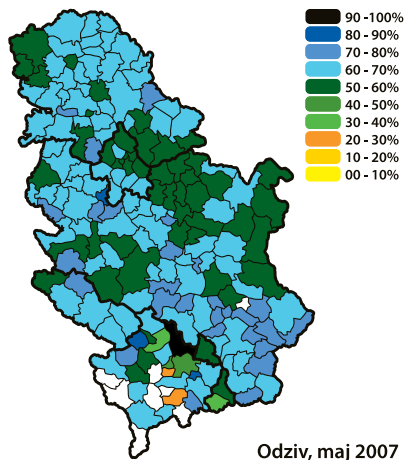
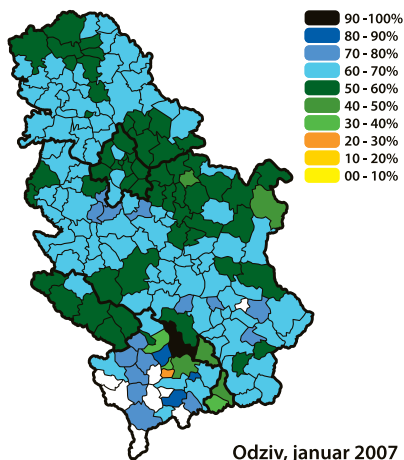
Kako objasniti ovo povećanje biračkog tela s obzirom na podatak da je u poslednjih godinu dana broj birača koji su, postavši punoletni, stekli pravo glasa približno jednak broju birača koji su upisani u matične knjige umrlih? Po svemu sudeći, manjim delom se radi o posledici lošeg vođenja biračkih spiskova, a većim o ubrzanom procesu sticanja državljanstva nekadašnjih izbeglica iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, kao i građana Crne Gore. Pomenimo da je ova pojava primećena još na prošlim izborima.

Glasanje je bilo organizovano i u našim diplomatskim predstavništvima u inostranstvu, na ukupno 75 biračkih mesta, gde je u biračke spiskove bilo upisano 51211 birača. Ovi birači su se prijavljivali diplomatskim predstavništvima da bi bili upisani u tamošnje biračke spiskove. Njihova imena nisu bila brisana iz biračkih spiskova u zemlji, tako da je barem 51000 birača ovom prilikom bila dvostruko upisana. Doduše, Republička izborna komisija je ovo imala u vidu, tako da prilikom objavljivanja broja birača upisanih u biračke spiskove u Srbiji, ove građane nije računala dvostruko. Ovome treba dodati činjenicu da, u skladu sa izbornim zakonom, na ovim izborima nije bilo potrebno preći bilo kakav prag odziva da bi oni bili uspešni (što je inače slučaj na predsedničkim izborima) – usled čega neažurnost biračkih spiskova nije uticala na ishod izbora.

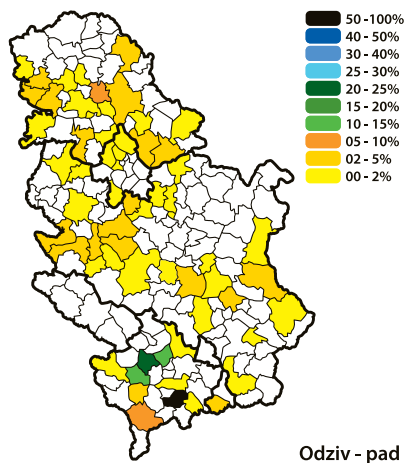
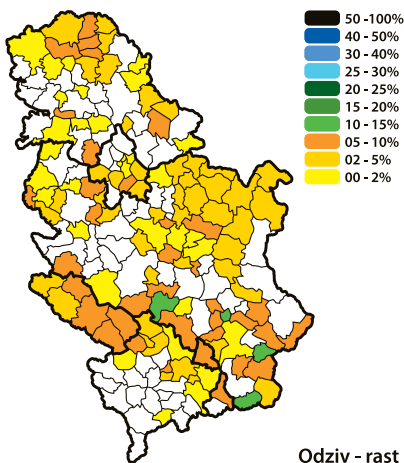
2. Odziv

Na majskim parlamentarnim izborima glasalo je 4141176 birača, ili 61,35% biračkog tela. U poređenju sa odzivom na parlamentarnim izborima održanim u januaru 2007. godine, odziv je veći za preko 100000. Posle kosovskih opština Podujevo (u kojoj je u birački spisak upisano 9 birača), Novo Brdo i Zubin Potok – u kojima je, redom, odziv bio 100%, 87,97% i 83,39% –

najveći odziv je bio u opštinama Lajkovac (80,07%), Doljevac (79,91%) i Bela Palanka (79,93%). Najmanji odziv bio je u Uroševcu (26,55%), Kosovom Polju (27,46%), Preševu (32,69%), Kosovskoj Mitrovici (33,06%), Obiliću (45,94%) i Prištini (47,66%), a zatim u Negotinu (50,49%), Malom Crniću (50,7%) i Žablju (52,81%).

U 43 opštine zabeležen je pad odziva u odnosu na prethodne parlamentarne izbore. U jednoj (Podujevo) je odziv ostao nepromenjen (svih 9 birača), dok je u ostalih 139 broj onih koji su glasali porastao. Gledajući apsolutne iznose, primećujemo da je najveći pad izlaznosti bio u Nišu (4291), Čačku (4079), Pančevu (2864) i Zrenjaninu (2421), a najveći porast u Novom Pazaru (9170), Subotici (4686), Bujanovcu (4323), Kragujevcu (3369) i Novom Sadu (2987).

U odnosu na prvi krug predsedničkih izbora iz januara ove godine, odziv na teritoriji Republike bio je veći za nešto više od 23000 birača. Najveći skok načinjen je u opštinama Bujanovac (za 9055 birača), Preševo (8285), Novi Beograd (5027), Novi Pazar (4913) i Vračar (3048), dok je pad bio najveći u Nišu (14259), Čačku (6596), Kraljevu (5688) i Pirotu (4577).

S druge strane, u odnosu na drugi krug predsedničkih izbora, odziv je bio znatno manji, za preko 440000 birača. Ipak, bilo je opština (42) u kojima je odziv na parlamentarnim izborima bio veći nego u drugom krugu predsedničkih. Taj skok je najveći bio u Bujanovcu (za 9214 birača), Preševu (8525) i Medveđi (1197). Pad je bio najveći u opštinama Niš (28316), Novi Sad (25478), Novi Beograd (14613), Čukarica (13484) i Kragujevac (13544).

Zanimljivo je pogledati kako se menjao odziv u pojedinim opštinama u Srbiji u tri poslednja izborna ciklusa: decembar 2003, januar 2007. i maj 2008. godine.

Tabela 1. Participacija na izborima 2003, 2007. i 2008. godine

Opština	Upisani u biračke spiskove			Odziv					
	2003.	2007.	2008.	2003.		2007.		2008.	
				f	%	f	%	f	%
Ada	16.662	16.404	16.519	8.639	51,85	9.198	56,07	10.321	62,48
Aleksandrovac	25.072	24.812	24.895	16.300	65,01	16.338	65,85	18.119	72,78
Aleksinac	47.175	46.335	46.381	27.743	58,81	28.028	60,49	27.201	58,65
Alibunar	19.668	19.632	19.680	9.523	48,42	10.749	54,75	11.904	60,49
Apatin	26.616	27.326	27.512	14.682	55,16	16.427	60,11	16.233	59,00
Arandelovac	38.805	39.043	39.745	24.340	62,72	24.607	63,03	24.190	60,86
Arilje	15.900	16.036	16.063	10.368	65,21	11.051	68,91	10.851	67,55
Babušnica	13.111	12.514	12.212	8.166	62,28	8.128	64,95	8.690	71,16
Bač	13.231	13.526	13.527	8.445	63,83	9.413	69,59	9.057	66,95
Bačka Palanka	47.106	48.556	49.229	31.247	66,33	31.724	65,33	30.104	61,15
Bačka Topola	31.665	31.889	31.572	17.412	54,99	18.653	58,49	20.104	63,68
Bački Petrovac	12.053	12.174	12.321	7.011	58,17	7.551	62,03	7.827	63,53
Bajina Bašta	22.206	22.395	22.841	13.710	61,74	14.613	65,25	14.319	62,69
Batočina	10.795	10.726	10.681	6.857	63,52	7.300	68,06	8.263	77,36
Bečej	34.395	34.477	34.725	19.390	56,37	20.066	58,20	21.532	62,01
Bela Crkva	17.407	16.966	17.013	9.509	54,63	9.856	58,09	10.032	58,97
Bela Palanka	11.143	10.839	10.867	7.178	64,42	8.007	73,87	8.664	79,73
Beočin	12.163	12.706	13.004	7.358	60,49	8.174	64,33	9.140	70,29
Bgd-Barajevo	20.480	21.782	22.329	12.093	59,05	13.506	62,01	14.511	64,99
Bgd-Čukarica	153.838	162.321	166.579	90.377	58,75	95.447	58,80	96.441	57,90
Bgd-Grocka	60.576	64.804	66.671	32.659	53,91	36.265	55,96	39.200	58,80
Bgd-Lazarevac	48.890	50.923	51.943	31.722	64,88	34.799	68,34	34.809	67,01
Bgd-Mladenovac	46.224	47.447	47.880	27.029	58,47	28.098	59,22	29.723	62,08
Bgd-Novi Beograd	206.769	211.912	213.440	128.461	62,13	130.400	61,53	130.227	61,01
Bgd-Obrenovac	60.788	63.090	63.913	35.872	59,01	36.951	58,57	39.196	61,33
Bgd-Palilula	142.987	151.192	155.735	79.745	55,77	85.425	56,50	87.139	55,95
Bgd-Rakovica	92.388	96.571	98.769	53.906	58,35	56.899	58,92	58.872	59,61

Bgd-Savski venac	45.146	44.619	44.534	26.611	58,94	26.068	58,42	26.519	59,55
Bgd-Sopot	16.807	17.229	17.433	9.067	53,95	9.695	56,27	11.300	64,82
Bgd-Stari Grad	60.015	60.205	59.788	35.333	58,87	35.020	58,17	35.208	58,89
Bgd-Voždovac	141.807	146.469	148.604	80.337	56,65	85.343	58,27	86.932	58,50
Bgd-Vračar	62.146	61.965	62.199	36.722	59,09	35.957	58,03	36.959	59,42
Bgd-Zemun+Surčin	167.643	178.823	184.422	96.482	57,55	105.353	58,91	108.597	58,89
Bgd-Zvezdara	125.768	131.797	135.296	71.641	56,96	75.622	57,38	78.423	57,96
Blace	11.125	11.132	11.122	6.946	62,44	8.173	73,42	8.372	75,27
Bogatić	26.031	26.082	26.091	16.646	63,95	16.091	61,69	16.341	62,63
Bojnik	10.054	9.740	9.902	6.527	64,92	6.652	68,30	7.463	75,37
Boljevac	13.538	12.844	12.668	7.644	56,46	8.084	62,94	8.265	65,24
Bor	47.482	46.786	46.417	26.443	55,69	25.073	53,59	26.347	56,76
Bosilegrad	9.019	8.716	8.687	4.536	50,29	5.385	61,78	5.792	66,67
Brus	15.663	15.372	15.228	9.779	62,43	10.105	65,74	11.545	75,81
Bujanovac	36.518	35.881	37.782	9.125	24,99	16.299	45,43	20.622	54,58
Crna Trava	2.424	2.153	2.021	1.173	48,39	1.209	56,15	1.434	70,95
Čačak	98.150	100.274	101.242	60.852	62,00	63.519	63,35	59.440	58,71
Čajetina	12.674	12.762	12.904	7.669	60,51	8.587	67,29	9.332	72,32
Čoka	10.791	10.708	10.576	6.640	61,53	6.790	63,41	6.918	65,41
Ćićevac	8.891	8.677	8.569	5.639	63,42	6.043	69,64	6.540	76,32
Čuprija	31.084	30.838	31.242	16.468	52,98	17.182	55,72	17.728	56,74
Despotovac	25.675	25.341	25.410	14.022	54,61	13.250	52,29	14.962	58,88
Dimitrovgrad	9.781	9.564	9.438	5.556	56,80	6.313	66,01	6.897	73,08
Doljevac	14.926	15.031	15.198	10.423	69,83	10.402	69,20	12.145	79,91
Gadžin Han	9.274	8.843	8.713	5.654	60,97	5.923	66,98	6.284	72,12
Gnjilane	8.605	9.060	9.366	4.945	57,47	5.860	64,68	6.074	64,85
Golubac	9.552	9.345	9.180	5.894	61,70	5.917	63,32	6.103	66,48
Gornji Milanovac	40.360	40.667	40.228	26.057	64,56	26.090	64,16	24.764	61,56
Indija	37.110	39.815	40.911	23.377	62,99	25.710	64,57	26.647	65,13
Irig	8.637	9.229	9.444	5.060	58,59	5.866	63,56	6.075	64,33
Istok	315	488	529	181	57,46	346	70,90	381	72,02
Ivanjica	28.737	28.359	27.808	16.537	57,55	16.431	57,94	16.502	59,34
Jagodina	63.457	64.960	65.919	35.728	56,30	37.790	58,17	39.247	59,54
Kanjiža	23.528	23.528	23.605	12.408	52,74	14.224	60,46	16.192	68,60
Kikinda	54.105	54.514	54.446	34.965	64,62	35.848	65,76	34.111	62,65
Kladovo	24.734	24.531	24.425	13.370	54,06	12.976	52,90	13.709	56,13
Klina		482	343			339	70,33	196	57,14
Knić	13.065	12.730	12.731	7.687	58,84	8.158	64,08	8.580	67,39
Knjaževac	32.313	30.842	30.499	17.104	52,93	18.461	59,86	17.373	56,96
Koceljeva	12.724	12.562	12.557	7.510	59,02	7.729	61,53	7.939	63,22
Kosjerić	11.345	11.114	11.016	7.149	63,01	7.645	68,79	7.612	69,10
Kosovo Polje	4.958	5.038	5.411	1.919	38,71	1.253	24,87	1.486	27,46
Kosov. Kamenica	7.240	7.824	8.045	4.906	67,76	5.392	68,92	5.669	70,47
Kosov. Mitrovica	19.546	18.679	19.775	4.272	21,86	5.688	30,45	6.537	33,06
Kovačica	23.524	23.403	23.568	12.619	53,64	13.171	56,28	13.142	55,76
Kovin	29.578	30.116	30.353	16.205	54,79	17.413	57,82	16.544	54,51
Kragujevac	152.625	156.306	159.480	96.332	63,12	99.030	63,36	102.399	64,21
Kraljevo	111.281	112.459	111.924	58.273	52,37	61.933	55,07	60.451	54,01
Krupanj	16.001	15.654	15.306	9.257	57,85	9.429	60,23	9.408	61,47
Kruševac	117.067	116.645	118.214	70.684	60,38	74.567	63,93	72.740	61,53

Kučevo	19.349	19.065	18.894	10.445	53,98	10.243	53,73	10.881	57,59
Kula	36.863	37.892	38.333	22.826	61,92	23.508	62,04	24.016	62,65
Kuršumlija	18.552	17.774	17.758	9.972	53,75	9.930	55,87	11.261	63,41
Lajkovac	12.643	12.716	12.567	8.439	66,75	9.624	75,68	10.062	80,07
Lapovo	7.590	7.516	7.540	4.641	61,15	4.806	63,94	4.781	63,41
Lebane	20.221	20.547	20.871	11.903	58,86	12.991	63,23	13.672	65,51
Leposavić	11.706	12.043	12.357	7.151	61,09	7.768	64,50	8.283	67,03
Leskovac	128.948	127.828	128.043	81.392	63,12	83.202	65,09	84.319	65,85
Lipljan	5.992	6.318	6.614	3.689	61,57	3.871	61,27	4.037	61,04
Loznica	72.019	72.990	74.195	41.586	57,74	42.217	57,84	43.945	59,23
Lučani	19.565	19.070	18.959	11.910	60,87	12.225	64,11	11.938	62,97
Ljig	11.083	10.853	10.699	7.818	70,54	7.779	71,68	7.973	74,52
Ljubovija	13.167	12.879	12.904	7.894	59,95	8.707	67,61	9.359	72,53
Majdanpek	20.023	19.525	19.281	10.897	54,42	11.243	57,58	11.597	60,15
Mali Idoš	10.563	10.650	10.697	5.718	54,13	6.191	58,13	6.391	59,75
Mali Zvornik	11.386	11.832	12.202	6.531	57,36	6.426	54,31	7.586	62,17
Malo Crniće	14.478	14.200	14.098	7.201	49,74	6.806	47,93	7.430	52,70
Medveđa	10.119	9.990	10.377	4.115	40,67	4.593	45,98	5.625	54,21
Merošina	12.035	11.923	11.981	8.076	67,10	8.367	70,18	9.350	78,04
Mionica	12.799	12.692	12.607	8.736	68,26	9.318	73,42	9.921	78,69
Negotin	45.449	44.274	44.224	20.459	45,02	20.828	47,04	22.330	50,49
Niš	230.162	234.910	237.049	141.212	61,35	143.582	61,12	139.291	58,76
Nova Crnja	9.713	9.486	9.501	6.285	64,71	6.490	68,42	6.638	69,87
Nova Varoš	15.857	15.647	15.536	10.035	63,28	9.943	63,55	10.935	70,38
Novi Bečej	20.643	20.740	20.717	12.098	58,61	12.762	61,53	13.260	64,01
Novi Kneževac	10.043	10.148	10.098	6.595	65,67	6.279	61,87	6.597	65,33
Novi Pazar	65.859	70.981	75.562	36.844	55,94	39.494	55,64	48.664	64,40
Novi Sad	264.248	286.823	296.749	160.776	60,84	176.072	61,39	179.059	60,34
Novo Brdo	1.053	1.017	1.039	879	83,48	871	85,64	914	87,97
Obilić	3.171	2.943	3.707	1.415	44,62	1.129	38,36	1.703	45,94
Odžaci	28.470	28.382	28.329	17.637	61,95	17.433	61,42	16.611	58,64
Opovo	8.399	8.584	8.777	4.703	55,99	5.048	58,81	5.569	63,45
Orahovac	859	790	849	632	73,57	569	72,03	578	68,08
Osečina	12.036	11.757	11.610	7.483	62,17	7.607	64,70	7.940	68,39
Pančevo	110.235	113.040	113.817	62.026	56,27	65.446	57,90	62.582	54,98
Paraćin	50.288	51.777	52.034	29.404	58,47	32.274	62,33	33.209	63,82
Peć	600	968	1.041	426	71,00	622	64,26	664	63,78
Pećinci	15.067	15.721	15.913	9.380	62,26	10.405	66,19	11.445	71,92
Petrovac	34.818	34.613	34.711	18.179	52,21	18.205	52,60	19.308	55,63
Pirot	51.786	51.381	51.794	29.247	56,48	33.224	64,66	32.578	62,90
Plandište	10.207	10.069	9.943	6.455	63,24	6.438	63,94	6.702	67,40
Podujevo		9	9			9	100,00	9	100,00
Požarevac	67.355	69.344	71.239	39.102	58,05	41.126	59,31	42.081	59,07
Požega	26.188	26.397	26.448	16.818	64,22	16.628	62,99	15.799	59,74
Preševo	28.286	29.944	32.664	1.842	6,51	10.445	34,88	10.679	32,69
Priboj	25.665	26.144	27.181	13.348	52,01	14.297	54,69	15.842	58,28
Prijepolje	33.635	34.080	35.059	18.818	55,95	20.378	59,79	21.966	62,65
Priština	8.372	9.490	10.551	3.451	41,22	4.235	44,63	5.029	47,66
Prizren	200	271	314	189	94,50	207	76,38	211	67,20
Prokuplje	39.739	39.692	40.109	24.987	62,88	27.208	68,55	27.047	67,43

Rača	10.913	10.737	10.768	6.550	60,02	6.834	63,65	7.361	68,36
Raška	22.466	21.756	21.975	13.356	59,45	13.297	61,12	14.540	66,17
Ražanj	9.153	8.680	8.513	5.335	58,29	5.503	63,40	5.375	63,14
Rekovac	11.817	11.157	11.043	6.961	58,91	7.379	66,14	8.338	75,50
Ruma	45.153	46.813	47.334	27.996	62,00	29.661	63,36	28.284	59,75
Sečanj	12.654	12.449	12.418	7.772	61,42	8.254	66,30	8.718	70,20
Senta	22.112	21.844	22.124	11.122	50,30	11.427	52,31	13.651	61,70
Sjenica	24.753	25.282	23.899	13.836	55,90	13.736	54,33	15.184	63,53
Smederevo	98.160	100.132	100.813	54.967	56,00	54.260	54,19	55.584	55,14
Smederev. Palanka	46.666	46.357	46.696	27.247	58,39	26.812	57,84	26.945	57,70
Sokobanja	16.731	16.225	16.029	9.022	53,92	9.234	56,91	9.846	61,43
Sombor	76.947	79.179	79.523	45.707	59,40	46.705	58,99	47.488	59,72
Srbica	359	309	285	208	57,94	238	77,02	160	56,14
Srbobran	13.362	13.913	14.141	8.604	64,39	8.975	64,51	9.083	64,23
Sremska Mitrovica	66.412	68.384	69.667	43.097	64,89	44.805	65,52	46.194	66,31
Sremski Karlovci	7.486	7.980	8.219	4.421	59,06	4.771	59,79	4.875	59,31
Stara Pazova	46.504	51.263	52.796	29.230	62,85	32.280	62,97	32.625	61,79
Subotica	128.628	130.920	131.379	72.808	56,60	78.492	59,95	83.178	63,31
Surdulica	18.151	18.242	18.731	10.744	59,19	12.238	67,09	13.566	72,43
Svilajnac	26.717	26.743	26.435	14.764	55,26	14.483	54,16	14.929	56,47
Svrljig	14.850	14.200	13.999	8.994	60,57	8.720	61,41	9.131	65,23
Šabac	99.516	102.782	104.884	62.323	62,63	65.925	64,14	66.684	63,58
Šid	28.626	30.800	31.337	17.079	59,66	19.100	62,01	19.231	61,37
Štrpce	7.437	7.873	8.100	4.429	59,55	4.987	63,34	5.204	64,25
Temerin	21.696	23.194	23.757	14.666	67,60	15.774	68,01	16.219	68,27
Titel	11.733	12.203	12.646	7.680	65,46	8.363	68,53	8.655	68,44
Topola	19.888	19.948	19.996	12.183	61,26	14.070	70,53	13.785	68,94
Trgovište	4.879	4.830	4.967	2.776	56,90	3.043	63,00	3.740	75,30
Trstenik	40.231	39.376	40.097	24.170	60,08	25.310	64,28	25.359	63,24
Tutin	26.373	27.840	29.424	15.013	56,93	15.329	55,06	17.896	60,82
Ub	23.814	24.144	24.535	13.382	56,19	13.425	55,60	15.170	61,83
Uroševac		390	388			331	84,87	103	26,55
Užice	69.367	69.638	69.808	43.379	62,54	42.561	61,12	41.096	58,87
Valjevo	80.559	81.302	81.896	52.827	65,58	50.109	61,63	50.219	61,32
Varvarin	17.307	17.064	17.003	10.207	58,98	10.999	64,46	11.545	67,90
Velika Plana	38.998	39.253	39.503	22.227	57,00	21.803	55,54	21.589	54,65
Veliko Gradište	20.521	20.706	20.793	10.930	53,26	10.698	51,67	11.505	55,33
Vitina	2.146	2.044	2.213	1.335	62,21	1.466	71,72	1.569	70,90
Vladičin Han	18.621	18.854	19.037	10.973	58,93	10.612	56,29	11.880	62,40
Vladimirci	16.743	16.595	16.663	9.501	56,75	10.238	61,69	10.199	61,21
Vlasotince	25.937	25.708	25.902	16.778	64,69	18.461	71,81	18.135	70,01
Vranje	71.944	71.471	72.832	42.130	58,56	46.736	65,39	46.575	63,95
Vrbas	36.195	36.650	36.963	23.744	65,60	23.281	63,52	22.887	61,92
Vrnjačka Banja	24.461	25.102	25.333	14.518	59,35	15.616	62,21	16.734	66,06
Vršac	45.996	46.863	47.463	25.972	56,47	28.971	61,82	28.873	60,83
Vučitrn	2.274	2.235	2.299	1.326	58,31	1.797	80,40	1.499	65,20
Zaječar	58.603	58.276	57.731	33.767	57,62	35.428	60,79	34.114	59,09
Zrenjanin	106.765	106.764	109.163	66.128	61,94	69.410	65,01	66.989	61,37
Zubin Potok	5.737	5.123	5.158	3.180	55,43	3.923	76,58	4.301	83,39
Zvečan	7.196	7.667	8.129	3.358	46,66	4.161	54,27	4.703	57,85

Žabalj	19.791	20.847	21.633	11.835	59,80	12.052	57,81	11.424	52,81
Žabari	13.897	13.531	13.442	7.258	52,23	6.945	51,33	7.386	54,95
Žagubica	12.900	12.514	12.440	7.145	55,39	7.907	63,19	8.203	65,94
Žitište	16.181	16.074	16.071	9.307	57,52	10.810	67,25	10.867	67,62
Žitorađa	14.397	14.301	14.302	9.423	65,45	9.585	67,02	10.889	76,14

3. Rezultati

Nakon prebrojavanja glasova i njihove agregacije, Republička izborna komisija sastavila je izveštaj o rezultatima parlamentarnih izbora (videti okvir).

На основу члана 34. став 1. тачка 14, члана 85, члана 86. став 1. и члана 90. став 3. Закона о избору народних посланика ("Службени гласник РС", бр. 35/00 и 18/04),

Републичка изборна комисија, на седници одржаној 20. маја 2008. године, утврдила је и објављује

ИЗВЕШТАЈ О УКУПНИМ РЕЗУЛТАТИМА ИЗБОРА ЗА НАРОДНЕ ПОСЛАНИКЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

I

Укупни резултати избора за народне посланике Народне скупштине Републике Србије, одржаних 11. маја 2008. године и поновљених на појединим бирачким местима 18. маја 2008. године, су следећи:

1.	Број бирача уписаних у бирачки списак	6.749.688
2.	Укупан број бирача који су гласали	4.141.176
3.	Број примљених гласачких листића	6.814.527
4.	Број неупотребљених гласачких листића	2.673.351
5.	Број употребљених гласачких листића	4.139.384
6.	Број неважећих гласачких листића	88.148
7.	Број важећих гласачких листића	4.051.236

8. Број гласова и број мандата које су добиле поједине изборне листе:

Ред. број	Назив изборне листе	Број гласова које је добила изборна листа	Број мандата које је добила изборна листа
1.	ЗА ЕВРОПСКУ СРБИЈУ - БОРИС ТАДИЋ	1.590.200	102
2.	СРПСКА РАДИКАЛНА СТРАНКА - ДР ВОЈИСЛАВ ШЕШЕЉ	1.219.436	78
3.	ДЕМОКРАТСКА СТРАНКА СРБИЈЕ - НОВА СРБИЈА - ВОЈИСЛАВ КОШТУНИЦА	480.987	30
4.	СОЦИЈАЛИСТИЧКА ПАРТИЈА СРБИЈЕ (СПС) - ПАРТИЈА УЈЕДИЊЕНИХ ПЕНЗИОНЕРА СРБИЈЕ (ПУПС) - ЈЕДИНСТВЕНА СРБИЈА (ЈС)	313.896	20

5.	ЛИБЕРАЛНО ДЕМОКРАТСКА ПАРТИЈА - ЧЕДОМИР ЈОВАНОВИЋ	216.902	13
6.	МАЂАРСКА КОАЛИЦИЈА - ИШТВАН ПАСТОР	74.874	4
7.	БОШЊАЧКА ЛИСТА ЗА ЕВРОПСКИ САНЏАК - ДР СУЛЕЈМАН УГЉАНИН	38.148	2
8.	КОАЛИЦИЈА АЛБАНАЦА ПРЕШЕВСКЕ ДОЛИНЕ	16.801	1
9.	ПОКРЕТ СНАГА СРБИЈЕ - БОГОЉУБ КАРИЋ	22.250	0
10.	ДА СЕ СЕЛО ПИТА - НАРОДНА СЕЉАЧКА СТРАНКА - МАРИЈАН РИСТИЧЕВИЋ	12.001	0
11.	РЕФОРМИСТИЧКА СТРАНКА - ДР АЛЕКСАНДАР ВИШЊИЋ	10.563	0
12.	РОМСКА ПАРТИЈА - СРЂАН ШАЈН	9.103	0
13.	ПОКРЕТ МОЈА СРБИЈА - БРАНИСЛАВ ЛЕЧИЋ	8.879	0
14.	УЈЕДИЊЕНИ ВЛАСИ СРБИЈЕ - ДР ПРЕДРАГ БАЛАШЕВИЋ	6.956	0
15.	ГРАЂАНСКА ИНИЦИЈАТИВА ГОРАНАЦА - ГИГ	5.453	0
16.	РОМИ ЗА РОМА - МИЛОШ ПАУНКОВИЋ	5.115	0
17.	УНИЈА РОМА СРБИЈЕ - ДР РАЈКО ЋУРИЋ	4.732	0
18.	ВОЈВОЂАНСКА ПАРТИЈА - МР ИГОР КУРЈАЧКИ	4.208	0
19.	НАРОДНИ ПОКРЕТ ЗА СРБИЈУ - МИЛАН ПАРОШКИ	3.795	0
20.	ЦРНОГОРСКА ПАРТИЈА - НЕНАД СТЕВОВИЋ	2.923	0
21.	САВЕЗ БАЧКИХ БУЊЕВАЦА - МИРКО БАЈИЋ	2.023	0
22.	ПАТРИОТСКА СТРАНКА ДИЈАСПОРЕ - ЗОРАН МИЛИНКОВИЋ	1.991	0

II

Овај извештај објавити у "Службеном гласнику Републике Србије".

02 Број: 013-2586/08
У Београду, 20. маја 2008. године

РЕПУБЛИЧКА ИЗБОРНА КОМИСИЈА

ПРЕДСЕДНИЦА
Соња Бркић

Ako obratimo pažnju na izborne rezultate, možemo primetiti da ni jedna izborna lista ne može samostalno da formira parlamentarnu većinu. Ako, u skladu sa predizbornim obećanjima, isključimo mogućnost da lista *Za evropsku Srbiju* načini postizborni dogovor sa *Srpskom radikalnom strankom* ili sa listom *Demokratska stranka Srbije – Nova Srbija*, videćemo da, u tom slučaju, ni dve izborne liste ne mogu biti dovoljne da se formira parlamentarna većina.

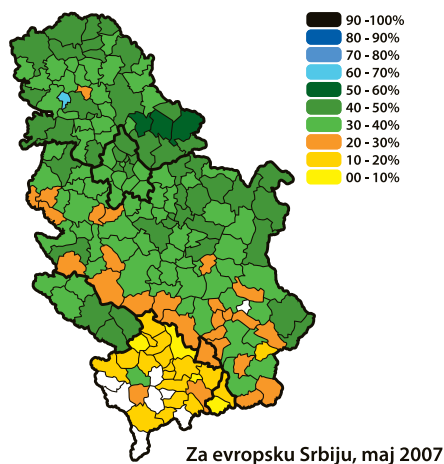
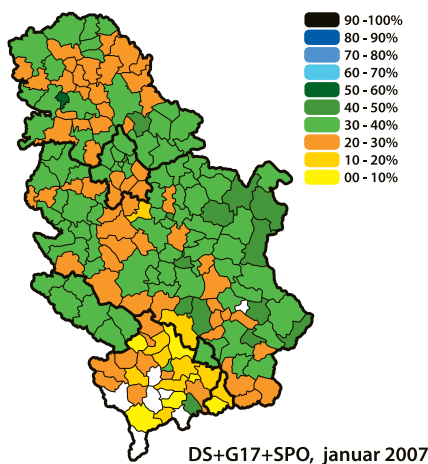
Uporedimo li ove rezultate sa onima na izborima održanim godinu dana ranije, primetićemo da razlika nije prevelika, ali jeste dovoljna da dovede do mogućnosti pravljenja postizbornih koalicija koje umnogome mogu da izmene sliku vladajuće većine u parlamentu, pa samim tim i sastav buduće Vlade.

Tabela 2. Broj glasova i broj mandata na izborima u januaru 2007. i maju 2008. godine

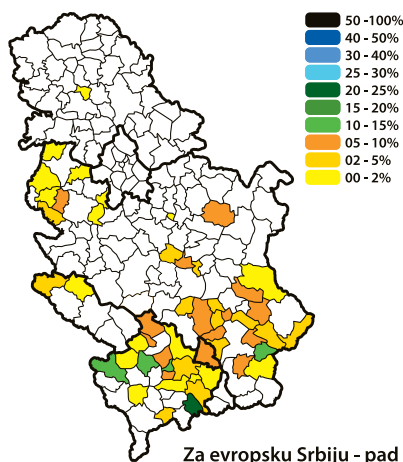
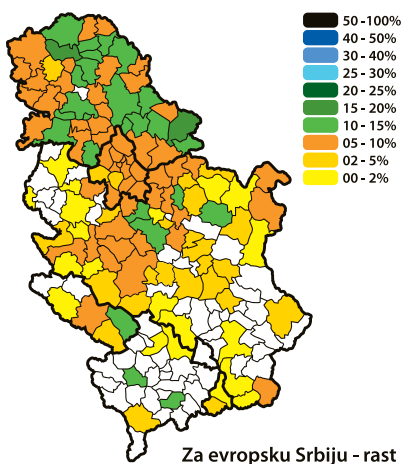
Lista	11. Maj 2008.		21. Jan. 2007.	
	br glasova	br man	br glasova	br man
Za evropsku Srbiju – B. Tadić	1590200	102	1325042	83
Srpska radikalna stranka - Dr V. Šešelj	1219436	78	1153453	81
Demokratska stranka Srbije - Nova Srbija – V. Koštunica	480987	30	667615	47
Socijalistička partija Srbije (SPS) - Partija ujedinjenih penzionera Srbije (PUPS) - Jedinствена Srbija (JS)	313896	20	352922	16
Liberalno demokratska partija – Č. Jovanović	216902	13	214262	15
Mađarska koalicija - Istvan Pastor	74874	4	65450	3
Bošnjačka lista za Evropski Sandžak - Dr S. Ugljanin	38148	2	33823	2
Koalicija Albanaca Preševske doline	16801	1	16973	1
Pokret snaga Srbije – B. Karić	22250	0	70727	0
Da se selo pita - Narodna seljačka stranka – M. Rističević	12001	0		
Reformistička stranka - Dr A. Višnjić	10563	0	1881	0
Romska partija – S. Šajn	9103	0	14631	1
Pokret moja Srbija – B. Lečić	8879	0		
Ujedinjeni Vlasi Srbije - Dr P. Balašević	6956	0		
Građanska inicijativa Goranaca - Gig	5453	0		
Romi za Roma – M. Paunković	5115	0		
Unija Roma Srbije - Dr R. Đurić	4732	0	17128	1
Vovjođanska partija - Mr I. Kurjački	4208	0	7359	0
Narodni pokret za Srbiju – M. Paroški	3795	0		
Crnogorska partija – N. Stevović	2923	0		
Savez Bačkih Bunjevaca – M. Bajić	2023	0		
Patriotska stranka dijaspore – Z. Milinković	1991	0		
UKUPNO	4051236	250	3933907	250

3.1. Za Evropsku Srbiju

Demokratska stranka, G17 plus, Sandžačka demokratska partija, Liga socijaldemokrata Vojvodine i Srpski pokret obnove izašli su na izbore objedinjeni na listi pod nazivom Za evropsku Srbiju (ZES). Sa 1590200 osvojenih glasova, ova koalicija nadmašila je Srpsku radikalnu stranku za preko 370000 glasova. Osvojivši 102 mandata, koalicija je zbirni rezultat Demokratske stranke, G17 plus i Srpskog pokreta obnove sa izbora iz januara 2007. godine nadmašila za više od 260000 glasova i – što je važnije – za 19 mesta u parlamentu. Time je otvorena mogućnost da pravljjenjem postizbornih koalicija ZES nastavi sa proevropskom politikom prethodne vlade.

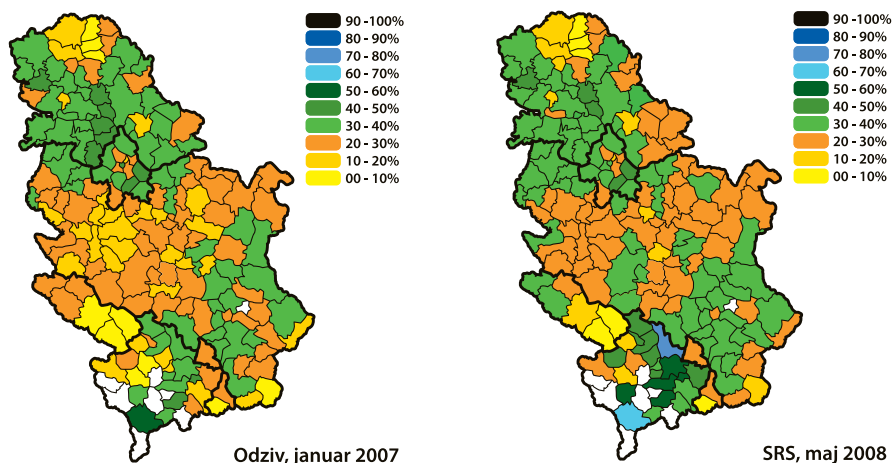
U odnosu na izborni rezultat iz januara 2007. godine, koalicija ZES napredovala je u većini opština, a najviše u opštinama Novi Sad (za 20838 glasova), Kragujevac (15047), Subotica (10164) i Novi Beograd (10164). No, u nekim opštinama (njih

je ukupno 39) ova koalicija je ostvarila i lošiji rezultat nego 2007. Tako je u opštinama Vlasotince i Prokuplje podjednako nazadovala, za nešto više od 1800 glasova. Gledajući napredak iskazan procentima, on je – kao što se jasno vidi iz priložene mape – najveći u vojvođanskim opštinama, posebno u Banatu.

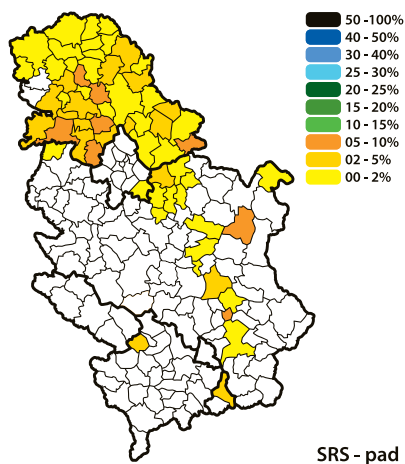
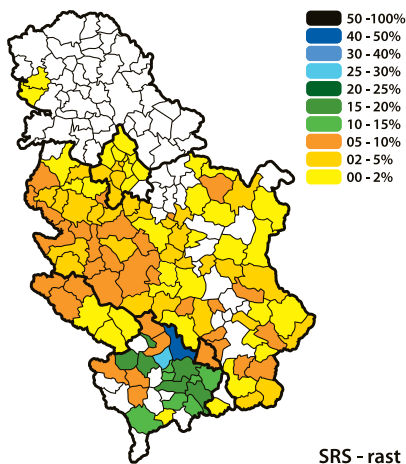
3.2. Srpska radikalna stranka

I *Srpska radikalna stranka* ostvarila je bolji rezultat 2008. nego 2007. godine. Napredovala je za oko 35000 glasova, ali je broj mandata koji je osvojila pao sa 81 na 78. Do toga je došlo zato što je broj glasova koje su ostvarile liste koje su probile cenzus od 5% (za stranke nacionalnih manjina zakonom je određen prirodni cenzus) i učestvovala u distribuciji mandata, bio za blizu 100000 veći nego 2007. godine (3951244 glasova prema 3861299). Ovim se dokazuje da je pravljenje široke koalicije ZES, u koju su ušle i stranke koje su imale malo izgleda da samostalno probiju cenzus, imalo svog opravdanja.

Gledajući izborne rezultate po opštinama u Srbiji, lako ćemo primetiti da je broj glasova koje je osvojila *Srpska radikalna stranka*, u odnosu na prethodne izbore, približno isti. Najveća je razlika u opštinama Kraljevo i Novi Sad. U Kraljevu *Srpska radikalna stranka* napredovala je za 3005 glasova, a u opštini Novi Sad nazadovala je za 4018 glasova. No, budući da se radi o opštinama sa brojnim biračkim telom, ove oscilacije su procentualno neznatne.

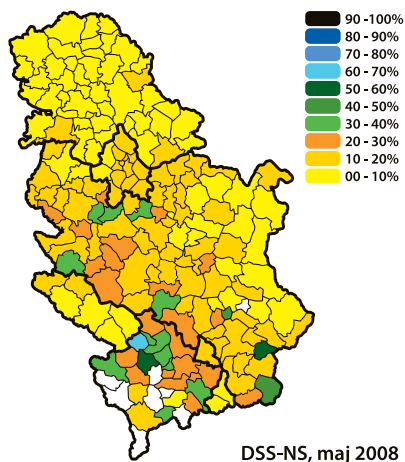
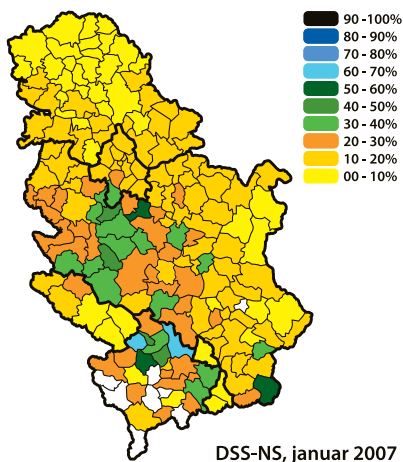
U odnosu na izborne rezultate iz decembra 2003. godine, napredak *Srpske radikalne stranke* iznosi oko 150000 glasova, pri čemu je on najveći u beogradskim opštinama Čukarica, Surčin, Novi Beograd, Palilula, Voždovac i Zvezdara – ukupno za blizu 50000 glasova. Da bismo objasnili ovakvu tendenciju u Beogradu, moramo uzeti u obzir i činjenicu da se u poslednjih pet godina u ovim opštinama povećao broj upisanih birača za oko 70000, te da su u pitanju birači koji su pravo glasa stekli dobijanjem srpskog državljanstva, odnosno doseljavanjem iz ostalih republika bivše Jugoslavije.

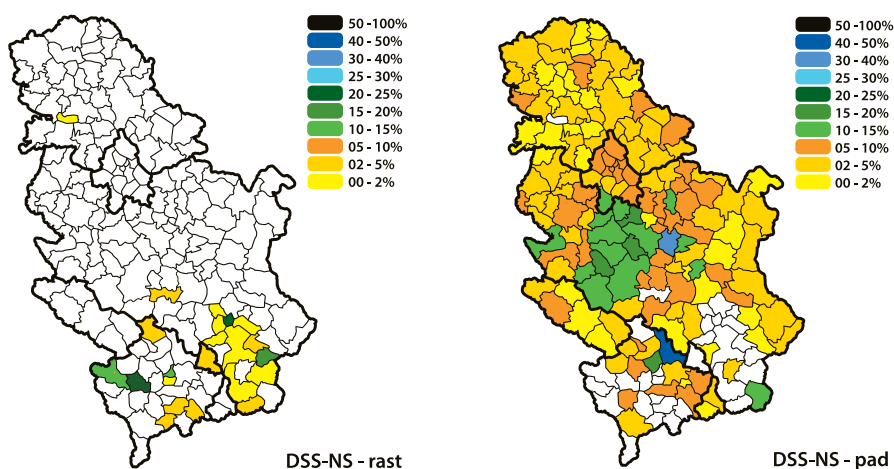
Prateći promenu raspoloženja biračkog tela prema *Srpskoj radikalnoj stranci*, lako ćemo primetiti da je napredak ove stranke u odnosu na izbore iz 2007. godine procentualno najveći u opštinama izvan Vojvodine (pogotovo u onima u kojima je *Nova Srbija* poslovično jaka), a da je u vojvođanskim opštinama ova stranka uglavnom nazadovala, naročito u Sremu.

3.3. Demokratska stranka Srbije – Nova Srbija

Za razliku od koalicije *Za evropsku Srbiju* i *Srpske radikalne stranke*, koalicija *Demokratska stranka Srbije – Nova Srbija* ostvarila je slabiji rezultat na ovim, nego na prethodnim parlamentarnim izborima. Nazadovali su za blizu 190000 glasova (sa 667615 na 480987), usled čega su sa 47 skupštinskih mandata pali na 30. U zbiru sa *Srpskom radikalnom strankom*, koalicija *Demokrats-*

ka stranka Srbije – Nova Srbija imala je pre majskih izbora 128 mesta (tj. parlamentarnu većinu), da bi na majskim izborima zajedno osvojili 108 mesta. S obzirom na to da se u njihovim predizbornim kampanjama sve vreme insistiralo na budućem izbornom rezultatu, koji je trebalo da im omogući lagodnu postizbornu koaliciju, nakon ovakvog izbornog fijkaska se postavlja pitanje razloga zbog kojih je Vojislav Koštunica kao predsednik Vlade odlučio da vrati mandat narodu i omogući da se raspišu novi izbori.

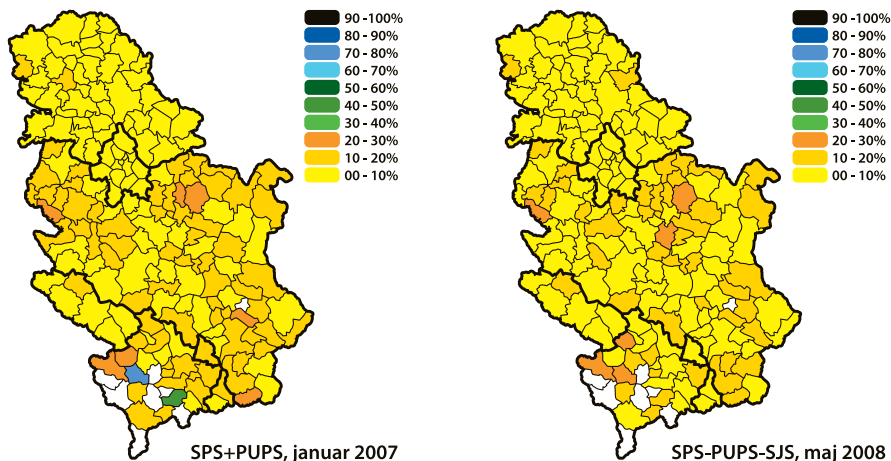
Kao što se moglo i očekivati kada se u vidu ima ukupan ishod, u 151 opštini koalicija *Demokratska stranka Srbije – Nova Srbija* osvojila je manje glasova nego 2007. godine. Napredak je zabeležen u 31 opštini i iznosi nešto više od 11000 glasova. U opštinama Aleksandrovac i Vlasotince po nešto više od 1000 glasova, a u opštini Doljevac preko 3000. Nazadovali su najviše u opštinama Kragujevac, Jagodina i Čačak (u svakoj za preko 10000 glasova), gde je *Nova Srbija* do sada bila veoma jaka. Zanimljivo je da je ova koalicija u opštini Novo Brdo (na Kosovu) osvojila istovetan broj glasova kao i 2007. godine, ukupno 201.

Mape jasno pokazuju teritorije (uglavnom i jugoistočnoj Srbiji i na Kosovu) na kojima je koalicija *Demokratska stranka Srbije – Nova Srbija* napredovala. Šarenilo mape pada ilustruje sunovrat ove koalicije.

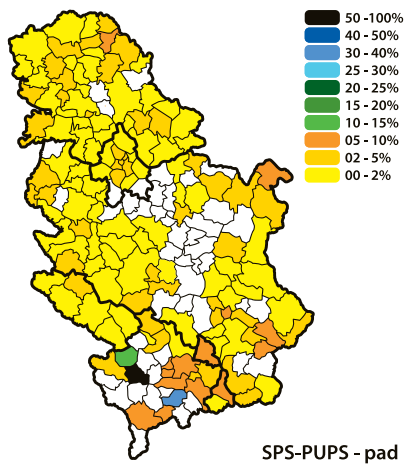
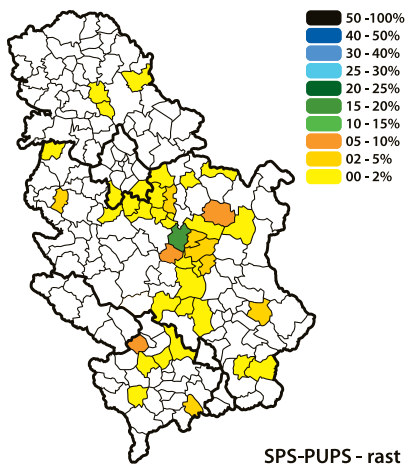
3. 4. SPS-PUPS-JS

Koalicija *Socijalistička partija Srbije (SPS) – Partija ujedinjenih penzionera Srbije (PUPS) – Jedinstvena Srbija (JS)* osvojila je na majskim izborima 313896 glasova i 20 mandata u parlamentu. Godinu dana ranije, *Socijalistička partija Srbije* je samostalno učestvovala na izborima i tada joj je, osvajanjem 227580 glasova, pripalo 16 mandata. Na tim izborima je *Partija ujedinjenih penzionera Srbije* bila u koaliciji sa *Socijaldemokratskom partijom (SDP)* Nebojše Čovića, pri čemu sa osvojena 125342 glasa (ili 3,11%) nije uspela da probije cenzus. U zbiru su *SPS i PUPS-SDP* 2007. godine osvojili 352992 glasa, oko 40000 više nego godinu dana kasnije – ali 4 mandata manje. Dakle, ovim se ilustruje tvrdnja da pravljenje kvalitetnih predizbornih koalicija može da donese veliku korist strankama koje ulaze u koalicioni odnos.

Koalicija *SPS-PUPS-JS* je u 136 opština osvojila manje glasova nego u januaru 2007. godine. Nazadovanje je najizraženije bilo u opštinama Novi Beograd, Novi Sad i Čukarica (ukupno skoro 9000), a najveći napredak ova koalicija postigla je u opštini Jagodina (7687 glasova), što je razumljivo, jer *Jedinstvena Srbija* prethodno nije bila u koaliciji sa *Socijalističkom partijom Srbije* i *Partijom ujedinjenih penzionera Srbije*. Iz ovog podatka se mogu izvući zaključci o doprinosu *Jedinstvene Srbije* koaliciji *SPS-PUPS-JS*. U opštinama Čuprija, Paraćin, Žagubica i Rekovac, ova koalicija je takođe napredovala, ali napredak je bio relativno mali, budući da ni u jednoj od njih nije dostigao 900 glasova. U svim opštinama u kojima je zabeležen napredak ove koalicije uvećanje osvojenih glasova je malo veće od 17000.

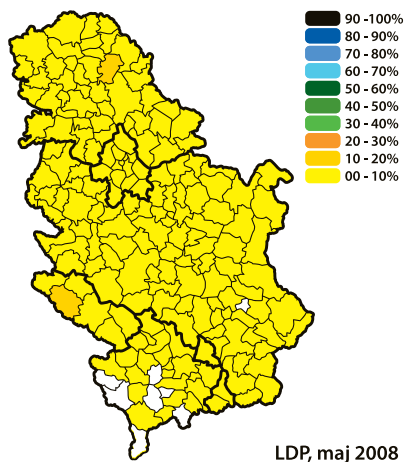
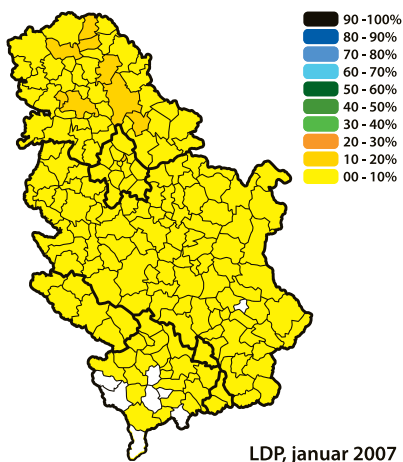
Ako pogledamo mape procentnog rasta i pada koalicije *SPS-PUPS-JS*, primetićemo da je rast vidljiv uglavnom u opštinama u Šumadiji i Pomoravlju – što je razumljivo kada se zna da upravo u ovim opštinama *Jedinstvena Srbija* ima najveću podršku biračkog tela.

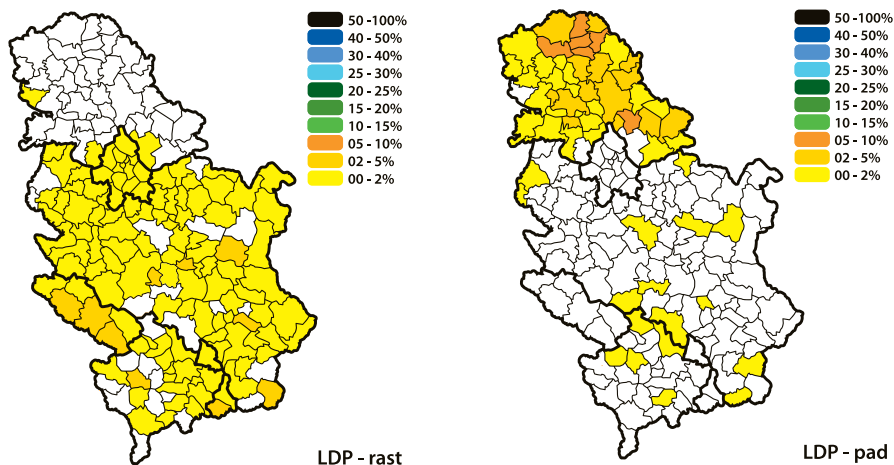

3.5. Liberalno-demokratska partija

Liberalno-demokratska partija Čedomira Jovanovića imala je gotovo istovetan rezultat na prethodnim izborima, kada je osvojila 214262 glasa i ove godine, kada je osvojila 216902 glasa. Međutim, budući da je ukupan broj glasova koji su učestvovali u distribuciji mandata sada bio znatno veći, broj osvojenih mandata ove stranke bio je 2007. godine 15, a godinu dana kasnije 13.

Najveći napredak *Liberalno-demokratska partija* ostvarila je u Novom Pazaru i u beogradskim opštinama Voždovac, Novi Beograd, Zvezdara i Čukarica – u svakoj od njih za oko 1000 glasova. Nazadovanje je bilo najizraženije u vojvođanskim opštinama Novi Sad (6207), Zrenjanin (3187), Subotica (2755), Bačka Topola (1445) i Kanjiža (1039).

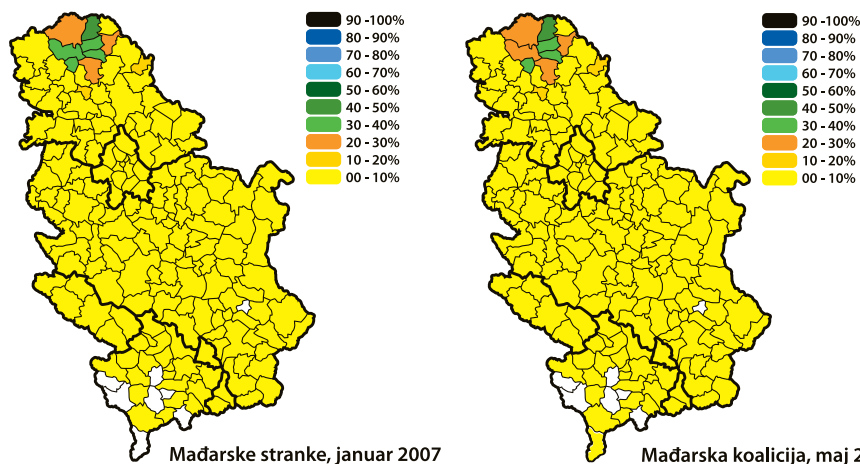

Gledajući promene ponašanja biračkog tela prema *Liberalno-demokratskoj partiji*, primećuje se da je napredak u odnosu na izbore iz 2007. najveći u opštinama izvan Vojvodine, dok je u samoj Vojvodini ova stranka uglavnom nazadovala, najviše u opštinama sa znatnijom mađarskom manjinom.

3.6. Mađarska koalicija

Na parlamentarnim izborima koji su održani u januaru 2007. godine učestvovala su dve stranke mađarske nacionalne manjine: *Savez vojvođanskih Mađara* Jožefa Kase i koalicija *Mađarska sloga* Andraša Agoštona i Šandora Pala. One su u zbiru osvojile oko 65000 glasova, ali je samo prva osvojila dovoljno glasova da učestvuje u raspodeli mandata (iako je i na tim izborima za manjinske stranke važio prirodni cenzus). Time su stranke mađarske

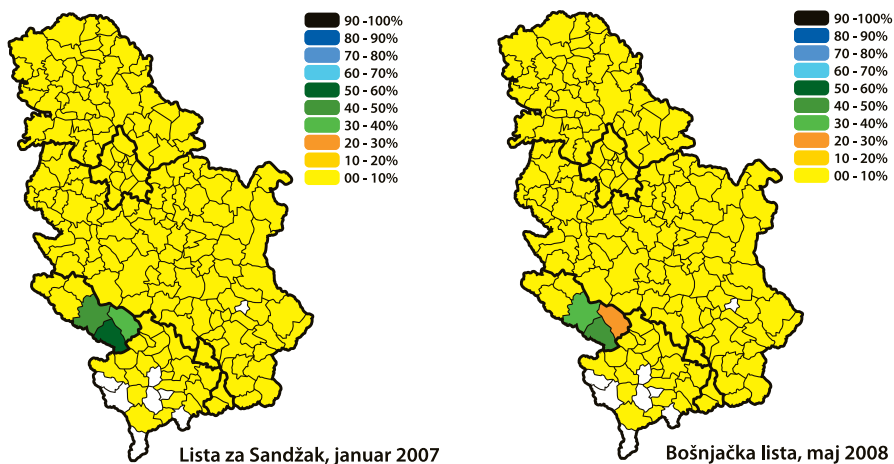
nacionalne manjine stekle ukupno tri predstavnika u Skupštini Srbije. Na ovogodišnjim izborima učestvovala je samo jedna lista mađarske nacionalne manjine – *Mađarska koalicija* lštvana Pastora. Ona je ostvarila bolji rezultat od ukupnog rezultata dve mađarske liste, i sa 75000 glasova osvojila 4 mesta u Parlamentu. Ovo jasno pokazuje prednosti objedinjavanja lista, čak i u slučaju kada je potrebno probiti samo prirodni cenzus.

Primitimo da se, uprkos opisanoj promeni, mape izbornih rezultata mađarskih manjinskih stranaka ne razlikuju ni po čemu. Ipak, u svakoj od opština u kojima prevladava mađarska manjina, na poslednjim parlamentarnim izborima može se primetiti mali napredak mađarske liste.

3.7. Bošnjačka lista

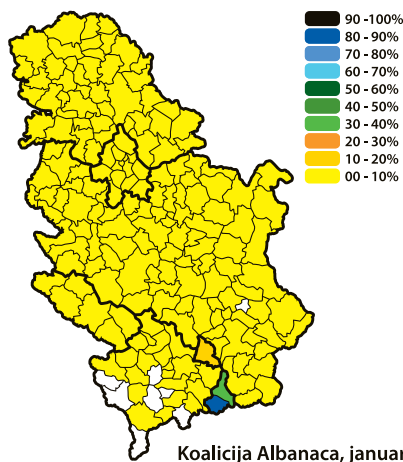
Bošnjačka lista za evropski Sandžak Sulejmana Ugljanina jedina je lista bošnjačke manjine koja je samostalno učestvovala na prethodnim i ovim izborima. Prošle godine je osvojila oko 34000, a ove oko 38000 glasova. No, bez obzira na bolji rezultat, i ove godine je osvojila isti broj mandata – dva. *Sandžačka demokratska partija* Rasima Ljajića je i na jednom i na drugom izborima učestvovala u koaliciji sa *Demokratskom strankom*.

Nije nezanimljivo da je, kada je o sandžačkim opštinama reč, Bošnjačka lista za evropski Sandžak napredovala samo u Tutinu, dok njen ukupni napredak u broju osvojenih glasova potiče iz ostalih opština u Srbiji.

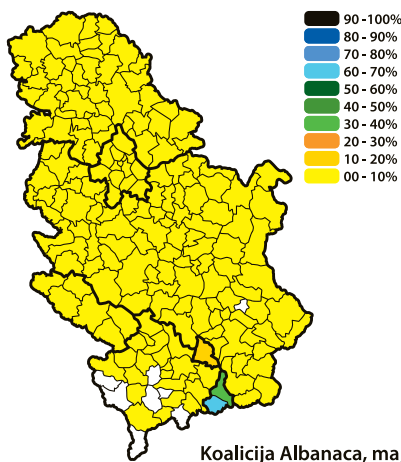

3.8. Koalicija Albanaca

Koalicija Albanaca Preševske doline jedina je lista albanske nacionalne manjine koja je učestvovala na ovim i prethodnim izborima. Osvojivši u oba navrata oko 16000 glasova, i u jednom i u drugom slučaju osvojila je po jedan mandat u Skupštini Srbije.

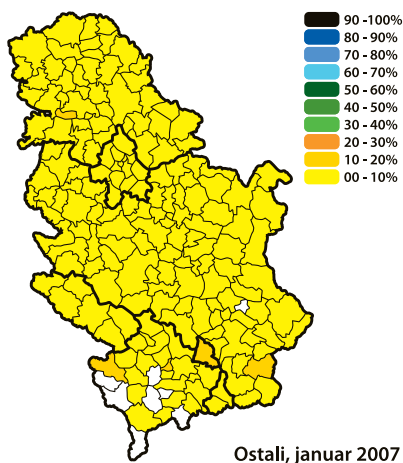
Koalicija Albanaca, januar 2007

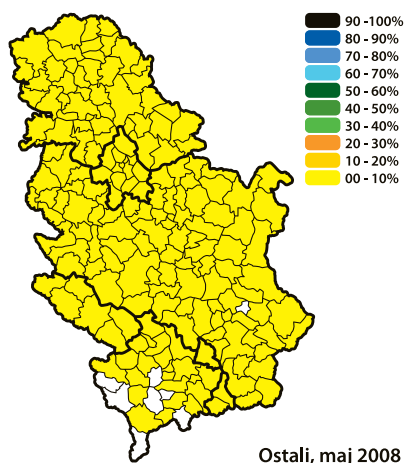
Koalicija Albanaca, maj 2008

3.9. Ostali

Od ostalih stranaka koje su učestvovala na prošlogodišnjim i ovogodišnjim izborima, treba skrenuti pažnju na stranke romske nacionalne manjine. Dve takve stranke učestvovala su na izborima 2007. godine – *Romska partija Srđana Šajna* i *Unija Roma Srbije* Rajka Đurića, pri čemu su obe osvojile dovoljan broj glasova (14631 prva, a 17128 druga) da, pobivši prirodni cenzus, osvoje po jedno mesto u parlamentu. Na izborima 2008. godine učestvovala su tri romske stranke, ali su one osvojile znatno manje glasova nego prethodne godine, te nisu ni učestvovala u distribuciji mandata.

Ostali, januar 2007

Ostali, maj 2008

Na izborima 2007. i 2008. godine sudelovao je i veliki broj stranaka koje su bile toliko daleko od dostizanja cenzusa da se postavlja pitanje tolerisanja njihovog budućeg učestvovanja na izborima.

4. Izborni rezultati po opštinama

Zanimljivo je uporediti na opštinskom nivou izborne rezultate najvećih stranaka iz maja ove godine sa rezultatima iz prethodna dva parlamentarna ciklusa (2007. i 2003. godine). Da bismo to učinili, svakoj koaliciji sa jednih izbora moramo dodeliti sumu osvojenih glasova članica te koalicije na ostalim izborima. A ako to učinimo, dobićemo sledeću tabelu izbornih rezultata:

Tabela 3. Izborni rezultati po opštinama 2003, 2007. i 2008. godine

Opština	ZES			SRS			DSS			SPS		
	2003	2007	2008	2003	2007	2008	2003	2007	2008	2003	2007	2008
Ada	2.504	3.531	5.123	878	852	827	268	654	190	155	196	178
Aleksandrovac	6.268	6.360	6.822	3.914	3.266	3.847	3.216	3.399	4.421	1.735	1.945	1.500
Aleksinac	7.379	7.831	8.633	10.789	10.220	9.292	4.315	4.165	3.594	3.440	2.967	2.717
Alibunar	2.945	4.068	6.070	2.628	3.315	3.100	1.699	1.207	1.064	668	623	449
Apatin	3.549	4.820	6.119	5.031	5.614	5.287	1.766	1.426	708	1.361	2.178	1.873
Arandjelovac	7.383	6.066	8.088	6.720	6.937	7.726	6.497	7.286	3.728	2.507	2.312	2.490
Arilje	4.246	3.716	3.722	2.381	2.242	3.175	2.089	3.351	2.193	890	999	873
Babušnica	1.699	2.579	2.539	2.862	2.196	2.795	918	1.042	941	1.335	1.488	997
Bač	2.732	3.702	4.286	2.681	2.786	2.818	775	1.064	513	607	701	485
Bačka Palanka	7.733	9.789	11.430	12.586	12.493	11.017	3.786	3.424	2.289	3.337	2.618	2.427
Bačka Topola	4.645	4.322	8.073	3.383	3.475	3.537	1.182	1.056	670	695	862	475
Bački Petrovac	2.907	4.407	5.298	1.181	1.138	1.093	391	285	226	270	405	231
Bajina Bašta	4.470	4.532	4.784	4.093	3.655	4.671	2.581	4.041	2.427	1.679	1.510	1.424
Batočina	2.326	2.908	3.580	1.792	1.846	2.290	1.187	1.405	1.029	921	534	702
Bečej	5.445	4.604	7.405	5.109	4.743	4.746	1.185	1.688	729	733	1.042	716
Bela Crkva	2.561	3.162	4.389	2.976	3.249	2.612	1.632	1.319	930	995	815	639
Bela Palanka	1.751	3.226	2.967	2.363	2.120	2.411	852	706	754	1.530	1.211	1.522
Beočin	1.657	2.381	3.622	2.959	2.819	2.698	775	626	818	562	790	719
Bgd-Barajevo	3.173	3.583	4.568	3.440	4.525	5.274	3.184	2.986	2.590	1.338	1.327	1.114
Bgd-Čukarica	31.057	31.973	38.985	21.297	28.554	31.401	22.292	18.121	11.427	5.374	7.019	4.947
Bgd-Grocka	9.003	9.444	12.766	11.414	15.262	16.921	7.049	5.837	4.292	3.075	2.922	2.421
Bgd-Lazarevac	10.027	10.019	11.916	7.103	8.133	9.573	9.843	10.570	6.945	2.563	3.106	3.123
Bgd-Mladenovac	8.146	7.259	9.215	8.665	10.494	10.998	5.783	5.286	3.746	2.544	2.031	2.568
Bgd-N. Beograd	49.529	45.659	55.261	26.096	33.460	35.927	32.312	23.266	15.102	10.050	12.556	8.763
Bgd-Obrenovac	10.761	12.311	14.663	10.220	12.494	14.359	7.467	5.199	3.768	3.091	3.143	2.645
Bgd-Palilula	28.886	28.912	35.157	20.396	27.207	29.202	19.391	14.449	9.127	4.459	5.691	4.228
Bgd-Rakovica	19.366	18.855	23.360	12.827	17.627	19.504	13.470	10.125	6.653	3.661	4.657	3.554
Bgd-Savski Venac	11.339	9.833	11.763	4.196	5.560	6.244	6.989	4.997	3.311	1.804	1.973	1.460
Bgd-Sopot	2.460	2.536	3.581	3.031	3.928	4.698	2.154	1.394	1.254	687	653	711
Bgd-Stari Grad	16.422	14.551	17.129	4.332	5.686	6.291	9.758	6.932	4.801	1.877	2.245	1.521
Bgd-Voždovac	29.617	29.028	35.709	17.545	24.089	25.962	21.477	16.556	11.368	5.183	6.069	4.401
Bgd-Vračar	17.427	15.103	18.158	4.255	5.761	6.618	9.846	6.929	4.736	2.036	2.395	1.690
Bgd-Zem+Surčin	30.649	31.658	39.096	33.547	43.033	44.636	20.228	14.194	9.680	5.298	6.523	5.149
Bgd-Zvezdara	27.693	27.348	33.908	15.291	21.130	23.097	18.692	13.540	9.107	4.166	4.993	3.716
Blace	1.906	3.428	3.296	1.995	1.668	2.176	1.435	1.750	1.575	866	636	656

Bogatić	5.840	5.317	5.174	4.743	5.473	5.271	2.271	2.080	1.929	2.766	2.121	2.362
Bojnik	1.167	1.922	1.769	2.168	2.229	2.913	377	816	1.040	868	612	632
Boljevac	2.304	3.220	3.080	1.418	1.772	1.857	1.912	1.365	1.267	1.270	911	732
Bor	9.701	9.084	10.115	7.086	8.653	7.694	4.281	2.208	2.081	2.227	2.090	2.310
Bosilegrad	910	1.166	1.732	950	483	672	1.176	2.733	2.341	654	504	454
Brus	3.607	2.627	3.093	2.683	2.304	3.195	1.365	3.832	3.674	757	741	920
Bujanovac	1.232	1.689	2.532	4.009	4.137	4.587	724	1.007	861	823	1.884	1.217
Crna Trava	201	299	198	504	284	353	124	442	743	161	151	74
Čačak	27.849	17.208	21.545	10.627	11.499	13.571	12.867	22.503	12.400	6.333	6.425	5.673
Čajetina	2.625	2.366	2.702	1.860	1.487	2.047	2.145	3.374	3.408	643	768	539
Čoka	1.216	1.563	2.360	1.729	1.573	1.562	367	422	279	236	547	208
Čičevac	1.943	2.223	2.246	1.512	1.895	2.003	596	825	860	881	646	765
Čuprija	4.887	5.232	6.249	4.020	5.106	5.354	2.717	3.516	1.653	3.687	1.765	2.623
Despotovac	3.576	4.990	7.183	3.683	3.441	3.638	2.279	2.388	1.256	2.591	1.345	1.728
Dimitrovgrad	1.634	2.855	2.853	1.475	1.160	1.516	1.155	794	695	517	707	549
Doljevac	2.775	2.866	2.525	3.093	3.099	2.501	1.299	1.888	5.221	2.594	1.863	1.053
Gadžin Han	1.361	1.637	1.495	1.682	1.593	1.932	861	764	917	1.123	1.264	1.066
Gnjilane	604	1.635	1.404	1.374	948	1.975	659	2.232	1.963	788	769	473
Golubac	1.954	2.187	2.378	1.587	1.632	1.690	1.009	801	622	983	760	784
Gornji Milanovac	9.786	7.433	9.006	5.355	4.874	5.883	6.633	7.982	4.352	2.865	3.414	2.883
Indija	5.311	7.634	9.680	10.269	11.190	10.196	3.247	2.905	2.480	2.382	2.038	1.706
Irig	1.220	1.616	2.259	1.867	2.241	2.196	583	498	399	507	523	430
Istok	14	75	75	62	92	177	9	85	80	26	72	36
Ivanjica	5.746	4.474	4.909	5.166	3.735	4.733	3.429	5.491	3.753	1.476	1.529	1.304
Jagodina	10.995	9.389	13.165	7.860	7.918	9.164	6.731	14.905	3.088	7.451	2.527	10.214
Kanjiža	3.253	4.987	7.235	667	676	663	305	258	248	87	137	130
Kikinda	9.190	10.582	13.663	12.947	13.141	11.589	3.891	2.760	1.863	2.402	2.839	1.995
Kladovo	3.662	4.265	5.535	2.817	3.384	3.369	3.261	2.277	2.196	2.313	2.007	1.380
Klina	0	48	66		14	24		2	50	0	270	45
Knić	2.557	1.944	2.702	2.095	1.898	2.609	1.630	3.002	1.689	828	791	689
Knjaževac	5.647	6.747	6.078	5.796	5.868	6.296	2.475	2.132	1.567	2.012	2.090	1.816
Koceljeva	2.128	2.179	2.392	2.257	2.424	2.603	1.359	1.244	1.024	1.242	978	948
Kosjerić	3.156	3.013	3.008	1.405	1.245	1.629	1.465	2.015	1.732	631	804	643
Kosovo Polje	63	270	215	974	431	704	148	278	337	527	227	173
Kos. Kamenica	333	646	672	2.117	1.484	2.342	456	1.730	1.396	676	1.053	989
Kos. Mitrovica	364	959	1.186	1.894	1.851	2.618	446	1.990	1.997	568	610	460
Kovačica	4.885	6.044	7.838	2.304	2.574	2.391	1.196	791	384	582	805	447
Kovin	5.380	6.002	7.025	4.924	5.388	4.910	2.408	2.235	1.670	1.292	1.469	1.099
Kragujevac	34.822	30.838	45.885	26.816	26.522	27.842	18.985	22.842	10.945	8.983	8.354	8.339
Kraljevo	22.081	18.675	22.238	16.683	15.226	18.231	10.972	17.430	10.288	4.639	5.835	4.527
Krupanj	2.104	2.509	2.489	2.461	2.766	3.216	2.286	2.064	1.714	1.505	1.384	1.047
Kruševac	25.901	25.185	27.032	17.680	20.348	21.042	15.695	16.202	11.378	7.296	7.042	7.227
Kučevo	3.446	4.026	4.437	3.165	2.957	3.767	1.910	1.117	541	1.298	1.336	922
Kula	5.968	8.376	9.558	8.577	8.454	8.610	2.328	1.762	1.570	2.181	1.831	1.359
Kuršumlija	2.441	1.885	2.311	4.268	3.435	4.021	1.230	2.380	2.574	1.142	1.101	1.183
Lajkovac	3.155	3.366	3.421	1.864	1.834	2.523	2.149	3.111	2.720	809	688	633
Lapovo	1.544	1.945	1.927	1.308	1.223	1.533	835	777	387	637	523	549
Lebane	3.207	4.523	4.081	4.474	3.967	5.048	1.213	2.280	2.321	1.152	1.119	953
Leposavić	903	1.867	1.326	3.325	2.644	3.605	970	1.944	2.296	813	913	689

Leskovac	24.131	30.221	30.906	28.331	28.185	27.299	9.487	9.116	9.548	8.056	8.532	7.460
Lipljan	268	619	619	1.744	1.315	2.050	451	1.050	848	498	645	338
Loznica	12.965	16.143	16.494	11.186	11.326	14.171	7.568	6.796	6.085	5.243	4.923	3.939
Lučani	4.851	2.652	3.568	2.155	1.820	2.913	2.421	5.017	2.772	1.831	1.699	1.434
Ljig	2.502	2.023	2.391	1.293	1.399	1.752	2.474	3.324	2.556	376	457	553
Ljubovija	2.284	2.702	2.562	2.016	1.379	2.006	1.401	2.071	2.016	1.584	1.989	2.123
Majdanpek	3.807	5.025	5.263	2.946	2.553	3.062	1.742	1.223	984	1.280	1.233	881
Mali Idoš	1.369	1.278	1.946	1.183	1.240	1.188	389	302	247	415	351	355
Mali Zvornik	1.496	1.799	2.251	1.910	1.961	2.884	985	1.392	1.235	876	775	640
Malo Crniće	2.065	2.183	2.720	1.588	1.920	1.992	1.492	1.166	773	1.700	1.014	1.242
Medveđa	665	1.608	1.547	909	983	1.647	344	366	631	593	613	411
Merošina	1.515	2.409	2.497	2.274	2.543	3.458	920	791	901	2.756	1.552	1.415
Mionica	3.389	2.799	2.810	1.512	1.684	2.148	1.591	3.209	3.065	1.090	1.010	1.035
Negotin	7.579	8.632	10.519	4.261	4.334	5.004	3.337	2.023	1.382	3.786	3.388	2.850
Niš	57.475	50.887	54.427	34.470	43.557	41.828	29.086	19.902	13.726	11.987	11.755	10.644
Nova Crnja	1.512	1.680	2.252	1.850	1.951	1.906	639	543	387	515	604	524
Nova Varoš	3.872	3.479	3.634	2.781	2.373	3.193	1.316	2.096	2.146	1.034	1.276	1.167
Novi Bečej	2.788	3.182	4.610	4.304	4.234	4.038	1.253	914	658	1.009	1.026	654
Novi Kneževac	1.614	1.915	2.653	2.218	1.788	1.781	787	528	448	352	501	318
Novi Pazar	19.021	14.188	23.173	6.161	3.299	4.850	892	2.456	1.565	684	837	596
Novi Sad	52.880	57.735	78.573	51.955	58.255	54.237	21.843	18.597	14.503	8.702	12.423	9.464
Novo Brdo	51	86	88	415	418	536	42	201	201	70	98	67
Obilić	197	344	234	388	225	547	72	211	617	317	166	159
Odžaci	3.844	4.442	5.108	7.687	7.190	6.978	2.009	2.145	1.484	2.380	1.697	1.344
Opovo	1.472	1.393	2.200	1.574	1.822	1.860	801	631	468	358	394	353
Orahovac	40	137	128	237	230	291	50	126	72	93	62	64
Osečina	2.841	2.961	2.678	1.464	1.637	1.943	1.237	1.625	1.363	1.328	875	1.266
Pančevo	22.522	21.630	25.201	18.465	21.874	19.980	11.348	8.455	5.820	3.785	4.121	2.984
Paraćin	10.314	12.592	13.738	8.655	10.206	10.298	4.277	5.199	3.960	4.583	1.950	2.768
Peć	61	138	80	84	82	140	54	175	256	59	148	139
Pećinci	2.293	3.100	4.672	3.898	4.415	3.938	1.273	969	848	986	754	662
Petrovac	6.472	6.518	7.811	3.076	3.399	3.944	2.517	2.724	1.734	5.180	4.152	4.184
Pirot	9.134	12.290	13.197	9.000	10.063	10.346	4.012	3.181	2.109	4.150	3.319	2.752
Plandište	2.004	2.200	2.873	1.852	2.063	1.962	1.143	778	559	498	474	437
Podujevo	0	0	0		3	7		6	2	0	0	0
Požarevac	13.459	14.461	17.375	9.804	12.544	12.691	7.275	4.875	3.090	6.033	4.763	4.695
Požega	7.015	5.120	5.467	3.608	3.567	4.367	3.520	4.338	2.880	1.780	1.909	1.564
Preševo	387	455	820	854	665	771	136	187	147	220	341	248
Priboj	3.780	5.161	5.189	3.373	3.249	5.069	1.899	2.839	2.446	1.033	1.075	919
Prijepolje	6.599	7.196	8.090	5.877	5.426	7.235	1.831	2.983	1.793	1.003	1.041	956
Priština	317	571	510	1.929	1.583	2.687	170	1.138	1.197	433	621	395
Prizren	1	20	28	59	105	138	9	39	34	14	26	7
Prokuplje	7.926	12.117	10.300	8.069	7.938	8.810	3.351	3.599	2.866	2.746	1.952	2.266
Rača	2.904	2.503	2.721	1.139	1.210	1.271	1.107	1.769	1.850	1.055	743	857
Raška	3.024	2.768	3.511	5.441	3.617	4.645	2.170	2.658	2.346	1.673	2.586	2.507
Ražanj	1.319	1.148	1.360	1.889	1.343	1.509	665	2.017	1.281	960	612	734
Rekovac	2.861	2.858	3.035	1.316	1.182	1.648	1.195	1.928	1.345	1.249	949	1.592
Ruma	7.479	9.049	11.047	11.199	11.656	10.198	4.111	3.307	2.438	2.094	2.281	1.753
Sečanj	2.072	2.252	3.445	2.816	2.712	2.733	854	1.214	578	900	715	677

Senta	3.035	3.938	6.358	664	613	671	454	363	257	132	467	198
Sjenica	6.483	4.347	6.168	1.983	1.334	1.557	365	972	779	338	553	457
Smederevo	17.654	16.349	20.839	17.751	20.289	18.361	10.376	8.160	5.816	5.718	4.806	4.989
Sm. Palanka	10.560	9.091	10.571	6.511	7.736	7.707	4.672	4.892	2.933	3.517	2.769	3.071
Sokobanja	2.515	3.121	3.734	2.884	2.923	3.400	1.909	1.422	935	937	868	835
Sombor	13.427	15.535	19.934	15.461	15.922	15.519	6.112	4.210	3.110	2.431	2.766	1.867
Srbica	8	55	17	42	16	39	43	141	84	31	22	17
Srbobran	1.907	2.373	3.377	3.316	3.561	3.044	712	467	421	643	568	449
Srem. Mitrovica	12.360	13.118	18.554	16.220	17.536	15.406	6.930	6.444	6.073	2.592	2.707	2.008
Sremski Karlovci	1.270	1.527	2.113	1.653	1.763	1.601	649	513	397	275	387	276
Stara Pazova	8.126	9.807	12.411	11.786	13.580	12.823	4.813	3.882	2.551	1.658	1.958	1.773
Subotica	24.066	29.865	40.029	12.007	13.252	13.537	6.469	4.359	2.884	1.449	2.963	1.493
Surdulica	2.167	4.476	4.940	3.874	2.596	3.719	1.835	1.674	1.878	1.518	1.169	1.410
Svilajnac	5.441	5.072	6.570	2.619	3.506	4.159	2.693	2.639	1.649	1.672	1.695	1.251
Svrljig	2.476	3.210	2.643	2.450	2.153	3.070	1.210	1.532	1.001	1.899	1.073	1.081
Šabac	22.724	25.819	26.828	16.879	21.394	22.072	11.533	8.767	6.425	7.216	5.151	4.926
Šid	4.318	6.715	8.286	6.719	6.554	6.178	2.467	2.088	1.797	1.253	1.669	1.222
Štrpce	559	795	695	1.978	1.860	1.988	295	1.164	1.716	627	848	606
Temerin	3.068	4.217	4.313	5.526	5.616	5.451	1.215	1.251	1.108	976	1.053	933
Titel	2.223	2.278	2.799	3.342	3.839	3.908	694	833	589	679	637	673
Topola	4.609	2.797	4.303	2.834	2.290	2.818	2.562	7.444	4.860	1.503	650	797
Trgovište	433	682	898	941	543	748	266	761	1.090	501	701	704
Trstenik	9.821	9.443	10.037	5.938	6.761	7.161	4.035	5.043	3.492	2.746	2.120	2.093
Tutin	10.887	5.988	7.593	381	209	358	77	214	109	90	323	71
Ub	4.073	3.751	5.007	3.546	4.023	4.799	2.906	3.362	2.842	2.016	1.271	1.202
Uroševac	0	6	15		148	61		25	10	0	152	16
Užice	19.223	16.300	17.899	8.643	8.856	10.036	9.963	10.387	6.906	2.682	3.075	2.391
Valjevo	19.924	19.212	19.676	9.755	10.929	13.155	12.360	9.560	6.975	4.860	5.373	4.537
Varvarin	4.038	4.826	4.308	2.128	2.639	3.068	1.647	1.656	1.432	1.959	1.199	1.460
Velika Plana	6.457	6.258	7.379	6.478	7.183	6.791	4.269	4.150	2.423	3.844	2.503	2.943
Veliko Gradište	3.274	3.545	4.708	2.871	2.890	3.231	1.594	1.813	1.233	2.500	1.739	1.633
Vitina	266	591	246	407	364	614	183	318	447	218	75	128
Vladičin Han	2.844	3.440	3.254	3.599	2.988	4.065	1.893	1.673	1.614	1.665	1.118	1.284
Vladimirci	2.581	3.564	3.506	2.834	3.452	3.823	1.832	1.388	1.017	1.715	1.143	1.042
Vlasotince	3.836	7.395	5.573	7.374	5.696	5.601	1.377	1.076	2.856	2.621	3.133	2.346
Vranje	11.099	13.835	14.303	16.863	14.548	15.109	6.207	6.497	6.776	4.864	7.706	6.421
Vrbas	6.435	6.690	8.197	9.229	8.939	8.152	2.346	2.185	1.700	3.113	2.772	2.230
Vrnjačka Banja	4.491	4.930	5.955	4.451	4.207	5.499	3.040	3.829	2.436	1.438	1.489	1.155
Vršac	9.225	10.161	14.611	6.548	7.368	7.048	3.939	4.678	1.831	2.328	2.765	2.241
Vučitrn	116	350	151	430	329	667	189	888	480	232	166	151
Zaječar	12.037	14.400	14.385	9.723	10.877	11.094	5.920	3.232	2.261	3.140	3.336	2.548
Zrenjanin	21.023	23.891	30.217	21.040	22.333	20.345	7.547	6.514	4.243	3.821	3.969	3.072
Zubin Potok	150	204	168	900	593	561	1.459	2.503	2.635	429	544	893
Zvečan	422	837	518	1.408	1.084	1.985	500	1.781	1.707	275	307	346
Žabalj	2.679	3.162	3.805	5.970	5.926	4.932	1.043	781	656	724	670	674
Žabari	2.192	2.191	3.072	1.362	1.513	1.520	1.195	1.454	780	2.173	1.402	1.394
Žagubica	2.018	3.700	3.223	2.094	1.668	1.846	1.579	1.216	1.065	960	742	1.391
Žitište	2.081	3.084	3.897	3.229	2.870	2.459	768	1.399	1.335	785	1.068	1.103
Žitorađa	1.932	2.805	2.938	2.824	3.060	3.574	1.430	2.050	2.451	2.052	1.099	935

Ako pažljivije osmotrimo ovu tabelu, nećemo videti preterano velike razlike u broju osvojenih glasova pojedinih lista na različitim izborima. U tabeli izbornih rezultata po biračkim mestima to je još izraženije. Ipak, ukupne sume su takve da bitno menjaju odnose na političkoj sceni Srbije. Stoga je svaki glas važan.

Milan Jovanović

SRPSKI BIRAČI IZMEĐU SUVERENISTA I EVROINTEGRISTA

Osmi po redu izbori za poslanike Narodne skupštine Republike Srbije raspisani su odlukom predsednika Republike 13. marta 2008.¹ godine. Koristeći ustavno ovlašćenje da na obrazložen predlog Vlade može raspustiti Narodnu skupštinu,² šef države, Boris Tadić, doneo je ukaz nakon što mu je tri dana ranije, 10. marta, Vlada uputila predlog da Narodnu skupštinu raspusti zbog nedostatka jedinstvene i zajedničke politike.³ Istovremeno sa parlamentarnim, raspisani su izbori za odbornike skupština opština i gradova, kao i izbori za poslanike Skupštine AP Vojvodine.

1. Politički okvir

Srbija je u prevremene izbore ušla posle nepunih 17 meseci od prethodnih izbora, koji su održani 21. januara 2007. godine. Na osnovu tih izbora formirana je druga po redu Vlada Srbije na čijem je čelu bio lider Demokratske stranke Srbije, Vojslav Koštunica. Činjenica da se to desilo tek 15. maja 2007. godine, posle 120 dana pregovora, u „zaustavnom vremenu“ i na isteku Ustavom predviđenog roka, nagoveštavala je i da će joj mandat biti kratak.⁴ Taj osećaj je bio pojačavan i činjenicom da je u samoj završnici, demonstrirajući svoj ucenjivački potencijal, DSS omogućila izbor zamenika predsednika Srpske radikalne stranke, Tomislava Nikolića, za predsednika Narodne skupštine, pokazujući demokratama Borisa Tadića da postoje i druge realne i političke, a ne samo hipotetičke i matematičke mogućnosti za formiranje parlamentarne većine i Vlade.

U ekspozeu u Narodnoj skupštini, Koštunica kao mandatar govori o sledećim prioritetima Vlade: nastavak razgovora o statusu Kosmeta sa ciljem očuvanja suvereniteta i integriteta nad pokrajinom; produžetak pregovora o pridruživanju Evropskoj Uniji; dalje reforme i borba protiv organizovanog kriminala i korupcije. Uprkos očekivanjima da će biti kratkotrajna, Vlada na početku deluje homogeno. Odbacuje Ahtisarijev plan i obezbeđuje nastavak razgovora o statusu Kosova i Metohije, nudeći pokrajini stepen autonomije

¹ Službeni glasnik RS, br. 25/08

² Ustav Republike Srbije, čl.109, stav 1, Službeni glasnik RS, br. 98/06.

³ „Ustanovljeno je da Vlada Srbije više nema jedinstvenu i zajedničku politiku, što je, saglasno Ustavu Republike Srbije, onemogućava da obavlja svoju ustavnu funkciju, odnosno da utvrđuje i vodi politiku Republike Srbije. Jedinstvene i zajedničke politike više nema ni unutar poslaničkih grupa u Narodnoj skupštini koje su formirale i podržavale Vladu Srbije. Sa ciljem uspostavljanja funkcionalnih i stabilnih državnih institucija, predlažemo da se Narodna skupština raspusti, održe novi izbori 11. maja 2008. godine za Narodnu skupštinu i saglasno narodnoj volji izabere nova Vlada“, *Politika*, 11. mart 2008.

⁴ Ustav Republike Srbije čl.101, stav 2 i čl.109, stav. 3, Službeni glasnik RS, br. 98/06.

---

koji se graniči sa samostalnošću, članstvo u međunarodnim organizacijama, a zadržavajući samo suverenitet nad međunarodno priznatim granicama. U novembru 2007. parafriran je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU-om, što biva glorifikovano kao brz uspeh Vlade. No, upravo će taj veliki rezultat postati seme razdora i dovesti do njenog kraha, te novih rovovskih podela u partijskom sistemu i biračkom telu. Na ekonomskom polju, u okviru Nacionalnog investicionog plana, Vlada pokreće niz ekonomskih projekata, nastojeći da suzbije enormnu nezaposlenost, pokrene privredne tokove, privučne strane investitore itd. Nastavljena je borba protiv korupcije – na udaru policije našla se tzv. fudbalska mafija i niz do tada uglednih sportista i sportskih radnika.⁵ Međutim, istovremeno se kasni sa usvajanjem seta zakona o predsedniku Republike, što prolongira raspisivanje predsedničkih izbora i iznova otvara polemike među partnerima u Vladi. U stvari, radi se o odmrznutim polemikama oko roka za raspisivanje i održavanje izbora, koje su vođene prilikom raspisivanja prethodnih, „jovanjdanskih“ parlamentarnih izbora (2007), a zbog istovetnih motiva.⁶ Promenilo se samo to što je iščekivanje o sadržaju Ahtisarijevog plana, iz prethodnog izbornog ciklusa, zamenjeno čekanjem datuma o najavljenom jednostranom proglašenju nezavisnosti Kosova i Metohije. DSS je insistirala na stavu da nije dobro gubiti energiju na izbornu kampanju u trenutku kada se država ozbiljno suočava sa mogućnošću gubitka dela teritorije. Taj stav su podržavali socijalisti i radikali, koji su istovremeno isticali da su uvek spremni za proveru rejtinga pred biračima. Ova opoziciona grupacija pretila je i bojkotom predsedničkih izbora. Ipak, dogovorom B. Tadića i T. Nikolića, odblokiran je rad Narodne skupštine. Brzo je usvojen čitav paket zakona – Zakon o vojsci Srbije, Zakon o odbrani, Zakon o izboru predsednika Republike, Zakon o predsedniku Republike Srbije – čime su se formalno stekli uslovi za raspisivanje izbora. Oni su raspisani odlukom predsednika Narodne skupštine, 12. decembra 2007. godine, čak pre nego što su neki zakoni stupili na snagu i bez znanja partnera u Vladi.⁷

To je bio prvi ozbiljni konflikt koji je načeio ionako krhko poverenje koalicioni partnera. On se odmah preneo na pitanje Kosmeta i evropskih integracija. Iniciran je bio izjavom premijera V. Koštunice da onaj „ko ima nameru i želi da mu Srbija bude partner mora da zna da Srbija prihvata partnerstvo samo kao cela, a ne prepolovljena država“ – koja je bila upozorenje EU-u i SAD-u da Srbija ne može potpisati SSP dok se ne odustane od podrške nezavisnom Kosovu. No, sama izjava je od koalicionog partnera protumačena kao

---

⁵ *Politika*, 8. decembar 2007.

⁶ Vidi *Oko izbora 15 – Parlamentarni izbori u Republici Srbiji 21. januar 2007. godine*, CeSID, Beograd, 2007.

⁷ Šef poslaničke grupe DSS-NS, M. Aligrudić, izjavio je da je to jednostrana odluka DS kojom je „... grubo prekršen koalicioni sporazum da se sve važne odluke donose konsenzusom unutar vladajuće koalicije...“. Iz kabineta predsednika Srbije odgovoreno je da je tim sporazumom predviđeno da se izbori za predsednika

osporavanje onoga na čemu je Vlada uporno insistirala – razdvajanju rešavanja statusa Kosmeta i procesa evropskih integracija. Premijera je odmah demantovao Božidar Đelić, šef srbijanskog pregovaračkog tima i član DS-a, izjavom da „to nikada nije bila tema na Vladi“, te da bi SSP mogao da bude potpisan već 28. januara 2008.⁸ Da je to i zvaničan stav DS-a potvrdio je dan kasnije sam B. Tadić prozivajući premijera za politiku samoizolacije.⁹

Tako je otpočela predsednička kampanja, oblikujući dva stožerna pitanja oko kojih će narastati razlike između koalicionih partnera u Vladi. Jedno od njih je politika prema Kosovu i Metohiji, a drugo politika prema procesu evropskih integracija. Iako je u periodu kohabitacije DS i DSS mukotrpo izgrađivana jedinstvena politika prema Kosovu i Metohiji, za koju je Vlada uspevala da dobije podršku i najznačajnijih opozicionih parlamentarnih stranaka, sve vreme je bila prisutna razlika koja je postepeno od nijansi u retorici prerastala u ozbiljne programske i političke raskole, koji će se pokazati nepremostivim i uzrokovati prevremene parlamentarne izbore.

Pregovori o statusu, koji su sa liderima separatističkog pokreta na Kosovu i Metohiji vođeni pod pokroviteljstvom UN-a, nisu doveli do rezultata. Ahtisarijev plan, koji je Vlada uz podršku Rusije odbacila, nije dobio zeleno svetlo ni u Savetu bezbednosti. Međutim, njemu su ostali privrženi tvorci – velike zapadne zemlje, a pre svega SAD i evropski partneri (V. Britanija, Francuska, Nemačka, upravo one koje su diktirale evropsku politiku prema statusu srpske južne pokrajine). Njihovim aktivnim delovanjem pokazalo se da Ahtisarijev plan nije „mrtvo slovo na papiru“. Oni su tragali za diplomatskim modalitetima koji bi odredbe odbačenog sporazuma pretočili u stvarnost. Cilj tih diplomatskih napora bio je usmeren na dalje prenošenje nadležnosti na nelegalne vlasti na Kosovu i Metohiji, izmeštanjem problema iz UN-a i prenošenjem „brige“ o daljem rešavanju problema Kosova i Metohije na EU. Taj manevar je bio sračunat na suspendovanje Rezolucije SB 1244. iz 1999. godine, čija je samo jedna odredba davala nedvosmislenu osnovu Srbiji da istraje u nastojanju da očuva integritet i rešenje statusa svoje južne pokrajine traži u okviru

---

Republike raspišu do 10. decembra, do kada je trebalo doneti i set neophodnih zakona. Usvajanjem tih zakona stekli su se uslovi za raspisivanje izbora, odnosno za ispunjavanje, a ne kršenje koalicionog sporazuma. Konfuzija je pak bila pojačana izjavama stručnih službi Vlade da je predsednik Narodne skupštine prekršio Ustav, jer je raspisao izbore pre stupanja na snagu pomenutih zakona. Naime, zakoni su objavljeni 11. decembra, a Ustav predviđa da oni stupaju na snagu osam dana nakon objavljivanja, što nije moglo biti pre 19. decembra. Vidi *Politiku* od 13. decembra 2007, str. 6.

⁸ Isto, str. 1. i 6

⁹ Vidi *Oko izbora 15 – Parlamentarni izbori u Republici Srbiji 21. januar 2007. godine*, CeSID, Beograd, 2007.

„Kada bi neko stvarno zastupao ideju da Srbija ne treba da ide u EU u bilo kom raspletu događaja o Kosovu, to me podseća na onu narodnu pošalicu: 'naljutio se pop na selo, popeo se na brdo i uradio šta je uradio.' Ako neko misli da je to nacionalni interes, onda ja mislim da je on neodgovoran čovek... Takvi, štiteći sebe i svoje emocije u stvari rade duboko protiv životnih interesa svakog čoveka koji u ovoj zemlji živi i traže da Srbija ide u izolaciji i ekonomsko propadanje.“ (*Politika*, 14. decembar 2007)

---

tzv. suštinske autonomije. Nijedan od projekata koje je nudio pregovarački tim oformljen kao zajednička instanca predsednika Republike i Vlade – autonomija Alandskih ostrva, model Hong Konga isl. – nije prihvaćen od strane albanskih pregovarača. Na završnoj rundi pregovora krajem novembra 2007. u Badenu kraj Beča, srpska strana je kroz usta ministra za Kosovo i Metohiju, Slobodana Samardžića, objasnila da bi pokrajina „raspolagala svim nadležnostima sem spoljnom politikom, odbranom, kontrolom međunarodnih granica i zaštitom srpskog duhovnog i kulturnog nasleđa“, ali je albanska delegacija to okarakterisala kao želju Srbije „da Kosovo ima autonomiju kao u vreme Miloševića“.¹⁰

Tako je ponovljen scenario iz Rambujea: albanska strana, ohrabrena ograničenim rokom za pregovore, samo je čekala da prođe vreme, dok je srpska svaki put modifikovala svoj predlog, zadržavajući se na kraju samo na formalnom suverenitetu nad pokrajinom. Razlika je u tome što posle ovih pregovora nije bilo bombardovanja kao posledice ultimatumata NATO-a, ali je zato nagovešteno brzo jednostrano proglašenje nezavisnosti koje su Vašington i Brisel prihvatili pod izgovorom da se ne može pregovarati u nedogled, da se mora naći rešenje, da ne može biti još zamrznutih konflikata u Evropi... Razgovori su pak pokazali da cilj nije bilo rešavanje statusa u okviru „suštinske autonomije“, nego verifikacija *statusa quo* stvorenog posle agresije NATO-a, odnosno – priznavanje otcepljenja teritorije suverene Republike Srbije suprotno Povelji UN-a, završnom helsinškom aktu iz 1975. godine i brojnim drugim međunarodnim aktima. Trenutno sprovođenje te namere sprečavali su samo predsednički izbori – jer je procena SAD-a i EU-a bila ta da bi to štetilo B. Tadiću (koga su podržavali kao kandidata), a koristilo njegovom glavnom rivalu, T. Nikoliću. Vlada je imala i podršku opozicije za pregovaračku poziciju, ali je završetak bečkih razgovora označio kraj jednog političkog procesa, posle kojeg se nezavisnost Kosmeta činila diskutabilnom samo sa stanovišta datuma kada će biti obznanjena (na štetu aktuelne vlasti). Pokušaji Saveta bezbednosti da, na inicijativu Rusije i Kine, donese odluku o nastavku pregovora o statusu bili su blokirani od strane SAD-a i EU-a, što je bio znak da će se scenario „nadzirane samostalnosti“ odvijati po odbačenom Ahtisarijevom planu.

U kontekstu promenjene politike Evrope prema rešavanju kosmetskog problema ponovo se otvara polemika o pridruživanju EU-u, a pre svega o paraфирanom Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju. Razlike u tumačenju došle su u žižu političkog konflikta koalicionih partnera u Vladi, posebno posle Zaključaka Predsedništva EU-a od 14. decembra 2007. godine (Zaključci br. 65-70), kojima EU ozvaničuje nameru da, bez ozbiljnog utemeljenja u međunarodnom pravu, mimo Saveta bezbednosti i saglasnosti srpskih vlasti,

---

¹⁰ *Politika*, 28. novembar 2007

na Kosovo i Metohiju početkom 2008. godine uputi Misiju. Iza opredeljenja EU-a „da preuzme vodeću ulogu u rešavanju statusa Kosmeta“ stajala je strategija priznavanja najavljene nezavisnosti, koja je razrađena u aktu pod nazivom „Evropska strategija za Kosovo“. U tom dokumentu, koji je predložio švedski ministar Karl Bilt, izričito je naznačeno da bi „ukoliko Kosovo donese neophodne odluke o ustavnim i odgovarajućim institucionalnim aranžmanima iz Ahtisarijevog paketa predloga“, članice EU-a „trebalo da iskažu spremnost da priznaju nezavisnost Kosova“, dok se Srbiji nudilo da „ubrzano“ potpiše SSP – naravno, uz uslov ostvarivanja pune saradnje sa Haškim tribunalom. Premijer je najave EU-a odmah nazvao „neprihvatljivim i uvredljivim“ ucenama – prvo zbog nelegalnog dolaska Misije radi sprovođenja Ahtisarijevog plana i formiranja samoproglašene države, a zatim i zato što se „osakaćenoj Srbiji za mirenje sa nasiljem nudi nagrada u vidu ubrzanog prijema Srbije u EU“. ¹¹ B. Tadić je ponovio da su evropske integracije i status Kosova „dva paralelna procesa“, i da Srbiju u tom pogledu niko „ne ucenjuje“. ¹²

Disonantni tonovi u vladajućoj koaliciji dobijaju na intenzitetu saopštenjem DSS-a i NS-a u kojem te stranke ističu kako nisu „bile u prilici da sa svojim koalicionim partnerom usaglase pitanje predsedničkih izbora“, te kako se nadaju da će „... koalicioni partneri razumeti što sada pred očima javnosti naknadno moramo pokušati da potražimo izlaz i dođemo do dogovora. Naravno, ukoliko na strani DS postoji takav interes.“ Tri su pitanja ponuđena za dogovor: osuda dolaska misije EU-a na Kosmet, garancije o teritorijalnom integritetu i suverenitetu u SSP-u i vojna neutralnost Srbije. ¹³ Podsećajući na svoju programsku privrženost evropskim integracijama, narodnjaci ukazuju na to da ove predloge „niko ne bi smeo razumeti kao politiku izolacije nego kao... izraz nejelementarnijeg nacionalnog i državnog samopoštovanja“, „crvenu liniju i... nužan uslov opstanka države i naroda“. ¹⁴

Predsednik DS-a – koji je u tom trenutku bio i aktuelni predsednik Republike i predsednički kandidat – shvatio je da na početku izborne kampanje nije dobro prelaziti „crvenu liniju“ i eventualno izazivati pad vlade i pre vremena parlamentarne izbore. Stoga je samo tri dana kasnije, dogovorom V. Koštunice i B. Tadića, Vlada ponovo učvršćena na dva pitanja koja su bila osnovne tačke razdora – Kosmet i EU. Kohezivni „lepak“, koji je produžio vek trajanja Vlade, bio je tekst rezolucije koja je sadržavala stavove o svim zahtevima iznetim u saopštenju koalicije DSS-NS. Vlada je dobila i podršku opozici-

¹¹ *Politika*, 15. decembar 2007.

¹² *Politika*, 16. decembar 2007.

¹³ Prvo, „DSS i NS se izričito protive dolasku misije EU i neophodno je da se ovo pitanje potpuno razreši pre potpisivanja SSP. Otvara se ozbiljan problem u odnosima Srbije i EU ukoliko EU ostane pri odluci da svojom

---

je, jer je za predlog Rezolucije glasalo 220 poslanika – protiv su bili poslanici Liberalno-demokratske partije i albanskih partija.¹⁵

Pa ipak, isticanje predsedničke kandidature Velimira Ilića, lidera Nove Srbije (koalicionog partnera premijerove DSS), pokazalo je da iskrena saradnja ne postoji i da Rezolucija nije otklonila sve razlike. Disonantne izjave o potrebi potpisivanja SSP-a to najbolje odslikavaju. Distancirajući se od radikalnog kandidata u kampanji za predsedničke izbore, B. Tadić je stalno insistirao na ubrzanom procesu evroatlanskih integracija, ističući da je „SSP pre svega ekonomski ugovor... i tiče se plata naših građana. Naš suverenitet i integritet branimo našim boljim životom... Stoga niko ne sme da dovodi u pitanje taj ugovor...“. Nasuprot tome, premijer je uporno ponavljao da „28. januara EU bira da li hoće da učestvuje u razbijanju Srbije ili hoće da potpiše SSP sa Srbijom kao svojim partnerom. Jedno isključuje drugo, tako da EU ne može... da istovremeno rasparča Srbiju i da sa takvom Srbijom potpiše Sporazum“.¹⁶ DS je propagirala potpisivanje SSP-a pozivajući se na stavove iz preambule tog dokumenta¹⁷ i tumačeći ih u funkciji očuvanja teritorijalnog integriteta, odnosno ističući da se na dokumente navedene u ovom pasusu pozivaju sve rezolucije Narodne skupštine o Kosovu i Metohiji. DSS je pak isticao član 138. SSP-a,¹⁸ tražeći da EU na osnovu nagoveštenih priznanja potvrdi suverenitet i teritorijalni integritet Srbije, jer to između ostalog nalaže i usvojena Rezolucija. Kako je u parafiranom SSP-u predviđeno da ga potpisuje premijer, bilo je izvesno da od toga neće doći, pošto su i zvaničnici EU-a i analitičari upozoravali da para-

---

misijom stvara marionetsku tvorevinu na tlu Srbije“. Drugo, izražavajući zabrinutost zbog najava niza država da će priznati samoproglašenu nezavisnost Kosmeta, „DSS i NS najenergičnije insistiraju da se pre potpisivanja SSP unese jasna odredba da EU, saglasno svojim osnivačkim aktima, u potpunosti garantuje i poštuje suverenitet i teritorijalni integritet Srbije u međunarodno priznatim granicama.“ Treće, podsećajući da je NATO bombardovao Srbiju, potom doveo svoje trupe u Pokrajinu, te da se Aneksom 11 Ahtisarijevog plana definiše kao „konačan organ“ marionetske tvorevine nazvane „nadzirano nezavisno Kosovo“, čime je potvrdio svoju ulogu u rasparčavanju Srbije i otimanju 15% teritorije, „DSS i NS smatraju da je neophodno proglašiti vojnu neutralnost Srbije u odnosu na postojeće vojne saveze“. (*Politika*, 22. decembar 2008)

¹⁴ *Politika*, 22. decembra 2008.

¹⁵ Rezolucijom o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije, od 26. decembra 2007. godine, utvrđeno je da: „Obrana Kosova i Metohije kao integralnog dela Republike Srbije predstavlja prioritet svih državnih institucija i javnih činilaca u državi... Svi akti proglašenja i priznanja nezavisnosti Kosova i Metohije, kao i sve aktivnosti u međunarodnom okruženju koje bi proisticale iz ovih akata, ma ko ih donosio i primenjivao, biće proglašene ništavnim i protivnim ustavnom poretku Republike Srbije... Kosovo i Metohija će se i u unutrašnjim i spoljnim aktivnostima države, njenih organa i javnih činilaca, smatrati sastavnim delom Republike Srbije... Obaveza je Vlade Srbije da donese konkretan i sveobuhvatan plan mera koje će biti preduzete u svim oblastima u njenim nadležnostima u slučaju protivpravnog proglašenja nezavisnosti Kosova i Metohije... Obavezuje se Vlada Srbije da što efikasnije primenjuje ustavne nadležnosti Republike Srbije na Kosovu i Metohiji... I pored nastojanja nekih zapadnih država da blokiraju dalje pregovore... ovlašćeni predstavnici Republike Srbije treba da nastave aktivnosti kako bi se obnovili pregovori... Narodna skupština nalaže Vladi Srbije da međunarodni sporazumi koje Republika Srbija zaključuje, uključujući i Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, moraju biti u funkciji očuvanja suvereniteta i teritorijalnog integriteta zemlje... Narodna skupština traži od državnih organa Republike Srbije da upotrebe сва pravna sredstva pred

firani sporazum nije moguće menjati. Međutim, sve vreme se kao potpisnik nudi vicepremijer B. Đelić, koji je „oštrio pero“ na osnovu ovlašćenja koje je dobio od Vlade 6. novembra 2007. godine, prilikom parafranja SSP-a. DSS je upozoravao da bi to bio potpis „neovlašćenog lica“, ali je bilo jasno da premijer nema većinu u Vladi kojom bi promenio ranije dato ovlašćenje. Jedini izlaz bi bio odbijanje ratifikacije u Narodnoj skupštini, ali i tu je ishod zavisio od rezultata predsedničkih izbora.¹⁹

Da spor u vladajućoj koaliciji neće biti prevaziđen – da se, u stvari, produbljuje – postalo je još očiglednije posle prvog kruga predsedničkih izbora, održanog 21. januara 2008. Kandidat tzv. narodnjačkog bloka, V. Ilić, osvojio je treće mesto, sa samo 7% glasova. Skroman rezultat nije opravdao očekivanja njegove koalicije o vlastitom ucenjivačkom potencijalu, iako je B. Tadić dobio oko 200000 glasova manje od T. Nikolića. DSS i NS otežu sa podrškom B. Tadiću u drugom krugu izbora i praktično pred sam početak glasanja poziv svojim glasačima da glasaju za njega uslovljavaju dopunom koalicionog sporazuma sa DS-om, a kojom se praktično traži potvrda onoga što je već iskazano u nizu rezolucija Narodne skupštine. B. Tadić to tretira kao ucenu i odbija ponudu koalicionog partnera, a narodnjaci saopštavaju da neće podržati njegovu kandidaturu u drugom krugu. U interregnumu do drugog izbornog kruga, premijer V. Koštunica ipak uspeva da privoli koalicione partnere da se potpiše ugovor o naftno-gasnom aranžmanu sa Rusijom.²⁰ Ministar ekonomije Mlađan Dinkić otvoreno se suprotstavio tom aranžmanu, smatrajući da je ugovorena cena za prodaju Naftne industrije mala i netržišna, te da taj posao šteti Srbiji. DS i njen lider, pak, iskoristili su potpisivanje ugovora sa Rusijom kao predizborni marketing i poruku biračima da B. Tadić može da saraduje i sa Istokom i sa Zapadom. U tom se periodu iz politike, zbog saobraćajne nesreće, povlači ministar policije D. Jočić, jedan od glavnih operativaca DSS-a i aktivista koji je značajno uticao na kreiranje politike i odnose prema DS-u.

---

odgovarajućim međunarodnim i nacionalnim sudovima za zaštitu suvereniteta i teritorijalnog integriteta države Srbije.“ (Izvor: www.parlament.sr.gov.yu – stranica posećena 3. septembra 2008)

¹⁶ *Politika*, 4. januar 2008.

¹⁷ „Uzimajući u obzir opredeljenje strana da u potpunosti sprovedu sva načela i odredbe Povelje UN, OEBS, posebno onih sadržanih u završnom aktu Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji (završni akt iz Helsinkija), zaključnim dokumentom Madridske i Bečke konferencije, Pariskoj povelji za Novu Evropu i Paktu za stabilnost jugoistočne Evrope...“ (Izvor: www.srbija.gov.yu – stranica posećena 2. septembra 2008)

¹⁸ „Ovaj Sporazum se primenjuje, s jedne strane na teritorije na koje se primenjuju ugovori kojima se osnivaju Evropska zajednica i Evropska zajednica za atomsku energiju i u skladu sa uslovima utvrđenim tim ugovorima i na teritoriju Srbije, s druge strane. Ovaj Sporazum se ne primenjuje na Kosovu koje je trenutno pod međunarodnom upravom u skladu sa Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244 od 10. juna 1999. godine. Ovo ne dovodi u pitanje sadašnji status Kosova niti određivanje njegovog konačnog položaja prema istoj Rezoluciji.“ (Izvor: www.parlament.sr.gov.yu – stranica posećena 3. septembra 2008.)

¹⁹ *Politika*, 5 januar 2008

²⁰ *Politika*, 26 januar 2008

Pobedu B. Tadića u drugom krugu predsedničkih izbora DS i njen lider tumače kao nepodeljenu, referendumsku podršku građana politici evrointegracija. Na političkoj pozornici otvaraju se polemike da li Vlada ima mandat, kakva će biti sada pozicija premijera i kako će uopšte funkcionisati koalicija u kojoj je jedan partner uskratio podršku drugom na izborima, odnosno kako će se pobednik ponašati prema izbornom gubitniku koji mu je istovremeno koalicioni partner.

Razlike se ubrzano produbljuju u februaru, nakon što je EU ponudila Srbiji potpisivanje Prelaznog političkog sporazuma, kojim bi se omogućila primena nekih odredbi SSP-a i pre njegove ratifikacije. Istovremeno, EU je objavila i nameru da dugo najavljivanu misiju EULEKS pošalje na Kosovo i Metohiju. Koalicija premijera V. Koštunice zahteva da se taj sporazum ne potpisuje. DS i G17 plus, koje imaju većinu u Vladi, traže da se donese odluka da se B. Đelić ovlasti da potpiše Sporazum. Premijer odbija da zakaže sednicu Vlade i to pitanje stavi na dnevni red, insistirajući na vanrednoj sednici Narodne skupštine, koja bi se izjasnila da li Sporazum treba prihvatiti ili ne. On računa na iskazanu spremnost SRS-a i SPS-a da ga u tome podrže.²¹ Međutim, predsednik Narodne skupštine Oliver Dulić, funkcioner DS-a, odbija da sazove Narodnu skupštinu dok Vlada ne dostavi mišljenje o pomenutom aktu. Spor se privremeno potiskuje u drugi plan najavljenim samoproglašenjem nezavisnosti Kosova i Metohije. Vladajuća koalicija na sastanku B. Tadića, V. Koštunice i O. Dulića uspeva da postigne konsenzus oko odgovora na taj akt separatista. Na sednici 14. februara 2008. godine, Vlada usvaja Odluku o poništavanju protivpravnih akata privremenih organa samouprave na Kosovu i Metohiji o proglašavanju jednostrane nezavisnosti. Tri dana kasnije, 17. februara – praktično, dok poslanici Skupštine Kosova potpisuju dokument o proglašenju nezavisnosti – javnosti Srbije obraćaju se premijer V. Koštunica, predsednik B. Tadić, predsednik Narodne skupštine O. Dulić, lideri opozicionih stranaka T. Nikolić i I. Dačić, Sinod Srpske pravoslavne crkve, Srpska akademija nauka i umetnosti, Društvo sudija i brojne druge organizacije. Istoga dana, u Beogradu izbijaju nemiri u kojima demonstranti oštećuju niz ambasada i javnih objekata.²²

Nastojeći da kontroliše revolt građana, Vlada 21. februara organizuje miran protest pred Domom Skupštine, pod sloganom „Kosovo je Srbija, Kosovo je srce Srbije“. Na protestu su govorili predsednik Vlade V. Koštunica, za-

---

²¹ Njegovi ga koalicioni partneri upozoravaju kako je „nemoguće da DSS bude u Vladi sa DS i G17 plus, a u Skupštini sa SRS i SPS“ (*Politika*, 11. februar 2008).

²² „Protestovalo se izpred zgrade ambasada SAD i Slovenije, bilo je 47 povređenih, a među njima 20 policajaca. Zapaljena je zastava na slovenačkoj ambasadi, oštećeni automobili i ambasadora koji su pozvani u MIP, pa i onih čije zemlje uopšte neće priznati Kosovo, a i prozori na prvom spratu MIP-a. Agresivne grupe prave nered i u Novom Sadu. Na meti su Mekdonaldsovi restorani i partijske prostorije LDP. Pojedinačni incidenti zabeleženi su u Beogradu, Nišu, Smederevu i Kikindi. Protestuje se u Kosovskoj Mitrovici, Kragujevcu, Valjevu i Kraljevu.“ (Milan Milošević, „Vanredni parlamentarni izbori u Srbiji 2008“, *Pregled* br. 2, 2008, str. 6)

menik predsednika SRS-a T. Nikolić, premijer Republike Srpske Milorad Dodik, vođe opozicionih srpskih partija iz Crne Gore i niz istaknutih javnih ličnosti. Predsednik Republike B. Tadić je toga dana bio u poseti Rumuniji, zemlji koja nije priznala samoproglashenu nezavisnost Kosova i Metohije, ali su skupu prisustvovali ministri iz DS-a, kao i predsednik Narodne skupštine, O. Dulić. Protest je nastavljen molebanom u Hramu Sv. Save na Vračaru, koji je služio mitropolit Amfilohije Radović. Na marginama ovog protesta, koji je prema procenama okupio između 250000 i 500000 građana, izbili su teški neredi u kojima su agresivni demonstranti napadali zgrade ambasada, javnih ustanova, ali i prodajne objekte.²³

Neredi su bili povod za eskalaciju novih sporova u vladinoj koaliciji. Organizatori protesta prigovarali su B. Tadiću da je u veoma delikatnom trenutku po naciju bio van zemlje, a njegove pristalice uzvrćale su organizatorima pozivom na odgovornost zbog nasilja, minimizirajući domete masovnih protesta. Da konflikt dobije na ubrzanju potrudio se i ministar ekonomije i lider G17 plus, M. Dinkić, lansirajući predlog da Srbija prestane da otplaćuje dug Kosova koji iznosi 1, 4 milijarde dolara, te da se taj novac usmeri kao pomoć Srbima na Kosovu i Metohiji. Premijer V. Koštunica odbacuje da to pitanje uvrsti u dnevni red Vlade, sa obrazloženjem da bi to bilo shvaćeno kao posredno priznavanje nezavisnosti.

Kao i u prethodna tri izborna ciklusa, M. Dinkić je bio vesnik prevremenih izbora, jer je o DSS-u izjavio: „Ako ne budu hteli u EU i ako budu protiv ratifikacije SSP mi treba da se u miru dogovorimo o vanrednim parlamentarnim izborima.“²⁴ Nesuglasice dostižu vrhunac u trenutku kada Vlada treba da saopšti svoje mišljenje Narodnoj skupštini o Rezoluciji o zaštiti teritorijalnog integriteta Republike Srbije u odnosima sa međunarodnim organizacijama. Predlagač ove rezolucije – poslanička grupa SRS-a – tražio je da Narodna skupština konstatuje da će Srbija pregovarati o prijemu u članstvo EU-a samo ukoliko EU jasno i nedvosmisleno potvrdi celovitost državne teritorije Republike Srbije.²⁵ Ovu rezoluciju su podržali DSS, NS i SPS, koji su najavili da će glasati za nju. Nasuprot tome, DS, G17 plus, LDP i poslanici manjina oštro

²³ „Ambasada Turske koja se nalazi u blizini mesta održavanja protesta bila je poprište sukoba policije s izgređnicima još u toku trajanja govora... Pored američke, demonstranti su oštetili Ambasadu Hrvatske, a oštećeni su policijski punktovi ispred ambasada Velike Britanije, Belgije i Bosne i Hercegovine. Policija je branila prilaz ranije napadnutoj Ambasadi Slovenije, Beogradskoj džamiji na Dorčolu... Grupa demonstranata počela je da se okuplja i na Novom Beogradu, oko RTV B92 i Merkatora, ali ju je policija razbila. Prema zvaničnom saopštenju u neredima je povređeno 130 osoba – 78 građana i 52 policajca, a privedene su 192 osobe.“ (Isto, str. 7).

²⁴ *Politika*, 3. mart 2008)

²⁵ „Narodna skupština Republike Srbije poziva EU da jasno i nedvosmisleno potvrdi celovitost državne teritorije Republike Srbije, kao jedini uslov za nastavak pregovora o pridruživanju Srbije EU. Srbija će pregovarati o prijemu u članstvo EU, ukoliko EU ispuni ovaj, najmanji mogući, zahtev države Srbije“. Vidi „Predlog Rezolucije...“, *Politika*, 6. mart 2008.

---

su se suprotstavili predlogu rezolucije. Naelektrisanu atmosferu upotpunila je inicijativa DSS-a o raspisivanju referenduma o razrešenju „evrokosovske dileme,“ što je sve skupa pokrenulo „rat“ kabinetskim saopštenjima.²⁶ Narodna skupština, većinom glasova, uvrstila je predlog rezolucije u dnevni red prve sednice prolećnog zasedanja. Predsednik Narodne skupštine odredio je pauzu dok Vlada ne dostavi mišljenje o predlogu rezolucije. SRS je zatražio njegovu smenu. Na sednici Vlade, održanoj 6. marta, članovima Vlade predočena su dva suprotstavljena stava. Ministarstvo spoljnih poslova dalo je negativno mišljenje o tekstu rezolucije, a Ministarstvo za Kosovo i Metohiju iznelo je pozitivno mišljenje, tražeći da Vlada podrži tekst Rezolucije kao odgovor na „specijalnu politiku“ EU-a prema Srbiji.²⁷ Većinom glasova, Vlada Srbije usvojila je mišljenje Ministarstva spoljnih poslova, čime je premijer praktično ostao u manjini. Na konferenciji za novinare B. Tadić je izjavio kako „neće da obara vladu jer je, zbog situacije na Kosovu i Metohiji i ekonomskih prilika, potrebna stabilnost svih institucija“; da bi „odmah potpisao SSP sa EU ako bi to Srbiji bilo ponuđeno“; da je Rezolucija štetna i da je treba povući; te da bi smena predsednika parlamenta značila pad vlade.²⁸ DSS je svojim saopštenjem najavila sednicu Glavnog odbora i time javnosti jasno stavila do znanja da konflikti ulaze u završnu fazu.

Posle obavljenih konsultacija sa šefovima poslaničkih grupa, O. Dulić je zakazao nastavak sednice za četvrtak, 13. marta, u 12,00 časova. Međutim, već tri dana pre toga Vlada je uputila predlog predsedniku Republike da raspusti Narodnu skupštinu i raspiše nove izbore, što će on i učiniti u jutarnjim časovima 13. marta. Premijer je izjavio da je vratio mandat narodu zato što u Vladi nije bilo jedinstvene politike o Kosmetu, a predsednik Republike da je Vlada pala zato što nije bilo jedinstvene politike o daljem procesu pridruživanja EU-u. Tako je okončan mandat druge vlade V. Koštunice, koja je trajala 9 meseci i 25 dana. Time je i formalno prestao period tzv. kohabitacije predsednika Republike i predsednika Vlade, koji je trajao nepune četiri godine.

---

²⁶ „Ustav je stariji od svih rezolucija i obavezujući je za sve...oni koji žele tu rezoluciju, žele u stvari da dovedu u pitanje Ustav...“, ističe se u saopštenju kabineta predsednika Republike. Premijerov kabinet je saopštio „da su sve rezolucije parlamenta Srbije donete na osnovu Ustava i ponovo su potvrđivale suverenitet i teritorijalni integritet Republike i u izradi tih dokumenata učestvovao je i Kabinet predsednika Republike.“ (*Politika*, 6. mart 2008)

²⁷ „Sve navedene odluke EU zapravo govore da ona više ne priznaje Srbiju u njenim međunarodno priznatim granicama. Srbija je tako dovedena u situaciju da potpiše sporazum sa nadnacionalnom organizacijom koja je ne priznaje u međunarodno priznatim granicama... Zapravo Unija pokušava da privoli Srbiju da svojim potpisom amnestira kršenje međunarodnog prava od strane Unije. Jedan deo Vlade spreman je na tu igru, a drugi nije... Ako prihvatimo današnju politiku EU i kažemo da ćemo nastaviti sa integracijama... to znači da odustajemo od odbrane suvereniteta Srbije i odbrane Kosova i Metohije. Došao je jedan trenutak kada se državni i političari moraju opredeliti.“ (*Politika*, 7. mart 2008)

²⁸ *Politika*, 7. mart 2008.

²⁹ *Politika*, 9. i 10. mart 2008.

2. Normativni okvir

Normativni okvir u kojem su se odvijali ovi parlamentarni izbori praktično je uspostavljen 2000. godine. Evidencija birača, izborni postupak, ovlašćenja izbornih organa, uslovi kandidovanja, jedna izborna jedinica, peto-procentni izborni prag, D'Ontova formula za raspodelu mandata – osnovne su karakteristike izbornog sistema po kojem su održana poslednja četiri izborna ciklusa (2000, 2003, 2007. i 2008. godine). Ova rešenja korigovana su 2004. godine, odredbama kojima je suspendovano dejstvo izbornog praga za liste nacionalnih manjina.

Za najnoviji izborni ciklus je, u normativnom smislu, karakteristično to što se po prvi put mogla primeniti odredba Ustava Republike Srbije, iz člana 102, stav 2, po kojem je poslanik slobodan da svojom voljom, pod uslovima utvrđenim zakonom, neopozivo stavi na raspolaganje svoj mandat stranci na čijoj listi je izabran za narodnog poslanika. Treba reći da je ta odredba u stručnim i naučnim krugovima ocenjena kao suspendovanje slobodnog mandata i ustavna verifikacija prakse „blanko“ ostavki, kojima se poslanici pretvaraju u delegate, čime se dovodi u pitanje njihov imunitet, kao i suverenost građana i njihovih predstavnika.

U svim elementima izbornog prava uočeni su nedostaci i pojavili su se predlozi za poboljšavanje izbornog sistema, ali je izostala njegova celovita reforma. Ključni politički akteri – političke partije – nisu bile spremne da menjaju normativni okvir po kojem su uigrali svoje partijske aktiviste, prilagodili teritorijalnu organizaciju i manje-više izgradile pretpostavke na temelju kojih se njihov politički rejting po postojećim pravilima može pretvoriti u parlamentarnu snagu, odnosno mandate.

Šire gledano, normativni okvir je posebno bio aktuelan u domenu finansiranja stranaka i njihovih izbornih kampanja, kao i uloge medija u izbornim kampanjama. Ta dva aspekta predstavljaju neuralgične tačke u izbornom procesu, ali ni tu nije bilo značajnijih izmena u odnosu na prethodne izbore, iako je prethodna praksa itekako bogata primerima koji ukazuju na loša i kontradiktorna rešenja.

Ukratko, možemo konstatovati da se izborna utakmica u maju 2008. godine odvijala po pravilima koja su već dugo poznata svim ključnim akterima izbornog procesa – biračima, kandidatima, partijama i medijima. Njihovo poznavanje normativnog okvira je, bez obzira na uočene manjkavosti, rezultiralo manjim brojem kršenja izbornog postupka i odsustvom zloupotreba koje bi dovele u pitanje regularnost izbornih rezultata.

---

3. Akteri i kampanje

Za 250 mesta u Narodnoj skupštini na majskim izborima podršku građana tražilo je 3137 kandidata svrstanih na 22 izborne liste. No, samo na sedam izbornih lista istaknuto je svih 250 kandidata. Od izbornih lista koje je potvrdila Republička izborna komisija, čak 10 ih je pripadalo nacionalnim manjinama, odnosno onima na koje se nije odnosila klauzula o zakonskom izbornom pragu kao preduslovu za učešće u raspodeli mandata. Broj izbornih lista u odnosu na izbore održane 2007. godine uvećan je za dve, a u odnosu na izbore iz 2003. za tri izborne liste.³⁰

Zbog nepreciznih zakonskih odredbi kojima se reguliše koalicioni nastup, teško je utvrditi precizan broj partija koje su u okviru koalicionih izbornih lista uzele učešće na ovim izborima. Na izborne liste dolazilo se koalicionim ugovorom, ali i različitim sporazumima koje su pojedine partije sklapale sa manjim regionalnim partijama, kao i brojnim personalnim aranžmanima, koji su omogućavali da lideri ili istaknuti aktivisti manjih stranaka budu na izbornim listama drugih stranaka bez posebnog ugovora. Ovo nije specifičnost poslednjeg izbornog ciklusa, nego nastavak loše prakse iz prošlosti.

Najbrojniju koaliciju okupila je izborna lista Za evropsku Srbiju. Demokratska stranka je bila stožer ove liste, na kojoj su bili G17 plus, Srpski pokret obnove, Liga socijaldemokrata Vojvodine i Socijaldemokratska partija. Samo su DS i G17 plus imali poseban koalicioni sporazum. No, na tu izbornu listu su, preko odvojenog koalicionog sporazuma sa G17 plus, ušli i kandidati Srpskog demokratskog pokreta obnove, frakcije SPO, koju je predvodio gradonačelnik Kragujevca Veroljub Stevanović. Demokratska stranka Srbije i Nova Srbija nastupili su zajedno sa koalicionom izbornom listom, kao i u prethodnim izbornim ciklusima. Liberalno-demokratska partija na svojoj izornoj listi imala je kandidate iz reda Demohrišćanske stranke Srbije i Socijaldemokratske unije. Socijalistička partija Srbije napravila je koalicioni sporazum sa Partijom udruženih penzionera Srbije i Jedinstvenom Srbijom. Međutim, pored ovih partija, na ovoj izornoj listi bili su i predstavnici pojedinih udruženja, kao na primer Udruženja veterana ratova 1990-1999. godine. Koalicioni sporazumi, posebno njihove odredbe o raspodeli mandata i eventualnih mesta u Vladi i drugim javnim institucijama – koji se raspodeljuju po sistemu „partijskog plena“ – ostali su nepoznati široj javnosti. Kao i do sada, ti podaci prezentiraće se javnosti kada dođe do razvrgavanja i eventualnog neslaganja u redovima koalicionih partnera.

---

³⁰ Ukoliko to nije posebno naznačeno, tabele koje slede sačinjene su na osnovu izveštaja Republičkog zavoda za statistiku.

Tabela 1. Izborne liste koje je utvrdila Republička izborna komisija³¹

Redni broj	Naziv liste	Broj kandidata		Prvi na listi
		ukupno	žena	
1.	Za evropsku Srbiju – Boris Tadić	250	77	Dragoljub Mićunović
2.	Liberalno-demokratska partija – Čedomir Jovanović	250	75	Čedomir Jovanović
3.	Demokratska stranka Srbije–Nova Srbija – dr V.Koštunica	250	77	dr Vojislav Koštunica
4.	Srpska radikalna stranka – dr Vojislav Šešelj	250	70	dr Vojislav Šešelj
5.	Socijalistička partija Srbije – Partija ujedinjenih penzionera Srbije – Jedinstvena Srbija	250	71	Ivica Dačić
6.	Bošnjačka lista za evropski Sandžak – dr S. Ugljanin	150	37	dr Sulejman Ugljanin
7.	Mađarska koalicija – Ištvan Pastor	250	84	Ištvan Pastor
8.	Reformistička stranka – dr Aleksandar Višnjić	119	41	mr Snežana Miljković
9.	Da se selo pita – Narodna seljačka stranka – M. Rističević	63	18	Radiša Pavlović
10.	Pokret snaga Srbije – Bogoljub Karić	250	89	dr Dragomir Karić
11.	Građanska inicijativa Goranaca – GIG	25	6	Orhan Dragaš
12.	Ujedinjeni Vlasi Srbije – dr Predrag Balašević	171	57	dr Predrag Balašević
13.	Vojvođanska partija – mr Igor Kurjački	147	45	Zoran Trifunac
14.	Romi za Roma – Miloš Paunković	72	31	Miloš Paunković
15.	Crnogorska partija – Nenad Stevović	85	26	Nenad Stevović
16.	Unija Roma Srbije – dr Rajko Đurić	200	59	dr Rajko Đurić
17.	Koalicija Albanaca Preševske doline	9	3	Riza Halimi
18.	Savez Bačkih Bunjevaca – Mirko Bajić	7	4	Mirko Bajić
19.	Pokret Moja Srbija – Branislav Lečić	139	48	Branislav Lečić
20.	Narodni pokret za Srbiju – Milan Paroški	114	33	Milan Paroški
21.	Patriotska stranka dijaspore – Zoran Milinković	44	14	mr Branko Opačić
22.	Romska partija – Srđan Šajn	42	27	Srđan Šajn

Porast broja izbornih lista nacionalnih manjina pokazuje da je „virus“ partijske fragmentacije, tako karakterističan za srpske stranke, „inficirao“ i njihove partijske lidere. Izuzetak je Mađarska koalicija, koja je okupila Savez vojvođanskih Mađara i Demokratsku zajednicu vojvođanskih Mađara, čime je, u stvari, produžena uspešna koaliciona saradnja sa predsedničkim izborima iz januara 2008. godine, kada je Ištvan Pastor, tadašnji kandidat na predsedničkim izborima i sadašnji nosilac izborne liste, uspeo da objedini mađarski partijski

³¹ Izvor: www.parlament.rik.gov.yu – stranica posećena 7. septembra 2008.

---

korpus. Kao i na prethodnim izborima, Demokratska unija Albanaca, Pokret demokratskog progresa i Grupa građana Rahmi Zufin nastupili su u Koaliciji Albanaca preševske doline. Bošnjaci i Romi nisu nastupili objedinjeno, a razloge za to treba tražiti u brojnim konfliktima među liderima ovih nacionalnih zajednica.

Zanimljivo je analizirati kako su se izborne liste odnosile prema zakonskoj odredbi po kojoj na svakoj listi mora biti najmanje jedna trećina manje zastupljenog pola, tj. žena. Sve izborne liste su poštovale ovu zakonsku odredbu, s tim što je vidljivo da su pojedine zadovoljile zakonsku formu, dok su neke od lista proporcionalno većim brojem žena među kandidatima tražile mogućnost privlačenja glasova iz ove kategorije biračkog tela.

Predizborna kampanja bazirana je na suprotstavljenim stavovima ključnih političkih aktera, koji su doveli do pada Vlade i raspisivanja prevremenih izbora. Izborni akteri, kroz izbornu kampanju i izborna obećanja, nastojali su da te stavove zaoštire i stvore referendumsku atmosferu oko nekoliko ključnih tema koje su dominirale u javnosti. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju Evropskoj Uniji, naftno-gasni sporazum sa Rusijom, Ugovor o koncesionoj izgradnji auto-puta Horgoš-Požega i Kosovo i Metohija – teme su koje su dominirale u obraćanju biračima i oko kojih su se kristalizovale i polarizovale političke pozicije.

DS je vodila izbornu kampanju liste Za evropsku Srbiju. Uočljivo je da je kampanja bila krajnje personalizovana i svedena na nastupe predsednika DS-a i predsednika Republike. Suprotno ustavnim odredbama da predsednik Republike Srbije ne može obavljati nijednu drugu javnu funkciju, B. Tadić je zadržao poziciju predsednika DS-a i aktivno vodio izbornu kampanju. U odnosu na političke lidere koji su prethodno obavljali ovu funkciju, on je nemerljivo mnogo više i mnogo intenzivnije učestvovao u kampanji svoje političke stranke. Na primedbe da to nije u skladu sa ustavnom pozicijom šefa države, koji treba da predstavlja sve građane, on je odgovarao da on predstavlja sve građane, ali da ne zastupa i sve političke opcije. Kampanja koalicije Za evropsku Srbiju bila je u stvari produžetak predsedničke kampanje B. Tadića. Ličnim nastupom, on je slao poruku biračima da su ovo izbori koji treba da završe ono što je započeto predsedničkim izborima: politika koju su podržali glasajući za njega treba da se transponuje u izvršnu i zakonodavnu vlast. On se izričito zalagao za potpisivanje SSP-a, uz najavu da bi Srbija brzo, do kraja 2008. godine, mogla da dobije status kandidata za članstvo u EU-a i građanima obezbedi dolazak na tzv. belu šengensku listu; da je to članstvo prioritet svih prioriteta i da nema alternativu. Izričito se zalagao za nastavak usaglašene politike prema Kosovu i Metohiji, ističući da status južne pokrajine nije i ne treba povezivati sa evropskim integracijama, odnosno da će Srbija lakše braniti suverenitet nad Kosovom i Metohijom kao član EU-a. Kao potvrdu uravnotežene politike

na međunarodnom planu, on se zalagao za ratifikaciju naftno-gasnog sporazuma sa Rusijom, ne propuštajući da izrazi zahvalnost zbog principijelnog stava Rusije u rešavanju kosmetskog problema i podršku u Savetu bezbednosti. U oblasti saobraćajne infrastrukture nije negirana potreba izgradnje puta Horgoš-Požega, ali je kao prioritet istican završetak auto-puta na koridoru 10, uz povremeno isticanje spornih momenata u zaključivanju koncesionog ugovora. Naglašen i na momente agresivan evroentuzijazam u kampanji ove izborne liste je od strane samih aktivista i kandidata opisan kao preduslov za priliv stranih investicija i pristup evropskim finansijskim fondovima. Sve se to markentiškim porukama smeštalo u kontekst ostvarivanja socijalnih ciljeva koji su kvantifikovani kroz izborna obećanja o smanjivanju poreza na zarade sa 12 na 10%; povećanju neoporezovane zarade sa 5555 na 8000 dinara; smanjivanju poreza na promet nekretnina sa 2,5 na 1%; smanjivanju carina na uvoz automobila sa 20 na 10%; zapošljavanju 200000 nezaposlenih u roku od četiri godine; 3000 povoljnih kredita za početnike pod povoljnim uslovima; naknadama za trudničko bolovanje u iznosu pune plate itd.³² Izrazito personalizovana kampanja B. Tadića povremeno je dopunjavana nastupima Dragana Đilasa kao kandidata za gradonačelnika, kao i M. Dinkića. Nastup prvog bazirao se na izbornim porukama velikom biračkom telu u gradu Beogradu, a svodio se na zagovaranje kvalitetnijih komunalnih usluga, saobraćaja, grejanja, te poboljšavanja uslova stanovanja, snabdevanja, školovanja, lečenja. S druge strane, nastup M. Dinkića bazirao se na sklapanju sporazuma Fijata i Zastave, kojim be trebalo da bude rešena, ne samo velika nezaposlenost, nego evidentno zaostajanje područja Šumadije. U tom kontekstu obećavan je projekat koji će obezbediti proizvodnju 300000 automobila; zapošljavanje preko 20000 radnika; najavljivana gradnja fabrike Mercedesovih vozila i prognozirana pozicija Srbije kao lidera automobilske industrije u regionu. Evidentno je bilo odsustvo lidera SPO-a, Vuka Draškovića, i LSV-a, Nenada Čanka iz izborne kampanje: prvog zbog marginalne pozicije njegove stranke u biračkom telu, a drugog zbog negativnog imidža i zalaganja za veći stepen autonomije Vojvodine, koju su politički oponenti tumačili kao poziv na novi separatizam i cepanje državnog jedinstva. Doktrinarno posmatrano, ova koalicija je izbornu poruku bazirala na zalaganjima za evrointegracije, šaljući poruke građanima da glasanje za drugu opciju znači samoizolaciju i povratak u devedesete. Kampanja podsećanja na tadašnje političke prilike imala je za cilj da „osveži“ pamćenje birača i prizove teške ekonomske, socijalne i međunarodne prilike u kojima se nalazila zemlja pod vlašću socijalista. Ipak, primetno je da se u većini nastupa osuda za politiku iz tog vremena prvenstveno stavljala na teret radikalima, a ne socijalistima iako su ovi potonji bili stvarni nosilac vlasti, a

³² *Politika*, 16. april 2008.

---

radikali tek koalicioni partner. Kako je izborna kampanja odmicala, to je kritika SRS-a i DSS-a postajala oštrija, dok je kritika SPS-a potpuno izostajala. Retorika kojom su se slale poruke biračkom telu ponekad je dobijala prizvuk pretnje i širenja straha, koja se sažimala najčešće izjavama da oni koji ne glasaju za ZES glasaju za Vojislava Šešelja kao budućeg premijera.

Koalicija DSS-NS, tzv. narodnjački blok, predvođena premijerom tehničke vlade, V. Koštunicom, u svojoj izornoj kampanji potencirala je iste teme, ali sa drugačijim predznakom. Isticano je da su oni završili sve poslove oko parafiranja SSP-a i da su najzaslužniji što su perspektivu učlanjenja u EU učinili realnom. Međutim, oni su se oštro protivili potpisivanju i ratifikaciji SSP-a, ističući da su se promenile okolnosti od onda kada je sporazum parafiran i to delovanjem EU-a, a ne Srbije. Kritiku od strane evrointegrata sa liste ZES-a narodnjaci su pokušali da ublaže tvrdnjama da pre potpisivanja tog ugovora treba razgovarati o celovitosti Srbije. U naglašeno oštrijoj retorici prema politici Evrope, a posebno prema politici SAD-a spram Kosova i Metohije, narodnjaci su insistirali na čuvanju minimuma nacionalnog dostojanstva, sažimajući to u stav da se „u Evropu ne može četvoronoške“. Oni su prozivali svoje partnere u doskorašnjoj vladi za neiskren stav prema suverenitetu i statusu Kosova i Metohije, optužujući ih da za zalaganjem za bespogovorno članstvo u EU-u žrtvuju i prećutno prihvataju nezavisnost te pokrajine. Na spoljno-političkom planu, oni su isticali da žele članstvo u EU-u, ali ne po cenu komadanja Srbije; kao alternativu evroatlanskim integracijama potencirali su jačanje odnosa sa onima koji ekonomsku i političku saradnju sa Srbijom ne uslovljavaju odricanjem suvereniteta nad Kosovom i Metohijom. Zahtevali su brzu ratifikaciju gasno-naftnog ugovora sa Rusijom, tvrdeći da se radi o uslovu za proširenje saradnje na svim poljima. Prioritet u oblasti saobraćajne infrastrukture za njih je bio realizacija koncesionog ugovora auto-puta Horgoš-Požega. Obećavali su obnovu putne i železničke mreže; smanjivanje poreza na dobit preduzeća sa 10 na 8%; veće iskorišćavanje potencijala Dunava; preregistraciju automobila sa crnogorskim tablicama; dalja ulaganja u telekomunikacije; ravnomeran regionalni razvoj itd.³³ Iako su u svoj politički saldo pripadnici ove koalicije upisivali odličnu saradnju sa Haškim tribunalom – za vreme njihove vlasti isporučeno je najviše osumnjičenih – oni nisu propuštali priliku da istaknu kako se dalja saradnja mora usloviti razjašnjavanjem da li se posle izricanja presuda Ramušu Haradinaju, Naseru Oriću i ostalima može smatrati da je ovaj sud pravedan i legitiman. Ideološki, narodnjaci su se retorički i odabranim prioritetima u ovoj izornoj kampanji vratili na politiku socijalista iz devedesetih, nastojeći da biračkom telu pošalju poruku da su oni ti koji su obezbedili pristup i sporazum o članstvu u EU-u, ali da ne žele Srbiju da povedu u evroin-

---

³³ *Politika*, 16. april 2008.

tegracije ukoliko to znači odricanje suvereniteta nad 15% teritorije. Suptilnije, oni su biračima ukazivali na to da ne žele vlast po svaku cenu i podsećali ih da su mogli da naprave koaliciju sa radikalima i da ostanu na vlasti, ali da zarad jačanja demokratskih institucija nisu želeli novu konstelaciju u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti bez mandata građana, odnosno novih izbora. Na taj način, oni su forsirali privrženost demokratskim vrednostima, insistirali na stavu da o vlasti odlučuju građani na neposrednim izborima, neprestano podsećajući birače da kazne one koji žele da suverenost i slobodu žrtvuju za neizvesna obećanja o boljoj budućnosti, ekonomskom blagostanju, većoj zaposlenosti i prosperitetu u nekim nadnacionalnim organizacijama koje rade direktno protiv interesa Srbije.

SRS je i na ovim izborima nastupala samostalno. Ona nije, kao njen glavni takmac, imala balast usaglašavanja političkog nastupa sa koalicionim partnerima. U izbornu kampanju radikali su ušli osnaženi pobedom njihovog lidera nad Haškim tužilaštvom (V. Šešelj je štrajkom glađu osujetio nameru da mu se nametne branilac po službenoj dužnosti) s jedne, i odličnim rezultatom T. Nikolića na predsedničkim izborima, s druge strane. Izbornu kampanju nosili su predsednički kandidat, tadašnji zamenik predsednika SRS-a, i ondašnji generalni sekretar Aleksandat Vučić, kao kandidat za gradonačelnika Beograda. SRS je nastupala žestoko kritikujući vlast, označavajući je kao neprekidnu vlast DOS-a i „dosmanlija“. Na skupovima su često citirali pismo V. Šešelja posvećeno tome kako radikali treba da preuzmu vlast u Srbiji; da Srbija ne treba da ulazi u EU; da treba jačati savez sa Rusijom. Radikali su bili protiv saradnje sa Haškim tribunalom, protiv ratifikacije SSP-a, za bespogovorno i hitno ratifikovanje naftno-gasnog sporazuma sa Rusijom. Nisu se eksplicitno izjašnjavali o koncesiji auto-puta Horgoš-Požega, ali su načelno isticali da investicije treba da budu usmerene, pre svega, u proizvodne projekte, a ne u ulaganja u putnu mrežu. U obećanja koja su najčešće ponavljali biračima tokom izborne kampanje spadaju ukidanje agencija i paradržavnih tela koja se bave poslovima koji su u nadležnosti ministarstava, banaka, fondova; osnivanje državne banke za razvoj i banke za kreditiranje izvoza; kreditna podrška države poljoprivredi i prehrambenoj industriji; smanjivanje PDV-a, odmah za 2%, a za pet godina na 12%; smanjivanje poreza za sve stvari vezane za decu; smanjivanje poreza na plate sa 64% na 35-40% isl.³⁴ Retorika, nastup, medijska prezentacija i vizuelni efekti izborne kampanje predstavljaju umivenije lice radikala i odmerenije obraćanje biračkom telu, čime su radikali postali prihvatljiviji za širi krug birača. Jak akcenat na borbu protiv korupcije i zloupotreba stavljan je u kontekst koji je činio moto izborne kampanje, a to je promena vlasti koja se u Srbiji po radikalima nije menjala od 2000. godine.

Koalicija okupljena oko SPS-a ideološki nije bila homogena u svim pitanjima. To se, pre svega, odnosi na Jedinствenu Srbiju, kao desno pozicion-

---

iranu političku stranku koja je u retorici i nastupu koristila elemente socijalne pravde koji su se graničili sa populizmom. Nastupajući pod sloganima „Ustani, Srbijo“ i „Pobedimo nepravdu“, ova koalicija je svoju političku platformu bazirala na tri elementa: odbrani državnih i nacionalnih interesa, obezbeđivanju sistemskih uslova za socijalnu pravdu i državno podsticanje razvojnih projekata. Stožer ovog saveza, SPS, otpočeo je izbornu kampanju velikim skupom u Beogradskoj Areni, sugerišući nekadašnjim biračima i javnosti da se radi o „velikom povratku“ levice na vlast. Na tom skupu reprodukovan je jedan od poslednjih govora S. Miloševića iz 2000. godine, u kojem on upozorava birače da ne podržavaju tadašnje opozicione političare optužujući ih za paktiranje sa zapadnim državama i rasparčavanje zemlje. To podsećanje imalo je za cilj da naglasi vizionarstvo S. Miloševića, podgreje raspoloženje tvrdih pristalica tzv. miloševićevog krila, te da, na početku kampanje, sa mladog rukovodstva otkloni svaku sumnju u privrženost politici devedesetih, kao i da – istovremeno – biračko telo stavi u poziciju da razmisli šta se od Miloševićevih tvrdnji ostvarilo. U takvoj kampanji, Kosovo i Metohija je bilo centralna tema, u kojoj se socijalisti nisu morali dokazivati kao ostali akteri. Jednostavno, za njih je to bila politika kojoj su se približile i aktuelne vlasti i na kojoj treba istrajati. U tom kontekstu oni su isticali svoje zasluge u postizanju Dejtonskog sporazuma, kojim je sačuvana Republika Srpska i zaštićeni Srbi u Bosni i Hercegovini. Ipak, ova pitanja nisu dominirala u nastupima kandidata: upadljiv je bio zaokret socijalista ka socijalnoj tematici, zaštiti radničkih prava, ostvarivanju solidarnosti i oštrijoj kritici procesa privatizacije. Ta koalicija obećava povećanje prosečnih penzija do nivoa od 70% prosečne zarade; indeksaciju penzija prema kretanju zarada; besplatno školovanje (ukidanje školarina na državnim i njihovo limitiranje na privatnim fakultetima); zaštitu prava zaposlenih kroz obavezne kolektivne ugovore poslodavaca, zaposlenih i sindikata; besplatno zdravstveno osiguranje itd.³⁴ U ekonomskoj politici oni traže veću intervenciju države u pokretanju investicionog ciklusa u onome što je označeno kao komparativna prednost i razvojna mogućnost Srbije – saobraćajnoj infrastrukturi, poljoprivredi, metaloprerađivačkom kompleksu i uslugama. U tom kontekstu, oni su akcenat stavljali na završavanje radova na koridoru 10 i koridoru 7, insistirajući na objavljivanju koncesionog ugovora o gradnji puta Horgoš-Požega pre nego što o tome zauzmu definitivni stav, iako načelno nisu negirali potrebu realizacije jednog ovakvog projekta. Podršku SSP-u socijalisti su na početku kampanje uslovljavali povlačenjem priznanja nezavisnosti Kosova i Metohije od strane članica EU-a. Tek kasnije, oni su pristali na raspravu o mogućnosti ratifikacije. Nasuprot tome, bezrezervno su podržavali i zahtevali ratifikaciju gasno-naftnog sporazuma sa Rusijom i uopšte se zalagali za jačanje veza sa

³⁴ *Politika*, 16. april 2008.

³⁵ *Politika*, 16. april 2008.

zemljom koja pruža podršku nastojanjima Srbije da očuva teritorijalni suverenitet i integritet. Izornoj kampanji ton su davali lideri tri stranke – osim I. Dačića, bili su to Jovan Krkobabić i Dragan Marković – koji su zajedno nastupali na većini mitinga, ističući stalno da se radi o čvrstoj principijelnoj koaliciji koju „niko neće uspeti da podeli i zavadi“. U nastupima ove koalicije primetna je bila umerena retorika i manjak negativnih poruka, odnosno napada na druge političke aktere. Ideološki gledano, pripadnici ovog bloka bili su u izbornim porukama identični narodnjacima i radikalima.

Prekretnicu u izornoj kampanji svakako su označila tri događaja: potpisivanje SSP-a od strane potpredsednika Vlade B. Đelića, a uz prisustvo predsednika Republike B. Tadića; potpisivanje sporazuma o gasno-naftnom aranžmanu sa Rusijom; te potpisivanje sporazuma Zastave, Vlade Srbije i Fijata o pokretanju nove proizvodnje. Sva tri događaja desila su se u samom finišu izborne kampanje i nesumnjivo presudno uticala na odluku birača.

SSP je potpisan 29. aprila, izazivajući duboke podele na političkoj sceni. Taj događaj svrstao je na jednu stranu ZES, LDP i MK, čiji su lideri – B. Tadić, Č. Jovanović i I. Pastor – isticali da će njihovi poslanici glasati za ratifikaciju. Na drugoj strani su ostali SRS, te koalicije DSS-NS i SPS-PUPS-JS. B. Tadić je izjavio da je „SSP potpuno prihvatljiv za Srbiju kako kad su u pitanju ekonomski odnosi sa državama EU, tako i kad je u pitanju integritet naše zemlje“; V. Koštunica mu je pak poručio da „svojim potpisom na Solaninom sporazumu neće obrukati Srbiju, već isključivo samog sebe... Nova vlada Srbije i nova skupština Srbije će odmah poništiti nelegitimni Tadićev potpis. Nikada nećemo dozvoliti da se u ime Srbije potpiše nezavisnost Kosova i zato ni današnji Tadićev potpis ne vredi apsolutno ništa.“³⁶ SPS je bio bliži drugom od dva stava, ali znatno uzdržaniji i upadljivo retorički blaži, izbegavajući da izričito predloži odbijanje, odnosno poništavanje SSP-a u Narodnoj skupštini. Ovaj nesumnjivo važan čin pokrenuo je negativnu kampanju, pa su se pojavili i plakati na kojima se B. Đelić i B. Tadić nazivaju izdajnicima i državnim neprijateljima. Reagovalo je i tužilaštvo.

Nasuprot tome, energetske sporazum sa Rusijom, potpisan 25. januara 2008. godine, uživao je gotovo opštu podršku, ali nije prošao proceduru u Vladi i upućen je na ratifikaciju u Narodnu skupštinu – zahvaljujući pre svega nastojanju DS-a i G17 plus da se on usvoji „u paketu“ sa SSP-om. Disonantni tonovi mogli su se čuti u izjavama lidera G17 plus, koji je nastavio da ističe kako je cena za prodaju 51% NIS-a mala; stavovima LSV-a o „pljački građana Vojvodine“, što je tvrdila i Mađarska koalicija; dok su LDP i Č. Jovanović isticali da se ne radi o sporazumu, nego o pljački, koja „omogućava Rusima da kupuju kako nigde u svetu ne mogu da kupuju“.

³⁶ *Politika*, 30. april, 1. i 2. maj 2008

U samoj kampanji, najveće jedinstvo pokazano je oko teme statusa Kosova i Metohije. To je bila važna tačka u izbornim porukama radikala, socijalista, narodnjaka, ali i demokrata, pri čemu se zajednička poruka može izraziti rečima da ove stranke „nikada neće priznati jednostranu nezavisnost Kosmeta“. U ovom pogledu se razlikovao LDP, koji je propagirao „novu politiku prema Kosmetu i istorijski dogovor s Albancima“, ističući da je Kosovo izgubljeno davno, zbog pogrešne politike S. Miloševića, te da Srbija mora prihvatiti tu realnost. Mađarska koalicija zadržala je neutralan stav o ovoj temi, smatrajući da je to pitanje srpske države i srpskih političara. Lider Koalicije Albanaca Preševske doline, Riza Halimi, isticao je da je pitanje Kosova rešeno priznanjem od strane najvećih i najznačajnijih država sveta.

Potpisivanje sporazuma Fijata i Zastave, pod pokroviteljstvom Vlade – 6. maja 2008. godine – priređeno je u Kragujevcu i direktno je bilo stavljeno u funkciju izborne kampanje liste Za evropsku Srbiju. To se najbolje vidi u potpunom odsustvu ministara iz reda DSS-a i NS-a i aktivista bilo koje druge stranke. Tako je ovaj važan privredni čin dobio obeležje stranačkog projekta G17 plus i njenog predsednika M. Dinkića, u kome su participirali i DS (u liku lidera B. Tadića) i saveznik ekspertske stranke na lokalnom nivou, SDPO (u liku predsednika te partije i opštine Kragujevac, Veroljuba Stevanovića).

Ipak, nijedan od ovih događaja nije radikalizovao izbornu kampanju u meri u kojoj je to učinio SSP, jer su poruke koje su se ticale tog dokumenta zbunjivale birače. Ponovo su aktuelizovane podele na patriote i izdajnike; ponovo su u opticaj ubačene pretnje smrću političkim protivnicima, upućene liderima ZES-a. Nakon što je potpredsednik Vlade B. Đelić potpisao SSP na osnovu starog ovlašćenja Vlade, premijer V. Koštunica je to nazvao „falsifikatom“, jer Vladi nisu dostavljeni originali sporazuma, a ministri nisu ni videli taj tekst. EU je demantovala ove izjave preko portparola Visokog komesara Havijera Solane, tvrdeći da ugovor posle parafiranja u novembru 2007. nije menjan. To je potvrdio i direktor vladine kancelarije za saradnju sa medijima, izjavom da su svi članovi Vlade upoznati i sa tekстом SSP-a, kao i se tekstem Prelaznog sporazuma o trgovini i trgovinskim pitanjima između Evropske Unije i Republike Srbije. U pojašnjenju V. Koštunice naglašeno je da su odredbe SSP-a potpuno promenjene onog trenutka kada je 18 država Unije priznalo postojanje „lažne države na tlu Srbije“, s obzirom da sporazum ima desetak odredbi o obavezima Srbije da razvija prijateljske odnose sa susednim državama. U polemiku se uključio i B. Tadić, izjavljujući da potpisivanje SSP-a nije priznavanje nezavisnosti Kosova i Metohije i da „obmanjivati građane na taj način ne samo da nije dozvoljeno već je i vrlo opasno“. Reakcije SRS-a bile su podjednako oštre. Oni su pitali zašto EU nije sa Srbijom potpisala sporazum na identičan način kao sa Kiprom, u čijem je SSP-u stajala odredba po kojoj je otcepljeni turski deo obavezan da prihvati državnu celovitost. Jedan od lidera radikala – Dra-

gan Todorović – izjavio je da će novi parlament pokrenuti postupak za smenu predsednika Republike B. Tadića zbog kršenja Ustava i izdaje Srbije. Reakcije istaknutih aktivista iz reda DSS-a bile su još oštrije – ministar prosvete Zoran Lončar je potpisivanje SSP-a nazvao „Judinim pečatom“. Kampanja je protekla u oštrim konfliktima suprotstavljenih strana. Poslednji čin razdora odigrao se u vreme izborne tišine: Vlada je jednoglasno usvojila SSP i i energetski sporazum sa Rusijom, ali su u toku glasanja o SSP-u sednicu napustili ministri iz redova DSS-a i NS-a, pa je Sporazum sa EU podržan samo glasovima ministara iz DS-a i G17 plus.³⁷

Iste teme i osnovne podele ključnih političkih aktera u izbornoj utakmici ispoljene su i tokom prethodnih predsedničkih izbora. Zato se sasvim osnovano može tvrditi da je predizborna kampanja u Srbiji praktično trajala tokom svih prvih pet meseci 2008. godine. Više sporenja i optužbi bilo je između dve grupacije dotadašnje vladine koalicije, nego između radikala kao opozicije, s jedne, i njima najsuprotstavljenijih, DS-a i G17 plus, s druge strane.

Pitanje o tome ko bi s kim pravio Vladu i ko će biti u prilici da to učini vremenom se od teorijskog problema, kojim su bili zaokupljeni politički analitičari, pretvorilo u realnu dilemu, kojom su počeli da se bave partijski štabovi i javnost, posebno od trenutka kad su istraživanja javnog mnjenja pokazala da dva suprotstavljena bloka neće moći formirati postizbornu parlamentarnu većinu bez trećeg. Na početku kampanje DSS je istakao principijelan stav da se neće izjašnjavati o koalicijama do objavljivanja rezultata, mada je njihov koalicioni partner V. Ilić sve vreme nagoveštavao da je takav savez moguć sa radikalima. DSS se tako čuvao potencijalne opasnosti da se deo njegovih glasača prelije radikalima, koji su stalno prozivali V. Koštunicu da se izjasni da li može ponovo praviti vladu s onima koji su srušili prethodnu i nakon niza uvreda i političkih razmimoilaženja. Čak je lider SRS-a V. Šešelj, mimo znanja svog zamenika T. Nikolića, obećao mesto premijera V. Koštunici. To je odmah izazvalo prozivke iz tabora DS-a i tvrdnje da postoji sporazum ove dve stranke, odnosno „koalicija za izolaciju Srbije“.³⁸ DS je očekivao da će mu za formiranje vlade biti potrebni samo poslanici nacionalnih manjina. LDP je pokazivao želju da podrži vladu DS-a, te isticao da „ne postoje elementarni preduslovi za bilo kakvo partnerstvo sa SPS-om“ i da „saradnja sa DSS-om nije bila moguća od 6. oktobra 2000. godine“.³⁹ U kampanji SPS-a se više nisu čuli stavovi da je DSS „prirodan saveznik“, a ponavljano je da su oni nudili formiranje vlade DSS-u i SRS-u i bez izbora, te da će ući u koaliciju s onima koji se obavežu da će prekinuti progon porodice S. Miloševića, promeniti zakon o radu, povećati penzije itd. Poručivano je da savez sa N. Čankom i M. Dinkićem

³⁷ *Politika*, 10. maj 2008.

³⁸ *Politika*, 20. april 2008.

³⁹ *Politika*, 6. maj 2008.

„znatno sužava mogućnost za postizbornu saradnju između SPS-a i DS-a. Ali znatno je pravilo 'nikad ne reci nikad!...'“.⁴⁰ Kako su u javnosti rasle spekulacije o približavanju socijalista i demokrata, lider SPS-a je često ponavljao da su „novinski napisi o sporazumu SPS-a, DS-a i LDP-a naučna fantastika, jer SPS nikada ne može biti u koaliciji sa strankama koje vode antidržavnu i antinacionalnu politiku“.⁴¹ Pred kraj kampanje, lider radikala T. Nikolić poručivao je nacionalnim manjinama da bi mogao biti „srpski Sanader“ i napraviti vladu sa manjinama, nudeći im čak i ministarstvo policije. Nosilac Mađarske liste I. Pastor izazvao je pometnju izjavom da bi sarađivao i sa „crnim đavolom“ samo da sačuva dominantnu poziciju u Subotici, ali je potom pojasnio da nije mislio na SRS, te da njihove izjave i ponude tretira „kao verbalni gest u službi dizanja rejtinga SRS... da bi prihvatio razgovor... ali takvu ponudu bi ispratio sa osmehom“.⁴² Mnoge od ovih izjava jesu date u funkciji podizanja rejtinga i disciplinovanja vlastitog biračkog korpusa. No, mnoge od njih bi njihovi tvorci rado povukli posle objavljenih izbornih rezultata.

Učešće diplomatskih predstavnika nekih država u izornoj kampanji – koje je i inače, mimo uobičajenih uzusa, preraslo u praksu – nije izostalo ni u ovoj. Oni su otvoreno licitirali koje političke opcije smatraju poželjnim u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti i koga priželjkuju kao svoje buduće političke partnere. Ambasadori V. Britanije i SAD-a prednjačili su u pozivima građanima da glasaju za „evropske snage“. Ambasador SAD-a, Kameron Manter, dan uoči izbora je na večeri koju je priredio u Preševu ubeđivao lidere albanskih partija – R. Halimija, J. Muslijua i ostale – da ne bojkotuju izbore.⁴³ Pozivom za potpisivanje SSP-a u jeku izborne kampanje EU se umešala u izborni proces podrškom evrointegrističkom bloku, i to u samom finišu izborne kampanje. H. Solana je svoje mešanje u izbornu kampanju objasnio tvrdnjom da želi „miran san i neće iznenađenja kada se posle 11. maja probudi“, što je izazvalo reakcije istaknutih funkcionera DSS-a, ali i samih Tadićevih demokrata koji su zamolili da im se na takav način „ne pomaže“ u izornoj kampanji.⁴⁴

4. Rezultati i posledice

Uobičajen odziv birača, pobeda liste Za evropsku Srbiju, nastavak rasta broja glasova radikala, loš izborni rezultat koalicije okupljene oko premijera V. Koštunice i pozicija „jezička na vagi“ u kojoj se, kada je o formiranju parlamentarne većine i vlade reč, našla koalicija SPS-PUPS-JS – to su glavni rezultati izbora 2008. godine.

---

⁴⁰ *Politika*, 8. april 2008.

⁴¹ *Politika*, 4. maj 2008.

⁴² *Politika*, 24. april 2008

U poslednjih pet izbornih ciklusa za izbor narodnih poslanika odziv birača nastavlja da beleži trend rasta. Interesantno je da je odziv birača na predsedničkim izborima održanim nepunih pet meseci pre toga ipak bio veći, posebno u drugom krugu (68,12%). Zaoštrenost izborne kampanje i nastojanje političkih stranaka da ove izbore pretvore u politički referendum o pitanjima Kosmeta i članstva u EU-u, važnost tema o kojima se raspravljalo, kao i političkih posledica po formiranje Vlade, istovremeno održavanje lokalnih i pokrajinskih izbora – upućivali su na mogućnost da se takav odziv birača ponovi i na majskim izborima 2008. Nekoliko je razloga zašto se to nije dogodilo.

Tabela 2. Izlaznost birača 1990 – 2008. i broj izbornih lista koje su dobile mandate

1990.		1992.	1993.	1997.	2000.	2003.	2007.	2008.
Prvi krug 9. XII	Drugi krug 23. XII							
Upisano birača								
7 036 303	4 352 573	6 774 995	7 010 389	7 210 386	6 508 856	6 511 450	6 653 851	6 749 688
Glasalo birača								
5 030 440	2 103 771	4 723 711	4 300 440	4 129 080	3 752 170	3 825 471	4 033 586	4 141 176
% birača koji su glasali								
Broj lista koje su dobile mandate								
15		9	8	8	4	6	11	8

⁴³ Glas javnosti, 11. maj 2008.

⁴⁴ „Hoću da 10. maja uveče zaspim i da mi savest bude čista da smo uradili sve što smo mogli, a ne da se 12. maja probudim i shvatim da smo mogli da učinimo više. Ja mnogo volim Srbiju, iako je ona sklona da gleda nazad umesto napred. Jedna od stvari koje možemo učiniti jeste da, uprkos teškoćama koje imamo, potpišemo SSP sa Srbijom. Istovremeno, Evropska komisija će videti šta može da učini po pitanju viza. SSP i pitanje viza su dve veoma važne stvari koje bi trebalo da uradimo pre 11. maja“ – naglasio je on. Na to je ministar Zoran Lončar optužio Solanu da se direktno meša u izbore i unutrašnje stvari Srbije: „Kaže da mnogo voli Srbiju i da hoće na izborima da pomogne koaliciji Čanak, DS, G17. Istovremeno, Solani su važni izbori u Srbiji i važno mu je posle toga stupanje na snagu Ustava prve NATO države.“ A SRS je ocenila da Solana pokušava da obezbedi pobjedu na izborima onim „političkim snagama u Srbiji koje će priznati jednostranu nezavisnost Kosova“. I DS je pozvala EU, pa i Solanu, da se više ne mešaju u izborni proces u Srbiji jer su izbori unutrašnja stvar zemlje: „Ovo nije prvi put da zvaničnici EU tumače izbore u Srbiji u skladu sa svojim političkim interesima i ciljevima zbog čega DS podseća sve da su građani Srbije ti koji 11. maja odlučuju kakvu vladu i vlast žele i niko drugi – kazala je portparol DS Jelena Marković.“ (Glas javnosti, 9. april 2008)

Prvi razlog, svakako, leži u činjenici da je veliki broj birača upisan u birački spisak u inostranstvu i da je njihova motivisanost za izbornu participaciju daleko ispod očekivanja, prognoziranja i najave političkih stranaka. Razlozi za to zahtevaju dodatnu analizu i otvaraju potrebu sistemskog pristupa rešavanju ovog problema prilikom utvrđivanja evidencije birača.

Drugo, organizacija glasačkih mesta u inostranstvu i odsustvo mogućnosti glasanja putem pisma doprineli su tome da je pravo da glasaju van zemlje za mnoge građane u dijaspori i formalno ostalo nedostupno.

Tabela 3. Broj birača koji su glasali (po okruzima)

Okruzi	Upisano birača	Glasalo birača	
		<i>f</i>	%
Grad Beograd	1 518 521	906 069	59,67
Severno-bački	172 433	109 411	63,45
Srednje-banatski	167 398	106 384	63,55
Severno-banatski	137 292	87 780	63,94
Južno-banatski	269 758	155 048	57,48
Zapadno-bački	173 520	104 314	60,12
Južno-bački	534 384	329 247	61,61
Sremski	267 049	170 362	63,79
Mačvanski	274 569	171 408	62,43
Kolubarski	153 615	101 165	65,86
Podunavski	181 263	102 023	56,28
Braničevski	193 966	112 541	58,02
Šumadijski	250 552	165 570	66,08
Pomoravski	207 900	126 765	60,97
Borski	133 553	73 633	55,13
Zaječarski	116 367	69 369	59,61
Zlatiborski	260 139	162 749	62,56
Moravički	186 164	111 806	60,06
Raški	253 754	155 137	61,14
Rasinski	217 925	143 380	65,79
Nišavski	331 523	204 441	61,67
Toplički	80 979	56 648	69,95
Pirotski	84 047	56 699	67,46
Jablanički	195 509	129 897	66,44
Pčinjski	190 954	112 164	58,74
Kosovski	32 772	16 754	51,12
Pečki	1 894	1 223	64,57
Prizrenski	10 286	2 917	28,36
Kosovsko-mitrovački	45 026	24 212	53,77
Kosovsko-pomoravski	20 663	14 226	68,85

Treće, političke stranke nisu uspele da motivišu birače u dijaspori da u značajnijem obimu iskoriste biračko pravo.

Četvrto, iako je u odnosu na prethodni izborni ciklus zabeležen rast izlaska na birališta, on je nesrazmerno manji u odnosu na važnost tema koje su politički akteri prepustili biračima na arbitriranje u izbornoj utakmici.

Peto, to ozbiljno upozorava na probleme koji postoje u vezi sa glasanjem za zatvorenu listu u okviru jedne izborne jedinice i potencira važnost neposrednog glasanja za kandidate – što se posredno vidi i na rezultatu predsedničkih izbora. S obzirom na depersonalizovanost izbora i odsustvo kandidata na nivou izbornih jedinica, zapravo je postignut maksimum u motivisanju birača da participiraju u donošenju izborne odluke.

Regionalno posmatranje izlaznosti i apstinencije na nivou okruga pokazuje da je odziv birača u Vojvodini (61,7%) neznatno veći nego u centralnoj Srbiji (61,3%), a znatno veći nego na Kosovu i Metohiji (45,8%). Od birača koji su upisani u biračke spiskove u inostranstvu glasalo je tek nešto više od jedne trećine (36,5%), dok je odziv birača upisanih u biračke spiskove Zavoda za izvršavanje zatvorskih sankcija bio iznad proseka (64,4%).

Posmatrano po okruzima, računajući i grad Beograd, uočavaju se neznatna odstupanja. U deset okruga je odziv birača bio ispod 60%. Ako izuzmemo kosovsko-metohijske, najmanji odziv zabeležen je u Borskom, Podunavskom i Južno-banatskom okrugu. Nasuprot ovih, birači su najviše izašli na birališta u Topličkom, Pirotskom i Šumadijskom okrugu.

Tabela 4. Redosled izbornih lista koje su dobile mandate

	Broj glasova koje je lista dobila	% od broja birača koji su glasali	Broj ovojenih mandata	% osvojenih mandata
Za Evropsku Srbiju – Boris Tadić	1 590 200	38,40	102	40,8
Srpska radikalna stranka – dr Vojislav Šešelj	1 219 436	29,45	78	31,2
Demokratska stranka Srbije – Nova Srbija – dr Vojislav Koštunica	480 987	11,61	30	12,0
Socijalistička partija Srbije – Partija ujedinjenih penzionera Srbije – Jedinствена Srbija	313 896	7,58	20	8,0
Liberalno demokratska partija – Čedomir Jovanović	216 902	5,24	13	5,2
Mađarska koalicija – Ištvan Pastor	74 874	1,81	4	1,6
Bošnjačka lista za Evropski Sandžak – dr Sulejman Ugljanin	38 148	0,92	2	0,8
Koalicija Albanaca Preševske doline	16 801	0,41	1	0,4

Izborni prag od 5% uspelo je da pređe samo pet od 22 izborne liste. Međutim, kako izborni prag ne važi za liste nacionalnih manjina, ukupno je 8 lista uspelo da osvoji mandate i stekne parlamentarni status, dok ih je van parlamenta ostalo 14. Najveći broj mandata osvojila je lista Za evropsku Srbiju – 102, dok je drugorangirana Srpska radikalna stranka osvojila 78 mesta; koaliciji DSS-NS pripalo je 30, koaliciji SPS-PUPS-JS 20, a Liberalno-demokratskoj partiji 13 poslanika.

Lista Za evropsku Srbiju je najviše glasova osvojila u Vojvodini, centralnoj Srbiji i inostranstvu, a Srpska radikalna stranka na Kosovu i Metohiji i u zatvorima za izvršenje zatvorskih sankcija.

Posmatrano po okruzima, evrointegrirani su pobedili u svim okruzima Vojvodine, gradu Beogradu i 16 od ukupno 17 okruga centralne Srbije. Srpska radikalna stranka odnela je pobedu u jednom okrugu centralne Srbije i četiri okruga Kosova i Metohije. Koalicija DSS-NS pobedila je samo u Pečkom okrugu, na Kosovu i Metohiji. Ostale liste nisu bile prve po broju osvojenih glasova ni u jednom okrugu, što nam jasno pokazuje ko su bili glavni izborni takmaci.

Tabela 5. Broj glasova izbornih lista koje su dobile mandate (po regionima)

	Broj glasova				
	% od ukupnog broja glasalih				
	Centralna Srbija	Vojvodina	Kosovo i Metohija	Inostranstvo	Zatvori
Za Evropsku Srbiju – Boris Tadić	1 123 649 37,94	444 469 41,83	13 358 14,36	7 661 40,88	1 063 19,57
Srpska radikalna stranka – dr Vojislav Šešelj	856 749 28,93	311 155 29,28	42 745 45,96	5 555 29,65	3 232 59,49
Demokratska stranka Srbije – Nova Srbija – dr Vojislav Koštunica	379 514 12,82	74 224 6,99	24 107 25,92	2 714 14,48	428 7,88
Socijalistička partija Srbije – Partija ujedinjenih penzionera Srbije – Jedinstvena Srbija	249 658 8,43	55 239 5,2	8 322 8,95	587 3,13	90 1,66
Liberalno demokratska partija – Čedomir Jovanović	156 532 5,29	58 006 5,46	614 0,66	1 492 7,96	258 4,75
Mađarska koalicija – Ištvan Pastor	4 376 0,15	70 327 6,62	92 0,1	53 0,28	26 0,48
Bošnjačka lista za Evropski Sandžak – dr Sulejman Ugljanin	36 084 1,22	1 747 0,16	206 0,22	70 0,37	41 0,75
Koalicija Albanaca Preševske doline	16 607 0,56	167 0,02	10 0,01	5 0,03	12 0,22

Regionalno i parcijalno posmatrano, uočavaju se izvesne razlike. ZES je najbolje prošao u Vojvodini i na biračkim mestima u inostranstvu, osvajajući oko 40% glasova onih koji su izašli na birališta, dok je najlošije prošao na Kosovu i Metohiji, sa oko 14%. Nasuprot tome, radikali su, relativno posmatrano, najveći broj glasova osvojili na Kosmetu i na biralištama u zatvorima – odnosno zavodima za izdržavanje zavodskih sankcija. Narodnjaci su veoma slabo prošli u Vojvodini, a najviše glasova su osvajali u centralnoj Srbiji i na Kosmetu. Isti trend važi i za koaliciju okupljenu oko socijalista. Kada se ovi podaci ukrste sa izbornim obećanjima, vidljiva je i regionalna opredeljenost biračkog tela prema centralnim temama izborne kampanje.

Ne računajući Beograd, lista Za evropsku Srbiju pobedila je u 22 grada centralne Srbije i Vojvodine, a lista Srpske radikalne stranke samo u Prištini.

**Tabela 6. Izborne liste koje su dobile mandate
(po gradovima, bez lista manjina)**

	ZES	SRS	DSS-NS	SPS-PUPS- JS	LDP
Subotica	48,10	16,26	3,45	1,8	5,73
Zrenjanin	45,14	30,34	6,33	4,59	6,69
Pančevo	40,35	31,85	9,27	4,77	7,55
Sombor	41,98	32,68	6,54	3,93	4,82
Novi Sad	43,90	30,31	8,08	5,29	7,12
S. Mitrovica	40,17	33,33	13,16	4,34	4,28
Loznica	37,55	32,23	13,84	8,97	2,59
Šabac	40,24	33,10	9,63	7,39	3,61
Valjevo	39,22	26,17	13,88	9,04	5,97
Smederevo	38,15	32,26	10,41	9,03	5,11
Požarevac	41,42	29,99	7,32	11,21	4,82
Kragujevac	37,42	16,41	25,4	11,79	3,93
Jagodina	34,17	22,68	7,71	26,12	4,55
Zaječar	42,26	32,44	6,62	7,47	5,72
Užice	43,61	24,37	16,8	5,82	5,97
Čačak	36,52	22,41	20,9	9,58	5,88
Kraljevo	37,94	28,82	16,92	7,54	4,33
Novi Pazar	47,61	9,98	3,22	1,23	7,08
Kruševac	38,02	27,77	15,63	10,09	3,96
Niš	39,82	29,18	9,67	7,67	6,87
Leskovac	36,78	32,17	11,32	8,88	3,78
Vranje	30,84	32,25	14,54	13,83	2,95
Priština	10,03	53,21	23,97	8,05	0,61

Razlika između dve prvoplasirane liste je u svim gradovima izrazita u korist demokrata, i nigde nije manja od 5%, pri čemu su evrointegrirani ponegde osvajali i više nego dvostruko više glasova od radikala kao najsnažnije stranke suverenističkog bloka (pa čak i više nego što su radikali, narodnjaci i koalicija oko socijalista osvajali zajedno). Iako se radi o gradovima sa brojnim prigradskim

Tabela 7. Liste koje su dobile mandate po okruzima (bez manjinskih lista)

Okrug	ZES	SRS	DSS-NS	SPS-PUPS-JS	LDP
Grad Beograd	40,18	31,58	11,75	5,70	7,10
Severno-bački	45,61	16,63	3,46	2,12	5,55
Srednje-banatski	41,74	29,54	6,76	5,66	6,84
Severno-banatski	42,59	19,47	3,74	3,45	4,30
Južno-banatski	45,26	28,18	8,18	5,57	6,25
Zapadno-bački	39,03	34,87	6,58	6,18	4,53
Južno-bački	41,01	31,44	7,24	5,85	5,89
Sremski	39,25	35,73	9,72	5,60	4,16
Mačvanski	35,99	32,68	12,5	9,93	3,02
Kolubarski	35,56	25,95	19,27	9,11	4,29
Podunavski	37,83	30,83	10,7	10,65	4,63
Braničevski	40,56	27,10	8,70	14,42	3,54
Šumadijski	41,54	26,43	14,43	8,54	4,48
Pomoravski	39,26	26,34	10,02	15,69	3,84
Borski	42,57	25,75	8,97	10,06	4,43
Zaječarski	39,29	32,47	8,64	8,52	5,05
Zlatiborski	37,25	26,37	16,38	6,71	6,16
Moravički	34,84	23,75	20,70	10,05	5,75
Raški	40,05	20,42	10,43	5,58	5,63
Rasinski	37,17	26,99	17,34	9,65	3,78
Nišavski	35,70	29,86	12,69	9,00	5,64
Toplički	33,06	31,92	16,44	8,73	3,26
Pirotski	37,97	30,00	7,90	10,23	4,82
Jablanički	33,82	32,65	13,12	9,11	3,57
Pčinjski	25,28	26,12	13,04	10,43	3,21
Kosovski	13,05	45,47	27,06	9,69	0,60
Pečki	17,74	27,31	31,23	17,83	0,98
Prizrenski	25,88	38,02	22,87	3,46	0,58
Kosovsko-mitrovački	13,28	36,55	36,53	10,21	0,55
Kosovsko-pomoravski	16,94	38,43	11,75	11,65	0,65

naseljima, ovi podaci ukazuju na izbornu raspoloženje birača u urbanim sredi-nama i na razloge uspeha liste ZES-a.

Distribucija glasova po okruzima prati ovaj trend. Demokrate su pobedile u 23 okruga i to sa ubedljivom razlikom, koja je samo u Topličkom i Jablaničkom okrugu bila takva da se moglo govoriti o izjednačenom rejtin-gu. Radikali su najviše glasova osvojili u kosovskometohijskim okruzima, te u Nišavskom i Pčinjskom. Narodnjaci i koalicija okupljena oko SPS-a ni u jednom okrugu nisu bili prvi po osvojenom broju glasova.

Posmatrano po opštinama, koalicija okupljena oko SPS-a i izborna lista LDP-a nisu ni u jednoj opštini osvojile najveći broj glasova. Koalicija narodnjaka pobedila je, odnosno osvojila najviše glasova, u 8 opština u centralnoj Srbiji (Mionica, Topola, Čajetina, Brus, Boljevac, Crna Trava, Bosilegrad, Trgovište) i četiri opštine na Kosovu i Metohiji (Obilić, Istok, Peć, Leposavić). U svim os-talim opštinama, izuzimajući četiri u kojima su najviše glasova osvojile liste nacionalnih manjina, pobednici su bili lista ZES-a ili lista SRS-a. Ovaj podatak objašnjava izborni uspeh liste ZES-a, ali je podjednako važan i za formiranje skupština opština i gradova. Demokrate su sa svojim partnerima ovaj izborni rezultat ponovile i na izborima za odbornike u lokalnoj samoupravi i pokrajinskoj skupštini, što će imati posebnu važnost prilikom formiranja postizbornih koalicija na svim nivoima.

Lista ZES-a je dobila najviše glasova u 114 od ukupno 184 opštine – i to: u centralnoj Srbiji u 75 opština; u Vojvodini u 38 (od 45), a na Kosovu i Meto-hiji samo u jednoj (od 23). U čak četiri okruga – Braničevskom, Pomoravskom, Borskom, Moravičkom – ova lista je bila prva po broju osvojenih glasova u svim opštinama. SRS je pobedila u 54 opštine – 30 opština centralne Srbije, u šest beogradskih i po pet opština u moravičkom, nišavskom i jablaničkom okrugu. SRS je bila prva po broju osvojenih glasova u šest opština Vojvo-dine i 18 opština na Kosovu i Metohiji. Izborne liste nacionalnih manjina su po pravilu osvajale glasove u opštinama u kojima živi pretežan deo birača iz ove kategorije građana. Mađarska koalicija osvojila je 6,62% od ukupnog broja glasalih birača u Vojvodini, Bošnjačka lista za evropski Sandžak 1,22%, a Koalicija Albanaca Preševske doline 0,56% od ukupnog broja glasalih birača u centralnoj Srbiji.

Tabela 8. Rezultati lista ZES-a i SRS-a po opštinama

	Ukupan broj opština (gradova)	Od toga broj opština u kojima je najviše glasova dobila	
		ZES	SRS
Republika Srbija	184	114	54
Centralna Srbija	116	75	30
Grad Beograd	17	11	6
Mačvanski okrug	8	3	5
Kolubarski okrug	6	4	-
Podunavski okrug	3	3	-
Braničevski okrug	8	8	-
Šumadijski okrug	7	6	1
Pomoravski okrug	6	6	-
Borski okrug	4	4	-
Zaječarski okrug	4	3	1
Zlatiborski okrug	10	9	-
Moravički okrug	4	4	-
Raški okrug	5	3	1
Rasinski okrug	6	4	1
Nišavski okrug	7	1	5
Toplički okrug	4	2	2
Pirotski okrug	4	3	1
Jablanički okrug	6	1	5
Pčinjski okrug	7	1	3
Vojvodina	45	38	6
Severno-bački okrug	3	2	-
Srednje-banatski okrug	5	5	-
Severno-banatski okrug	6	6	-
Južno-banatski okrug	8	8	-
Zapadno-bački okrug	4	3	1
Južno-bački okrug	12	9	3
Sremski okrug	7	5	2
Kosovo i Metohija	23	-	18
Kosovski okrug	7	-	6
Pečki okrug	3	1	1
Prizrenski okrug	3	-	3
Kosovsko-Mitrovački okrug	6	-	4
Kosovsko-Pomoravski okrug	4	-	4

Tabela 9. Izborne liste nacionalnih manjina prema broju dobijenih glasova u okruzima

Okrug	Ukupan broj glasova	% od ukupnog broja svih birača koji su glasali
Mađarska koalicija – Ištvan Pastor	74 874	1,81
Severno-bački okrug	25 034	22,88
Južno-bački okrug	13 479	4,09
Severno-banatski okrug	3 462	33,54
Zapadno-bački okrug	1 111	6,84
Ostali okruzi	31 788	
Bošnjačka lista za Evropski Sandžak	38 148	0,92
Zlatiborski okrug	6 470	3,98
Raški okrug	22 828	14,71
Ostali okruzi	8 850	
Koalicije Albanaca Preševske doline	16 801	0,41
Pčinjski okrug	15 333	13,67
Jablanički okrug	732	0,56
Ostali okruzi	736	

Bošnjačka lista za evropsku Srbiju je najviše glasova osvojila u Tutinu, Koalicija Albanaca Preševske doline u Bujanovcu i Preševu, a Mađarska koalicija u Malom Idošu. Interesantno je primetiti da, iako je Mađarska koalicija zabeležila rast u odnosu na rezultat stranaka mađarskih nacionalnih manjina na izborima 2007. godine, ona nije uspela da bude prva u većem broju opština u kojima su Mađari većinski deo stanovništva, kao na primer u Subotici, Čoki, Senti..., što govori da birači iz ovog korpusa ne glasaju isključivo po etničkom principu.

Tabela 10. Izborne liste koje nisu osvojile mandate (prema broju glasova)

	Broj glasova koje je lista dobila	% od broja birača koji su glasali
Pokret Snaga Srbije – Bogoljub Karić	22 250	0,54
Da se selo pita – Narodna seljačka stranka – Marijan Rističević	12 001	0,29
Reformistička stranka – dr Aleksandar Višnjić	10 563	0,26
Romska partija – Srđan Šajn	9 103	0,22
Pokret Moja Srbija – Branislav Lečić	8 879	0,21
Ujedinjeni Vlasi Srbije – dr Predrag Balašević	6 956	0,17
Građanska inicijativa Goranaca - GIG	5 453	0,13
Romi za Roma – Miloš Paunković	5 115	0,12
Unija Roma Srbije – dr Rajko Đurić	4 732	0,11
Vojvođanska partija – mr Igor Kurjački	4 208	0,10
Narodni pokret za Srbiju – Milan Paroški	3 795	0,09
Crnogorska partija – Nenad Stevović	2 923	0,07
Savez Bačkih Bunjevaca – Mirko Bajić	2 023	0,05
Patriotska stranka dijaspore – Zoran Milinković	1 991	0,05

Od 14 izbornih lista koje nisu učestvovala u raspodeli mandata, samo je jedna uspela da osvoji više od pola procenta glasova – Pokret snaga Srbije. Važno je istaći da čak 11 izbornih lista nije uspelo da osvoji ni onoliko glasova koliko je overenih potpisa bilo potrebno da bi ih Republička izborna komisija potvrdila. Među njima je i osam izbornih lista nacionalnih manjina i etničkih grupa – od kojih su čak tri romske partije (Romska partija Srđana Šajna, Romi za Roma Miloša Paunkovića i Unija Roma dr Rajka Đurića), sa zajedno osvojenih blizu 20000 glasova. Iako je broj izbornih lista koje su ostale bez mandata veći od polovine u odnosu na broj onih koje su stekle zakonske uslove za kandidaturu, broj rasutih glasova je mali i iznosi tek nešto više od 104000. To je nekoliko puta manje u odnosu na prethodni izborni ciklus iz 2007. godine, kada je broj rasutih glasova iznosio više od 375000, ili spram izbornog ciklusa iz 2003. godine, kada je više od pola miliona glasova otišlo listama koje nisu prešle izborni prag. Očigledno je da su koalicioni savezi delovali pozitivno na smanjivanje broja rasutih izbornih glasova.

*

*

*

Najveći broj glasova birača i najviše osvojenih mandata učinili su evrointegrirane pobednicima majskih izbora. Lista ZES-a nije imala dovoljno glasova za formiranje parlamentarne većine sa poslanicima manjina i LDP-a. Suverenistički blok, koji je do objavljivanja izbornih rezultata bio homogen, nije izdržao pod pritiskom neočekivano velikog izbornog uspeha demokrata i varljivog jedinstva koalicije okupljene oko SPS-a. No, izbori su doneli još jedan potres na političkoj sceni Srbije. Naime, postizborni savez socijalista i demokrata najveći je rezultat ovog izbornog ciklusa, koji će neminovno i sa nesagledivim posledicama otvoriti proces rekonfiguracije partijskog sistema na elektivnom i parlamentarnom nivou. Stabilnost i dugovečnost vlasti proizašle iz „braka“ političkih rivala, koja je u izbornoj kampanji nazivana „naučnom fantastikom“, zavisice od brzine ispunjavanja datih obećanja, finansijske i druge podrške EU-a (tj. onih koji su evrointegriranim u kampanji „duvali u leđa“), snage opozicije, te iskrenosti i veštine novih koalicionih partnera.

AFERE, DRŽAVNI MARKETING I IZNAJMLJENI TERMINI *Ponašanje medija u kampanji za parlamentarne izbore 2008. godine*

Izborna kampanja za parlamentarne izbore 2008. godine donela je još jedno proleće prepuno partijskih karavana, nadahnutih govora i (ne)ostvarivih obećanja. Pošto je kampanja, uglavnom, izgledala kao nastavak one za dva kruga prethodnih, predsedničkih izbora, ova godina je pokazala da politički život u Srbiji sve više liči na permanentnu izbornu kampanju. Uopšteno govoreći, bila je to jedna duga, neinventivna, prepuna afera i veoma negativna kampanja. Iako je ovdašnja kratka istorija višestranačkih izbora uvek obilovala agresivnom retorikom, ova kampanja će, po mnogim ocenama, ipak biti zapamćena kao jedna od „najprljavijih“.

Značaj medija u izbornom procesu je svima odavno poznat, pa ni ovoga puta najveće partije i njihovi izborni štabovi nisu štedeli ni novca, ni truda. Mediji su sa svoje strane uglavnom reagovali bez kritičkog otklona, korišćenjem već pripremljenih partijskih materijala. Upravo zahvaljujući njima, kampanja je bila duga i iscrpljujuća, ali nikako dosadna. Čak i kada su izbegavali da se suoče sa problemima društva i građanima ponude istinski politički izbor, partijski aktivisti se nisu ustezali od ružnih reči o svojim suparnicima, dok su tabloidi uvek bili spremni da im za to ustupe prostor ili ih i sami podstaknu nekom novom aferom. I politički događaji u predizbornom periodu doprineli su visokoj tenziji, pa su parlamentarni izbori 11. maja održani u senci proglašenja nezavisnosti Kosova i raspada (jedva) napravljene koalicije Demokratske stranke (DS) i Demokratske stranke Srbije (DSS).

Izborni rezultati doneli su iznenađenje na koje nijedno istraživanje javnog mnjenja nije ukazivalo: *ubedljivu* pobedu proevropskih snaga predvođenih koalicijom Za evropsku Srbiju (ZES). Iznenađenje se tokom izborne noći nije moglo sakriti ni u jednoj partiji. Međutim, ovi izbori imali su još jednog pobednika: koalicija okupljena oko Socijalističke partije Srbije (SPS), sa 7,58% osvojenih glasova, ponovo se vratila u fokus političke zbilje, postajući partija sa najvećim koalicionim potencijalom (titula kojom se dugo ponosila stranka Vojislava Koštunice) i, samim tim, ključni akter u formiranju nove vlade. Iako je početak pregovora najavljivao „nacionalno“ orijentisanu vladu, Srbijom će u narednom periodu upravljati dve partije koje su se u proteklih 18 godina višestranačja, po pravilu, nalazile na suprotnim (mnogi su mislili – nepomirljivim) stranama. Kao objašnjenja za novu koaliciju, građanima su ponuđene priče o „nacionalnom pomirenju“, „strateškom dogovoru“ i „socijalnoj odgovornosti“ pomenutih stranaka.

Novonastala konfiguracija na političkoj sceni upućuje i na nekoliko važnih zaključaka koji su u direktnoj vezi s ponašanjem medija tokom kampanje. Teme koje su bile najzastupljenije u medijima (evropske integracije, ekonomski razvoj i socijalna pravda) ujedno su i teme koje su koalicije okupljene oko DS-a i SPS-a nametale kao najznačajnije. To se može tumačiti kao potvrda procene da će pitanja vezana za životni standard građana polako preuzimati primat u javnom diskursu i da će partije koje na njima grade svoju strategiju dobijati sve veću podršku građana. O istoj tendenciji indirektno svedoči i odsustvo pitanja nezavisnosti Kosova sa liste glavnih izbornih tema, te slabiji rezultat onih partija koje su na ovom pitanju gradile izborni nastup. Promena prioriteta, međutim, ne ukazuje samo na okretanje građana svakodnevnom životu, već potvrđuje preovlađujući teorijski stav da oni učesnici izbora, koji svoju agendu uspevaju da nametnu kao medijsku i političku, po pravilu postaju i pobednici.

U savremenom društvu, svaka izborna kampanja svoj značaj potvrđuje i kao medijska kampanja u čijem kreiranju učestvuju vrlo aktivni štabovi partija sa jedne, i mediji koji im obezbeđuju veliki publicitet, sa druge strane. Sudeći po izbornim rezultatima, ovoga je puta to donelo značajnu promenu političkih prioriteta – EU, ekonomski razvoj i socijalna pravda – što je pak doprinelo izbornom uspehu ZES-a i koalicije oko SPS-a. No, šarolikost izborne kombinatorike (jer, samo je mali broj opcija bio van igre – npr. SPS/LDP, ili DS/SRS) i dalje ostavlja otvorenim pitanje: da li nova vlada odražava izbornu volju građana i za šta (koga?) su birači, u stvari, glasali?

1. O istraživanju

Ovaj rad se zasniva na rezultatima istraživanja koje su tokom poslednje nedelje kampanje (od 2. do 8. maja) sprovedi Medija centar i Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS).¹ Analiza izborne uloge medija obavljena je monitoringom sadržaja koji su štampani i elektronski mediji pripremili o izbornim temama i učesnicima. Medijski uzorak činilo je osam dnevnih novina različitog tiraža, profila i uređivačke politike (*Politika, Danas, Blic, Večernje novosti, Press, Kurir, Pravda i Gazeta*), te večernji program koji je od 18 časova do ponoći bio emitovan na šest televizijskih stanica sa nacionalnom frekvencijom (TV RTS1, TV B92, TV Pink, TV Fox, TV Avala i TV Košava).

Cilj monitoringa bio je da se ustanove:

- kvalitet izveštavanja, poštovanje pravnih normi i novinarskih standarda, a naročito objektivnosti, uravnoteženosti i nepristrasnosti, koje regulišu ponašanje medija i učesnika u izornoj kampanji;

¹ Projekat je realizovao istraživački tim pod rukovodstvom prof. dr Snježane Milivojević, a u sastavu: Bojan Klačar, Ana Nikolić, Ana Milojević, Slađana Lazić, Dragana Lalović i Marijana Matović.

-
- kvalitet predstavljanja kandidata i poštovanje prava na ravnopravan pristup medijima svih izbornih učesnika;
  - kvalitet informacija na osnovu kojih su građani mogli da donesu svoju izbornu odluku; i
  - promene u izbornom izveštavanju i ulozi medija posle početka demokratske tranzicije.

Izborni program istraživao je metodom kvalitativne i kvantitativne analize sadržaja, a prema analitičkom instrumentarijumu posebno napravljenom za ovo istraživanje.

2. Komercijalizacija na televizijama

Izborna produkcija je i u ovoj kampanji bila izuzetno velika: 988 priloga u osam dnevnih novina (više od 140 priloga dnevno) i skoro 90 sati posvećenih izborima u programima šest televizijskih stanica, odnosno oko 13 sati programa svake večeri.

U analiziranom periodu, od ukupno 252 sata programa, ili nešto više od jedne trećine vremena (36%), bilo je posvećeno izborima (89:21:16). U poređenju sa analiziranom nedeljom uoči drugog kruga predsedničkih izbora, kada su izborni sadržaji činili oko četvrtine ukupnog programa (59:45:44), vreme posvećeno izbornoj tematici je povećano za oko 30 sati.

Na Prvom programu RTS-a izborima je bilo posvećeno nešto više od devet i po sati (9:39:07), dok su im sve komercijalne televizije u ukupnom zbiru posvetile više vremena. Program o izborima i izbornim kandidatima najduže je trajao na TV Košava (23:24:52), a najkraće na TV Fox (11:54:10). Jasno uočljiva razlika u trajanju programa na javnoj televiziji i komercijalnim stanicama direktna je posledica postojanja iznajmljenih termina. Ne računajući iznajmljene termine, TV B92 je imala nešto duži izborni program nego RTS (oko 12 sati), RTV Pink skoro isti, TV Fox i TV Avala znatno kraći (oko 6 sati), dok je najkraći bio program TV Košava (oko 4 i po sata). Ovako velika razlika među komercijalnim televizijama takođe je posledica iznajmljivanja termina: TV Košava je, u stvari, najviše vremena posvećenog izborima, ukupno 19 sati, ustupala kao termine za iznajmljivanje. To znači da su partije svake večeri zakupljivale oko dva sata i 45 minuta programa, i to u kampanji u kojoj je Republička radiodifuzna agencija (RRA) komercijalnim televizijama uputila preporuku da ova vrsta programa ne bi trebalo da prelazi 120 minuta dnevno, i da u večernjem programu ne bude duža od 30 minuta.

Struktura televizijskog izbornog programa na svim televizijama zbirno pokazuje da je 59% programa bilo popunjeno promotivnim sadržajima (iznajmljeni termini i reklame), dok je 41% pripadao informativnom programu (vesti i izborne emisije). Dok RTS nema pravo da emituje iznajmljene termine,

na komercijalnim televizijama su 66% programa činili iznajmljeni termini i reklame. U odnosu na drugi krug predsedničkih izbora, trajanje emisija vesti duplo je povećano, izbornih emisija i reklama bilo je po tri puta više, dok je trajanje iznajmljenih termina ostalo gotovo isto. Ako je na predsedničkim izborima dominiralo obilje komercijalnog programa, „progutavši“ manji deo televizijski pripremanog programa, mediji su ovoga puta ponudili više informativnih sadržaja, pre svega, kroz više specijalnih izbornih emisija. Ali, gledano u celini, kampanju u medijima je i dalje činilo dve trećine komercijalnih i jedna trećina informativnih programa.

Struktura izbornog programa, kada je reč o pojedinim televizijama, ima nekoliko zanimljivih karakteristika.

Najpre, sve televizije, izuzev TV Pink, emitovale su više od dva sata vesti posvećenih izborima. U tom smislu, dok se na jednom kraju nalazi TV Pink sa najmanje vremena posvećenog izbornim učesnicima u vestima, na drugom se nalazi TV B92, sa skoro tri i po sata. TV Pink je imao više izbornih emisija a manje vesti, a TV Fox obrnuto.

Druga karakteristika se odnosi na proporciju izbornih emisija i iznajmljenih termina. Na TV Košavi nije bilo nijedne specijalne izborne emisije, ali je to „nadoknađeno“ obiljem iznajmljenih termina. Na svim komercijalnim televizijama, emitovanje izbornih programa i iznajmljenih termina su u direktnoj vezi. Što je televizija više vremena izdvojila za izborne emisije, to je manje vremena ustupila samim učesnicima za promotivne programe.

2. 1. Vesti

Prosečno je na svakoj televiziji dnevno emitovano nešto više od dva sata izbornog programa (2:07:39), jer je šest televizija u analiziranom periodu nudilo ukupno oko 13 sati izbornih sadržaja (12:45:54). Na svakoj od njih je dnevno emitovano oko 20 minuta vesti (0:19:54). Naravno, informativne emisije različitih televizija posvetile su izborima različito vreme, a u skladu sa svojim programskim politikama. Izborne teme su u emisijama vesti na RTS-u dnevno u proseku trajale oko 20 minuta (0:21:27). TV B92 je o izborima svakog dana emitovala 28 i po minuta priloga u vestima (0:28:35), pri čemu u analiziranom vremenskom periodu TV B92 emituje dve emisije vesti od po pola sata. Najniži prosečni udeo izbornih sadržaja u informativnim emisijama bio je na TV Pinku – 13 i po minuta. U ovoj kampanji TV Pink je veći značaj pridavala drugim vrstama programa, tako da jedne večeri – 8. maja – ova televizija nije ni emitovala stalnu emisiju vesti, nego je taj termin iznajmila izbornim učesnicima.

Prosečan emitovani prilog u televizijskim vestima trajao je 47 sekundi. No, ovaj prosek malo govori o ovdašnjim standardima, budući da je raspon među televizijama jako veliki. Dok je prosečni prilog TV B92 trajao minut i 18

---

sekundi, na TV Avala je trajanje iznosilo 36 sekundi. Ovu kampanju značajno je obeležilo i učestalo pojavljivanje izbornih učesnika koji su na državnim funkcijama. Broj i trajanje priloga emitovanih izvan izbornog bloka, kao i događaji o kojima se izveštava, ukazuju na porast značaja „državnog“ marketinga. Televizije su bile obavezne da u vestima jasno označe segmente programa koji se odnose na izbore, ali analiza pokazuje da je u ukupnom trajanju 43% priloga emitovano u izbornim hronikama, dok je 51% emitovano van izbornog bloka. Ako se u obzir uzme broj priloga, proporcija je znatno drugačija – 55% priloga je emitovano u izbornim hronikama, naspram 37% van izbornog bloka. Drugim rečima, prilozima u izbornom bloku traju znatno kraće od priloga u redovnim vestima, što je u analiziranoj nedelji najčešće bio slučaj sa dve veoma aktuelne teme – potpisivanjem SSP-a i ugovorom sa Fijatom. Na dvostruki povod (izborne/državne aktivnosti) pojavljivanja izbornih učesnika ukazuje i tip događaja u kojima učešće uzimaju izborni kandidati. Više od trećine (38%) činili su prilozima u kojima su izborni učesnici u ulozi državnih funkcionera. U neznatno više slučajeva (40%), radilo se o prilozima u kojima televizije izveštavaju o izbornim aktivnostima učesnika, kojima se mogu dodati i partijska saopštenja kao vid medijskog prisustva izbornih učesnika.

Upoređujući broj izbornih učesnika koji su se kandidovali za neku od funkcija sa onima koji već obavljaju neki od državnih poslova, zaključujemo da su se dve liste (ZES i DSS-NS) pojavljivale u gotovo podjednako meri kao i sve druge liste zajedno, uključujući i njih dve.

2. 2. Izborne emisije

U ovoj kampanji se pokazalo da su specijalizovane izborne emisije posebno važan program. To je, u stvari, ona vrsta programa u kojoj se može iskazati istraživački, analitički ili kritički novinarski rad kao balans ogromnom broju i trajanju iznajmljenih termina. Posebnih izbornih emisija nije bilo jedino na programu TV Košave, koja u analiziranom periodu nije pripremila nijednu emisiju o predstojećim izborima. Ova televizija, na kojoj je, inače, zabeleženo najviše izbornog programa, prepustila je svoje vreme izbornim učesnicima za iznajmljivanje. RTS je, za razliku od drugog kruga predsedničkih izbora – kada odsustvo iznajmljenih termina nije nadoknadio ponudom drugačijih, inovativnijih informativnih emisija – ovoga puta imao i obimniji i raznovrsniji program. Javna televizija imala je najviše izbornih emisija i one su trajale nešto više od šest sati (6:10:00). TV Pink i TV B92, takođe, karakteriše emitovanje posebnih izbornih emisija (oko pet i po sati na svakoj od njih). U slučaju TV Pink to nije bio kontinuirani program, jer je uoči izborne tišine jedna emisija trajala tri sata.

2. 3. Iznajmljeni termini

TV Košava je jedina televizija koja u čitavoj nedelji pred izbore nije emitovala nijednu specijalnu emisiju i čiji se nedeljni novinarski angažman sveo na ukupno dva sata vesti, nešto kraće nego što su na istoj televiziji trajale reklame. S druge strane, za ostale posmatrane televizije se može konstatovati da su bile „umerene u iznajmljivanju svog vremena“. Komercijalne televizije se, u zavisnosti od odnosa prema iznajmljenim terminima, mogu svrstati u tri grupe. U prvoj bi bila TV Košava sa najviše zakupljenih termina (18:59:01), koji su činili gotovo isključivi izborni program ove televizije. Drugu grupu bi činile TV Avala (7:27:43) i TV Fox (5:49:05), koje su više vremena ustupile izbornim učesnicima i njihovoj samopromociji, nego emisijama svojih novinara. Treću grupu bi činile TV Pink (4:54:28) i TV B92 (4:40:41) na kojima su, nasuprot televizijama iz druge grupe, informativne emisije njihove proizvodnje trajale duže nego termini koje su zakupili štabovi izbornih učesnika.

3. Koga smo gledali?

Za Narodnu skupštinu Srbije kandidovale su se 22 izborne liste. Pet najzastupljenijih izbornih lista u medijima bile su današnjih pet parlamentarnih partija, pri čemu u skupštinskim klupama sede još i predstavnici manjinskih stranaka. Broj poslaničkih mesta odgovara u potpunosti i vremenu koje su pomenute izborne liste dobile na televizijama. Birači su najviše bili u prilici da prate listu ZES-a, budući da je trećina izbornog relevantnog programa bila posvećena ovoj listi. Po zastupljenosti je sledi SRS – koja je drugoplasirana i po broju osvojenih mesta – sa četvrtinom izbornog vremena. Sledi koalicija DSS-NS, zatim SPS-PUPS-JS i koalicija okupljena oko LDP-a. Na pojavljivanje svih ostalih kandidata potrošeno je samo dva odsto od ukupnog vremena posvećenog izbornim učesnicima. Osim Pokreta snaga Srbije, koji je zastupljen u skoro 36 minuta u posmatranom periodu, svim ostalim kandidovanim listama – pojedinačno gledano – nije ustupljeno više od pet minuta vremena.

Iako znatan deo emisija vesti čine priloge sa učesnicima izbora koji obavljaju državne funkcije, procentualna zastupljenost kandidovanih lista se ne menja drastično ni kada se posmatraju samo u ulozi izbornih takmaca. Za učesnike izbora karakteristično je i pojavljivanje u različitim tipovima televizijskog programa. Jasna razlika vidljiva je kada se uporede dve najzastupljenije liste. Lista ZES-a više je zastupljena u informativnim programima (14:35:15 od ukupno 27:53:40), a SRS u promotivnim programima (16:36:56 od ukupno 23:38:13). Za razliku od štampe, u kojoj se jasno ocrtavaju različiti konteksti, u televizijskim vestima, u tom smislu, dominirao je neutralni kontekst izveštavanja. Samo u 10% priloga o kandidatima se govorilo u kritičkom kontekstu. Kada je upućivana, kritika se, uglavnom, odnosila na prethodne

---

političke aktivnosti, a sasvim retko se mogao čuti agresivan govor ili uvredljiv ton. Najčešći povod za govor o drugim učesnicima bilo je potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, kada je ovaj čin okarakterisan kao „potpis Tadić-Đelić“, „prihvatanje Solanine politike“, „vođenje antidržavne i antinacionalne politike“. Eho nekadašnje nacionalističke isključivosti čuo se i pri prozivanju Olivera Dulića, tadašnjeg predsednika Narodne skupštine, zbog toga što je Hrvat, ili etiketiranju Demokratske stranke kao stranke „izdajnika i prevaranata“.

4. Oglašavanje u novinama

Pisanje štampanih medija bilo je mnogo pristrasnije nego govor na televizijama. Naklonost novina prema pojedinim izbornim učesnicima bila je očigledna i direktno je zavisila od uređivačke politike. Retki su bili mediji s izbalansiranim izveštavanjem, a dodatnu (otežavajuću) okolnost činila je i naglašeno negativna kampanja u kojoj su prednjačili sami političari, ne štedeći reči kojima bi naneli štetu političkim suparnicima. Indikativno je da je tema koja je pokrenula lavinu reakcija – potpisivanje SSP-a i kritike od strane „narodnjačke koalicije“ – ista ona koja je i dovela do pada prethodne vlade i raspisivanja vanrednih izbora. Atmosfera „linča“, kako je okarakterisana od strane pojedinih učesnika izbora, kulminirala je lepljenjem plakata sa likovima Borisa Tadića i Božidara Đelića, koji su etiketirani kao „izdajnici“, te kasnijim pretnjama smrću predsedniku Srbije. Pojedine novine prešle su granicu ukusa, usredsređujući se i na elemente iz privatnih života pojedinih učesnika u ovim izborima. Veliki komercijalni pritisak iskazao se i u obimnom propagandnom materijalu koji su novine štampale kao dodatke, brošure, specijalne partijske pamflete ili plaćene oglase. Posebno je interesantna činjenica da je i oglašavanje pratilo pomenutu liniju pristrasnosti – partije su se, najčešće odlučivale za sopstvenu ciljnu grupu i reklamirale se u novinama koje su im naklonjene.

I ova kampanja je podrazumevala obimno izveštavanje u dnevnim novinama: skoro hiljadu priloga (tačnije, 988) pojavilo se tokom poslednje nedelje kampanje, što u proseku čini čak 141 prilog dnevno. Uporedimo li ove podatke sa drugim krugom predsedničkih izbora, zaključujemo da je obim izveštavanja povećan za čak 27 odsto. Najviše priloga objavio je, kao i u oba kruga predsedničkih izbora, *Danas* (162), a zatim slede *Večernje novosti* i *Politika* (sa 155, odnosno 150 priloga). Manje ih je bilo u *Pravdi* (100), dok su jedino tabloidi *Kurir* i *Gazeta* imali dvocifren broj priloga.

U štampi su dominirali kratki izborni prilozima, čiji je kontekst – u najvećem broju slučajeva – bio neutralan. Mediji su najčešće u toj formi pratili izborne aktivnosti učesnika u kampanji, s tim da je publicitet završnih konvencija bio nešto veći. Na drugoj strani, u štampi je bilo mnogo više istraživačko-

analitičkih priloga nego na TV-stanicama, ali su i oni u najvećoj meri bili „tabloidizirani“, tj. posvećeni aferama, međusobnim optužbama i izbornim kalkulacijama. U ovom smislu, izuzetak su bili izbori za gradonačelnika Beograda (za koje su, iako se on više ne bira neposredno, najjače stranke kandidovale svoje ljude), gde je naglasak medija bio na izbornim programima i rešavanju konkretnih problema. Ove teme su, manje-više, bile obrađivane na beogradskim stranama, uz generalni utisak da je u lokalnim izborima preovlađivala afirmativnija kampanja, bez prevelike buke, osporavanja i optužbi. I sami kandidati su se trudili da ne podgreju ionako povišenu temperaturu, te da nijednim gestom ne pređu granicu dobrog ukusa. Štampu je obeležio i veliki broj intervjuua (ukupno 88), što je činilo oko devet odsto ukupnog broja tekstova. Ovaj žanr naročito je bio zastupljen u *Pravdi* i *Večernjim novostima*, u kojima je objavljeno više od polovine ukupnog broja intervjuua.

5. Šta smo čitali?

Ono što je presudno uticalo na medijski sadržaj u ovoj kampanji jeste događaj čije ishodište nije bila Srbija, već – Brisel. Potpisivanje SSP-a, kao i sve ono što je nakon toga usledilo, odlučujuće je usmerilo ovu kampanju na „evropski teren“, pa se na evropske integracije odnosilo više od petine ukupnog broja priloga (222 teksta u svim novinama). Ako se uzme u obzir i indirektna povezanost SSP-a sa dogovorenim Memorandumom o saradnji sa italijanskim Fijatom, jasno je zbog čega pridev „evropski nikada nije bio prisutniji u srpskim predizbornim kampanjama. Socijalna politika je sa 99 priloga činila devet odsto ukupnog sadržaja i mnogi su nakon ovakvih izbornih rezultata skloni mišljenju da će ta tema obeležiti godine koje su pred nama. Kosovo je, na drugoj strani, bilo znatno prisutnije – 63 priloga – nego u drugom krugu predsedničkih izbora („samo“ 24 priloga), premda je utisak da ni u štampi problem Kosova nije mogao da se nametne kao dominantan. Možda je na ovakav način izveštavanja uticala i partijska procena da ova tema ne donosi prevagu na izborima, bez obzira na to što je od proglašenja nezavisnosti Kosova prošlo manje od tri meseca i što je odnos prema ovom pitanju odlazećem premijeru bio ključni razlog da „vrati mandat narodu“.

Ove izbore obeležio je i veliki broj učesnika (22 liste), iako je u medijima pomenuto „samo“ 16 izbornih lista. Pošto su četiri izborne liste pomenute samo po jedanput, a tri po dva puta (zbirno 10 priloga), jasno je da je fokus medija u potpunosti bio na vodećim partijama. Jedina partija sa dvocifrenim brojem priloga u medijima koja nije prešla cenzus jeste PSS Bogoljuba Karića, sa 17 priloga, ali i to čini tek dva odsto ukupne slike.²

² O ukupnoj medijskoj slici u ovom slučaju govorimo u odnosu na ukupni broj pominjanja izbornih učesnika

---

Od svih lista najzastupljenija je bio ZES, sa 380 priloga (43%). Ključnu prednost koaliciji okupljenoj oko DS-a donele su brojne državne aktivnosti (državni marketing), koje su bile skoncentrisane u poslednjoj nedelji pred glasanje. Neke od njih dobile su vrlo visok publicitet, poput potpisivanja SSP-a i najavljene saradnje sa Fijatom. Do ova dva događaja izborna izveštavanje je bilo znatno izbalansiranije. Kandidati sa druge liste po broju priloga (DSS-NS – 216 tekstova) pojavljivali su se, takođe, u raznim državnim aktivnostima. To im je donelo značajniju prevagu u odnosu na SRS, čiji su se kandidati našli na trećem mestu po zastupljenosti. SRS se žalila na medijsku blokadu njihovih aktivnosti na javnoj televiziji, optužujući tu kuću da je naklonjena DS-u i DSS-u. Sa relativno ujednačenim publicitetom i dvocifrenim brojem priloga bile su zastupljene koalicije oko SPS-a i LDP-a (65, odnosno 60).

6. Pristrasnost štampanih medija

Uravnoteženo i nepristrasno izveštavanje, koje je karakteristično za televiziju, ni u ovoj kampanji nije bilo odlika štampanih medija. U dnevnim novinama nastavio se trend visoke pristrasnosti i otvorene podrške pojedinim izbornim učesnicima, koji je bio prisutan i pred predsedničke izbore. Ipak, čak i u onim medijima koji nisu bili naklonjeni koaliciji ZES, ta lista je imala veliki publicitet, pre svega, zbog velikog uticaja državnog marketinga. Tako beležimo da je *Pravda* jedina novina u kojoj je neki drugi izborni akter – u ovom slučaju SRS (a dotični medij je i inače blizak toj stranci) – imao primat u odnosu na listu okupljenu oko DS-a. U Kuriru je, na drugoj strani, postojao relativno ujednačen publicitet triju lista (ZES, DSS-NS i SRS), ali su to, ujedno, novine sa najvećim brojem pokrenutih afera – mahom usmerenih protiv ZES-a. U svim ostalim štampanim medijima, lista oko DS-a dominira po broju priloga. To se posebno odnosi na *Danas* (65), *Politiku* (64) i *Večernje novosti* (60). *Novosti* su, inače, novine koje su izbornim učesnicima poklonile veliki prostor u kampanji, pa su u ovom dnevnom glasilu (pojedinačno) najveći publicitet imali i koalicija oko DSS-a i koalicija SPS-PUPS-JS, sa 40, odnosno 15 priloga. LDP je najveći prostor dobio u *Danasu* i *Politici* (po 12 priloga), dok u *Pravdi* nije bilo priloga o izbornim aktivnostima ove partije.

Ukoliko govorimo o pojedinačnim akterima ovih izbora, situacija nakon potpisivanja SSP-a doprinela je velikom broju izjava B. Tadića, pa je on lider sa najvećim brojem priloga u štampi (ukupno 97). Isti razlog – reagovanje na potpisani Sporazum, ali i veoma zastupljena negativna kampanja između nekadašnjih partnera u Vladi (DS i DSS) – uticala je da se u štampi često citiraju izjave tada aktuelnog (tehničkog) premijera Srbije V. Koštunice (69). Iza njih slede T. Nikolić, a potom (u znatno manjoj meri) I. Dačić i Č. Jovanović.

Mahom neutralni kontekst izveštavanja o izbornim učesnicima naizgled protivreći nalazu o velikoj pristrasnosti štampe. Ali, dominacija neutral-

nog konteksta odnosi se na ukupan broj tekstova, a među njima je daleko najveći broj pripadao kratkoj, faktografskoj formi. U direktnom prostoru koji je bio posvećen izbornim učesnicima izveštavalo se, uglavnom, sa predizbornih skupova i povodom drugih partijskih aktivnosti, dok se ključna razlika u uređivačkim politikama (i pomenuta, očigledna pristrasnost) ogledala u opširnijim priložima o evropskim integracijama, izbornim kalkulacijama i međusobnim osporavanjima. Izborom učesnika, prostorom koji im je dodeljen, različitim izvorima koji su korišćeni, postizao se drugačiji efekat, pa očitu opredeljenost prema pojedinim izbornim učesnicima nije bilo teško uočiti.

7. (Ne)profesionalni standardi

Pored navedene pristrasnosti pojedinih medija, njihovo ponašanje tokom kampanje karakteriše i negativna kampanja, netolerancija, pa i – u nekim slučajevima – govor mržnje. U poslednjoj sedmici otvoreno je mnogo afera, a mediji su obilovali izjavama u kojima se politički suparnici kvalifikuju najgorim terminima. Važno je primetiti da se negativna kampanja, najvećim delom, odnosila na parlamentarne izbore. Izbori za gradonačelnika, uglavnom, su protekli u mirnijoj atmosferi i bili fokusirani na gradske teme.

Kampanju je karakterisalo i odsustvo preispitivanja uloge medija u izbornom procesu, bez obzira na to što je bilo mnogo prilika koje su to zahtevale. Približavanjem izbornog izjašnjavanja, uz povećani publicitet u dnevnim novinama, otvarane su nove afere, pojačavala se negativna kampanja, ali i državni marketing. Sve to je pojačavalo pritisak na medije. Za razliku od predsedničkih izbora, mediji su sferu interesovanja pomerili „ulevo“, sa političkih na socijalne i ekonomske teme.

Kada govorimo o ukupnoj medijskoj slici štampe, prevlađuju (u 53% slučajeva) novinski prilozi manji od četvrtine stranice. Prilozi koji su veći od polovine stranice čine 28% i najviše ih je bilo u *Pravdi* (49). U 47% slučajeva se radi o priložima koje su potpisali članovi redakcije, dok je broj priloga bez potpisa i agencijskih tekstova ujednačen (25% naspram 24%). „Samo“ 4% priloga potpisale su javne ličnosti ili stručnjaci raznih profila. Po broju nepotpisanih priloga prednjače *Večernje novosti* (82) i *Blic* (63), a *Novosti* su uz *Pravdu* i jedini medij bez agencijskih tekstova. Na drugoj strani, *Politika* je objavila najviše agencijskih tekstova (ukupno 60, ili 40%), dok je u *Danasu* 94 priloga (skoro dve trećine) potpisao neko od članova redakcije.

Prilozi sa predizbornih skupova bili su uglavnom praćeni u nekoj od faktografskih formi (vesti i izveštaji) i to su žanrovi koji su dominirali (bilo ih je više od dve trećine). Izveštaji sa komentarima čine 15%, a posebno su bili zastupljeni intervjui – 88 priloga ili 9%. Komentari čine 7%, a članci 4% od ukupnog broja. Po broju vesti ističu se *Danas* i *Politika*, dok je *Pravda* (kao i u

---

slučaju predsedničkih izbora) prepoznatljiva po velikom broju intervjua – čak 25 – što predstavlja četvrtinu od ukupnog broja tekstova u ovim novinama. Najveći broj članaka plasiran je u *Blicu* i *Danasu* (po 10), dok je *Politika* sa 17 komentara prednjačila u toj vrsti novinarskog izraza.

I na kraju, kada govorimo o događajima u kampanji, najzastupljenije su bile aktivnosti izbornih učesnika koje su i činile okosnicu njihovog takmičenja za naklonost birača (269 priloga). Međutim, državna aktivnost kandidata ili partija činila je skoro trećinu (27%) ukupnog sadržaja, što su samo četiri priloga manje od njihovih izbornih aktivnosti.

8. Zaključak

Ova kampanja je učvrstila trendove koji su uočeni i za vreme januarske kampanje za predsednika Srbije: sve veći uticaj promotivnih sadržaja (posebno iznajmljenih termina), pristrasnost štampanih medija i negativna kampanja, sve češće oličena u vidu „spotova-antikampanja“. Najveći deo negativne kampanje vodio se na republičkom nivou, dok je kampanja za lokalne izbore u Beogradu protekla u manje-više korektnoj atmosferi. Pošto su se kandidati za gradonačelnika uglavnom bavili konkretnim problemima, u kampanji se stvorio utisak da je negativni, agresivni i svađalački ton primeren „svetu visoke politike“, a da je saradnja u svakodnevnom poslovanju moguća i među velikim ideološkim oponentima. Predstavnici vladajućih partija, bez obzira na partijsku pripadnost, koristili su medije za svoju izbornu promociju i prilikom obavljanja svojih redovnih, svakodневnih aktivnosti. Ovaj vid zloupotrebe državnih funkcija polako poprima razmere koje otvaraju pitanje pravičnog i ravnopravnog tretmana ostalih izbornih učesnika. Stoga bi se izneti podaci mogli shvatiti i kao poruka zakonodavcima da efikasnije spreče ovakav vid izborne promocije. Bilo bi dobro da ovi izbori budu poslednji na kojima uticaj novca (izražen kroz rast komercijalnih programa) i uticaj vlasti (izražen kroz rast državnog marketinga) dominiraju u medijima. U tom pogledu već postoje značajna evropska, ali i regionalna iskustva, pri čemu će – izgleda – biti i prilike da se ona usvoje, jer bi u najavljenim izmenama medijskih zakona (Zakona o radiodifuziji i Zakona o javnom informisanju) ponašanje medija u izbornom procesu trebalo da bude preciznije regulisano.

Zoran Stojiljković

IZBORNE KOALICIJE I PROCES FORMIRANJA VLASTI U SRBIJI (1990-2008)¹

Pojam *koalicija* (lat. *colato*, udruživanje) označava različite oblike udruživanja dva ili više subjekata sa namerom da ostvare cilj koji bez udruživanja ne bi mogli postići i koji se jasno razlikuje od interesa i ciljeva drugih aktera.

Izborne koalicije (savezi) su izraz nastojanja političkih stranaka i drugih političkih aktera da izbornim udruživanjem povećaju šanse za izborni uspeh. Osnovni cilj izbornog organizovanja je osvajanje/očuvanje vlasti, ili makar što širi parlamentarni uticaj na nju.

Stupanje u (pred)izborne političke koalicije za svrhu ima povećanje izgleda na izborni uspeh, dok u narednoj fazi sledi iznalaženje formule za obezbeđenje parlamentarne podrške i formiranje vlade – čemu služe postizborne, vladavinske i parlamentarne koalicije.

Koalicije u parlamentu mogu biti i oblik udruživanja opozicionih stranaka u nastojanju da ograniče, kontrolišu i obore vladu.

Osim podele po vremenu nastanka (predizborne i postizborne), koalicije se, polazeći od nivoa organizovanja izbora kao kriterija, mogu razvrstati na nacionalne i subnacionalne – regionalne i lokalne koalicije. Često je manevarski prostor za stupanje u različite koalicije na subnacionalnom nivou daleko širi, pa se ovi izbori koriste kao neka vrsta testa ili „probnog balona“ za moguća šira koaliciona udruživanja. No, iako taj prostor jeste elastičniji, ne radi se o „moru bez obala“, tako da se „preterano kreativne“ lokalne vođe naknadno disciplinuju zbog stupanja u štetne aranžmane sa političkim rivalima.

Složenost procesa građenja vlasti i interes političkih aktera da u društvima sa brojnim i izukrštanim linijama socijalnih i političkih podela iznađu formulu objedinjavanja koja vodi ka vlasti, predstavlja i osnovni razlog teorijskog proučavanja koalicija.

U istraživanju koalicija prisutna su dva osnovna metodološka pristupa. Prvi, polazeći od teorije igara, nastoji da utvrdi u kojoj su meri odluke aktera koalicionih pregovora u skladu sa racionalnim odlučivanjem i ponašanjem. Drugi, preko anketnih ispitivanja stavova građana, nastoji da utvrdi koalicioni potencijal stranaka i posledice koalicionih odluka na ponašanje birača. Teorija koalicija – u svom širem, obuhvatnijem značenju – pored problema građenja i održanja koalicija, uključuje i proces stvaranja vlade i raspodele resora, kao i probleme trajnosti i stabilnosti koalicionih vlada, odnosno proces koalicionog upravljanja.

¹ Ovaj rad nastao je u okviru projekta „Podizanje kapaciteta političkih ustanova“ (br. 149036) Ministarstva za nauku Republike Srbije.

U tom smislu, pored pojma *coalition theories* javljaju se i odrednice *government formation* i *Building and maintaining a government*.

Zainteresovanost koja se, nakon „šoka pluralizacije“, u zemljama tranzicije javlja za teoriju koalicija, posledica je – pre svega – njenog velikog praktičnog značaja.

Ona, međutim, predstavlja i značajan teorijski i analitički izazov, jer čini središnju tačku povezivanja tri relevantna politička procesa:

1. političke participacije, pre svega partijskog organizovanja koje je u prirodi civilnog društva i interesnog organizovanja;
2. dinamike međupartijskih odnosa, vezane za izbore i oblikovanje partijskog sistema kao infrastrukture vlasti; i
3. procesa konstituisanja i funkcionisanja (državne) vlasti, odnosno vlade.

0. 1. Izborne koalicije

Fragmentirana partijsko-politička scena i nestabilno političko tlo, odnosno postojanje značajnih segmenata biračkog tela bez jasne partijske identifikacije, osnovni su razlozi što političke partije prostor za povećanje šansi za izborni uspeh vide u sklapanju (pred)izbornih koalicija.

Osnovni problem sa kojim se tada suočavaju svodi se na formulisanje adekvatne koalicione strategije. Koaliciona izborna strategija mora da sadrži makar minimalnu zajedničku platformu i realno određen cilj izbornog okupljanja (ulazak u parlament; izborna pobeda). Ostvarivanje cilja pretpostavlja i precizno uređene odnose u koaliciji. Njima se smanjuju rizici od rascepa, raspoređuju troškovi i utvrđuju principi raspodele dobiti – udeo u raspodeli dobijenih mandata. Ova pitanja čine predmet i sadržaj posebnog ugovora o saradnji koalicioni partnera.

Druga strana ovih aktivnosti su potezi koji se preduzimaju u cilju unošenja razdora u redove političkih protivnika, poput nagoveštavanja parcijalnih ustupaka i naknada za izlaženje iz suparničke stranke ili koalicije.

Uspešna koaliciona strategija polazi od postojećeg rasporeda političkih snaga i važećih pravila igre – pre svega, od proporcionalnog ili većinskog izbornog sistema. Primera radi, u dvokružnim većinskim sistemima koalicioni dogovor se najčešće svodi na obavezu partijskih rukovodstava da u drugom krugu pozovu svoje simpatizere da u izbornim jedinicama u kojima nemaju sopstvene, glasaju za kandidata partnerske partije. Na drugoj strani, u proporcionalnim sistemima sa fragmentiranom partijskom scenom najčešće su (pred)izborne koalicije, koje za cilj imaju prelazak izbornog praga.

Različita specifična težina pojedinih stranaka i stranačkih blokova, kao i primena različitog izbornog cenzusa, gotovo direktno određuju širinu partijskih koalicija, ali i odnose u njima, te celovitost i razvijenost koalicioni platformi. U tom pogledu treba razlikovati uže („programske“) i šire („taktičke“)

koalicije. „Minimalne“ koalicije jesu oblik udruživanja programski bliskih stranaka, čiji izborni savez po pravilu predstavlja uvod u trajniju političku saradnju. Široke, pravilima izborne borbe uslovljene, taktičke, ili „tehničke“ koalicije programski udaljenih stranaka, za prevashodni cilj imaju održanje na vlasti ili obaranje vlasti.

Formiranje koalicija suočava koalicione partnere sa brojnim iskušenjima. Izborne koalicije se teško mogu izbeći u situaciji atomizirane partijske scene i ravnoteže snaga. Istovremeno, koalicije – prevashodno one najšire – imaju (pre) usku identifikacionu osnovu. Po brojnim relevantnim pitanjima razlike između koalicioničkih partnera često su čak veće nego u odnosu na političku konkurenciju. Ove koalicije su zato izuzetno nestabilne pa ih, i koalicioni partneri i protivnici, doživljavaju kao saveze za jednokratnu upotrebu.

Shodno tome, koalicioni partneri se naglašeno instrumentalno odnose prema udruživanju, nastojeći da njime što više dobiju i što manje izgube. To postizanje dogovora povratno opterećuje klimom uzajamnog nepoverenja, cenkanja i optužbi za liderstvo i miniranje koalicionog aranžmana.

U ustrojstvu svakog od potencijalnih koalicioničkih partnera, ovakve koalicije često otvaraju liniju podele na fundamentaliste (programske „čistunce“) i političke oportuniste. Lideri i rukovodstva stranaka su pod unakrsnim pritiskom i u dilemi: prihvatiti argumentaciju „fundamentalista“, proširiti listu preduslova za ulazak u koaliciju i time prihvatiti rizik ostajanja izvan koalicije, ili – pristati na koaliciju, ali po cenu gubitka (dela) identiteta. Dakle: ili mandat, ili samostalnost – pri čemu, u slučaju pogrešne odluke i izbornog neuspeha, postoji rizik od raspada stranke i gubitka pozicije u njoj.

Opređenje za stvaranje koalicije koja je načinjena na bazi pukog sabiranja prethodno postignutih izbornih rezultata često vodi ka pogrešnoj odluci. Naime, raniji odnosi između aktuelnih koalicioničkih partnera veoma utiču na opredeljenje birača. Deo njih će tako radije izbeći da izađe na izbore nego što će glasati za listu na kojoj je njihova partija zajedno sa partijama i ličnostima koji im ne ulivaju poverenje.

Postojanje ili odsustvo sinergijskog efekta udruživanja, odnosno prognoza da će udruživanje kumulativno doneti više glasova nego što je prost mehanički zbir pojedinačnih učinaka koalicioničkih partnera, otuda predstavlja jedan od osnovnih kriterija pri sklapanju koalicija.

Razmatrajući moguće razloge protiv sklapanja određenih koalicija, Srećko Mihailović konstatuje moguće postojanje šest grupa razloga i motiva koji ne idu „na ruku“ koalicionom udruživanju: (1) prevelike programske razlike između stranaka; (2) političku prošlost partnera i njihove ranije sukobe; (3) strah od gubljenja stranačkog identiteta; (4) strah od negativnog reagovanja stranačkih pristalica; (5) preveliku cenu koalicionog aranžmana; i (6) prednosti neformalnih („prečutnih“) koalicija (v. Mihailović 2005: 118).

---

0. 2. Postizborne koalicije

U većini demokratskih zemalja glasači – zbog prirode višestranačkog sistema – nemaju poslednju reč kada je u pitanju formiranje vlade. O tome se, nakon završetka izborne trke, obično odlučuje pregovorima lidera partija koje su ušle u parlament. Gotovo sve jednopartijske vlade zapravo su rezultat većinskog izbornog sistema, pre svega onog koji daje parlamentarnu većinu partijama koje dobijaju manje od 50% glasova, tj. *relativnu* većinu.

Istraživanja pokazuju da su sve ređi slučajevi da jedna partija osvoji većinu u parlamentu koja bi joj bila dovoljna da samostalno formira vladu. Stoga su koalicione vlade sasvim uobičajene. Tako je u evropskim demokratijama, u periodu od 1945. do kraja veka, čak 68% vlada bilo koalicionog karaktera. Od toga su 27% bile minimalne koalicije, 32% većinske, a 9% manjinske koalicije. U svega 15% slučajeva vladu je formirala jedna partija koja je osvojila većinu, dok je jednopartijska manjinska vlada formirana u 17% slučajeva.

Osnov za razvrstavanje postizbornih aranžmana očito predstavljaju sastav vlade i karakter podrške (većinska-manjinska) koju partija/koalicija na vlasti ima u parlamentu.

Prema sastavu, vlade možemo podeliti na jednopartijske i koalicione, a i jedne i druge mogu biti manjinske i većinske. Većina može biti minimalna, ali nisu retki ni slučajevi takozvanog „viška većine“, odnosno širokih vladavinskih koalicija.

Što se manjinske vlade tiče, sam pojam izgleda kao paradoks, jer podrazumeva postojanje opozicione većine u zakonodavnom telu, koja svakog časa može smeniti Vladu. Manjinska vlada, međutim, neretko uspeva da sačuva stabilnost bazirajući svoj opstanak upravo na podeli opozicije.

Relativno najuticajnija partija/koalicija manjinsku vladu najčešće formira nakon prethodnih neuspelih pokušaja aranžiranja većine (zbog sukoba između relativno izjednačenih stranaka). Iza ove vlade ne stoji parlamentarna većina, pa je ona suočena sa permanentnim rizikom od gubitka poverenja i pada. No, i takve vlade, u situacijama krupnih antagonizama unutar parlamentarne opozicione većine, često ostanu na vlasti do kraja mandata. Često se to događa zahvaljujući njihovom umeću proizvođenja dodatnih linija sukoba između opozicionih parlamentarnih stranaka.

Od prethodne treba razlikovati situaciju u kojoj iza manjinske vlade stoji „neformalna“ parlamentarna koalicija, koju čine stranke vlade i neka od stranaka „opozicije“ koja pruža podršku vladi, ali – iz različitih razloga – ne ulazi u njen sastav. Tako su kod nas radikali – i pre svog ulaska u vladu, 1998. godine – u periodu 1992-1993, bili u prečutnoj parlamentarnoj, ali ne (još) i vladavinskoj koaliciji sa socijalistima. Istu vrstu podrške su 2004. godine socijalisti pružili manjinskoj koalicionoju vladi predvođenoju DSS-om.

Razlog za neulazak u vladu su često rezerve partnera i negativne reakcije u javnosti. Motiv za pružanje spoljne podrške nalazi se u kompenzacijama dobijenim u vidu programskih ustupaka ili „selektivnih podsticaja“ i pristupa funkcijama i položajima.

Glavni razlog zbog kojeg manjinske vlade nisu neuobičajena posledica izbornih takmičenja ima veze sa partijskom politikom. Naime, političari koji teže osvajanju vlasti ponekad biraju odlazak u opoziciju zbog okolnosti u kojima je određene političke ciljeve bolje servirati iz opozicionih klupa, nego iz pozicije delimične i ograničene vlasti.

U demokratskom poretku, opozicija može uticati na politiku vlade i neformalnim kanalima. Ako opozicione partije imaju jake veze sa interesnim grupama, onda interesne grupe mogu da pregovaraju i direktno sa vladom. Tako, na primer, socijaldemokratske partije koriste sindikate, partije desnice udruženja poslodavaca, agrarne stranke, farmerske organizacije itd.

Nastojeći da detektuje „prijateljsko okruženje“ koje uslovljava nastajanje manjinskih vlada, istraživači navode: sisteme polarizovanog pluralizma; partijske sisteme sa dominantnom partijom u kojima istovremeno postoji više manjih partija sa uzajamno suprotstavljenim ideološkim predznakom; sisteme umerenog polarizma u kojima nije ukrojena praksa koalicionih vlada, kao i sisteme u kojima su koalicioni pregovori izuzetno složeni, pa se do njihovog okončanja formira manjinska vlada (nav. prema Goati 2008: 75).

Kao što manjinske vlade opstaju i bez parlamentarne većine, tako neke vlade u svoj sastav mogu uključiti i stranke čiji glasovi u parlamentu nisu bitni za obezbeđivanje proste većine.

Postoji nekoliko razloga za formiranje vlada sa „viškom većine“, odnosno „velikih koalicija“ (*large coalitions*). Tako su, na primer, odmah po završetku Drugog Svetskog rata, u mnogim evropskim zemljama formirane vlade nacionalnog jedinstva sa ciljem da uključe sve delove društva u posao posleratne obnove zemlje.

Na drugoj strani, vladavina širokih saveza i foruma brojnih demokratskih stranaka i grupa, poput DOS-a u Srbiji, izraz je nestabilnih političkih prilika nakon započinjanja tranzicionih promena.

Drugi razlog za formiranje ovakvih vlada može biti ustavne prirode. U većini zemalja postoje zakonske odredbe po kojima je za promenu ustava potrebna dvotrećinska većina u parlamentu.

Neki, dalje, tvrde da neka partija može biti suštinski bitna za stabilnost vlade, jer se samim njenim prisustvom u vladi šalju određeni signali u vezi sa nekim bitnim aspektima vladine politike. Na primer, ako neka partija ima tvrd stav prema smanjenju javne potrošnje, onda javnost smatra da cela vlada ima takav stav (v. Gallagher, Laver and Mair 1995: 310).

Najzad, „velike koalicije“ – u situacijama izborne pat-pozicije i nemogućnosti da sa slabijim partnerima formiraju uže koalicione vlade – formiraju sami ključni politički rivali, što je slučaj sa aktuelnom nemačkom koalicijom između CDU-CSU-a i SDP-a.

0. 3. Pregovaračke logike i taktike

Sklapanje i raspad koalicija i posledične izmene odnosa snaga u parlamentu su ono što dinamizira politički život i čini ga naizgled nepredvidivim. Međutim, iza koprene prividnih, ispolitiziranih argumenata i razloga, logika borbe za vlast omogućuje otkrivanje ne malog broja pravilnosti u ponašanju političkih aktera.

Primer sudbine Nove demokratije (Liberala Srbije) kod nas dobro ilustruje barem dve takve pravilnosti. Prva je da se sastavi izbornih i vladavinskih koalicija mogu u značajnoj meri razlikovati, odnosno da je uobičajena praksa da se, zavisno od izbornih rezultata, dojučerašnji konkurenti udružuju kako bi formirali vladu. Pri tom nisu retki slučajevi prebega iz jedne (opozicione) u drugu, postizbornu pobedničku koaliciju. Nova demokratija je bila i primer kako, u situaciji ravnoteže snaga, i male partije mogu imati značajan koalicioni i upravljački potencijal, jer je koaliciona upotrebljivost malih partija političkog centra i veća od one koju imaju velike partije sa krajnjih polova političkog spektra. No, kada u sledećem izbornom ciklusu uža koalicija ne dobije dovoljan broj poslaničkih mesta i postane nužno formiranje šire koalicije, mala partija plaća ceh sopstvene naknadne doslednosti ili postane žrtva namirivanja računa jačih partneram – što je druga pravilnost u ovoj sferi, koja nije mimoišla ni Liberale Srbije.

Različiti koalicioni sastav i primenjene taktike u igrama oko vlasti uslovljeni su, dakle, odnosom snaga i logikom usaglašavanja različitih interesnih računica potencijalnih partnera u vlasti.

Prvu idealtipsku situaciju čini postojanje dominantne, stožerne stranke – iza koje se, kao iza lokomotive, grupišu manji „koalicioni vagoni“. Najjači partner, po pravilu, teži da sačuva u svojim rukama dizgine vlasti, odnosno da pruži samo onoliko ustupaka koliko mora. Zato često istovremeno pregovara sa više manjih partnera, kako bi ih uzajamno suprotstavio i spustio njihovu cenu za ulazak u vladu. Na drugoj strani, slabiji akteri podizanjem svog uloga žele da naplate svoju „uslugu“, odnosno da se osiguraju od opasnosti da posluže „kao otirač“ vlasti, što bi po njih imalo ozbiljne političke posledice.

U ovoj igri unakrsnih pritisaka jasne beneficije, posebno za dominantnu partiju mogu poticati i od „prolaznika“ u koalicionim vladama. Zato jake partije mogu izabrati da se, kao štitom, okruže slabijim partnerima, kako ni jedna od manjih partija po formiranju vlade ne bi mogla da ima ozbiljnije

zahteve, pošto su sve one potrošne i zamenljive (v. Gallagher, Laven and Mair 1995: 310-311).

Drugu idealtipsku situaciju čini model relativne ravnoteže snaga. Osnovna pretpostavka za nastanak ove situacije najčešće je faktičko postizborno stanje u kome ni jedna pojedinačna stranka (ili koalicija) ne raspolaže nadpolovičnim udelom u onom broju poslaničkih mandata koji omogućuje kreiranje vlade i nametanje vlastitih interesa vezanih za njen sastav i strukturu.

Suprotno ranijem optiranju stožerne stranke za šire koalicije, relativno uravnotežen uticaj i snaga potencijalnih koalicionih partnera, po pravilu, vodi formiranju koalicionih „vlada minimalne pobede“ (*minimal winning coalition*) ili „vlada minimalne koalicione veličine“ (*minimum size coalition*).

Osnovna pretpostavka ovih koalicija jeste da su stranke gotovo isključivo zainteresovane za maksimalizovanje svoje vlasti, odnosno za što više pozicija u kabinetu. Iste stranke će se protiviti ulasku u koaliciju bilo koje druge stranke koja nije neophodna, jer bi to značilo smanjenje njihovog uloga. Posebno je to interes relativno najjače stranke u koaliciji, koja bi njenim širenjem ojačala potencijalnu „unutarkoalicionu opoziciju“ i ušla u rizik da ostane u manjini.

Dakle, ukoliko političke partije žele da sačuvaju što veći deo vlasti za sebe, onda je po logici „minimalne pobede“ realno očekivati da vlada bude formirana na najužoj mogućoj parlamentarnoj većini. Pri tome postoji prirodna težnja da se koalicije minimalne pobede oforme od najmanjeg broja stranaka, jer bi se time pregovori oko stvaranja koalicije lakše i brže završili, a i samu formiranu koaliciju bi bilo lakše održati. Idealni model ove teorije jeste zalaganje za koaliciju sa najmanjim brojem stranaka, koja uključuje samo dve stranke.

U teoriji, *koalicija minimalnog opsega*, osim što zadovoljava pravilo o što manjem broju koalicionih partnera, podrazumeva i lakše i logičnije stvaranje i održavanje koalicije između političkih partija koje imaju bliske programske ideje i ciljeve, nego između stranaka koje se razlikuju u osnovnim stavovima.

Slična je *koalicija minimalne povezane pobede*. Ona počiva na pretpostavci da stranke prvo pokušavaju da se povežu u najkraćem nizu (*minimal range coalition*), odnosno da se udruže unutar iste političke porodice sa svojim neposrednim političkim susedima. Tek nakon toga postoji mogućnost da se i druge obližnje stranke priključuju dok se ne formira većinska koalicija.

Nasuprot prethodnima, postoje i *koalicije moguće (izvodljive) politike*, gde se – umesto na učešće u vlasti – akcenat stavlja na izvodljivu politiku. Ako se pretpostavi da je političkim partijama prevashodno stalo do realizovanja određene politike, a ne samo do vlasti, može se zaključiti da „prava“ vlast leži u zakonodavnom telu (parlamentu), a ne u vladi. Stoga je u zakonodavnom telu „osnovna“ stranka od ključnog značaja – ona predstavlja središnjeg člana

---

i bukvalno može diktirati politiku, pošto stranke koje su levo ili desno od nje nemaju potrebnu većinu za bilo šta što je u suprotnosti sa njenom namerom.

Majkl Lejver i Norman Šofila, međutim, prave distinkciju između ključnih političkih pitanja i onih nešto specifičnijih, pa smatraju kako – da bi se vršio uticaj – ipak može biti važno da se učestvuje u vladi i da se bude na čelu nekog ministarskog resora. I ovaj element „može dati jak podstrek strankama, koje inače nisu zainteresovane za prateće koristi od vlasti, da se uguraju na mesto u vladinom Kabinetu” (Liphard 2003: 139).

Na donošenje konačne odluke o ulasku u vladu, kao i (ne)prihvatanje ponuđenih resora u njoj, sa odmicanjem pregovora sve više na značaju dobijaju interni pregovori između lidera i rukovodećeg kruga stranke.

Posebno su, međutim, interesantne, pa čak i dramatične situacije u kojima izborni rezultat omogućuje istovremeno sklapanje različitih „dobitnih” kombinacija, i u kojima su različite frakcije i unutarpartijski savezi pre za saradnju sa jednom ili drugom od partija. Tada i interesi unutrašnjih interesnih grupa, ali i uticajnih spoljnih aktera, mogu u velikoj meri favorizovati određenu postizbornu koaliciju.

U takvoj situaciji, borba programski srodnih partija za istu izbornu klijentelu često dovodi do naoko paradoksalnog efekta, tj. situacije u kojoj su najstabilniji savezi između ideoloških oponenta, dok savezi programski bliskih konkurenata mnogo teže opstaju (v. Goati 2008: 91).

0. 4. „Spoljašnje” determinante izbora koalicionih strategija i partnera

Čak i vrsni analitičari često tretiraju partije koje učestvuju u formiranju vlada kao igrače na koje se ne vrši nikakav pritisak. Sasvim suprotno: realizovane koalicione varijante određene su institucionalnim i vaninstitucionalnim dogovorima i ranije preuzetim obavezama. Ponekad i mali broj pritisaka može dramatično redukovati raspon opcija za partijske saveze i dovesti do preraspodele pregovaračke moći među strankama. Pritisaci se odražavaju na mnoge aspekte političkih koalicija, kao što su formiranje vlade, dodeljivanje portfelja, koaliciona ograničenja, kao i na sam proces upravljanja. „Pritisak na koalicione pregovore može se definisati kao bilo koje ograničenje koje se odražava na koalicione partnere, a van je njihovog uticaja” (Strom, Budge and Laver 1994: 308). Ograničenja se, načelno, mogu podeliti na institucionalna, odnosno zakonska i proceduralna pravila igre s jedne, te vanparlamentarne i izvaninstitucionalne pritiske moćnih veto-grupa, s druge strane.

Političke partije takođe mogu utvrditi i različita unutrašnja ograničenja, kako bi što bolje učvrstile polaznu poziciju za pregovore. Primer samonametnutih ograničenja predstavljaju one vladajuće koalicije koje se obavezuju da nastave sa radom sve dok na novim izborima ne obnove svoju parlamen-

tarnu većinu, kao i partije koje se obavezuju da nikada neće ući u koaliciju s određenim rivalom. Ova ograničenja partije sebi postavljaju iz taktičkih razloga, ali ona znog toga nisu brana nekim koalicijama. Pri tom, neke partije zbog svog izrazito antisistemskeg stava mogu biti izbačene iz kombinacija za bilo koju potencijalnu vladu. U suprotnom, to može dovesti do sukoba sa političkim obavezama potencijalnih koalicionih partnera. Osim antisistemskih, i partije koje asociraju na ranije režime, naročito one nedemokratske, takođe su pod tabuom kad su u pitanju koalicije, što je slučaj sa brojnim bivšim vladajućim partijama zemalja u tranziciji.

Pritisici, u suštini, često odražavaju ograničenja iznuđena od igrača izvan parlamentarne arene – kakvi su, recimo, uticajne inostrane vlade. Postoje i određene institucije i organizacije (biznis, finansije, crkve, sindikati, vojska, univerziteti), koje mogu održavati veze samo sa malim brojem poslanika u parlamentu, a da se, bez njihovog odobrenja i podrške, ne mogu doneti ili sprovesti neke odluke. Njih nazivamo *spoljni veto igrači* (up. Strom, Budge, Laver 1994: 319).

Pomenuti pritisci mogu biti tvrdi – takvi da potpuno eliminišu pojedine partijske koalicije – i *meki*, koji određene koalicije čine naprosto mogućnijima. Tvrda ograničenja moraju biti ujedno i specifična, mora se jasno precizirati koje koalicije su dopustive, a koje nisu. Ona moraju istovremeno biti podržana odgovarajućim mehanizmom prinude.

Ograničavajući faktor mogu biti i ustavi i zakoni (kon)federalnih zajednica, jer sadrže pravila koja se odnose na veličinu i sastav vladajuće koalicije. Od posebnog značaja su pravila vladajuće investiture koja mogu privilegovati određene partije i koalicije, pravljenjem veštačkih prepreka za formiranje koalicije njihovim političkim konkurentima.

Za formiranje vlade značajno je i tzv. *pravilo prepoznavanja*, kojim se utvrđuje koje će partije biti pozvane da uđu u vladu i kojim redom. Neki ustavi sadrže posebne propise u toj oblasti, dok su u nekim zemljama utvrđeni relativno jasni dogovori oko davanja mandata za sastav vlade prvo najvećoj partiji, ili stranci koju predloži većina partijskih lidera. U nedostatku jasnih pravila, šef države može biti ovlašćen, ili obavezan, da odigra manje ili više aktivnu ulogu u određivanju sastava i programa rada kabineta. U nekim zemljama (Italiji, Finskoj, pa donekle i Srbiji) predsednik tako može uticati na izbor premijera i partija koje će ući u vladu.

Drugi tip legislativnih pravila koja utiču na koalicione pregovore odnosi se na procedure raspuštanja parlamenta. U Finskoj i Italiji, na primer, ostavku vlade retko prate i prevremeni izbori – delimično i zbog toga što ovlašćenje za raspisivanje izbora u tim zemljama ima predsednik, koji će teže nego premijer posegnuti za tom odlukom.

Izborni sistem obuhvata i treći tip pravila koji utiče na koalicione pregovore: što je sistem disproportionalniji, time je veći podstrek za stvaranje predizbornih saveza. Naime, izborni zakoni ne favorizuju toliko pojedine koalicije, koliko izborne koalicije uopšte.

---

0. 5. Funkcionisanje koalicione vlasti i faktori stabilnosti vlade

Kad se, nakon složenog procesa pregovaranja, pritisaka i (samo) ograničavanja, formira koaliciona vlada, na njenu validnost potom utiču pravila donošenja odluka vladajuće koalicije. Postoje dva zakonodavna paketa koja se odnose na delovanje izvršne vlasti. To su *pravila odlučivanja vlade* i pravila koja se odnose na *ostavku vlade* (v. Strom, Budge, Laver 1994).

Prvi paket sadrži unutrašnja pravila odlučivanja koja mogu znatno uticati na koaliciona pogađanja. Doktrina „kolektivne odgovornosti vlade“, na primer, nalaže jedinstvenu politiku svim koalicionim partijama, čak i onima koje su joj se prethodno snažno protivile. Ova doktrina može primorati neke stranke vladajuće koalicije da javno brane politiku koja je u suprotnosti sa njihovim uverenjima i izbornim programom.

Individualna odgovornost ministara, zato što utiče na drugačiju distribuciju moći kreatora politike unutar kabineta, predstavlja drugu mogućnost. Naime, što su članovi kabineta samostaljniji u korišćenju svojih ovlašćenja, manje je moguća uzajamna politička manipulacija, odnosno međusobne optužbe između partnera.

I pravila iz drugog paketa, koja se tiču ostavke vlade, mogu se odraziti na trajnost različitih koalicionih opcija. Karakteristika parlamentarnih demokratija jeste da vlada daje ostavku zbog gubitka podrške u parlamentu, ali i da nije svaki poraz u parlamentu fatalan za nju. Samo onaj nepoželjni ishod glasanja nakon kojeg sledi izglasavanje nepoverenja ima taj efekat.

Sposobnost vlade da drži uzde moći praktično ipak najviše zavisi od kontinuiranog procesa cenkanja i pregovaranja partijskih vođa. U određenom trenutku sticaj političkih prilika ohrabri političare da formiraju vladu; a ukoliko se te prilike izmene, isti političari mogu odlučiti da sruše vladu koju su prethodno formirali.

Shodno motivima političara – želja da uživaju u blagodatima funkcija i da utiču na javnu politiku – dolazi se i do dva ključna načina interpretacije razloga ulaska u vladu. Sa jedne strane, mesta u vladi mogu izgledati kao plen koji dele članovi stranke ili koalicije koja je pobedila, a sa druge, ministarski portfelji mogu biti ključna poluga moći za kontrolu pravca vladine politike.

I pored nespornog praktičnog značaja, motivacija i ponašanje ključnih političkih aktera, kao ni pravila parlamentarne procedure, nisu ni jedini, ni osnovni faktori koji određuju stabilnost i trajnost vlade. Oni su faktički pojavni oblik iskazivanja dva temeljna faktora stabilnosti vlade – njenog sastava (jednopartijski/koalicioni; većinska/manjinska vlast/vlada) i delovanja širih društvenih i političkih okolnosti – prisustva/odsustva krize u društvu i prateće političke i ideološke polarizacije.

Gotovo svi istraživači i analitičari koji su se bavili teorijom stvaranja koalicija i procesom građenja vlasti došli su do nalaza koji utvrđuju pravilo da su koalicione vlade, iako češće, nestabilnije od jednopartijskih, te da su većinske vlade ipak stabilnije od manjinskih. U proseku, jednopartijska većinska vlada traje gotovo godinu dana duže od koalicije minimalne pobede i više od dva puta duže od manjinske vlade. Takođe, političke razlike među članovima koalicione vlade mogu predstavljati veliku opasnost po njenu stabilnost.

Međutim, osim odlika samih vlada, za njihovu stabilnost je bitna i politička sredina u kojoj one treba da opstanu. Tako, na primer, partijski sistem sa mnogo malih partija, kao i partijski sistem sa moćnom antirežimskom partijom, može u velikoj meri doprinosti nestabilnosti vlade.

Vek trajanja vlada suštinski je dakle određen, i to obrnuto proporcionalno, dvama faktorima koji direktno doprinose kompleksnosti pregovora – podeljenošću i ideološkom polarizacijom partijskog sistema.

Na stabilnost vlade utiču i politički šokovi. Vlada koja se činila stabilnom, može lako pasti zbog nekog skandala ili nakon smrti ključne političke figure – što se, nakon ubistva Zorana Đinđića, praktično i desilo vladi „ostatka“ DOS-a.

Konačno, stabilnost vlade, naročito u uslovima svakodnevnih političkih šokova, dosta zavisi i od stanja ekonomije. Vlade su, po pravilu, ranjivije kada su ekonomske vesti loše. Vorvik je otkrio pravilnost da povećanje stope nezaposlenosti utiče na stabilnost vlade više od bilo čega drugog. On je, takođe, utvrdio da različiti tipovi loših ekonomskih vesti u nejednakoj meri prete različitim tipovima vlada. Deleći vlade na buržoaske (centar-desnica), socijalističke (centar-levica) i mešovite, on je otkrio da buržoaskim i mešovitim administracijama više odgovara pretnja povećanjem nezaposlenosti, dok je socijalističkim vladama nekako „draža“ pretnja rasta inflacije.

Jedno od klasičnih objašnjenja dao je Nordhaus, koji tvrdi da dolaskom na vlast administracija podiže nezaposlenost da bi inicirala smanjivanje inflacije, a zatim, otprilike sredinom mandata, diktira ekonomsku politiku koja vodi privredu ka smanjivanju nezaposlenosti u vreme narednih izbora. Time aktuelna vlast dovodi sebe u najpovoljniju poziciju u odnosu na želje birača, za koje se, posebno ako su neopredeljeni, pretpostavlja da pate od kratkovidnosti, odnosno da uzimaju u obzir tekuće stope i vode računa o njihovim ranijim i budućim vrednostima (v. Gallagher, Laver and Mair 1995: 312-321).

---

1. Političke koalicije i proces formiranja vlasti u Srbiji, Crnoj Gori i SR Jugoslaviji do 2000. godine

1. 1. *Pobedničke izborne formule, vlade i vlast*

Od ustanovljenja institucija višepartijskog sistema u Srbiji i Crnoj Gori (1990) i njihovoj zajedničkoj državi SRJ (1992), do 2000. godine je formirano ukupno 14 vlada – po pet u Srbiji i Crnoj Gori i četiri savezne.

Prve tri vlade u Srbiji formirala je SPS, a prvu i treću u Crnoj Gori – DPS. Prve republičke koalicione vlade – četvrta u Srbiji i druga u Crnoj Gori – nazvane su vladama nacionalnog jedinstva, mada su i one faktički bile jednopartijske, pošto su koalicioni partneri bili lišeni suštinske mogućnosti da učestvuju u donošenju ključnih političkih odluka. Poslednja, predpetooktobarska, odnosno peta srpska vlada, bila je rezultat postizborne koalicije SPS-JUL-SRS, dok je tadašnja vlada u Crnoj Gori bila prva vlada u SRJ-u koju je formirala jedna predizborna koalicija („Da živimo bolje“).

Sve četiri savezne vlade bile su koalicione – što je i razumljivo kada se uzme u obzir preduslov da federalna vlada treba da reprezentuje obe članice federacije. Dok su prve tri savezne vlade bile rezultat dogovora vladajućih republičkih partija, četvrta je – pošto je Crnu Goru u njoj zastupala stranka koja nema većinu u crnogorskom parlamentu (SNP) – bila posledica sukoba koalicije „Da živimo bolje“ i vlasti u Srbiji, odnosno izraz duboke krize federalne države. Prva i poslednja (Panićeva i Bulatovićeve) savezna vlada su, osim predstavnika vladajućih stranaka Srbije i Crne Gore, imale u sastavu i predstavnike opozicije i nestranačke ličnosti, ali je njihov uticaj bio zanemarljiv, a ostanak u vlasti kratkotrajan. Obe Kontićeve vlade bile su rezultat dogovora SPS-a i DPS-a.

Do kraja 1995. godine, aktivnosti svih vlada bile su pod presudnim uticajem rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, sankcija UN-a (uvedenih 1992), te specifičnog i tek formalno demokratskog političkog sistema. Uprkos činjenici da je u SRJ, Srbiji i Crnoj Gori do 2000. održano 11 izbora (za manje od jedne decenije), novostvoreni sistem bi se teško mogao smatrati demokratskim, budući da vlast i opozicija nisu bili ravnopravni. Vladajuća partija u Srbiji i koalicija u Crnoj Gori čvrsto su držale sve ključne poluge moći: medije, finansije, policiju. „U tom kontekstu, pozicija i delovanje izabrane vlasti, pre svega u Srbiji i SRJ, više podsećaju na nekadašnja izvršna veća u samoupravnom socijalizmu, nego na vlade u savremenim zapadnim demokratijama“ (Pribičević 1997:176).

Najupečatljivija karakteristika svih pet vlada u Srbiji, kao i poslednje tri savezne, jeste njihova marginalizacija i svođenje na politički servis predsednika Miloševića. Naročito to važi za srpske vlade, koje praktično nisu imale nikakvu samostalnost pri donošenju ključnih ekonomskih i političkih odluka. Isto bi se moglo reći i za obe Kontićeve i Bulatovićeve „savezne“ vlade. Izuzetak od ovog pravila je jedino Panićeva savezna vlada, koja je pokušala da deluje u skladu sa sopstvenim, inače značajnim ustavnim ovlašćenjima.

Što se pozicije crnogorskih vlada tiče, one su uspele da ostvare određenu autonomiju u kreiranju crnogorske ekonomske politike i izvesne spoljnopolitičke kontakte. Samostalnost u odlučivanju i vođenju politike crnogorskih vlasti postala je izraženija nakon pobede Mila Đukanovića na predsedničkim izborima u toj republici 1997. godine i koalicije okupljene oko DPS-a na parlamentarnim izborima sledeće godine.

Druga važna karakteristika svih vlada je da nisu uspele da ispune gotovo nijedno od svojih obećanja. Svi premijeri su obećavali promenu vlasništva, poštovanje tržišnih zakona, borbu protiv rastućeg kriminala i povratak devizne štednje građanima. Za razliku od srpske, crnogorska vlada je bar započela proces privatizacije i stabilizacije etničkih odnosa.

Treća karakteristika jeste monopol vlada na predlaganje zakona, koji je bio posledica slabosti parlamenta i odsustva saradnje između većine i opozicije. Tako je, na primer, u drugom sazivu savezne skupštine, od 36 predloga zakona – koliko ih je podnela opozicija – samo jedan usvojen.

Teško je dati ocenu stabilnosti svih tih vlada, s obzirom na permanentnu ekonomsku i političku krizu i gotovo vanredno stanje u obe republike, naročito Srbiji. Prva, Zelenovićeva vlada, u Srbiji je pala bez nekog vidljivog razloga, iako je bila jednopartijska i imala apsolutnu podršku u parlamentu. Ni druga, takođe jednopartijska vlada Radomana Božovića – koja je imala podršku istog skupštinskog saziva – nije bila trajnija, kao ni treća, takođe jednopartijska, ali tada već manjinska vlada socijalista, predvođena Nikolom Šainovićem. Ispostavilo se da je jedina vlada u Srbiji koja je potrajala ceo četvorogodišnji mandat bila prva Marjanovićeva, tj. koaliciona vlada SPS-a i ND-a. No, treba imati u vidu da je SPS u njoj bila toliko dominantan partner, da je ta vlada imala gotovo sve odlike jednopartijske vlade. Za razliku od druge i treće srpske vlade, koje su radile u uslovima hiperinflacije, a dobrim delom i same bile odgovorne za nju, na trajnost ove vlade uticalo je i to što je istovremeno s njenim mandatom počelo i sprovođenje programa parcijalnih ekonomskih reformi i drastično smanjenje inflacije, kao i odustajanje od izolacionističke spoljne politike.

Modelu koalicione vlade ravnopravnih partnera najbliža je bila vladajuća koalicija levice i radikala. Iskustvo pokazuje da formalne i neformalne koalicije ovih stranaka dobro funkcionišu u uslovima krize i represije koju same stvaraju, ali i da pucaju zbog različite interpretacije nacionalnog pitanja.

U Crnoj Gori su, sve do raskola u DPS-u, najstabilnije bile jednostranačke većinske vlade. Vladajuća koalicija uspostavljena 1998. godine pokazala je zavidan stepen stabilnosti i sposobnost da odoli izazovima koje su pred nju postavljali srpski režim, te predsednik i premijer SRJ-a.

Što se saveznih vlada tiče, moglo bi se reći da je njihovu stabilnost i trajnost određivao stepen sopstvene marginalizacije. Naime, nije preterana konstatacija da je prva Kontićeva vlada – sastavljena od članova vladajućih partija u

---

Srbiji i Crnoj Gori – opstala najduže upravo zato što je bila gotovo neprimetna u politici zemlje. Panićeva vlada je, nasuprot tome, bila isuviše samostalna, ali i bez većinske podrške u parlamentu, tako da nije mogla duže da opstane.

Panićeva savezna vlada i crnogorska vlada Filipa Vujanovića (formirana nakon raskola u DPS-u) jedine su vlade koje su imale zvaničnu podršku spoljnih veto igrača. Sve ostale su, sa delimičnim izuzetkom ranijih crnogorskih vlada, bile gotovo bez spoljnopolitičkih kontakata. Sa druge strane, socijalističke vlade su imale jaku podršku domaćih interesnih grupa i finansijskih lobija. Primera radi, direktori gotovo svih velikih državnih i društvenih preduzeća u Srbiji su iz SPS-a i JUL-a. Oni su, u zamenu za lojalnost, zaustavljanjem procesa privatizacije i donošenjem Zakona o preduzećima, praktično dobili ovlašćenja vlasnika firmi. Radnici tih firmi, bez adekvatne zaštite najvećeg sindikata (koji je takođe bio pod kontrolom režima), bili su prepušeni njihovoj (ne)milosti. Vlasnička transformacija trebalo je da anulira ovu izbornu prednost vladajuće pozicije, jer bi se sa promenom svojinskog oblika smanjio i izborni ulog, tako što bi pobednik osvajao samo političku, a ne nužno i ekonomsku moć.

Tako je, zbog stalnih uspeha bivših komunističkih partija (samostalno ili u koalicijama), tokom čitave prve decenije višestranačja izostala prva mirna smena na vlasti, koja se smatra „najkritičnijim pragom demokratije“. U Srbiji i SRJ-u se, dakle, desilo ono što se desilo u svim postkomunističkim zemljama jugoistočne Evrope. Ipak, za razliku od početka decenije, kada su imale apsolutnu dominaciju u parlamentima, vladajuće partije Srbije i Crne Gore su sve više bile prinuđene da kroz koalicione aranžmane i ostalim partijama dopuste bar delimično učešće u vlasti.

SPS je koalicione vlade formirao posle izbora 1993. (sa ND) i 1997. godine (sa SRS), pošto nije osvojio apsolutnu skupštinsku većinu Srbije. Uprkos tome, SPS i JUL su zadržali u svojim rukama sve bitne poluge vlasti: kontrolu nad državnim aparatom, privredom i zvaničnim medijima. „U prvoj koalicionojoj vladi 1994. god., mala ND bila je samo mlađi koalicioni partner, dok je sa radikalima u vladi situacija drugačija. Iako je u i ovom slučaju SPS (zajedno sa JUL) sačuvao u vladi 'kontrolni paket akcija', ultranacionalistička SRS uspela je da se izbori za princip proporcionalne zastupljenosti u državnom aparatu, što je u perspektivi moglo narušiti apsolutnu političku dominaciju SPS. No, socijalisti su pored nabrojanih 'poluga vlasti', u svojim rukama držali i strateški važno mesto predsednika Srbije, koji prema republičkom Ustavu raspolaže sa većim izvršno-političkim ovlašćenjima od republičke vlade“ (Goati 1999: 211-213).

Ovu, inače u velikoj meri spornu tezu, donekle potvrđuje i uredba predsednika Srbije Milana Milutinovića, doneta juna 1999. godine, dan nakon što su radikali podneli ostavke na mesto u vladi. Tom uredbom, radikalima se praktično zabranjuje napuštanje „vlade nacionalnog jedinstva“.

Međutim, tumačenja da je uredba predsednika Srbije zapravo bila samo pružanje alibija radikalima za ostanak u vladi nisu nelogična kada se u vidu ima činjenica da zakonska regulativa i inače nalaže da ministri kojima je istekao mandat ili su smenjeni obavljaju svoju dužnost do izbora nove vlade. Osim toga, da je sukob SPS-a i SRS-a zaista bio ozbiljan i da su radikali zaista želeli da raskinu koaliciju, mogli su to da učine pokretanjem zahteva za smenu vlade, kao što su učinili manjinskoj socijalističkoj vladi 1993. godine. Zsigurno bi u tome imali podršku SPO-a i ND-a, koje su se već u to vreme zalagale za formiranje prelazne vlade i raspisivanje novih izbora. Još jedan pokazatelj da je raskol leveice i radikala bio fingiran jeste to što su, za razliku od sukoba ove dve stranke 1993. godine, državni mediji bili prilično uzdržani u kritici poteza SRS. Utoliko više se čini osnovanom pretpostavka da je reč bila o političkom manevru sa ciljem da se radikalima omogući da sačuvaju glasove svojih birača, odnosno da, kao i ranije, najpre privuku najekstremnije pristalice, da bi zatim ušli u vladu s levicom.

Tabela 1. Vlade i koalicije u Srbiji od 1990. do 2000. godine

	Tip vladajuće koalicije	sastav	premijer	vreme trajanja	Okruženje u kome se deluje
izbori 1990.	Jednopartijska većinska	SPS i nestranačke ličnosti	Radoslav Zelenović	1991	Početak dezintegracije SRJ. Sukob vlasti opozicije nakratko se stišava pošto vladajuća struktura "preuzima" nacionalistički program "opozicionih" stranaka (SRS)
	Jednopartijska većinska	SPS i nestranačke ličnosti	Radoman Božović	1991-1992	Rat, inflacija, privredni i finansijski kolaps, sankcije: oživljava sukob vlasti i opozicije; 09.03. Protest građana
1992.	Jednopartijska manjinska	SPS	Nikola Šainović	1993-1994	Radikali podržavaju vladu ali od 1993. odnosi zategnuti; SPS od 1993. vodi "popustljivu" spoljnu politiku; Novembar 1993. radikali postavljaju pitanje poverenja; Odgovor je raspuštanje Narodne Skupštine
1993.	Koaliciona "vlada nacionalnog jedinstva"	SPS-ND-JUL	Mirko Marjanović	1994-1998	Unutrašnja i spoljna politička stabilizacija; kraj rata, Dejtonski sporazum 1995; ukinut deo sankcija; Avramovićev program ekonomske i monetarne rekonstrukcije; izborna krađa 1996. i građanski protest tokom zime 1996/1997 godine
1997.	Široka koalicija "nacionalna i patriotska"	SPS-JUL-SRS	Mirko Marjanović	1998-2000	Ponovo zaoštavanje odnosa na spoljnim i unutrašnje - političkom planu; počinju borbe na Kosovu; SPS na saveznom nivou ulazi u koaliciju sa SPO; NATO bombardovanje SRJ, tokom prve polovine 1999; leto 1999. sporazum Černomidin - Ahtisari, završeno bombardovanje

---

1. 2. Strategija vlasti

Srbija je – zajedno sa Crnom Gorom i (kon)federalnom SRJ – čitavu deceniju predstavljala jedinstven primer zemlje u kojoj, nakon „šoka pluralizacije“ (Goati), nije došlo ni do jednokratne smene vlasti.

U isti mah, za razliku od Crne Gore, u Srbiji nisu usledile ni značajnije unutrašnje podele, rascepi i (samo)evolucija stranke koja je nasledila vladajuće komuniste.

Pri tom se – prema svim relevantnim ekonomskim, socijalnim i političkim parametrima – radilo o vladavini sa katastrofalnim učincima, odnosno o fenomenu održanja krajnje neuspešne i međunarodno izolovane vlasti (Branković 1994).

Ove činjenice zavređuju barem pokušaj sumarne analize primenjene strategije vlasti koja je opstala čitavu deceniju uprkos svemu.

Imajući u vidu efekte decenijske vladavine, teško bi se moglo govoriti o postojanju jedne koherentne strategije – koja bi, primerice, počivala na opredeljenosti za modernizaciju i demokratizaciju, ili pak za ostvarenje državnog (nacionalnog) interesa. Radi se o realizovanju puke „strategije kameleona“ – odnosno, o političkim i ideološkim, mimikrijskim promenama i taktičkim zaokretima, koji su za cilj imali zaposedanje i očuvanje vlasti, tj. strategiji gotovo potpuno ograničenoj na taktiku i tehnologiju vladanja.

Vlast je najpre – u predpluralističkom periodu, od 1986. do 1990. godine – bila konstituisana zauzimanjem pozicija, tačnije promenom odnosa snaga i „pučevima“ unutar partije i institucija poretka, uz korišćenje vaninstitucionalnih pritisaka i podrške („događanje naroda“, „antibirokratska revolucija“).

Već su tada „patentirane“ četiri osnovne poluge moći koje će sve vreme biti korišćene u manje ili više neizmenjenom vidu. U međuvremenu je ipak došlo do značajnog osipanja – podrška režimu je gotovo prepolovljena, ali sve do 2000. nije bilo smene vlasti.

Prvo je, preuzimanjem nacionalističke retorike, reinterpretacijom nacionalnih mitova i instrumentalizovanjem širokog nacional-populističkog pokreta, jedan kolektivistički legitimacijski obrazac (klasni), zamenjen drugim (nacionalnim). Time je izvršena preventivna pseudopromena, pa je politika novoimenovane Socijalističke partije Srbije učinjena praktično neranjivom sa pozicija antikomunizma i antijugoslovenstva. Uz zadržanu levičarsku frazeologiju, to je predstavljalo pobedničku izbornu formulu, kojoj – razjedinjena i dominantno „nacional-demokratski“ usmerena – opozicija nije uspela da parira.

Istovremeno, time je stvoren politički i ideološki amalgam koji je otvorio prostor za sve buduće zaokrete – u rasponu od „dosledno nacionalne“ do „mirotvorne“ politike. Vladajuća partija/koalicija pri tom pažljivo nastoji da se prilikom taktičkih zaokreta zadrži u središnjem delu političkog polja, odnosno da ekstremne pozicije ostanu rezervisane za političku konkurenciju. Tako su

se i ozbiljne krize i lomovi razrešavali tek „perifernim političkim zaokretima“ (Sartori), odnosno uvođenjem pojedinih „opozicionih“ političkih grupacija na bočne pozicije vlasti i zadržavanjem „kontrolnog paketa akcija“.

Režim, a naročito predsednik Milošević, pokazali su zavidno umeće sklapanja i rasklapanja koalicija, koje se sastojalo u sposobnosti da parcijalnim ustupcima i nagodbama, ili čak fabrikovanjem kvaziopozicionih partija, dodatno razjedine i podele ionako već fragmentiranu i usitnjenu opozicionu scenu. U posebno zaoštrenim kriznim situacijama, neretko je na kraći rok bio građen kompleksan, paralelni aranžman sa uzajamno suprotstavljenim političkim formacijama. Primera radi, kada je sredinom 1992. godine bio pod međunarodnim sankcijama i pritiskom, ali i žestokim unutrašnjim protestima i zahtevima za ostavkom, Milošević je – sklopivši parlamentarni aranžman sa crnogorskim socijalistima, na jednoj, i radikalima, na drugoj strani – na ključne pozicije u saveznoj vlasti doveo Panića i Ćosića i time sebi otvorio manevarski prostor za preživljavanje. Slična situacija ponovljena je i tokom NATO-vog bombardovanja, 1999. godine. Tada je, u okviru formule patriotskog jedinstva, usledio privremeni dvostruki aranžman – na republičkoj ravni sa radikalima, a na saveznoj (i lokalnoj) sa SPO-om. Kao i u prethodnom slučaju, „nekooperativna“ demokratska frakcija rušena je – čim bi okolnosti to dozvolile – uz pomoć drugog koalicionog partnera.

Glavni adut pri ponudi učešća u vlasti mlađim partnerima predstavljalo je očuvano mesto u središtu političkog spektra, odnosno pozicija relativno najjače političke partije.

Drugu osnovnu polugu moći čini nasleđena, i u međuvremenu gotovo neokrnjena, partijska mašinerija i infrastruktura SPS-a, odnosno Saveza komunista Srbije (SKS), i Miloševićev neprikosnoveni autoritet u njoj. Za razliku od prakse višestrukih podela u svim relevantnim opozicionim partijama, ili situacije u DPS-u, gde je rascep na dve partije u velikoj meri bio rezultat činjenice da je Bulatović bio tek prvi među jednakima u partijskoj strukturi i, pri tom, lišen operativne kontrole nad mehanizmima vlasti, SPS i Miloševićev status u njemu su ostali neizmenjeni. Doduše, članstvo SPS-a je, u odnosu na brojnost i sastav SKS-a, prepolovljeno i umnogome izmenjeno. Osim toga, i iz rukovodstva SPS-a su, u više navrata, izlazile ili bivale izbacivane neke grupe i pojedinci. Oni, međutim, nisu uspeli da se međusobno povežu i za sobom povuku značajniji deo članstva. Naime, Miloševićeva harizma i pozicija neprikosnovenog arbitra, ali i uzajamni sukobi i podozrivost, kao i interes očuvanja pozicije u vladajućoj partiji koji nosi opipljive pogodnosti i privilegije, sprečili su prodor u partijsku orbitu većeg broja autonomnih ličnosti sa sopstvenim uticajem i integritetom.

Manevarski prostor je čak bio proširen stvaranjem „sestrinskog“ JUL-a, u kome je ključnu ulogu imala profesor Mirjana Marković, supruga predsed-

---

nika Miloševića. Time su, istovremeno, ostvorena tri konkretna cilja. Prvo, stvorena je rezervna „levičarsko-internacionalistička“ politička pozicija. Drugo, proširena je ponuda raspoloživih funkcionerskih mesta, što je dovelo do transfera „viška kadrova“ iz SPS-a. Treće, stvoreno je stanje u kome je, zbog uzajamne konkurencije pretendena na upravljačke državne i privredne funkcije, olakšana kontrola iz jednog centra nad kadrovima u obe partije.

U dramatičnim okolnostima izolacije i rata, koji je potkraj devedesetih poprimio formu vojne intervencije i okupacije dela teritorije, ove poluge su ojačane korišćenjem dva konkretna, komplementarna modela izlaska iz krize.

Prvi model je, dugoročno gledano, pogibeljan, a ogleda se u izlaženju iz akutne krize proizvođenjem novih podela i problema, odnosno ulaženjem u još dublju krizu i nove materijalne i teritorijalne gubitke.

Drugi, interpretativni model, ogledao se u „izmeštanju krivice“: za nastalu situaciju se prvo okrivljuju bivši „bratski narodi i narodnosti“, pa ključni akteri u međunarodnoj zajednici i najzad, izdajnici i „slugeranje“ – peta kolona u sopstvenom narodu, tj. opozicija. Efekat oficijelne propagande je stvoreni osećaj podeljene krivice za nastalo stanje, čime se režim od strane dominantnog dela biračkog tela (sopstvenih pristalica i apstinenata) sve do kraja 1999. godine praktično amnestira za sve promašaje.

Sudar agresivnih nacionalizama, kao i nedoslednost i dvostruki aršini ključnih aktera u međunarodnoj zajednici, kao i njihovo dugotrajno tretiranje Miloševićevog režima kao jedinog, ozbiljnog pregovarača i „garanta mira“, samo su – bez obzira na stvarne namere – ojačali poziciju vlasti. A time je, stvaranjem izgovora za održavanje logike vanrednog stanja, odnosno opravdanja za vladavinu dekretima i uredbama, omogućeno održanje i treće poluge moći – nedemokratskog političkog i izbornog zakonodavstva.

Ova poluga je preventivno instalirana (organizovanjem nepartijskih izbora, donošenjem Ustava i nametanjem izbornih uslova) još pre no što su prvi višepartijski izbori 1990. godine održani. Režim u Srbiji i SR Jugoslaviji se – uz delimični izuzetak izbornih uslova dogovorenih na okruglom stolu opozicije i vlasti 1992. godine – nije odrekao korišćenja permanentnih izmena izbornog zakonodavstva (njegovog saobražavanja sopstvenim trenutnim interesima) kao sredstva preventivnog smanjivanja rizika od gubitka vlasti. Režim nikada nije pristao ni na ravnopravne uslove izborne utakmice. Taktika parcijalnih ustupaka, nakon prethodnog globalnog pogoršanja, poslužila bi da se opozija podeli i oko samog učešća na izborima i, tako podeljena, bude lakše savladana. A kada ni prethodno aranžirani izborni uslovi nisu bili dovoljni za izbornu pobjedu – kao u slučaju lokalnih izbora održanih 1996. godine – otvoreno se pristupalo prekrajanju i poništavanju izbornih rezultata.

Ključnu, četvrtu polugu moći predstavljala je, međutim, nasledena, i u međuvremenu očuvana i u velikoj meri stabilizovana i ojačana, kontrola nad

svim drugim strateškim izvorima moći – ekonomijom, represivnim državnim aparatom, medijima, obrazovanjem.

U sferi ekonomije su, izmenama radnog i socijalnog zakonodavstva, uz paralelno zaustavljanje procesa legalne i transparentne privatizacije, oslabljeni zaposleni i njihovi sindikati, a ojačana pozicija „nove“ upravljačke elite. Nju čine upravljači velikim državnim preduzećima i „uspešni“ privatnici u milosti vlasti. U uslovima izolacije i sankcija opadajuća privreda stvara masovno siromaštvo na jednoj, te bogaćenje i gotovo endemsku korupciju na drugoj strani socijalne medalje. Prateći politički efekat čini olakšana, dvostruka manipulacija i kontrola, kako nad korisnicima „vanrednih okolnosti“ – koji se drže u strahu od gubljenja naklonosti i konačnog svođenja računa – tako i nad osiromašenom većinom stanovništva. Suočena sa egzistencijalnom neizvesnošću, ona biva zadovoljena, odnosno držana u pokornosti, tek povremenom, predizbornom raspodelom mrvica sa društvene trpeze.

Zbog rastućeg rizika od izliva nezadovoljstva, na račun marginalizovane (jer nedovoljno pouzdane) vojske, rastao je značaj kadrovski i materijalno ojačane policije. Uloga policije postajala je sve izraženija u izazovima koje su pred režim postavili građanski i radnički protesti 1991, 1992. i 1996-1997. godine.

I dok su ranija „dešavanja naroda“ podržavana, podsticana i slavljena kao demokratska revolucija, protesti i okupljanja usmereni protiv vlasti okarakterisani su kao nelegitimni pokušaji da se na ulici, zavođenjem masa, obori legalno izabrana vlast. Neuspešno organizovanje kontramitinga podrške, krajem decembra 1996. godine, kao i docniji pokušaj politizacije patriotskih osećanja tokom bombardovanja, predstavljaju izuzetke u dominantnoj praksi oslanjanja na institucionalne mehanizme i sredstva vladavine. To ujedno govori o postojanju samosvesti režima o istanjenom rezervoaru socijalne podrške.

Ova svest je za posledicu imala sve rigidniju kontrolu i normativnu regulaciju polja civilno-društvenog organizovanja. Primera radi, rešenja sadržana u Zakonu o informisanju ili Zakonu o Univerzitetu, donetim potkraj Miloševićeve vladavine, zapravo su takva da, u poređenju sa njima, ranija regulativa i praksa deluju gotovo liberalno. Neuspeh u nastojanju da se obezbedi većinska podrška rezultirao je disciplinovanjem i uvođenjem komesarske uprave nad institucijama u sferi obrazovanja, kulture i informisanja.

Svaka delatna, strategiji vlasti parirajuća kontrastrategija, pretpostavljala je zato demontažu sve četiri osnovne poluge vlasti, odnosno stvaranje strategije demokratizacije i otvaranja zemlje (uz međunarodnu podršku i pomoć), te objedinjavanje svih društvenih i političkih aktera promena.

U izuzetno složenim i teškim okolnostima, uspešna opoziciona kontrastrategija se, sporim učenjem na greškama i „autogolovima“ režima, „porađala“ punih 10 godina. Najzad, mirna „oktobarska revolucija“ nastala je 2000. godine kao rezultat delovanja pet faktora:

-
1. slabosti i promašaja Miloševićevog režima,
  2. izborne pobjede poslovično gubitničke i podjeljene opozicije, koja je u velikoj mjeri bila rezultat
  3. spoljašnjeg pritiska,
  4. ogromnog unutrašnjeg nezadovoljstva, kao i
  5. dogovora i postizanja kompromisa sa delovima Miloševićevog vojnog i policijskog aparata.

Međutim, upravo ono što je omogućilo i olakšalo promene – njihov legalitet i sama širina postignutog kompromisa – postavlja se kao problem za konsolidovanje demokratije, koje nije moguće bez jasnog diskontinuiteta sa prethodnim režimom.

1. 3. Izborne koalicije srpske opozicije (1990-2000)

U prvoj deceniji višestranačja, u Srbiji je bilo formirano pet velikih opozicionih koalicija. Sve su pokazivale isti sindrom – nisu trajale dugo, a često su ih pratila i cepanja pojedinih partija-članica zbog unutrašnjih sporova nastalih oko ulaska u savez. Zbog pogrešne (samo)percepcije, posle svih izbora sledile su i liderske svađe oko toga „ko je izdao“ (Milošević 2000: 165).

Neposredno posle prvih višestranačkih izbora formirana je Udružena demokratska opozicija Srbije (DS, SPO, Ujedinjena Narodna seljačka stranka, ND pokret za Srbiju...), koja organizuje niz masovnih protesta protiv aktuelne vlasti.

U maju 1992. iz nje izrasta Demokratski pokret Srbije – DEPOS (SPO, SLS, ND pokret za Srbiju, deo DS koji će formirati DSS, te veliki broj „vanstranačkih intelektualaca“). „DEPOS je osnovan sa ciljem da osnaži veze između razjedinjenih opozicionih partija i da se prevladaju trvenja između opozicionih stranačkih prvaka“ (Slavujević 1997: 110). U jeku izborne kampanje, DEPOS u decembru 1992. okuplja 14 političkih stranaka, brojna udruženja i mnoge vanstranačke ličnosti (akademici, intelektualci, umetnici). Međutim, već pred naredne izbore, koji su održani 1993. godine, DSS i Seljačka stranka Srbije istupaju iz DEPOS-a, dok mu istovremeno pristupa Građanski savez Srbije (GSS), stvoren ujedinjavanjem Reformske stranke i Republikanskog kluba u junu 1992.

Iako u njegovom sastavu nisu bile dve veće stranke (DS i DSS), i „novi“ DEPOS nakon izbora postaje druga parlamentarna grupacija po broju osvojenih skupštinskih mandata (45). Ali, ubrzo nakon toga, dolazi do razlaza unutar koalicije. „Oformljena su dva zasebna poslanička kluba, koja su se odvojila od ostalih članica DEPOS-a: jedan čine poslanici Nove demokratije – njihovi predstavnici ulaze u koalicionu vladu sa socijalistima. Drugi zaseban klub formira grupa poslanika – frakcija SPO sa Slobodanom Raketićem na čelu“ (Vukomanović 1997: 37).

Treća velika izborna koalicija srpske opozicije nastala je u martu 1996: DS, SPO i GSS tada promovišu ideju stvaranja koalicije „Zajedno“. Nastojeći

da privole i Koštuničinu DSS za ulazak u izbornu koaliciju, tokom celog leta vode žučne pregovore oko raspodele mandata (na osnovu rezultata prethodnih izbora). Konačno, 2. septembra predstavnici SPO, DS i GSS potpisuju sporazum o koaliciji, da bi im se Koštunica priključio tek nakon pristupanja bivšeg saveznog guvernera Dragoslava Avramovića. Tako je 29. septembra 1996. promovisana „Radničko-seljačka demokratska koalicija Zajedno“, koju su činili SPO, DS, GSS, DSS i Asocijacija slobodnih i nezavisnih sindikata Srbije. Pridružuje im se i Demokratski centar (DC).

Dragoslav Avramović, iako predložen za nosioca svih izbornih lista, pod pritiskom odustaje od kandidature neposredno pred savezne izbore u novembru 1996. Koalicija na tim izborima ipak nastupa u punom sastavu, ali već na lokalne izbore iste godine, DSS i DC izlaze samostalno. Uprkos tome, sinergijski efekat udruživanja ostvaren je, suprotno očekivanjima, upravo tada – preciznije, u drugom krugu. Prema preliminarnim rezultatima, koalicija je postigla izbornu pobjedu u najvećim gradovima u Srbiji, kao i u nekoliko manjih. Nakon što su ti rezultati zbog navodnih neregularnosti poništeni, članice koalicije od novembra 1996. do sredine februara 1997. godine organizuju seriju masovnih mirnih protesta širom Srbije, tražeći uvažavanje izborne volje građana. Kompromisno rešenje između opozicione koalicije i vladajuće partije postignuto je obostranim pristankom na međunarodnu arbitražu – krajem decembra 1996. U Srbiju tada dolazi specijalna delegacija OEBS-a sa ciljem utvrđivanja činjenica o (ne)regularnosti rezultata lokalnih izbora. U svom izveštaju od 27. decembra 1996, takozvana „Gonzalesova komisija“ – osim konstatacije da je izborni zakon u skladu sa principima OEBS-a, kao i da je nesporna izborna pobjeda saveza levih snaga (SPS-JUL-ND) – utvrdila je ključnu činjenicu: koalicija Zajedno pobedila je na lokalnim izborima u trinaest gradova u Srbiji, kao i u devet beogradskih opština.

Međutim, ni ovaj uspeh, ni masovna podrška građana koji su tri meseca demonstrirali, nisu ovu koaliciju indikativnog naziva spasili od raspada. Dolazi do sukoba između Zorana Đinđića i Vuka Draškovića, čiji je krajnji rezultat bio krah koalicije i potom samostalni izlazak SPO na republičke izbore novembra 1997, uz istovremeni bojkot izbora od strane DS-a, GSS-a i DSS-a.

„Đinđić i Drašković su se 1997. godine zapravo razišli zato što Đinđić nije priznavao pobjedničke performanse i zato što, po samim rezultatima novembarskih izbora 1996, oni zajedno nisu bili pobjednička kombinacija. 'Zajedno' je na tim izborima osvojio samo 15% glasova biračkog tela“ (Milošević 2001: 168).

Karakteristično je da su sve tri dotadašnje opozicione koalicije bile predizborne, formirane iz nužde i pod pritiskom nepovoljnih izbornih uslova (česte promene izbornog sistema; krojenje izbornih jedinica tako da favorizuju veće političke stranke, posebno vladajuću levu koaliciju; razne izborne mahinacije; medijska blokada).

Opozicione koalicije su pravljene u talasima, a bile su promenljivog sastava čak i kad su zadržavale istu etiketu. Drugim rečima, jedva su se održavale. Dugo je ostalo nejasno to da demokratska opozicija, zapravo, ima nekoliko grupacija, koje možda nije ni bilo moguće ujediniti pod jednim vođstvom. Srbija, u stvari, nije bila bipolarno politički podeljeno, nego multi-partijsko društvo u krizi i previranju, društvo u kome je interakcija političkih sila veoma komplikovana. Međutim, po mišljenju Milana Miloševića „održanje koalicije Zajedno u većini skupština na lokalnom nivou, uprkos svađi partijskih centrala, govori da se opozicione koalicije možda i ne bi tako brzo raspadale da su bile uspešne“ (Milošević 2000: 111). Ipak je verovatnije da razloge održanja koalicije Zajedno u pojedinim opštinama treba tražiti u „njihovoj udaljenosti“, odnosno relativnoj zaštićenosti lokalnih opštinskih odbora od liderske surevnjivosti, kojoj su konstantno bile izložene partijske centrale. Raspad koalicije Zajedno u Beogradu potvrđuje iznetu pretpostavku.

Kako bilo da bilo, bilans ovog beskonačnog ujedinjavanja/razjedinjavanja opozicije u Srbiji bio je poražavajući: prokockane šanse, uz stalno rastući broj izbornih apstinenata. Oni koji nisu znali za koju će partiju da glasaju, ali i oni koji su se dvoumili da li uopšte da glasaju, kao i oni koji su najavljivali apstinenciju, uglavnom su bili – opoziciono orijentisani. Pristalice vladajuće partije bile su daleko vernije svojoj partiji nego pristalice opozicionih. A to je značilo: što je veća apstinencija, to je povoljniji ishod izbora za vladajuću partiju, i obrnuto (up. Slavujević 1997: 107). Nepodeljena ocena analitičara bila je ta da veliki broj ovih izbornih apstinenata pripada grupi tzv. „razočaranih opozicionara“. Strategija srpske opozicije – „daj griz“ (od kolača vlasti) – očigledno nije upalila.

U ovakvoj situaciji, u junu 1998. osnovan je Savez za promene (SZP). Radilo se o inicijativi da se opozicioni blok ujedini u cilju formiranja širokog demokratskog fronta za borbu protiv režima, što će kasnije dovesti i do stvaranja izborne koalicije DOS.

SZP je oformljen kao zajednica sedam opozicionih stranaka. Promovisan je 21. juna 1998. u Nišu, na konvenciji „Alijanse za promene – Milan Panić“. Početna ideja bila je povezivanje onih opozicionih partija (DS, GSS) koje su bojkotovale prethodne izbore (novembra 1997), a u cilju iskorišćavanja stečenog moralnog kapitala. Međutim, SZP je kasnije proširen i drugim opozicionim strankama, koje su bile „zainteresovane za demokratske promene“.

Osnivači ove koalicije bili su: Demokratska stranka, Socijaldemokratija, Nova Srbija, Demohrišćanska stranka Srbije, Alijansa za promene, Demokratska alternativa i Građanski savez Srbije. Selekcija pri prijemu novih članica zavisila je isključivo od dogovora i saglasnosti lidera stranaka osnivača.

Osnovni „tehnički“ razlozi osnivanja SZP-a bili su:

- rasipanje glasova opozicionih birača usled nepovoljnih izbornih uslova;
- i

- promena stava međunarodne zajednice prema vlastima u Srbiji, odnosno činjenica da se ona u to vreme okrenula srpskoj opoziciji kao alternativni.

U početku je bio usvojen samo „Kodeks o ponašanju“, da bi „Sporazum o udruživanju u Savez“ i „Protokol o organizaciji“ bili potpisani tek 31. decembra 1998. Ova sporost je bila objašnjavana time što se „prvo išlo u izgradnju same koalicije i odnosa poverenja, pa tek onda u izgradnju čvršće strukture“. U stvari, bilo je jasno da je SZP od samog nastanka opterećen negativnim iskustvima prethodnih koalicionih aranžmana srpske opozicije. Osnovni cilj – ujedinjenje u cilju promene – Savez je planirao da ostvari putem tzv. „strategije otrežnjenja“ (akcentat kampanje otuda neće biti ni na programu, ni na lideru, već na mobilizaciji za ideju promena), a pomoću „rada na terenu“ (koji je podrazumevao obilazak gradova u Srbiji, predstavljanja na tribinama i po lokalnim TV i radio stanicama), te promocije u „nezavisnim glasilima“ (*Blic, Glas, Danas*). Procena je bila da će – kako je mislio Zoran Đinđić – SZP tokom 1999. tražiti i iznuditi vanredne izbore, a da će na tim izborima osvojiti 2,5 miliona glasova“ (Milošević 2000: 123).

Tokom leta 1999. godine, nakon bombardovanja, SZP će se uglavnom orijentisati na mobilizaciju socijalnih energija putem uličnih protesta i pregovora sa ostalim opozicionim partijama i ekspertima o prelaznoj vladi. Zahtevi koje je ispostavio bili su: da predsednik SRJ podnese ostavku, da se formira prelazna vlada koja bi imala podršku međunarodne zajednice, kao i da se raspišu privremeni izbori pod pokroviteljstvom OEBS-a. Tog leta se kontinuirano pozivaju sve stranke, udruženja i organizacije koje se slažu sa zahtevima SZP-a da pristupe ovoj grupaciji. „One koji ne žele formalno da ulaze u Savez pozivaju da krenu uz Savez (*Blic, 27. jul 1999*).

Međutim, već početkom leta će u SZP-u doći i do prvih razmirica. Naime, Demokratska alternativa istupa iz Saveza i tu odluku obrazlaže na sledeći način: „objedinjavanje i stvaranje čvršće organizacije SZP išlo je sporo i neefikasno... Medijsko predstavljanje bilo je bez dovoljno jasne i prepoznatljive poruke biračima, a za nešto više od godinu dana postojanja SZP nema podršku koja predstavlja prost zbir članica Saveza... Kada su u pitanju postupci pojedinaca u okviru SZP, koji su prema proceni DA naneli političku štetu Savezu, posebno se imenuje Milan Panić“ (*Blic, 25. jun 1999*).

Sporazum o izbornoj koaliciji biće potpisan 22. oktobra, ali tek onda kada je vladajući režim među srpsku opoziciju već bacio jabuku razdora, najavivši da postoji mogućnost raspisivanja prevremenih izbora. Ovim sporazumom SZP je, po rečima njegovih članica, prerastao u programsku koaliciju. Istovremeno, iz Saveza je istupila i Socijaldemokratija.

Svi ovi potezi odrazili su se i na rejting koalicije: „Savez za promene pre bombardovanja ne vredi pominjati jer se pojavljuje marginalno. Ljudi su prosto odbijali da kažu SZP, više su govorili o strankama koje su kasnije činile

---

taj Savez. Te stranke su ukupno imale podršku između 12 i 13 odsto ispitanika. U septembarskim istraživanjima SZP je dobio 17,6 odsto podrške, ali je u novembru, nakon istupanja Socijaldemokratije doživeo izvesni pad... i sada imaju 14,2 odsto" (Srđan Bogosavljević, *Blic*, 20. decembar 1999).

Ipak, nepodeljena ocena istraživača javnog mnjenja glasi: „Okupljanje stranaka unutar Saveza za promene je očigledno za njih dobitna kombinacija. U slučaju ovakvih koalicija za Savez bi, pored pristalica pojedinih stranaka koje ga čine, glasalo i 28% onih koji su u prvoj varijanti (izlazak stranaka samostalno) neopredeljeni i 33% onih koji bi glasali za neku od manjih stranaka, 19% pristalica DSS i 9% pristalica SPO" (Agencija za javno mnjenje „Medium“, istraživanje od 14-18.decembra; nav. prema *Blicu* od 29. decembra 1999).

Ovakvi rezultati istraživanja, kao i sve veća represija režima, uticaće i na ostatak srpske opozicije da ozbiljnije počne da razmišlja o ujedinjavanju. Prva inicijativa došla je od strane autora Pakta za stabilnost Srbije. Ideja mirne tranzicije i koncept formiranja „prelazne vlade“, promovisan beogradskim mitingom održanim na Preobraženje, doživeće debakl, a lider SPO-a, Vuk Drašković, koji je zagovarao prevremene izbore, biće izviždan. Nakon toga prošlo je više od mesec dana do održavanja prvog okruglog stola opozicije (na inicijativu Demokratskog centra). O rezultatima ovog dogovora, tadašnji portparol SPO-a, Ivan Kovačević, izjaviće: „SPO će insistirati na tome da sporazum o izbornim uslovima potpišu samo predstavnici parlamentarnih stranaka“, dodajući da njegovoj partiji „nije jasno zašto su na okruglom stolu učestvovali i predstavnici neparlamentarnih stranaka i kandidat SZP za mandataru prelazne vlade Dragoslav Avramović" (*Blic*, 2. oktobar 1999). Ovakav stav megalomanije i animoziteta tada najjače opozicione partije prema SZP-u (prvenstveno njegovim članicama i Novoj Srbiji) obeležiće i sve ostale dogovore opozicije.

Godinu dana duga istorija naizmeničnih približavanja i udaljavanja – čije ključne epizode čine: kompromitujući sukob na Preobraženjskom mitingu, okrugli sto opozicije o izbornim uslovima 14. oktobra, neuspela parlamentarna inicijativa SPO-a za promenu izbornih uslova, sumnja SPO-a da ostali deo opozicije ne podržava njegove zahteve da se razreši zločin na Ibarskoj magistrali, opoziciona deklaracija od 10. januara 2000, martovska deklaracija o reformi ekonomije, političkog sistema i ustavnog aranžmana, veliki prolećni zajednički opozicioni beogradski miting 15. aprila... – završiće se neuspehom odbranom Studija B i napuštanjem zajedničkog rada na pripremi za izbore.

„Izborni sat, međutim, neumitno otkucava, 24. septembar se brzo približava. Opozicija ovakvim radom razara želju pristalica za promenom“ pišaće, nakon bezbrojnih pokušaja približavanja srpske opozicije, 5. avgusta 2000. u nedeljniku *Vreme* (broj 500).

Izvesnost nepovoljnog ishoda opozicionih dogovora biće očigledna već u prvoj polovini 2000. godine, tokom koje će se opozicioni front razdeliti na nekoliko strana: tvrdoglavi SPO na jednoj strani, umerene partije političkog centra (koalicija DAN i Socijaldemokratija) u sredini, te centripetalno nastrojeni SZP na drugoj strani.

Ključnu integrativu ulogu odigraće, međutim, G17 plus (kao programska civilna inicijativa), UGS Nezavisnost, kao i brojne nevladine organizacije i građanske inicijative, dok će Srpskoj pravoslavnoj crkvi pripasti uloga duhovnog ujedinitelja.

Kao nov i nekompromitovan igrač na političkom terenu, najpre studentski, a kasnije i narodni pokret Otpor – koji u svojim nebrojenim akcijama, kako protiv režima, tako i protiv opozicije, okuplja najveći deo omladine i budi ogromnu količinu energije – biće, uz sindikat Nezavisnost, ženske mreže i brojne nevladine organizacije, zadužen za mobilizaciju „narodnih“ simpatija i poverenja. Opoziciona reprezentacija će, pak, u nepromenjenom sastavu i sve užem manevarskom prostoru dočekati i raspisivanje izbora, 27. jula 2000. godine.

Nakon toga će ipak doći do ubrzanog „zbijanja redova“.

Tako će Vojislav Koštunica naposljetku – i bez podrške SPO-a – pristati da bude predsednički kandidat, dok je „verujući da predstavlja daleko najjaču opozicionu partiju, SPO početkom avgusta, odbio ponudu da se priključi DOS-u i da mu zauzvrat pripadne jedna trećina izbornih mandata. Rezultati septembarskih izbora pokazali su da je to potpuno pogrešna odluka rukovodstva SPO kojom se ta stranka 'samoeliminisa', najverovatnije trajno, sa glavne partijske scene“ (Goati 2001: 235).

Iako je položaj opozicije u odnosu na vladajuće partije bio izrazito inferioran, septembarski izbori će DOS-u na lokalnom nivou doneti pobjedu u 79 od ukupno 159 opština; na saveznom će ta koalicija osvojiti 58 od ukupno 108 mandata (koliko je kvota za Srbiju) u Veću građana, kao i 10 od 20 (tj. kvote za Srbiju) u Veću republika. Predsednik Koštunica profitiraće još i više: podržalo ga je 50,24% glasača.

1. 4. Izborni prelom i pobjeda DOS-a

Uspešni da, konačno, pod isti politički kišobran okupi sve demokratske orijentacije – partije političkog (desnog) centra, ali i one levo orijentisane (uključujući i ličnosti nekada bliske režimu), kao i, po prvi put, i regionalne i stranke etničkih manjina – DOS je, iako bez tada najjače opozicione partije (SPO), uspeo da se pozicionira kao širok demokratski front. To je, po svim istraživanjima, bila jedina vrednost nepoznate koja izbornu (ne)jednačinu rešava u opozicionu korist. U kampanji za izlazak na septembarske izbore angažovale su se i nevladine organizacije, nezavisni sindikati, profesionalna udruženja i slobodni mediji.

Kampanja je posebno bila usmerena prema dve ciljne grupe: mladima, koji u ogromnoj većini (iako apstiniraju) podržavaju stranke demokratske opozicije, i „defetistima“ – građanima koji su izražavali sumnju u samu mogućnost da glasačkim listićima dođe do mirne smene vlasti, ili su bili razočarani hroničnom neslogom opozicionih partija. Takođe, „opredeljujući se za sudelovanje na septembarskim izborima, DOS je razložno ocenio da je neophodno podstaći što veći izlazak građana na birališta zato što su rezultati mnogih prethodno sprovedenih empirijskih istraživanja u Srbiji nedvosmisleno pokazivali da je pretežan deo apstinencija opoziciono opredeljen, i stoga što veća participacija otežava per se izborne manipulacije režima. Osim toga na opredeljenje DOS-a da podstakne izbornu participaciju uticalo je i saznanje da su oslanjajući se na takvu taktiku opozicione partije Slovačke (1998) i Hrvatske (2000) izvojevale izborne pobeđe“ (Goati 2000: 241).

Usled izrazite dominacije SPS-a i JUL-a u medijskoj sferi, DOS će se, uz velikodušnu materijalnu podršku međunarodne zajednice, koncentrisati na terensku i *door-to-door* kampanju.

Pobedu Koštunice nije, međutim, proglasila Savezna izborna komisija (SIK), čiji je stalni deo, u periodu od 25. septembra do 5. oktobra, uporno nastojao da preinači rezultate predsedničkih izbora, kako bi se sprečio ili bar ublažio i odložio Miloševićev poraz.

Lideri DOS-a pozvali su 29. septembra na građansku neposlušnost i masovne proteste do priznavanja izbornih rezultata. Višednevne demonstracije dostigle su vrhunac u četvrtak, 5. oktobra, kada je na ulice Beograda izašlo više od 700000 građana iz čitave Srbije, koji su zauzeli Saveznu Skupštinu i zgradu RTS-a. Tako se na ulicama Beograda dogodila „meka demokratska revolucija“.

Mirnom raspletu izborne drame doprineo je svakako i Savezni Ustavni sud, koji je 4. oktobra dezavuisao svoj prethodni stav o ponovnom raspisivanju izbora i doneo Odluku kojom je istovremeno usvojio žalbu DOS-a i poništio rešenje SIK-a o odbijanju Koštuničinog prigovora zbog poništavanja dela izbornog postupka. Ustavni sud je stavio van snage i odluku SIK-a o utvrđivanju rezultata glasanja koja se odnosi na izbore na Kosovu i Metohiji, te poništio rešenje kojim je odbačena dopuna Koštuničinog prigovora. Na taj način Vojislav Koštunica je postao predsednik SR Jugoslavije.

1. 5. Prelazna vlada – oktobar 2000. godine

Pošto je u oktobru preuzela vlast na saveznom nivou, Demokratska opozicija Srbije postavila je pitanje legitimnosti republičke vlade. Rezultat dvonedelnog pregovaranja sa SPS-om i SPO-om bio je jedan specifičan aranžman izvršne vlasti, na temelju kojeg su vladu napravili SPO, SPS i DOS.

Dogovor o formiranju prelazne vlade načinjen je 16. oktobra, i bio je praćen sporazumom o raspisivanju prevremenih republičkih izbora, zakazanih za 23. decembar 2000. godine. Specifičnost ovog rešenja ogledala se u sastavu vlade, njenom organizacionom ustrojstvu i društvenom kontekstu u kojem je delovala. Rezultati ovih osobenosti bili su kasnija blokada rada i kriza prelazne vlade. Ovo izvršno telo bilo je, dakle, sastavljeno od SPO-a, kao najjače opozicione partije u republičkoj skupštini; SPS-a kao najzastupljenije stranke u skupštini; i DOS-a, čije mnoge članice nisu bile uopšte zastupljene u skupštini, ali kojem su minuli događaji dali legitimitet, ne samo za učešće u vladi, već i za glavnu reč u njenom uspostavljanju.

Predsednik vlade bio je iz SPS-a, a dva potpredsednika iz SPO-a i DOS-a. Sve odluke su morale biti donete konsenzusom predsednika i potpredsednika što je, zapravo, značilo da su sve stranke imale pravo veta. Dalje, bilo je predviđeno da neke bitne oblasti budu pokrivene „koministarstvima“, tj. da u njima budu zastupljeni predstavnici svih stranaka. Ko-ministarstva su uspostavljena u oblasti unutrašnjih poslova, informisanja, pravde i finansija. Odluke koministarstva bile su validne samo ako ih potpišu svi koministri. Ovakvo ustrojstvo vlade, sa mogućnošću stopiranja odluka u krajnje osetljivom trenutku, dovelo je do njenog otežanog funkcionisanja i ubrzo do krize, koja je izbila odbijanjem SPS-a da sa funkcije šefa DB-a smeni Radeta Markovića. DOS i SPO uslovljavali su Markovićevu smenu svojim izlaskom iz vlade.

U nastalom inetrregnumu predstavnici vlasti na izdisaju težili su da prikriju porazne efekte svoje vladavine. Onima koji su na vlast tek došli, prvi zadatak bio je da obezbede što povoljnije startne pozicije.

Ovakva situacija marginalizovala je ionako lošu poziciju vlade. Bila je to tehnička vlada, formirana sa prevashodnim ciljem da se organizuju pravični i slobodni izbori krajem godine. Ovo trojno bezvlašće, iliti „truli kompromis“ (kako su ga lideri DOS-a kasnije nazivali), ipak je uspelo da Srbiju dovede do izbora i mirne smene vlasti.

Posle apsolutne pobede na decembarskim izborima 2000. godine i osvojene dvotrećinske većine u Narodnoj skupštini, DOS je preuzeo i vlast u Republici. To je prva nesocijalistička i nekomunistička vlada u Srbiji, uspostavljena na relativno slobodnim izborima. Njenim formiranjem, Srbija se oslobodila višedecenijskog jednopartijskog sistema, koji je u poslednjoj deceniji, istina, težio da se predstavi kao višepartijski, ali je još uvek počivao na monopolu jedne stranke.

Nova vlada Srbije je po sastavu bila ekspertska i politička. Politički deo su činili predsednik Zoran Đinđić i potpredsednici – sedmorica lidera DOS-a – dok se u ekspertskom delu nalazilo 17 ministara.

---

2. Partijska scena Srbije u periodu od 2000. do 2003. godine

Partijsku scenu i politički život Srbije i posle radikalnih promena krajem 2000. godine odlikuju visok stepen nestabilnosti i sukoba – kako između, tako i unutar političkih stranaka i koalicija. Sklapanje i razvrgavanje koalicionih aranžmana, naizmenične međustranačke fuzije i ponovna razdvajanja, unutarstranačke podele i pučevi, „preotimanje i kupovina“ poslanika i poslaničkih mandata... bili su praćeni otvaranjem i podgrevanjem političko-korupcionaških afera i propagandnim ratom „naših i njihovih“ medija i ljudi u njima. Reklo bi se da se radi o konstanti stranačke politike u Srbiji, odnosno nekoj vrsti istorijskog usuda ili fatuma podela. I ubistvo premijera Đinđića koristi se kao dodatni argument u prilog tezi o visokom intenzitetu i violentnosti političkih (ne)prilika i mentaliteta u Srbiji. Objašnjenje je, međutim, istovremeno jednostavnije i kompleksnije. Sama složenost prilika i dramatičan, gotovo tektonski karakter i dinamika promena u poslednjoj deceniji prethodnog i prvih godinama novog milenijuma, osnovni su razlog izrazite fragmentarnosti i polarizovanosti partijskog sistema na jednoj, i nestabilne partijske identifikacije građana, na drugoj strani. (up. Goati 2002: 28-32; Slavujević 2002: 201-214). Veliki broj političkih lidera i liderčića i njihova preeksponiranost u medijima (motivisana strahom od izlaska iz orbite vlasti i profesionalne politike), kao i sklonost posmatrača da politiku ipak personalizuju, samo su folklorni fon na kojem se dešavaju socijalni i politički raskoli.

Krajem 2000. i početkom 2001. godine još uvek se činilo da politički život Srbije dobija karakter bipolarne podele na stranke i pristalice stare i nove vlasti. No, već sredinom 2001. godine i političkim laicima je bilo jasno da je na delu proces koji bismo mogli da nazovemo inherentnom tragikom DOS-a ili njegovom unutrašnjom, konstrukcijskom greškom i ograničenjem.

Širina i hibridni, odnosno naglašeno taktični karakter ove koalicije, čiji je osnovni cilj bila izborna pobeda nad Miloševićevim režimom, zaista je, za razliku od prethodnih neuspeha i stečenog gubitničkog imidža opozicije, urodio političkim promenama. Svako ko to nije razumeo, doživeo je – poput Draškovića i SPO-a – izborni i politički fijasko. No, širina koalicije se vrlo brzo od prednosti u poslovima preuzimanja vlasti, pretvorila u ograničenje i smetnju za njeno efikasno obavljanje. U tom smislu, opravdano se može govoriti o jednokratnoj upotrebnoj vrednosti ili ograničenoj misiji i mandatu. A to je i inherentna tragika DOS-a, čiji trenutak pobede predstavlja i početak silazne putanje.

Uostalom, i iskustvo zemalja u tranziciji ukazuje da se gotovo zakonomerno široke opozicione organizacije i konglomerati, nakon pobede nad snagama bivšeg režima, razlažu na uže i programski profiliranije političke formacije (Kasapović 1996: 150-152; Kitschelt 1992: 29-50).

2. 1. Izazovi i ograničenja

Specifikum Srbije ispoljavao se, međutim, u volji građana i političkoj potrebi da, zbog izrazito teškog nasleđa jednog autoritarnog, militantnog, i izolacionističkog režima – koji je ishodio sankcije i vojnu intervenciju NATO-a – opozicija, u obećanom periodu od samo godinu-dve, do prvih „mirnodopskih“ izbora, preuzme mandat vladanja. Cilj su bili demontiranje prethodnog režima i izvođenje zemlje iz izolacije.

Potpuna demontaža režima podrazumeva odlučan, hiruški rez u obolelo tkivo, odnosno nacionalno otrežnjenje i katarzu, uključujući i saradnju sa Haškim tribunalom, kao i prateće bolno suočavanje sa dosegnutim razmerama kriminalizacije politike i politizacije kriminala, ali i gotovo endemski rasprostranjenom korupcijom.

Izvođenje zemlje iz izolacije značilo je istovremenu liberalizaciju ekonomije i demokratizaciju sistema, i to u uslovima prethodno temeljno ruinirane ekonomije i razorenog društva.

Najzad, sve je to trebalo da se uradi u zemlji koja, zbog faktičkog međunarodnog protektorata nad Kosovom i u međuvremenu teško postignutog i vremenski oročenog, provizornog dogovora o državnoj zajednici sa Crnom Gorom, nema dovršen državno-politički okvir i identitet.

Nasuprot ogromnom tegu opterećujućeg nasleđa i velikih izazova, na drugoj strani vage bile su probuđena nada i energija građana za promene, nagoveštena spoljna podrška i sigurna, dvotrećinska vladajuća parlamentarna većina. Odlučan, jednokratni rez u oboleli politički i socijalni organizam trebalo je, u znatno povoljnijim okolnostima, optimalnom strategijom reformi, pretvoriti u uspešan operativni zahvat i postoperativni oporavak i razvoj. Mnogobrojan, u velikoj meri disonantan, „skrpļjen“ i po realnim kompetencijama sporan lekarski konzilijum, posedovao je tek načelan plan ciljeva i termina za njihovu realizaciju (tj. operaciju), koji je javnosti predložen u vidu Sporazuma sa građanima. Projekat građenja strategije promena očito je morao da sadrži i operativna pravila za orkestraciju unutar koalicionih odnosa, radi prevencije i regulacije konflikata.

Izazovu vladavine široke koalicije, koju je činilo 18 članica krajnje različite specifične političke težine i usmerenja, odgovoreno je postavljanjem specifičnog, troslojnog sigurnosnog ventila koji su činili:

1. balans između ključne operativne moći Đinđića i DS-a na republičkom, i autoriteta Koštunice na saveznom nivou, uz poziciju predsednika republičkog parlamenta rezervisanu za predstavnike DSS-a,

2. složeni sastav „političko-ekspertske Vlade“ čiji su unutrašnji prsten sačinjavali šefovi stranaka u odori predsednika i potpredsednika Vlade i, najzad

---

3. Predsedništvo DOS-a kao neka vrsta Politbiroa ili političkog direktorijuma sa ovlašćenjima krajnjeg političkog arbitra i instance za regulisanje sporova i podela.

No, već je izlazak predstavnika DSS-a iz Vlade Srbije, avgusta 2001. godine, pokazao da sigurnosni ventil popušta i da su sve izraženije pukotine unutar koalicije. Stanje „ni živog, ni mrtvog“ DOS-a, odnosno scenario njegove krize i postupnog raspada, imao je i karakter trofaznog spiralnog toka koji prate rastuća eskalacija, intenziviranje i iracionalizacija. Nakon početne faze razmene sve težih optužbi, po pravilu, sledi pokušaj pacifikacije i mirenja – koji vodi kompromisu koji karakteriše sve labavija, uslovnija i kratkoročnija međusobna veza – posle čega iznova nastaju još razornije podele i sukobi.

Primeru radi, na DSS-ov izlazak iz vlade, koji je bio motivisan slučajem Gavrilović, usledio je odgovor u vidu oduzimanja pozicije predsednika parlamenta DSS-u (tj. Draganu Maršićaninu), dok su nagoveštaju DSS-ovog istupanja iz DOS-a sledile igre oko oduzimanja poslaničkih mandata toj stranci (u dva navrata, sredinom 2002). Nakon odluke Ustavnog suda i vraćanja mandata, u novembru 2002. na snazi je prećutni dogovor o spoljašnjoj, parlamentarnoj podršci Vladi od strane DSS-a, ali unutar tematski i vremenski oročene političke agende, što je vodilo legalizaciji svojevrsne „polupozicije“ te stranke. Odsustvo podrške Koštunici i „tihan bojkot“ DS-a i većine stranaka ostatka DOS-a u drugom krugu republičkih predsedničkih izbora – na kojima je Koštuničin protivkandidat bio Šešelj – kao i uvođenje, posle neuspešnih izbora, stanja vršioća dužnosti – koje je trebalo da potraje sve do (eventualnog) ustavnog ukidanja funkcije neposredno biranog predsednika Srbije – označili su, čini se, definitivni raspad DOS-a. Naknadno opredeljenje vladajuće većine za prosto, natpolovično skupštinsko usvajanje predloga Ustava samo je potvrdilo razlaz.

2. 2. Razlozi raspada DOS-a

Logično se postavlja pitanje razloga zbog kojih se sve završilo razlazom. Loše upravljanje sukobima i rastuće međusobno nepoverenje dojučerašnjih partnera samo su spoljašnja manifestacija problema. U njenoj pozadini nalaze se predvidive razlike u interesnim računicama oko raspodele vlasti: najpre između „velikih i malih igrača“ unutar DOS-a, a zatim i u osnovnom sukobu oko zauzimanja ključne uloge između „dvoje velikih“ – DS-a i DSS-a. Ovaj sukob je, sve do ubistva premijera Đinđića – nakon čega je klatno pomereno u korist DS-a – podrazumevao nestabilnu ravnotežu baziranu na krajnje nesrazmernoj i frustrirajućoj činjenici da su ugled i uticaj u biračkom telu bili na strani Koštunice i DSS-a, dok su po udelu u vršenju vlasti daleko prednjačili Đinđić i DS.

Drugi, dublji razlozi proističu iz opredeljenja DS-a za ulogu poluge, „avangarde reformi“, a DSS-a za poziciju kritičara vlasti iznutra. U osnovi

zauzetih stavova stajale su, međutim, daleko ozbiljnije podele u razumevanju redosleda koraka i dinamike promena između, uslovno rečeno „pragmatiskog, finalističkog legitimizma“ DS-a i „sporovoznog, legalističkog manira“ nacional-demokratskog DSS-a. Pri tom je osnovni povod za sukobe bio problem nepostojanja zakonske osnove za izručenje sopstvenih državljana Haškom tribunalu i „saradnju“ sa njim, tačnije faktička nespremnost DSS-a da prihvati bezuslovni karakter i dinamiku saradnje, koja uključuje i hapšenje i izručivanje optuženih za ratne zločine.

Najzad, treći i najdublji osnov čini samo difuzno socijalno polje, odnosno praktična nemogućnost da se, u krajnje zaoštrenim uslovima, bilo stabilizuje bilo razvrgne, neophodna, ali krajnje šarolika i nestabilna socijalna i politička reformska koalicija. Uostalom, njen značajan deo činili su gubitnici (barem početne faze) tranzicije i njihovi politički predstavnici.

Specifična logika raspada DOS-a ogleda se u naoko paradoksalnoj činjenici da su rastući taktičko-politički raskoli i različite političke pragmatike učinile da rivalitet i polarizacija DS-a i DSS-a – tj. nekadašnjih pripadnika iste partije – preraste u osnovni konflikt na političkoj sceni Srbije. Pri tome se, na nivou programskih koncepata i određenja strateških ciljeva, razlike između njih u međuvremenu ne samo da nisu uvećale, već je, naprotiv, u velikom broju aspekata došlo i do uzajamnog približavanja (Komšić 2002: 57-67).

Ne govori li, recimo, ublažavanje razlika u pogledu uslova i okvira saradnje sa međunarodnom zajednicom, odnosa sa Crnom Gorom, statusa Kosova i projekta decentralizacije Srbije, uz istovremeno naglašavanje razlika oko načina izbora i statusa njenog predsednika, jasno u prilog ove teze? Očito je da je prihvatanje različite političke dinamike i skale prioriteta bilo dominantno uslovljeno internim partijskim procenama o veličini i strukturi sopstvene izborne klijentele i mogućim reakcijama birača, odnosno rizicima i dobitima od konkretnih političkih poteza.

Raspadu DOS-a posredno su doprineli i skromni rezultati nove vlasti, naročito ako se učinci poredi sa (nerealnim) očekivanjima i nadama koji su kod velikog dela simpatizera DOS-a bili probuđeni „olako obećanom brzinom“. Za nešto više od dve godine zemlja je izašla iz izolacije, uspostavljena je makroekonomska stabilnost, a postignut je i, barem provizorni, dogovor sa Crnom Gorom. Izostanak opipljivijeg privrednog rasta i dalji porast nezaposlenosti doveli su, međutim, do stanja stabilnosti bez razvoja. Time je logično otvoreno pitanje da li se radilo o početnim, nužno limitiranim i bolnim efektima reforme, ili je na delu bila zamena teza i proglašavanje sredstava – liberalizacije, marketizacije, privatizacije i monetarne i poreske discipline – za ciljeve.

---

3. Vanredni izbori 2003. godine

Prva postsocijalistička vlada nije uspjela da oformi i stabilizuje društveni konsenzus. Naprotiv, ona je najpre – udaljavanjem DSS-a – postala vlada „ostatka DOS-a“, da bi daljim krunjenjem podrške i napuštanjem vladine većine od strane Nove Srbije, a konačno i Orlićevog SDP-a – uprkos aranžiranju podrške Ivkovićevog krila socijalista – izgubila većinu i bila prinuđena da raspiše izbore.

3.1. Razlozi raspisivanja izbora

Tri grupe razloga vodile su epilogu u kojem su se nakon tri godine – posle početne ogromne podrške, probuđene energije građana i (pre)komotne većine – stvari završile raspisivanjem (i gubljenjem) izbora.

Prvi, dubinski razlozi tiču se teškog bremena nasleđa, i time uslovljene gorčine i oporosti „tranzicionih lekova“, koje izborni poraz prvih postkomunističkih vlada čine nekom vrstom nepisanog pravila. To se dešava i u postratnom, traumatizovanom i razorenom društvu, kakvo je Srbija, a nakon sticanja saznanja da ni promena režima, pa ni isporučivanje bivšeg predsednika tribunalu u Hagu, nije rešilo probleme stvorene raspadom SFRJ-a. Naoko paradoksalno, nakon promene režima u Beogradu, stanje na Kosovu (koje je bilo pod protektoratom međunarodne zajednice) nije se bitnije popravilo, niti je došlo do stabilizacije odnosa između Srbije i Crne Gore. Naprotiv, demokratske vlasti u Beogradu suočene su sa daljim zahtevima i pritiscima. To je, uz istovremeno razočarenje zbog očekivane i obećane brzine ekonomskih promena, dovelo do gubitka entuzijazma i tanjenja podrške građana, kao i do sukoba unutar, i inače programski šarenog, demokratskog bloka.

Drugu grupu razloga čini proces delegitimiranja vlasti. Naime, konkretnim političkim gestama i ponašanjem odaslata je (ne)skrivena poruka da se nova vlast neće pridržavati obećanja o svom jedinstvu, odgovornosti, kompetentnosti i spremnosti za obračun sa korupcijom i kriminalom.

Serijska afera, finansijskih skandala i uzajamnih optužbi, koje se ne razrešavaju logičnim, sudskim raspletom, ipak je najviše pogađala DS kao ključnu, stožernu stranku vlasti.

Suočena sa nesigurnom i neizvesnom podrškom u parlamentu, vlada se upustila u aranžiranje većine – kupovinom poslanika, oduzimanjem („krađom“) mandata i prekrajanjem i „štimovanjem“ ishoda glasanja u parlamentu. Stvoreno je neformalno tržište glasovima i mandatima. Više se nije pouzdano znalo ni koliko zapravo ima poslanika, što je ishodilo (nedovoljno preciznu i ograničavajuću) odluku Ustavnog suda da mandati, iako se radi o proporcionalnom izbornom sistemu, pripadaju poslanicima. Sporedni efekat te odluke bio je taj da su do poslanika došle i stranke koje nisu prešle izborni cenzus (SPO), ili čak nisu ni postojale u vreme raspisivanja izbora (G17 plus).

Na kraju, u parlamentu su sedeli predstavnici čak 28 stranaka. Pri tom je 21 stranka imala manje od 10, a čak 12 stranaka tek jednog ili dva poslanika.

Konačni udarac i početak kraja predstavljalo je, još uvek nerasvetljeno, ubistvo premijera Zorana Đinđića, 12. marta 2003. godine. Nesporno je, međutim, da kontekst i krug neposrednih izvršilaca ubistva, govore o dubini prožimanja kriminogenih i bezbednosnih struktura, odnosno ceni plaćenju za izbegavanje i odustajanje od demontaže nasleđenih policijskih (i vojnih) struktura, koje su bile „zaslužne“ za neprotivljenje, pa i „podršku“ petooktobarskim promenama.

Vlada Đinđićevog naslednika na mestu premijera, Zorana Živkovića, pokrenula je, u uslovima proglašenog vanrednog stanja, masovnu policijsku akciju „Sablja“, u okviru koje je privedeno i pritvoreno gotovo 12000 ljudi. Akcija je, u svojoj početnoj fazi, uživala gotovo nepodeljenu podršku građana i vlada je praktično propustila priliku da, odmah po ukidanju vanrednog stanja, raspiše (i glatko dobije) izbore.

Nepodizanjem optužnica i kršenjem prava uhapšenih, kao i – nedovoljno motivisanim i neobrazloženim – širenjem kruga pritvorenih i na bliske saradnike Vojislava Koštunice, odnosno „fabrikovanjem“ političke pozadine ubistva, vlada je, na kraju, i ovom akcijom proizvela kontraefekat.

U uslovima nastale političke i društvene konfuzije postalo je jasno u kojoj meri Srbiji nedostaje političar sa istančanim političkim nervom i senzibilitetom, kapacitetom, energijom i (pre)naglašenom pragmatičnošću – kakav je bio Zoran Đinđić.

3. 2. Izborni rezultati

Izbori su postali jedini prihvatljivi izlaz iz sveopšte političke blokade. U izbornu trku ušlo je 19 lista stranaka, koalicija i grupa građana, sa 4245 kandidata. U stvari, na njima je sudelovalo šezdesetak stranaka u raznim političkim formacijama i kombinacijama.

Relativno visoki izborni cenzus od 5% preskočilo je, uz 15% „bačenih“ glasova, samo 6 lista, odnosno 13 stranaka – ako se uračunaju i SDP (lista G17 plus), DC, GSS, SDU i stranke Bošnjaka (lista DS), ili pak NDS (lista DSS).

U svakom slučaju, parlamentarni sastav je u odnosu na prethodni bio u znatnoj meri pojednostavljen, posebno ako se ima u vidu činjenica da su jezgra stranaka sa lista DS i DSS bila u procesu utapanja u svoju koalicionu maticu.

Ispod cenzusa, a sa relativno respektabilnim uticajem u biračkom telu, ostali su Zajedno za toleranciju – koalicija regionalnih i etničkih stranaka (4,5 %), kao i DA Nebojše Čovića (2 %).

Najveći dobitnici izbora svakako su bili radikali, sa preko milion osvojenih glasova i 82 poslanika, tj. gotovo trećinom mandata. Takav ishod govori u prilog oceni da, u skladu sa rezultatima istraživanja, ekstremni naciona-

---

lizam više nije ni jedini, pa ni dominantan izvor radikalskih glasova. Oni očito politički najuspešnije „naplaćuju“ uvek zapaljivu smešu nacionalne frustriranosti i socijalnog nezadovoljstva. Porast radikala pokazuje da se oni sve više prepoznaju i kao faktor koji će rešiti problem korupcije i kriminala.

I očuvani parlamentarni status socijalista (300 hiljada glasova i 22 mandata) govori o raširenosti fenomena glasanja protiv aktuelne vlasti i činjenici da, u uslovima zaokupljenosti preživljavanjem, politička memorija građana ne doseže ni do (prek)juče, usled čega sećanje na negativne efekte Miloševićeve vladavine u velikoj meri prepokriva veo političkog zaborava.

U odnosu na rezultate prethodnih izbora, stranke bivšeg režima osvojile su, uz preraspodelu u korist radikala, za trećinu više glasova. Skor je istina znatno popravljen ali, ako se ima u vidu kroz šta je i u međuvremenu Srbija prošla, rezultati, ako se trend rasta dalje ne nastavi, i nisu bili toliko pompezni.

Na drugoj strani, naslednice DOS-a izgubile su opominjućih 400 hiljada glasova.

Relativni izborni uspeh, ali ispod očekivanja, ostvarile su stranke koje su iznudile raspisivanje vanrednih izbora: DSS – sa oko 700 hiljada glasova i 53 osvojena mandata, i G17 plus – oko 440 hiljada glasova i 37 mandata.

Očekivani, ali rezultatski tek uslovni poraz (480 hiljada glasova i 37 mandata) doživela je DS, kao nesporno ključna stranka prethodne vlade.

Najzad, kroz savez sa Ilićevom Novom Srbijom, u parlament i politički život vratili su se Vuk Drašković i SPO. Ta koalicija je osvojila oko 300 hiljada glasova i 22 mandata.

3. 3. Koalicione opcije

Izborni rezultati i, još više, sukobi između aktera iz istog ili susednog političkog polja (DS-DSS, a pogotovo DS-G17 plus), otvorili su proces postizborne kombinatorike i dizajniranja vlade, koji je trajao skoro dva meseca. Sas-tav parlamenta ukazivao je na tri moguće „dobitne“ kombinacije.

Prvu, naizgled (saglasno teorijama minimalne pobede ili koalicije sa najmanjim brojem stranaka) najlogičniju formulu, činila je koaliciona vlada radikala i DSS-a, dve najjače stranke sa dovoljnom, komotnom većinom, od 135 poslanika. Oficijelnu ponudu za ovu koaliciju uputili su radikali, uz argumentaciju da se radi o poštovanju jasno izražene volje birača, kao i da, programski gledano, nema nepremostivih prepreka zajedničkoj vladavini dveju stranaka.

U političkoj javnosti se dosta kalkulisalo sa ovom ponudom. Jedan deo političkih aktera i analitičara smatrao je da se radi tek o marketinškom triku i promociji SRS-a, sa ciljem da se fragmentira, deli i ponižava demokratski blok, a pre svega DS. Drugi su pak tvrdili da bi pojedini funkcioneri, pa čak i čitavo desno krilo u DSS-a, radije ušli u koaliciju sa radikalima nego sa rivalskim DS-

om. Na kraju je, nakon dužeg perioda neizjašnjavanja o ponudi radikala, ovu mogućnost odbacio Glavni odbor DSS-a, motivisan verovatno i predvidivom, negativnom reakcijom međunarodne zajednice.

Kao najveća stranka demokratskog bloka, od koje je javnost očekivala da odigra ključnu ulogu u formiranju vlade, DSS se našla u delikatnoj poziciji. Koštunica se u prethodnoj kampanji (samo)obavezao da nakon izbora njegova partija neće ući u koaliciju niti sa DS-om, niti sa SRS-om. Rezultat koji je bio lošiji od očekivanog realno je ograničio prostor za održanje predizbornog obećanja.

„Elegantan” izlaz je prvo potražen u ponudi za formiranje koncentracione vlade, što bi bar delimično opravdalo izneveravanje predizbornog obećanja. Kao što se moglo i očekivati, sve ostale parlamentarne stranke – izuzev socijalista – glatko su odbile ovaj predlog.

Jedina preostala kombinacija mogla se potražiti u pregovorima strana-ka demokratskog bloka. Izdvojile su se dve moguće opcije – većinska vlada, koja uključuje i učešće DS-a, ili manjinska koaliciona vlada DSS-a, G17 plus i SPO-NS-a, uz parlamentarnu podršku DS-a.

Za većinsku vladu su bili G17 plus, SPO-NS i, u početku, DS. Predstavnici DS-a su, međutim, imajući u vidu i otvorene unutarpartijske rasprave i frakcijsku borbu za „Đinđićevo nasleđe” i poziciju šefa stranke, u igri držali sve tri opcije – ulazak u vladu, podršku manjinskoj vladi (poluopozicioni status), kao i odlazak u opoziciju. Živković i Tadić su u pregovorima insistirali na usvajanju reformskog programa Vlade, kao i na prekidu kritika na račun stranke i mešanja potencijalnih partnera u interne, unutarstranačke odnose i kadrovsku politiku. Jednostavno, nije se želela pozicija nevoljno primljenog, zbog prethodnog „nedoličnog ponašanja” ukoravanog, mlađeg i poslušnog partnera u vlasti. Prilikom podizanja sopstvenog uloga polazilo se od računice da bez podrške demokrata nije moguće formirati ni većinsku, ni manjinsku vladu.

Napuštanje pregovora i raspisivanje novih izbora, koji opet ne bi bitnije promenili odnos snaga, bilo je rizično, pa u to niko nije želeo otvoreno da uđe (Antonić 2004: 10). No, iako nije dolazilo do približavanja pozicija – pregovori su bili „osuđeni na uspeh”.

Do njega je, suprotno očekivanjima, naposljetku došlo sporazumom DSS-a i socijalista o „neuslovljenoj” podršci socijalista izboru Maršićanina za predsednika parlamenta i formiranju manjinske koalicione vlade. Računajući sa blokadom pri izboru rukovodstva parlamenta, demokrate su se na kraju preigrale.

Računica socijalista je bila jasna – bez podrške Miloševića, ali i sa njegovim tegom o vratu, odnosno sa tanušnim izbornim rezultatom nije im odgovarao ponovni izborni ispit. Ovako su se, podrškom manjinskoj vladi, vratili u politički život sa željenom etiketom konstruktivne, razumne i odgovorne političke opcije, koja je doprinela izlasku iz političke paralize.

Osnovni interes DSS-a je, saglasno modelu zauzimanja željene pozicije ključnog aktera vlasti, bilo formiranje manjinske vlade uz spoljnu podršku slabe stranke, bez značajnijeg ucjenjivačkog potencijala. Teorijski gledano, SPS je u tom pogledu svakako bio poželjniji partner od ranjivog, ali još uvek vrlo zahtevnog DS-a.

Srodnu argumentaciju o izboru socijalista pruža i Slobodan Antičić. Polazeći od Diverzivne četvorodelne konfiguracije političkog prostora, u odnosu na (ne)revolucionarne metode menjanja starog poretka, on politički prostor Srbije deli na pozicije: 1) *krajnje levo* (promene treba da budu što brže i što dublje – privatizacija na unutrašnjem planu, priključenje EU-u i NATO-u na spoljašnjem); 2) *umereno levo* (podržavanje svih ciljeva krajnje levice ali ne i ideje autoritarne modernizacije; uviđa se značaj izgradnje nezavisnih ustanova, ali se korisnost i pravednost pojedinih rešenja i dalje pretpostavljaju pravnoj sigurnosti); 3) *umereno desno* (akteri se zalažu za sporije i opreznije promene; slažu se sa privatizacijom i ulaskom u EU, ali misle da je, recimo, prerano za ulazak u NATO); i 4) *krajnje desno* krilo (Srbija je izložena talasu globalizacije kome je glavna meta nacionalna država; spoljna politika treba da bude uravnoteženija; NATO – nikako; sve mora biti strogo po Ustavu i zakonu).

Primenjeno na političke stranke, GSS i SDU, kao i DS, zauzimaju krajnje, a G17 plus umereno levi položaj; umereno desno su DSS, kao i SPO-NS, dok se sasvim desno nalaze SPS i SRS (up. Antičić 2004: 16-18).

Nakon izbora 2003. godine, pokazalo se da su krajnja krila levice i desnice jača od umerenih pozicija (u mandatima: 141 prema 109). Pošto vlada nije mogla da ima većinu samo od stranaka druge i treće opcije, kao partner vladi odabrana je najslabija partija sa prve ili četvrte, a to je bila SPS. Ovako predstavljeno formiranje vlade opravdava izbor SPS-a kao podrške, s obzirom na to da su socijalisti pripadnici krajnjeg desnog krila, koje je ipak po ovom pitanju bliže „stožernom“ DSS-u, negoli DS-u kao krajnjoj levoj poziciji.

Primedbe da se vlast vrši uz pomoć Miloševićeve stranke, da su „dosledni“ Koštunica i DSS, zarad vladanja prešli preko barijera iz ranijeg perioda, jesu bile bolne, ali ih je, barem delimice, bilo moguće politički kompenzovati konstatacijom da je to bio neželjen, ali zbog blokade DS-a neizbežan potez.

Konačno, sami izbori su iznuđeni kritikom prethodne vlade, u kojoj je DS imao glavnu ulogu. Glavnom krivcu za loše stanje nakon promena nije se, odmah po izborima, ni moglo poleteti u (nekritički) zagrljaj. Stav da se može saradivati tek sa novim, od kriminala i korupcije očišćenim, rukovodstvom DS-a, imao je odjeka u sopstvenom biračkom telu. Najzad, Glavni odbor DSS-a je stao na poziciju podrške manjinskoj vladi koja će u najkraćem roku, i uz diskontinuitet sa prethodnom vlašću, doneti Ustav i sistemske zakone, stvoriti pretpostavke za dugoročan, stabilan razvoj, rešavanje otvorenih nacionalnih pitanja i približavanje EU-u, te tako vratiti poverenje građana.

Finalni zaplet su onda izazvale demokrate, odustajući od podrške manjinskoj vladi kao (jedinom) rešenju, tumačeći promenu stava reakcijom na stalne kritike predstavnika potencijalnih partnera – pre svega DSS-a. Procenjujući da je DS nepouzdan partner i da „ne govori jednim glasom“, i ostatak koalicije – G17 plus, NS i SPO – prećutno je pristao na formulu manjinske koalicione vlade, da bi potom, uz spoljnu podršku socijalista, svi „svojski prionuli“ na raspodelu vlasti.

Tok i efekti koalicionih pregovora unutar demokratskog bloka jasno ilustruju tezu da političke stranke – umesto da prvo identifikuju bazične zajedničke interese i ciljeve, i da tek potom, kroz usklađivanje užih stranačkih računica, optimizuju svoj užu stranački (i lični) interes – odmah nastoje da taktikom ucenjivanja maksimalizuju svoj udeo u vlasti. U pozadini očitostoji razumevanje pregovora kao cenkanja, odnosno trgovine ucenama i ustupcima.

3. 4. Sudbina manjinske vlade

Formiranoj manjinskoj vladi niko nije davao značajnije izgleda, niti predviđao naročitu budućnost. Spoljni akteri i „veto igrači“ su je doživeli kao iznudeeni, a zbog podrške socijalista i problematičan izbor, tj. privremenu formulu. Prognoze su bile da je gotovo izvesno da ona neće moći preskočiti brojne prepreke, uključujući i saradnju s Haškim tribunalom i obezbeđenje kvalifikovane većine za donošenje novog Ustava. Osim toga, ući sa manjinskom koalicijom vladom u pregovore oko statusa Kosova ili sudbine državne zajednice sa Crnom Gorom – naravno da ne predstavlja nikakvu početnu prednost za Srbiju. Logičnim izborom se čini ili njena rekonstrukcija i transformacija u većinsku vladu (ulaskom predstavnika DS-a) ili raspisivanje izbora.

Katastrofalan rezultat i tek četvrto mesto njenog kandidata Dragana Maršićanina na predsedničkim izborima, kao i tek neznatno bolji rezultati vladajućih stranaka na lokalnim i vojvođanskim izborima, govorili su o daljem padu rejtinga koalicije. Ni unutrašnje tenzije u njoj nisu bile male. Okretanje Draškovića ka DS-u ili saradnja Ilićevog NS-a sa novoformiranim Pokretom snaga Srbije (PSS) Bogoljuba Karića, koji je na eventualnim parlamentarnim izborima zasigurno mogao računati na parlamentarni status – samo su primeri mogućih daljih političkih pregrupisavanja.

U međuvremenu, DS se stabilizovala, njen lider Boris Tadić izabran je – pobedom nad Tomislavom Nikolićem – za predsednika Srbije, a demokrate su i na lokalnim izborima potvrdile, zajedno sa radikalima, status jedne od dve daleko najjače stranke. Samim tim su rasle i njihove ambicije, tako da je ulazak u vladu postao bespredmetan. I sve napetiji odnosi na relaciji predsednik Republike – Vlada (nakon kratke početne, kooperativne faze kohabitacije) govorili su o rastućim apetitima demokrata i njihovoj spremnosti da, u povoljnom trenutku,

---

sruše Vladu. Nakon narednih izbora, oni bi se, najverovatnije, ponovo našli u poziciji stožerne stranke vlasti, koja bira svoje partnere.

No, to nikako ne znači da je manjinska vlada u to vreme odbrojavala svoje poslednje dane. Ona je, poput mnogih manjinskih centrističkih vlada, relativno dugo opstala između bipolarno podeljene opozicije, koju su činile demokrate i radikali. Čak i pod pretpostavkom da joj poslušnost (povremeno) otkaže neka manja stranka, manjinska vlada neće pasti sve dok ne postoji zajednička spremnost polarizovane opozicije (ali i polu-opozicionih socijalista) da taktičkim glasanjem vladu dovedu u mat poziciju. A to je bilo malo verovatno.

Nekom vrstom pravilnosti, ili radne hipoteze, mogao bi se smatrati stav da (manjinska) vlada pada samo kombinovanjem više procesa: delegitimiranja vlasti, loših privrednih vesti, spoljnih pritisaka i unutrašnjih rastakanja.

Osobenost političkog života u Srbiji dovela je, međutim, i na ovom planu do veoma specifičnog političkog ishoda. Ravnoteža nemoći vlasti i opozicije razrešena je krajem 2006. godine, donošenjem novog Ustava. Naime, pratećim Ustavnim zakonom raspisani su izbori za parlament i predsednika Srbije. Normativni uslov i zahtev istovremeno je zadovoljio apetite opozicije i „sačuvao obraz“ strankama vlasti. Novi izbori bili su zakazani za 21. januar 2007.

4. Parlamentarni izbori 2007. godine

Sedmi po redu republički parlamentarni izbori, održani na Jovandan, imali su, pored brojnih zajedničkih obeležja s prethodnim izborima u Srbiji, i nekoliko specifičnosti.

4. 1. Pravila izborne igre

Ovo su bili prvi izbori na kojima je, uvođenjem prirodnog izbornog cenzusa za političke predstavnike nacionalnih manjina (tj. njihovom pozitivnom diskriminacijom), bilo omogućeno da sa 0,4% dobijenih glasova stranke etničkih manjina uđu u parlament. Od šest manjinskih izbornih lista čak je pet – po jedna mađarska (SVM), bošnjačka (Lista za Sandžak) i albanska (PDD–DU Preševske doline) i dve romske (Unija Roma dr Rajka Đurića i Romska partija Srđana Šajna) – uspelo da to i učini. Izvan parlamenta ostala je samo koalicija Mađarska sloga Pala Šandora i Andraša Agoštona, koja nije uspela da prikupi neophodnih 16.000 glasova. Direktna zastupljenost političkih predstavnika manjina svakako doprinosi reprezentativnosti parlamenta.

Zahvaljujući činjenici da je politička temperatura podignuta već pred raspisivanje referenduma za usvajanje Ustava, novembra 2006. godine, ovo je bila praktično najduža (pred)izborna kampanja. Različitim intenzitetom i s prekidima za novogodišnje i verske praznike, ona je trajala više od tri meseca.

Iako se odvijala pod senkom započetih pregovora o statusu Kosova, zbog opredeljenja političkih takmaca da je Kosovo nacionalno i državno, a

ne partijsko pitanje, ovu kampanju je odlikovalo gotovo potpuno odsustvo pitanja određenja državno-političkog okvira i identiteta Srbije. Na političkoj i izbornoj agendi našla su se pitanja koja su istovremeno, po svim sondažama javnog mnjenja, osnovni prioriteti za građana: plate, zapošljavanje, standard, sigurnost, borba protiv korupcije, evropska perspektiva Srbije, kvalitet života...

Više no ikada ranije, mediji i javnost uporno su nastojali da razjasne tokove novca u politici, odnosno da još u toku trajanja izborne kampanje saznaju ko, kako i sa koliko novca finansira one koji se bore za podršku i glasove građana Srbije. Pod pritiskom javnosti, nekoliko stranaka je pristalo da pruži bar delimičan uvid u svoje izvore finansiranja. Ostaje, međutim, otvoreno pitanje identiteta, strukture i motiva fizičkih i pravnih lica koja su bila spremna da u kampanje ulože 4.000, odnosno 16.000 evra, kao i objašnjenje porekla novca, odnosno jaza između maksimalno dozvoljenog limita prikupljenog novca (68 miliona dinara) i prognoza da je nekoliko najskupljih kampanja koštalo i do pet miliona evra.

U javnosti je podržana inicijativa (Transparentnost, CeSID) da se „izbornim fenjerđijama“ – listama koje na izborima nisu dobile ni onoliko glasova koliko je pred izbore trebalo prikupiti potpisa za kandidaturu (10000) – oduzmu sredstva dobijena iz budžeta (3,23 miliona dinara) i da ta sredstva ubuduće imaju karakter položenog depozita. Radilo se o četiri od 20 podnetih lista, odnosno o gotovo polovini lista od onih čiji predstavnici nisu uspeli da uđu u parlament – Vojvođanskoj partiji Igora Kurjačkog, Reformističkoj stranci Aleksandra Višnjića, Demokratskoj zajednici Srbije Obrena Jaksimovića i Socijaldemokratiji Nenada Vukasovića. Ovakva praksa svakako bi doprinela sažimanju (i uozbiljenju) političke i izborne ponude.

4. 2. Izborni gubitnici i dobitnici

Specifičnost ovih izbora donekle čini i veliki broj relativnih dobitnika i gubitnika, što govori u prilog zaključku da je, u odnosu na raniju situaciju došlo do značajnih pomeranja, ali ne i do tektonskih promena. Primera radi, relativni dobitnici na ovim izborima bile su opozicione SRS, DS i Koalicija LDP–LSV–SDU–GSS, koja je na svojim prvim izborima uspela da pređe izborni cenzus. U krug relativnih gubitnika ulaze stranke i koalicije koje su imale nešto slabije izborne rezultate, ali su očuvale parlamentarni status i uticaj – vladajuće DSS–NS i G17 plus, kao i SPS. Radikali su tako ostali pojedinačno najuticajnija stranka i osvojili oko 100000 glasova više nego na prethodnim izborima – 1136674, odnosno 29%. Ovaj rezultat je, međutim, bio daleko ispod propagiranog izbornog cilja i slogana „50% + tvoj glas“, koji rečito govori o stvorenoj frustrirajućoj situaciji i položaju najjače stranke koja ipak ne uspeva da se popne na tron.

Demokrate su bitno popravile svoj izborni skor i osvojile preko 900000, odnosno 23% glasova, tj. 64 poslanička mandata. No, to je tek druga pozicija sa koje se, uz zaostatak od oko 200.000 glasova, s prilične razdaljine gleda u potiljak radikala. Nešto više od četvrtine dobijenih mandata nije dovoljan ulog ni za posjedovanje kontrolnog paketa akcija unutar ukupno 153 mandata (uključujući 8 manjinskih), koja su osvojile četiri stranke i koalicije demokratskog bloka, tačnije onih formacija koje su u vlasti učestvovala nakon 5. oktobra 2000.

Koalicija oko LDP-a i Čedomira Jovanovića uspjela je da uđe u parlament, ali uz jedva nešto bolji rezultat nego što ga je na prethodnim izborima ostvarila, slična po sastavu, Koalicija „Zajedno za toleranciju“. Na drugoj strani, treće mesto, uz približno isti broj glasova i mandata kao na izborima 2003. godine – ali ovoga puta u izbornoj koaliciji sa NS-om Velje Ilića i drugim „narodnjačkim i domaćinskim“ grupacijama (JS, SDPO) – imajući u vidu nezavidnu poziciju vlasti u zemljama u tranziciji, tek je relativni neuspjeh za Koštunicu i DSS. Isto važi i za G17 plus i Mlađana Dinkića, koji su maksimalnim angažovanjem i naprežanjem u kampanji uspjeli da osvoje tek nešto više od 270000 glasova, odnosno oko 7% glasova i 19 mandata. SPS je nastavio da klizi naniže, ali se zaustavio tik iznad izborne lestvice – 223.000, odnosno 5,6% glasova i zarađenih 16 mandata.

Izborni gubitnici su svi koji su ostali ispod crte. Izborni fijasko su, pored „fenjerdžija“, nesporno pretrpeli i građanska inicijativa „Zato što mora bolje“ Branka Pavlovića (0,4% glasova) i PSS odbeglog Bogoljuba Karića (1,7%). Kada se, međutim, radi o Draškovićevom SPO-u (132000, tj. 3,3% glasova) i Koaliciji stranke penzionera (PUPS) i Čovićevog SDP-a (123000, tj. 3,1%), u najmanju ruku bi se moglo reći da je prerano držati im političko opelo. Uostalom, da je cenzus bio spušten na 3% – kao što je učinjeno za lokalne izbore – i ove dve grupe našle bi se u parlamentu.

Utisak da se i na ovim izborima mnogo toga promenilo, ali da je ipak sve ostalo manje-više isto, pojačava i očuvan (a još 2002. uspostavljen) odnos snaga između stranaka i koalicija novog i starog režima (2,5 : 1,5 miliona). Ovoga puta je unutar demokratskog bloka ojačalo radikalno, reformsko građansko-demokratsko u odnosu na tradicionalističkije, nacionaldemokratsko krilo.

4. 3. Cenkanje oko vlasti

No, najizrazitiju specifičnost ovih izbora čini gotovo četiri meseca duga postizborna faza konstituisanja vlasti prepuna kontradikcija, obrta i promene ritma. Završnica pregovora je u poslednjih desetak dana zaista imala dramaturgiju trilera, dovodeći čitavu naciju u predinfarktno stanje. U razmaku od svega nekoliko dana, milioni građana gledali su na malim ekranima dve maratonske sednice napokon konstituisanog parlamenta, ali s različitom

raspodelom strana i uloga – izborom i razrešenjem radikalskog predsednika parlamenta i brzometnim izmenama parlamentarnih većina i manjina.

U ovom političko-pozorišnom hepeningu, na momente svedenom na nivo trača, tabloida i podilaženja najnižem ukusu, dubinom i rizičnošću manevra i brzinom promena strana posebno su se odlikovali predstavnici DSS-a. No, ako su oni uglavnom ćutke orkestrirali stvar, ton i boju raspravi dali su poslanici drugih stranaka – pre svih, radikali. Najzad, na tri dana pred istek poslednjeg roka za formiranje Vlade, 15. maja 2007. godine, koštunica i Tadić su se, kao ključni akteri pregovora, uz Dinkićeve asistenciju, konačno dogovorili. Tako su odbrojavanje i trka s vremenom mogli da počnu.

Postizborna, pregovaračka faza pokazala se daleko dramatičnijom, neizvesnijom i dalekosežnijom od samih izbora, tako da se razmatranje efekata januarskih izbora kroz analizu koalicionih strategija i taktičkih manevara samo po sebi nameće. U pokušaju interpretacije onoga što se u Srbiji događalo tokom, a naročito nakon januarskih izbora, pozivaću se na teorijsko-analitičku matricu i metodološka uputstva teorije koalicija.

4. 4. Izborne koalicije

Na januarskim izborima su od 20 podnetih izbornih lista – 14 „nacionalnih“ i šest manjinskih – ukupno šest bile liste direktnih, prepoznatljivih i „višeimenih“ koalicija, uz čak još šest „kriptokoalicija“ – tačnije, jednoimenih stranačkih (i građanskih) lista na kojima su „gostovali“ predstavnici stranaka i interesnih grupa koje nemaju izgleda za samostalni izborni uspeh.

Izuzetak u ovom pogledu predstavlja SDP Rasima Ljajića, koji se, umesto za prilično izvesnu borbu za osvajanje 0,4% glasova unutar „manjinske kvote“, opredelio za bezimeno prisustvo i sigurna (tri) poslanička mesta na listi DS-a.

Kriptokoalicija DS-a sa Ljajićevom strankom i direktna koalicija DSS–NS, uz prisustvo Jedinствene Srbije i SDPO-a unutar kvote za Novu Srbiju, jedine su koalicije koje su, budući lišene brige za prelaženje izbornog cenzusa, bile usmerene na što bolje pozicioniranje pred postizbornu, izvesno još širu koalicionu preraspodelu vlasti. Pri tom je dogovorom unutar narodnjačke koalicije NS-u i njenim „regionalnim podizvođačima“ pripalo nešto manje od trećine koalicione dobiti, odnosno 14 (10 + 2 + 2) od osvojenih 47 poslaničkih mesta. Istraživanja CeSID-a, kao i drugih istraživačkih agencija, iz novembra–decembra 2006. godine, pokazala su da se efekti ovog udruživanja kreću u granicama mehaničkog zbira, bez značajnijih sinergijskih pozitivnih efekata, pre svega zbog nedovoljno vidljive i prepoznatljivo zajedničke terenske kampanje.

Svih preostalih deset „koalicionih“ lista bilo je usredsređeno na „presakanju“ izbornog praga kao osnovni cilj. U tome su uspele sve manjinske koalicije izuzev Mađarske sloge, a od koalicija na „nacionalnom nivou“ samo LDP-LSV-SDU-GSS. Ključna dva koaliciona igrača unutar ove koalicije (LDP i

---

LSV) su svojim značajnim organizacijskim resursima vodili odvojene terenske i medijske kampanje. Nakon izbora oni su podelili većinu (10 od 15) poslaničkih mesta, pri čemu je LSV formirao i poseban klub vođovodanskih poslanika. Ostali akteri dobili su mesta samo za stranačke lidere, uključujući i lidera DHSS-a Vladana Batića. Sve tešnja saradnja LDP-a s „ostacima“ GSS-a završila se njihovom postizbornom fuzijom.

Na drugoj strani, više taktičko nego profilisano povezivanje PUPS-a i Čovićevo SDP-a – sa dodatnim (prikrivenim) ciljem da se od SPS-a preotmu glasovi penzionera, čime bi ta stranka bila izbačena iz igre – zamalo što nije uspelo. Činjenica da penzioneri čine skoro četvrtinu biračkog tela predstavlja ozbiljan razlog da se pozicija njihovog političkog zastupnika i dalje smatra atraktivnom.

Povezivanje, gotovo u poslednji čas, SPO-a sa Liberalima Srbije i građanskim udruženjima za povraćaj svojine nije donelo dovoljno glasova za ulazak u parlament. Aktuelni kapacitet i izborni uticaj SPO-a nakon 2000. (od 2 do 4%) čini ga zanimljivim koalicionim partnerom, ali ne i stožerom efektivnog koalicionog okupljanja.

Stvoreni (pred)izborni koalicioni aranžmani rezultirali su naposljetku činjenicom da su u parlament na 11 izbornih lista ušli predstavnici čak 20 partija – sedam više nego nakon prethodnih izbora iz decembra 2003.

Postojanje relativno visokog cenzusa (5%), uz fragmentiranu partijsku scenu na kojoj samo tri stranke mogu sa sigurnošću računati na parlamentarni status (SRS, DS, DSS), činiće predizborno udruživanje i nadalje veoma poželjnim.

4. 5. Tok i efekti pregovora o Vladi Srbije

Nakon januarskih izbora i verifikacije njihovih rezultata počeo je da teče zakonski rok od 90 dana u kojem je, najkasnije do 15. maja, trebalo konstituisati parlament, izabrati njegovog predsednika i potpredsednike, doneti zakon o ministarstvima i, nakon konsultacija unutar formirane parlamentarne većine i na predlog predsednika Srbije, izabrati premijera i Vladu.

Izborni rezultati su, barem hipotetički, pružali mogućnost za nekoliko scenarija – najizgledniju koalicionu većinsku vladu demokratskog bloka, većinsku vladu SRS-a i DSS-a, kao i za njihove varijacije u obliku manjinskih vlada koje uživaju parlamentarnu podršku političkih partnera.

Teorijski gledano, najjednostavnija je – kao vlada sastavljena od samo dva aktera s koliko-toliko konvergentnih političkih polja – bila većinska koaliciona vlada SRS-a i DSS-a. Istovremeno, i jednom i drugom akteru ona širi polje političkog manevra. Radikale ona izvodi iz političke izolacije čineći ih barem drugim, rezervnim izborom za stranke desnog centra, dok za DSS, kao stranku sa središnjeg dela političkog spektra, ima značenje praktične potvrde

posedovanja natproporcionalnog koalicionog potencijala. Tri ključna razloga učinila su, međutim, ovu kombinaciju malo verovatnom.

Prvi predstavlja još uvek prisutna i snažna politička vododelnica na stranke starog i novog režima, čije ignorisanje za DSS nosi realni rizik od gubitka statusa stranke demokratskog bloka. Posledično, to bi – sve dok SRS predvođena haškim optuženikom ima imidž i reputaciju ekstremne nacionalističke stranke – stvaralo nemale probleme DSS-u u međunarodnom okruženju, uključujući i kritičke reakcije iz evropske političke familije srodnih narodnih i konzervativnih partija. Najzad, većina članova i glasača DSS-a je za saradnju sa strankama demokratskog bloka.

Polazna pretpostavka da SRS nije spreman da u situaciji rešavanja statusa Kosova direktno ulazi u vlast i preuzima odgovornost, odnosno da za DSS (in)direktna koalicija s radikalima ima, kao i u ranijem slučaju parlamentarne podrške SPS-a manjinskoj koalicionoj vladi predvođenoj DSS-om, karakter iznuđene rezervne taktičke varijante, bila je i praktično potvrđena. Naime, kratkotrajna epizoda s podrškom DSS-a izboru zamenika predsednika SRS-a, Tomislava Nikolića, za predsednika parlamenta i povlačenje te podrške dobro ilustruje dokle – barem za sada – njihova saradnja može ići.

Drugu opciju predstavlja koalicija stranaka demokratskog bloka koja, makar posredno, uključuje i predstavnike nacionalnih manjina – neka vrsta novog DOS-a. Ova prenaseljena i široka (153 od 250 poslanika), „nisko isplativa” i teško održiva koalicija – pre svega zbog izrazitog animoziteta na relaciji DSS-LDP – figurirala je tek kao teoretska mogućnost. Minimum programske koherencije bilo bi takođe nemoguće obezbediti uz prisustvo u vladi koalicije oko LDP-a, koju (samo)identifikuje stav o (nevoljnom) priznavanju nezavisnosti Kosova. Rukovodstvo ove koalicije, koje mahom čine visoki funkcioneri – „tvrdo krilo” iz perioda Đinđićeve vlasti, s dugom predistorijom sukoba sa DSS-om i Koštunicom – radije se opredelilo za objektivno isplativiju poziciju kritičkog korektiva vlasti, uz izraženu spremnost da uđe u širi demokratski aranžman čim iz njega izađu, ili budu istisnuti, DSS i Vojislav Koštunica.

Na političkom meniju je, već nakon početnog prvog kruga formalnih konsultacija predsednika Tadića s predstavnicima svih parlamentarnih stranaka, ostala praktično samo vladavinska politička kombinacija koja uključuje DS, DSS-NS i G17 plus. Radi se, saglasno teorijskom modelu strateške interakcije, o dovoljno nosivom (podrška 130 poslanika) koalicionom aranžmanu ne preterano brojnih partnera, koje je moguće kontrolisati i među kojima ipak prevladavaju tangentni i konvergentni interesi. Takve koalicione „rogove u vreći” je, načelno gledano, moguće održavati u ravnoteži. Strah od rizika i neizvesnosti ulaženja u sve dublju zonu socijalnog i političkog rizika, koju svakako donosi krah pregovora i raspisivanje novih izbora, u tom okviru ima značajno amalgamirajuće dejstvo. Rivalitet DS-a i DSS-a do tada ionako

---

karakteriše krilatica: teško mogu zajedno, a još teže jedni bez drugih. Pošto je koalicioni aranžman „prepoznat“, trebalo je „samo“ odrediti formulu raspodele, uključujući ličnost mandataru i nosilaca ključnih resora, te formulisati koliko-toliko koherentnu platformu buduće vlade. Dosta je jasna bila i početna formula za raspodelu pozicija 50 (DS) : 35 (DSS-NS) : 15 (G17 plus). No, upravo je nepostojanje dominantnog stožernog igrača i uspostavljeno stanje relativnog balansa (ravnoteže straha i uslovljavanja) dovelo do teškog procesa pregovaranja i dogovora postignutog bukvalno u poslednji minut.

Da bi se podigao sopstveni ulog, a smanjio ulog potencijalnih partnera, vreme je nepotrebno trošeno na neformalne kontakte, za kojima su sledili brojni bilateralni susreti pregovaračkih timova. Konačno, pregovori su ušli u završnu fazu kada se sa susreta svakoga sa svakim unutar pregovaračkog trougla prešlo na direktne trostrane pregovore. Pregovori su u svakoj fazi bili praćeni periodima u kojima je dolazilo do prekida kontakata, barem onih oficijelnih. Konstruktivan, dijaloški pregovarački ton i stil, bio je garniran suprotstavljenim izjavama stranačkih jastrebova plasiranim u medijima i javnosti.

U fokusu rasprava i sukoba bilo je određivanje ličnosti premijera. Tadić i DS izašli su sa kandidaturom Božidara Đelića, što je izazvalo oštro suprotstavljanje predstavnika DSS-a, ali i krajnje suzdržanu, čak rezervisanu, reakciju trećeg, najslabijeg aktera, G17 plus i Dinkića kao njenog lidera. U javnosti se licitiralo oko toga da li će DS istrajati na Đelićevoj kandidaturi, ili će na kraju ipak prihvatiti Koštunicu kao premijera. Javnost je bila polarizovana oko pitanja da li Koštunica može i treba da bude stari-novi premijer, s obzirom na skroman izborni rezultat narodnjačke koalicije, odnosno da li treći po snazi izborni akter treba da dobije vodeću poziciju. Tek nakon dogovora oko ličnosti premijera moglo se pristupiti „otpakivanju čitavog paketa vlasti“, utvrđivanju pozicija i dobiti, te formiranju vlade.

Drugu, značajniju liniju sporenja činila je raspodela i ravnoteža vlasti u domenu ekonomije, finansija i investicija, a naročito ministarstava sile – policije, bezbednosti i odbrane. Unutar njih je trebalo obezbediti dovoljno atraktivna mesta za partijske čelnike, miljenike, ali i za koalicione partnere. Tek u trećem krugu sledio je razgovor o ostalim, „običnim“ ministarstvima, za koja su personalna rešenja pronalazena u poslednjem trenutku. Bilo je jasno da će Vlada biti brojna i da će imati 23 do 25 članova, što je, naravno, trebalo da olakša namirivanje računa i zadovoljavanje apetita.

Iz blokade pregovora nastojalo se izaći dogovornim definisanjem drugog važnog segmenta – programske platforme Vlade. Relativno lako i brzo došlo se do, barem načelnog, određenja pet ključnih programskih prioriteta i ciljeva buduće vlade.

Prvi princip čini opredeljenje da Kosovo i Metohija ne mogu dobiti nezavisnost i da partneri u potpunosti podržavaju rad državnog pregovaračkog tima i sve skupštinske deklaracije i dokumenta o Kosovu i Metohiji.

Drugi prioritet predstavljalo je ubrzanje evropskih integracija, što je podrazumevalo nastavak pregovora i zaključivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa EU-om, što brže dobijanje statusa zemlje kandidata, kao i stavljanje Srbije na belu šengensku listu.

Treći, prethodnim ciljem uslovljen prioritet, bilo je ispunjenje međunarodnih obaveza zemlje, pre svega odlučno preduzimanje mera da se u najkraćem roku okonča saradnja s Haškim tribunalom.

Četvrto, u okviru ekonomske politike Vlade, kao prioriteta su bili navedeni povećanje zaposlenosti, suzbijanje siromaštva, povećanje investicija i ulaganja u infrastrukturu, završetak privatizacije i rezultirajuće podizanje životnog standarda građana.

Peti princip i cilj predstavlja nastavljanje i proširenje borbe protiv svih vidova kriminala i korupcije (up. *Vreme*, 8. mart 2007).

No, prilično veliku pometnju uveo je tzv. šesti princip, odnosno stav o potrebi zajedničkog preuzimanja odgovornosti za upravljanje državom.

Iza ovog „principa“ zapravo je stajalo opredeljenje Koalicije DSS-NS i stranke G17 plus da DS, iako najjači partner, ne može dobiti obe ključne pozicije – i mesto premijera i mesto predsednika Srbije.

Iz DS-a je odmah reagovano isticanjem prethodnog „nultog“ principa, odnosno stava da se akteri pregovora moraju prethodno obavezati da na svim nivoima vlasti budu u koalicijama saglasnim onoj koja se uspostavlja na republičkom nivou.

Definisanjem „šestog“ i „nultog“ principa uobličene su, naposletku, pregovaračke pozicije. Na testu su se našle unutarstranačka homogenost i čvrstina svakog od aktera, tako da će u daljem toku pregovora (cenkanja) na težini sve više dobijati odnosi vođe i rukovodećeg kruga date stranke, kao i psihološke predispozicije lidera i priroda njihovih međusobnih odnosa.

Ušlo se, međutim, duboko u mart, a da dogovora nije bilo ni na vidiku. Investicije su zamrle, isticalo je vreme za donošenje novog budžeta, a Srbija je i dalje imala staru „tehničku“ vladu i tek delimično konstituisanu Skupštinu, bez izabranog predsednika. Domaća javnost bila je sve nervoznija: jovandanski izbori nisu dali očekivano ishodište kroz formiranje nove – recimo, „uskršnje“ – vlade. Mogućnost raspisivanja novih izbora – iako neželjena, rizična, skupa – postajala je sve izglednija. U javnosti je sve prisutnije bilo mišljenje da političke elite i ne žele da formiraju vladu pre donošenja nove rezolucije Saveta bezbednosti o Kosovu. Sa svoje strane, i predstavnici međunarodne zajednice su sve neuvijeniije upućivali poruku da Srbija što pre mora dobiti stabilnu vladu demokratskog bloka. Sasvim zaoštreno bila je formulisana dilema: ili vlada, ili novi izbori. Vreme je neumitno isticalo i morala se konačno usaglasiti i „maksimalizovati politička koherentnost“ (De Svan). Sve drugo je vodilo ka razlazu.

U finalnu fazu se najzad ušlo dogovorom da Vojislav Koštunica bude premijer, a da većinu ministarskih mesta (13 od 25) dobije DS, pri čemu bi

---

ministarstva sile bila pod zajedničkom kontrolom i ključem. Za 7. maj zakazana je i sednica parlamenta. I, kada se činilo da je sve gotovo, pregovori su dramatično prekinuti – „puklo je zbog BIA-e i policije“.

Filmskom brzinom odvijale su se sekvence poput „nespretni i neodmereni“ izjave Havijera Solane da Tadić treba da zadrži kontrolu nad ministarstvima sile, krajnje rizičnog manevra (da li samo taktičkog?) DSS-a da podrži izbor „patriote“ Nikolića za predsednika parlamenta – odnosno, da uđe u, neodrživ i nespojiv, dvostruki politički aranžman – frontalnih sukoba na maratonskim, noćnim zasedanjima parlamenta, panične, na sreću kratkotrajne, reakcije na berzi i menjačnicama, kombinovanih poruka upozorenja i obećanja međunarodnih zvaničnika, ekspresnog Nikolićevog razrešenja ...

Epilog je usledio u stampedu, neposredno pred isticanje poslednjeg roka: u ponoć 15. maja 2007. godine formirana je nova vlada. Ali, odmah se otvorilo i pitanje koliko će ona potrajati, tj. koliko će potreba da Srbija, suočena s brojnim i teškim izazovima, ima stabilnu i relativno trajnu vladu biti dovoljan razlog da rogovu i ostanu u vreći.

5. Izbori 2008. godine: početak kraja podele na stranke i koalicije starog i novog režima

Izbori održani 11. maja 2008. svakako će biti upamćeni kao politički događaj koji je za partijsku scenu Srbije i odnose na njoj imao efekte političkog zemljotresa, tačnije premošćavanja jaza između blokova vlasti pre i nakon 2000. godine. Sami izborni rezultati to nisu nagoveštavali, pa se izuzetno značajnom čini analiza uzroka raspisivanja izbora, te toka i efekata predizbornih, a naročito postizbornih koalicija.

5. 1. Uzroci novih izbora

Većinska koaliciona vlada, izabrana na jedvite jade 2007. godine, pala je već nakon 10 meseci, 8. marta 2008. Tada je premijer Koštunica predložio predsedniku Tadiću da raspusti Skupštinu i raspiše vanredne parlamentarne izbore za 11. maj, kada su i inače bili planirani lokalni i pokrajinski izbori u Vojvodini. Pokazalo se da vlada, suočena sa krizom, više nema zajedničku politiku, niti može da obavlja svoju funkciju. Dubinu jaza nagoveštalo je, međutim, i prethodno odsustvo podrške narodnjačke koalicije Borisu Tadiću u drugom krugu „gladijatorske“ borbe sa Nikolićem za poziciju predsednika Srbije.

Direktni uzroci nesuglasica u koaliciji bili su kosovska kriza i pitanje evropske perspektive Srbije. Premijer Koštunica je uslovljavao potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) priznanjem teritorijalne celovitosti Srbije od strane EU-a. Početak otvorene krize vezuje se za februar, kada je EU ponudila Srbiji prilično uopšten sporazum i objavila svoju nameru da pošalje

misiju EULEX na Kosovo. Između dva najjača koaliciona partnera izbio je spor: dok je DS tražio da se donese odluka o potpisivanju SSP-a, DSS je naglašavao da najpre EU treba da prizna teritorijalnu celovitost Srbije. I pored nesuglasica o uslovima evrointegracija, vlada je uspjela da donese jedinstven odgovor na jednostrano proglašenje nezavisnosti Kosova (Odluka o poništavanju protivpravnih akata privremenih organa samouprave na KiM o proglašenju jednostrane nezavisnosti). No, početkom marta, opoziciona SRS podnosi Rezoluciju Narodne Skupštine Republike Srbije o zaštiti teritorijalnog integriteta Republike Srbije u odnosima sa međunarodnim organizacijama, što je izazvalo novu političku krizu. Dok su se DS, G17 plus, LDP i stranke manjina oštro suprostavljali donošenju ove rezolucije, koalicija DSS-NS je najavila da će glasati za nju, jer je ona odgovor na misiju EULEX. Pošto je u vladi većinom glasova usvojeno mišljenje Ministarstva spoljnih poslova, koje se o ovom dokumentu negativno izjasnilo, preglasani premijer Koštunica donosi odluku o raspuštanju Skupštine. Ionako krhko poverenje koalicionih partnera pretvorilo se u međusobne optužbe za izolacionističku politiku s jedne, odnosno odustajanje od Kosova, s druge strane. Vladajuća koalicija više nije mogla da kontroliše unutrašnje sporove. U takvim uslovima, većina parlamentarnih partija se saglasila sa odlukom premijera i raspisivanjem novih izbora. Jedino su Jedinstvena Srbija (JS) Dragana Markovića Palme i SPS smatrali to lošom odlukom, uz obrazloženje da je doneta u vreme velike državne krize. Ostale partije očekivale su da novi izbori budu kakav-takav izlaz iz teške situacije, iako su različito prognozirale njihov ishod i sopstvene izborne šanse.

5. 2. Predizborni aranžmani

Nakon najave novih izbora usledile su interne kalkulacije i pregovori stranaka, najpre sa ciljem da se pronađu partneri za postizanje što boljih izbornih rezultata, a zatim i radi eventualnih postizbornih koalicija. U CeSID-ovom izdanju *Političke podele u Srbiji pet godina posle*, iz 2005. godine, na temelju istraživanja koalicionog potencijala izdvojene su tri pozicije ključnih stranaka. Naime: DS ima koalicioni potencijal sa DSS-om i ostalim partijama demokratskog bloka; SPS i SRS imaju jak međusobni koalicioni potencijal, ali veoma nizak sa demokratskim blokom; na kraju, DSS je prihvatljiv strankama oba navedena bloka.

Međutim, nakon skromnih rezultata na izborima 2007. godine, koalicioni potencijal DSS-a je oslabljen, jer je ova partija svoj uticaj gradila na snažnoj, respektabilnoj poziciji između DS-a i SRS-a. Sada, kao stranka sa smanjenim brojem birača, kome god bloku da se prikloni, gubi jedan deo biračkog, a time i koalicionog potencijala.

U ovom izbornom turnusu DS je okupila listu Za evropsku Srbiju (ZES), koja podseća na „mini DOS“, jer su se na istom mestu ponovo našli DS, G17

---

plus, SDP, LSV, ali i SPO. Koalicioni dogovori pokazuju da je DS ponovo bio veoma darežljiv prema svojim slabijim partnerima, prepuštajući im više od trećine mandata u budućem skupštinskom sazivu (G17 plus ima 24% kandidata, dok su ostalim koalicionim partnerima zagarantovana po četiri mandata).

Doduše, u pregovorima sa G17 plus, početna ponuda demokrata bila je 15% mandata, dok je druga strana tražila četvrtinu svih mandata (*Blic*, 15. mart 2008).

Ljajićev SDP je postigao dogovor sa demokratama da u njihovoj budućoj vladi dobije jedno ministarsko, a u parlamentu četiri poslanička mesta (*Danas*, 12. mart 2008).

Koalicionim sporazumom sa DS, SPO takođe dobija četiri poslanička i jedno ministarsko mesto (*Kurir*, 20. mart 2008).

Naredna značajna predizborna koalicija nastala je na temelju sporazuma SPS-PUPS-JS. Po njemu, Jedinствена Srbija (JS) nije vezana nekim internim ugovorom sa socijalistima, tako da nakon izbora može napustiti ostatak koalicije i sama raspolagati svojim mandatima ukoliko koalicija uđe u parlament. Sa druge strane, potpisani koalicioni sporazum PUPS-SPS predviđa da ove stranke zajednički nastupaju i da se ne mogu odvojiti.

Treća koalicija DSS-NS, kao i na prethodnim izborima, najavila je zajedničku trku za ulazak u parlament, ovoga puta pod sloganom „Podrži Srbiju” i sa raspodelom mandata 30% (NS): 70% (DSS).

Većina stranaka i koalicija se u predizbornom periodu izjasnila i o mogućim postizbornim koalicijama. ZES je, pored proklamovanih pet principa, otvorio mogućnost saradnje sa bilo kojom strankom koja podržava evropske integracije i borbu za očuvanje Kosova. Koaliciju sa LDP-om uslovio je promenom njenog stava prema Kosovu, dok je saradnja sa radikalima isključena. Iako je kritikovao DSS-ov zaokret prema radikalima, ZES nije isključivao mogućnost sporazuma sa ovom strankom. Koalicija DSS-NS i njen lider Koštunica, u skladu sa svojim već oprobanim manirima čekanja poslednjeg trenutka, nisu želeli da se izjašnjavaju o postizbornim koalicijama, niti da kažu da li je saradnja sa DS potpuno isključena, mada su izrazili stav da je ta stranka stvaranjem indirektnе koalicije sa LSV-om onemogućila pregovore sa njima. DSS-ov koalicioni partner ipak je odbacio mogućnost za saradnju sa ZES-om, i to zbog potpisivanja SSP-a. Koštunica se nije otvoreno izjasnio ni za koaliciju sa SRS-om, jer je postojala mogućnost da na predstojećim izborima zbog takve saradnje izgubi deo birača. SRS je sa svoje strane više puta otvoreno pozvala DSS na saradnju. LDP se otvoreno izjasnio za proevropsku politiku predvođenu DS-om i odbacio mogućnost saradnje sa SRS-om, DSS-om i SPS-om. SPS je opet jedino odbacio koaliciju sa LDP, dok su se stranke nacionalnih manjina izjasnile za saradnju sa strankama koalicije ZES. Osim saradnje DS-a i SRS-a, sve druge opcije bile su dakle bar formalno otvorene, jer prethodna

iskustva sa političke scene Srbije ukazuju na to da striktnih pravila pri sklapanju saveza nema, kao i da stavovi izneti tokom kampanje ne obavezuju stranke da ih se i kasnije pridržavaju. U takvoj situaciji ostavlja se u političkoj javnosti mogućnost za razne kalkulacije u vezi sa eventualnim postizbornim savezima – od one da se u vladi ponovo nađu DS i DSS, kojima bi se, eventualno pridružio SPS, preko toga da se za istim stolom nađu DS, G17 plus, LDP i predstavnici manjina, uz (manje verovatnu) mogućnost da manjine zamene socijalisti... pa do toga da vladu oforme koalicija DSS-NS i SRS. Poslednja se varijanta, zbog bliskosti stavova potencijalnih partnera u vezi sa Kosovom i EU-om, činila kao najrealnije i najlogičnije rešenje. Jasno je bilo da, baš kao ni ranije, glasanjem za određenu stranku građani Srbije ne mogu biti sigurni da glasaju za određenu politiku. Njihov glas je samo neka vrsta političkog indikatora, odnosno doprinos boljoj početnoj poziciji stranke za koju su glasali u postizbornom pregovaračkom procesu koji tek sledi.

U međuvremenu, tehnička vlada je ipak uspela da odobri predlog ratifikacije SSP-a i Energetskog sporazuma sa Rusijom, iako za prvi nisu glasali premijer i ministri iz njegove koalicije, a za drugi sporazum ministri iz G17 plus.

Pred same izbore, osim SSP-a, potpisan je i ugovor sa Fijatom, te doneta odluka o besplatnim vizama, što je rezultate izbora i sastav buduće vlade učinilo neizvesnijim, jer je ravnotežu snaga, konstatovanu istraživanjima, između SRS-a i ZES-a, značajno pomerilo u korist koalicije oko DS-a.

5. 3. Izbori

Na vanrednim izborima 11. maja učestvovalo je devet izbornih koalicija: Koalicija Za evropsku Srbiju, koju čine Demokratska stranka (DS), G17 plus, Sandžačka demokratska partija (SDP), Srpski pokret obnove (SPO) i Liga Socijaldemokrata Vojvodine (LSV); Koalicija Demokratske stranke Srbije (DSS) i Nove Srbije (NS); Koalicija Socijalističke partije Srbije (SPS), Partije ujedinjenih penzionera Srbije (PUPS) i Jedinstvene Srbije (JS); Koalicija bošnjačkih partija u Sandžaku, u kojoj su Stranka demokratske akcije (SDA) Sandžaka, Bošnjačka demokratska stranka Sandžaka (BDSS), Socijalno liberalna partija Sandžaka (SLPS) i Reformisti Sandžaka (RS); Koalicija koju čine Savez vojvođanskih Mađara (SVM), Demokratska stranka vojvođanskih Mađara (DSVM) i Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara (DZVM); Koalicija Ujedinjeni Vlasi Srbije, koju čine Vlaška demokratska stranka Srbije iz Bora, Vlasi demokratske Srbije iz Kučeva i Vlaška demokratska stranka iz Negotina; Koalicija „Romi za Roma“, koju čine Romska partija ujedinjenja, Nova demokratska stranka Roma i koalicija „Sloga“; Koalicija Albanaca sa juga Srbije koju čine Partija za demokratsko delovanje (PDD), Demokratska unija Albanaca (DUA), Pokret demokratskog progresa (PDP) i Grupa građana Rehmi Zuljfiu; Koalicija koju čine Narodna stranka, MI

---

reformisti – socijaldemokratska partija, Srpska sloga, Stranka radnika i penzionera (SRP) i Napredna stranka.

Rezultati izbora pokazali su da je najviše glasova osvojila koalicija ZES, koja je dobila 102 mandata u parlamentu. SRS je osvojila 78, a koalicija DSS-NS tek 30 mandata. Koalicija SPS-PUPS-JS dobila je 20, a LDP 13 mandata. Poslanička mesta dobili su još i predstavnici manjina – Mađarska koalicija (četiri), Bošnjačka koalicija Sulejmana Ugljanina (dva) i Koalicija Albanaca Preševske doline (jedno).

Koalicione liste stranaka koje su ušle u parlament uglavnom su uspele da izazovu sinergijski efekat. Lista ZES osvojila je 236423 glasova više od prethodnog izbornog rezultata njenih članica. SPS-u se isplatila koalicija sa PUPS-om i JS-om, jer su osvojili 4 mandata više u odnosu na SPS-ov rezultat iz 2007. godine. I Mađarska koalicija se „isplatila“, jer je osvojila blizu 10000 glasova više nego njene članice na prethodnim izborima. Sandžačka koalicija dobila je isti broj mandata (2) kao i prethodne godine, ali je sada osvojila oko 3000 glasova više. Međutim, nisu sve koalicije imale uspeha: lista DSS-NS ima manjak od 210523 glasova u odnosu na prethodnu, 2007. godinu, kada je sa njom zajedno na izborima nastupila i JS. Razlog za to nalazi se, pre svega, u činjenici da se DSS, kao partija centra, našla između uverljivije prokosovske retorike radikala i daleko uverljivije proevropske politike DS-a, i tako izgubila deo svojih birača. Koalicija Albanaca Preševske doline na ovim je izborima osvojila oko 1000 glasova manje, zadržavši ipak status parlamentarne stranke. Za razliku od prošlog skupštinskog saziva, u kojem su imale po jednog poslanika, bez mandata su ostale Romska partija i Unija Roma Srbije. Razjedinjene romske partije su zapravo najlošije prošle, jer su na izborima 2008. sve zajedno osvojile približan broj glasova kao URS na izborima godinu dana ranije.

Izborni rezultati su zapravo pokazali da tek predstoje ozbiljni koalicioni pregovori, jer nijedna stranka i koalicija nije osvojila dovoljan broj glasova da bi samostalno oformila vladu. Nakon prvih preliminarnih rezultata izbora, lideri najjačih stranaka izjasnili su se o eventualnim koalicijama. Koštunica je ukazao na suprotstavljene politike njegove stranke i DS-a, ali i dalje nije želeo da se izjasni o eventualnoj koaliciji sa tom strankom. Dačić je najavio ulazak koalicije oko SPS u vladu sa bilo kojom strankom koja se bori za očuvanje zemlje i socijalnu pravdu. Radikali su kao jedinu mogućnost za ulazak u vladu odredili koaliciju sa DSS-NS-om i SPS-om. Lider LDP-a, Čedomir Jovanović, potvrdio je da je spreman da uđe u vladu sa DS-om i njenim koalicionim partnerima.

Politički analitičari su kao realno moguće videli tri opcije. Najverovatnijom se u početku smatrala manjinska proreformrska vladu, koju bi činila proevropska koalicija sa LDP-om i manjinama, uz spoljnu podršku socijalista u parlamentu. Mogućim se smatralo i to da se ulaskom u samu vladu istim partnerima (DS, LDP, manjine) pridruže SPS ili njeni koalicioni saveznici. Teorijski

najekonomičnijom i, istovremeno, najmanje verovatnom (zbog unutrašnjih i spoljnih veto igrača i njihovih interesa) smatrana je koalicija SRS-DSS-SPS.

Partije i njihove rukovodeće ekipe su imale vremena do 14. septembra da se dogovore, jer je to bio krajnji zakonski rok za formiranje vlade.

5. 4. Koalicioni pregovori

Neposredno po okončanju parlamentarnih izbora, najpre su narodnjaci i socijalisti započeli razgovore o formiranju većine, da bi im se potom priključili i radikali. SRS i DSS-NS postigli su sporazum o četiri glavna principa njihove buduće saradnje, za koje su očekivali da će ih prihvatiti i SPS.

DS je takođe saopštila da je počela pregovore za formiranje vlade, ali nije navela sa kim ih vodi. Kao svoje prioritete navela je: ulazak u EU, borbu za očuvanje KiM, stvaranje društva blagostanja i socijalne pravde. Koalicija SPS-PUPS-JS je na osnovu rezultata izbora stekla status najbolje „političke udavače“, odnosno visok koalicioni potencijal. Naime, formiranje buduće vlade zavisilo je od nje, s obzirom na to da su dva veća bloka odbacila mogućnost zajedničke koalicije. Paradoksalno, iako je SPS jedini bio protiv novih izbora, ispostavilo se da je ta partija, uz proevropsku listu, najveći njihov dobitnik. Program ove koalicije podrazumeva, pre svega, veliki paket socijalnih obećanja, uključujući povećanje plata i penzija. SPS je istovremeno pregovarački nastupio dovoljno široko, tvrdeći da nije protiv saradnje sa Hagom, ali jeste protiv izručivanja građana Srbije ukoliko ono nije na dobrovoljnoj osnovi.

Iako su iz narodnjačkog bloka stizale informacije da je postignut načelan dogovor sa radikalima i koalicijom oko SPS-a o formiranju vlade, postojala je mogućnost da se on poništi zbog povoljnijih uslova na drugoj strani (koalicija oko SPS-a je dugo negirala da pregovara sa listom ZES). DSS-NS, SRS i SPS-PUPS-JS usaglasili su se oko pet ciljeva koji bi predstavljali temelj buduće vlade: očuvanje Kosova u sastavu Srbije i poštovanje Dejtonskog sporazuma, ekonomski i ravnomerni regionalni razvoj zemlje, ostvarivanje socijalne pravde, negovanje međunarodnih odnosa i evropske integracije (sa KiM u sastavu Srbije), borba protiv korupcije i kriminala.

Posle upozoravajućeg koalicionog dogovora radikala, narodnjaka i SPS-PUPS oko vlasti u Beogradu, demokrate su uputile novu „pristojnu“ ponudu koaliciji oko SPS-a. Prethodna ponuda DS-a, u kojoj su već bila tri ministarstva i potpredsedničko mesto u vladi, uvećana je još jednim potpredsedničkim mestom i jednom visoko pozicioniranom funkcijom u državnoj hijerarhiji. Usledio je, kao kontra-potez, znatno mekši stav radikala prema SSP-u. Najavljeno je da neće biti grubog poništavanja sporazuma, već će SRS podneti predlog zakona o njegovoj ratifikaciji, koji će sadržati interpretativnu normu (kako Srbija tumači taj sporazum). Cilj je bio da se nađe kompromisno rešenje, koje bi održalo koalicioni dogovor, jer se DSS nakon svoje pravne analize sporazuma

---

izjasnio za njegovo poništenje, a koalicija oko SPS-a je bila protiv toga (dok je JS otvoreno bio i za njegovo ratifikovanje).

Znatan koalicioni potencijal imala je i Bošnjačka lista za evropski Sandžak, koja je dobila poziv u koaliciju i od DS-a i od DSS-a, uz obećanje da će ta lista dobiti jedno mesto u vladi. I oni su, poput socijalista, nastavili pregovore, podižući cenu i tražeći udeo u vlasti na lokalnom nivou, iako su bili svesni da će, kad se socijalisti konačno opredele, njihov koalicioni kapacitet opasti.

Pravnu analizu SSP-a (za koji se konstatuje da je u suštini pravno nevažeci, pa time i nepostojeći dokument), DSS dostavlja koaliciji SPS-PUPS-JS, ali je ova koalicija ne prihvata. Pregovori sa narodnjacima, ipak, bar u javnosti, propadaju zbog toga što PUPS traži dodatne garancije DSS-a za ispunjenje svog zahteva o povećanju penzija na nivo od 70% prosečne plate, što DSS označava nepotrebnim. Postalo je jasno da se u ovim pregovorima ne može postići konsenzus, pa se u SPS-u javila dilema: koalicija sa ZES-om ili novi izbori? Tu dilemu razrešava odluka njihovih koalicionih partnera da se pridruže ZES-u, ali i ista takva odluka Bošnjačke liste. Takođe, iz EU-a stiže podrška formiranju proevropske vlade, a predsednik Socijalističke internacionale kao dodatnu ponudu najavljuje i prijem SPS-a u pomenutu organizaciju, ukoliko ta stranka uđe u vladu koja bi Srbiju povelala ka Evropi.

Pregovori socijalista i demokrata formalno su počeli 22. juna, mada se sve vreme u javnosti spekulisalo o istovremenim pregovorima koalicije oko SPS-a sa obe strane, što su oni negirali. Ambivalentno ponašanje SPS-a bilo je uslovljeno ne samo taktičkim povećanjem dobiti u pregovorima, nego i time što je ova partija tako redukovala potencijalni gubitak, pripremajući svoje birače i članstvo na eventualnu, politički rizičnu i neočekivanu, koaliciju sa demokratama. Socijalisti su se sa ZES-om veoma brzo dogovorili oko pet principa, veoma sličnih onima ugovorenim sa radikalima i narodnjacima – očuvanje Srbije, socijalna pravda, nastavak evropskih integracija Srbije, borba protiv korupcije i kriminala. U takvoj situaciji, gradska koalicija SRS-a, SPS-a i DSS-a traži da joj se omogući da preuzme Beograd (što je onemogućavala odluka v. d. gradonačelnika, koji je konstitutivnu sednicu zakazao tek za 14. jul). Jedan deo aktivista i članstva SPS-a bio je protiv koalicije sa strankom koja je izručila Miloševića Hagu i zahtevao je taktičko-psihološki bližu koaliciju sa SRS-om i DSS-NS. Ipak, Glavni odbor te stranke je, vagajući *argumente pro* i *contra*, doneo odluku o koaliciji sa listom ZES-a. Koaliciona vlada u koju je ušao SPS naišla je, očekivano, na pozitivne reakcije u EU-u.

5. 5. Formiranje Vlade

Poslanici Narodne skupštine Republike Srbije izabrali su 7. jula – sa 127 glasova – novu Vladu, čiji je predsednik postao bivši ministar finansija Mirko Cvetković. Parlamentarnu većinu čini 129 poslanika iz pet koalicija,

koje okupljaju 11 stranaka. To su ZES (koga čine DS, G17 plus, LSV, SDP i SPO), koalicija SPS-PUPS-JS, Mađarska koalicija, Bošnjačka lista za evropski Sandžak i Koalicija Albanaca Preševske doline. LDP je najavio da će u evropskim pitanjima podržavati DS. Pošto ta stranka ima 13 poslanika, to znači da za neka pitanja skupštinska većina može dostići brojku od 142 poslanika.

LDP je, naime, odlučio da bude opozicija vladi DS-a i SPS-a, jer smatra da se ovom koalicijom rehabilituje politika socijalista, koja je uništila zemlju. U vladinoj većini postoji nadmoć, ali ne i dominacija stožerne DS, koja ima 64 poslanika – jer je bila darežljiva, kako pri pravljenju predizborne koalicije, tako i u sastavljanju vlade. DS-u su ostale članice ZES-a zamerale da je previše mesta u vladi prepustio SPS-u, ali su ti sporovi na kraju rešeni. U tim kritikama najglasniji je bio G17 plus, koji je takođe dobio znatno, nadproporcionalno učešće u vlasti.

Odlučeno je da nova vlada, kako bi se usaglasili svi zahtevi, ima čak 27 članova, te da kabinet čini 25 ministarstava, od kojih je jedno bez portfelja. Kabinet ima jednog zamenika premijera (Dačića, koji je i ministar policije), kao i još dva potpredsednika. Dinkić će, uz poslove potpredsednika zaduženog za ekonomiju, i dalje obavljati dužnost ministra ekonomskog i regionalnog razvoja, dok će Krkobabić (PUPS) biti potpredsednik zadužen za sektor socijalne politike. Za Milutina Mrkonjića (SPS) rezervisano je mesto ministra za kapitalne investicije, dok su Dragan Šutanovac i Vuk Jeremić (DS) ostali na mestima ministara za odbranu i spoljne poslove. Premijer Cvetković (DS) je kao prvi potez vlade označio ratifikaciju SSP-a, kao i zakonodavnu inicijativu o gasnom aranžmanu sa Rusijom.

Pregovore o sastavu vlade ubrzala je i činjenica da su od njih zavisile i koalicije na lokalnom nivou, kao i udruživanje snaga za drugi krug pokrajinskih izbora. I pored sklopljenog sporazuma sa radikalima i narodnjacima o vlasti u Beogradu, SPS je popustio pod pritiscima da se koalicija formirana na republičkom nivou formira i na lokalnom. DS je zahtevao da se isti sporazum napravi na nivou prestonice, jer je na taj način mogao svojim kadrovima obezbediti funkcije, pošto je na republičkom nivou bio previše popustljiv prema koalicionim partnerima. Uz to, raskid dogovora sa SRS-om i DSS-NS-om trebalo je da socijaliste još više udalji od tih stranaka i novu vladu učini stabilnijom.

Broj partija u vladajućoj koaliciji (11) manji je od broja članica koalicije DOS (18), ali su ove partije međusobno udaljenije, jer se koalicija prostire s obe strane linije decenijskih političkih konfrontacija. Socijalisti su najavili deklaraciju o političkom pomirenju sa DS-om, a najavljeno je i pomirenje između Ljajićeve i Ugljaninove partije u Sandžaku, zbog čega je ova vlada u medijima dobila epitet „vlade nacionalnog pomirenja“.

---

5. 6. Reakcije

Sama mogućnost da socijalisti uđu u demokratsku vladu, umesto u vladu radikala i narodnjaka, uzburkala je političke strasti, iako je ova partija već pravila koalicije sa partijama demokratskog bloka. Koštunica je u tom smislu još 2004. probio led i oformio manjinsku vladu – istina, samo uz spoljnu, parlamentarnu podršku SPS-a. Koalicija DS-a i SPS-a nije preterano iznenadila javnost, jer su od demokrata prethodno već stizali signali da socijalisti nisu potpuno neprihvatljivi koalicioni partneri, za razliku od radikala. Koalicija sa DS-om za socijaliste je istovremeno dobar taktički potez, jer je ova partija time konačno dobila „demokratsku legitimaciju“, odnosno uverenje da je raščistila sa Miloševićevom politikom. Iako su socijalisti po profilu birača nesporno bliži SRS-u i DSS-u, koalicija sa DS-om ima jasne dugoročne prednosti: pre svega, ona donosi oslobađanje od lošeg imidža i omogućava ulazak u socijal-demokratsku političku familiju.

Na drugoj strani, iako su demokrate suočene sa optužbama da po svaku cenu žele vlast – i da zato prave nedopustiv kompromis sa partijom bivšeg režima – koalicija sa SPS-om može koristiti i imidžu DS-a, jer se na taj način javnosti upućuje signal da se ta partija bori za socijalnu pravdu i brine o ugroženim slojevima stanovništva.

Ne sme se, pri tom, zanemariti ni uticaj međunarodnog faktora na formiranje koalicija, pošto su zapadne vlade jasno podržale sporazum sa socijalistima. Jedan od razloga za priklanjanje DS-u jeste činjenica da socijalni paket za koji se zalaže koalicija oko socijalista košta mnogo, a novac za to se ne može dobiti bez međunarodnih integracija.

U tom kontekstu treba tumačiti atinski susret Dačića sa Andreasom Papandreuom, čelnikom Socijalističke internacionale, posete ambasadora ključnih zemalja čelnicima stranaka buduće vladajuće koalicije, kao i susret Dačića sa najmoćnijim srpskim biznismenom.

Problem osipanja biračkog tela SPS-a Dačić je pokušao da reši dugim i zamornim pregovorima, kako bi se aktivisti i simpatizeri uverili da je bolje ići u koaliciju sa DS-om, nego na nove izbore. SPS je znao da bi na novim izborima postigao znatno lošiji rezultat, jer bi ga birači optuživali za produžetak političke nestabilnosti. Iako je biračima socijalista mnogo bliži Koštunica od Tadića, savez sa demokratama će biti prihvaćen ukoliko se poboljša životni standard, odnosno ukoliko se SPS izbori za promene radnog zakonodavstva i veće penzije.

Najslabija tačka ove vlade će biti „njena ekonomija“. Naime, sposobnost popravljavanja ekonomskog i socijalnog stanja ona je vezala za ubrzane evropske integracije, pa se postavlja pitanje da li je u stanju da ispuni „pre-napregnuta“ očekivanja. Iako su pojedini analitičari nagoveštavali sukobe u

vlasti oko Haga, na početku njenog mandata uhapšen je i isporučen Radovan Karadžić, na šta je izostala reakcija SPS-a. Kroz usvajanje SSP-a i gasnog sporazuma, koalicija je pokazala dosledno poštovanje dogovorenih principa. Ipak, izazovi za njenu stabilnost tek predstoje.

Na drugoj strani, činilo se da će ova vlada protiv sebe imati jaku opoziciju koju čine 78 poslanika SRS-a i 30 narodnjaka, što bi verovatno stimulisalo tešnju saradnju članica koalicije. No, raskol unutar radikala (oko ratifikovanja SSP-a) i okolnost da je Tomislav Nikolić oformio novu stranku, dodatno je relaksiralo poziciju vlasti.

Doduše, vlast ne „stanuje” samo na nacionalnom nivou. Za njenu ukupnu anatomiju važni su i uspostavljeni postizborni aranžmani na lokalnoj i regionalnoj ravni.

5. 7. Koalicije u Beogradu

Izbori za gradsku vlast u Beogradu održani su ovog puta kada i parlamentarni. Gradska izborna komisija je 20. maja saopštila rezultate: od 110 odborničkih mandata, većina, ali ne natpolovična, pripala je listi „Za evropski Beograd”, koja je osvojila 45 mandata (38,9% glasova). SRS, je zahvaljujući 34,7% osvojenih glasova, dobio 40 mandata, a koalicija DSS-NS osvojila je 12 mandata (11,0% glasova); LDP ima 7 odbornika (6,8%), dok je koalicija okupljena oko SPS-a dobila 6 mandata (5,2% glasova). U poređenju sa rezultatima na republičkim izborima, izvesno je da je jedan deo birača koji su na parlamentarnim izborima glasali za SPS u Beogradu glasao za radikale, kao i da je procenat podrške LDP-u u Beogradu za skoro 2% veći nego na republičkom nivou. Cenzus je pred ove izbore sa 3% povećan na 5%, a nisu ga prešli PSS, Zelena stranka, Romska partija ujedinjenja, Romska partija Srđana Šajna, Romska partija i Romski pokret obnove i Narodna radikalna stranka – Narodni pokret za Beograd.

Pitanje nove gradske vlasti moglo se očitno rešiti samo koalicionim sporazumom, a nakon izbora se jedino znalo da takvog sporazuma sigurno neće biti između ZES-a i SRS-a. U igri je bilo više varijanti formiranja skupštinske većine: najverovatniji je bio nagoveštavani sporazum SRS-a, DSS-a i SPS-a: postojala je, bar teoretska, mogućnost saveza DS-a i DSS-a; kao i složenija kombinacija, u kojoj bi DS dobio istovremeno podršku SPS-a i LDP-a. Od početka pregovora se sa pravom pretpostavljalo da će vlast na lokalnom nivou biti uslovljena koalicijom ostvarenom na republičkom nivou. Rezultati izbora i ishod pregovora o sklapanju vlasti u Beogradu naročito su značajni, jer je prestonica po mnogim obeležjima „država u državi”. Funkciju gradonačelnika većina analitičara smatra trećom ili četvrtom po važnosti u državi – odmah iza predsednika i premijera Srbije, a u istoj ravni sa pozicijom pokrajinskog premijera.

Iako su lideri DS-a neposredno nakon izbora iskazali težnju da gradsku vlast formiraju sa DSS-om, ova partija se priklonila saradnji sa radikalima. U

---

razgovore sa ove dve stranke ušao je i SPS. Posle višednevnih pregovora SRS, DSS-NS i SPS-PUPS postigli su načelan, ali ne i konačan, dogovor o formiranju gradske vlade. Sporazum je obuhvatio pet principa buduće gradske vlasti: briga o Beograđanima, ravnomeran razvoj grada i izgradnja infrastrukture, efikasno upravljanje komunalnim sistemima, javnost u radu gradske uprave i izgradnja socijalnih i neprofitnih stanova. Iako je taj sporazum postignut, v.d. gradonačelnika Zoran Alimpić (funkcioner DS-a) je konstitutivnu sednicu Skupštine grada zakazao za 14. jul, kako bi se sačekalo formiranje republičke vlade, što je naišlo na osudu DSS-a, SRS-a i SPS-a. Potonje stranke takvu odluku opisuju kao kršenje zakona i najavljuju borbu protiv nje svim demokratskim i zakonskim sredstvima. Bilo je više nego očigledno da se SRS-u žuri da formira vladu na gradskom nivou, jer bi eventualnu koaliciju na gradskom nivou u međuvremenu moglo da ugrozi formiranje drugačije koalicije na nivou republike. Iz SPS-a stižu tvrdnje da ta stranka neće menjati odluku o formiranju gradske vlade. Ipak, tokom pregovora na republičkom nivou, SPS menja stav i prihvata da većinu u Beogradu oformi sa DS-om, G17 plus i LDP-om.

Njeno formiranje nije prošlo bez velikih teškoća. LDP je pretio da će uskratiti manjinsku podršku koalicijama oko DS-a i SPS-a ukoliko se ne prihvati njegov zahtev za departizacijom i depolitizacijom gradske vlasti. Pri tom je, istovremeno, LDP posredno preuzeo učešće na nekim nivoima vlasti. Odgovor na zahteve LDP-a bio je princip koji su usvojili DS i SPS: „profesionalizacija rada gradskih preduzeća“, zahvaljujući kojoj bi ubuduće najmanje polovina direktora tih preduzeća trebalo da budu nestranačke ličnosti. DS-u je, primera radi, kao najjačem partneru, pripao najveći broj funkcija (sedam sekretarijata i osam direktorskih mesta) a stranka G17 plus izjednačena je sa LDP-om – ima dve sekretarske funkcije i četiri direktorske. Dogovoreno je da gradonačelnik bude Dragan Đilas iz DS-a. Iako najmanji koalicioni partner u gradskoj vlasti, SPS drži četiri sekretarijata i tri direktorska mesta. SPS je ovim dogovorom očito dobio više nego što bi dobio na osnovu dogovora sa SRS-a i DSS-a. Solidan plen trebalo je da ublaži nezadovoljstvo pripadnika te stranke – izazvano ne samo odustajanjem od pomenutog dogovora, već i posrednom koalicijom sa LDP-om, koja članstvu nije bila prihvatljiva.

Od ukupno 17 beogradskih opština, ZES je najviše glasova osvojio u 12, SRS u četiri opštine, dok je samo u jednoj opštini (Sopot) najveće poverenje birača dobila koalicija dve liste grupe građana. Lista ZES-a je najviše glasova dobila u opštinama Stari grad, Voždovac, Novi Beograd, Lazarevac, Savski venac, Barajevo, Rakovica, Čukarica, Zvezdara i Obrenovac, a apsolutnu većinu osvojila je jedino na Vračaru, gde je samostalno formirala vlast. Radikali su najveće poverenje birača osvojili u Surčinu, Zemunu, Mladenovcu i Grockoj, ali ni u jednoj opštini nisu mogli samostalno da formiraju vlast.

U beogradskim opštinama su nakon izbora formirane veoma različite koalicije, što pokazuje da su one istovremeno zavisile, kako od volje stranačkih

centrala, tako i od aranžmana opštinskih odbora. DS, SPS i LDP formiraju vlast u Rakovici, Paliluli, Voždovcu, Novom Beogradu. Koalicija DS-a i G17 plus je zajedno sa LDP-om formirala većinu u opštinama Čukarica, Zvezdara, Savski venac i Stari grad. Predstavnici SRS-a i DSS-NS-a formirali su vlast u opštini Zemun, dok su u Lazarevcu na vlasti DSS, SRS i SPS. Sopot je bio prva beogradska opština u kojoj je konstituisana vlast, i to savezom dve grupe građana: „Živorad Žika Milosavljević“ i „Vladan Lukić“. I pored izričitog stava centrale DSS-a da u formiranju vlasti ne saraduje sa DS-om, u Grockoj većinu čine predstavnici ZES-a (DS, G17 plus, SPO), DSS-a, SPS-a i grupe građana „Snaga građana“. Isti je slučaj sa opštinom Mladenovac, gde je Lista „Za evropski Mladenovac“ formirala vlast sa koalicijom DSS-NS i GG „Savez za preporod Mladenovca“. U Obrenovcu vlast čine lista ZES i dve grupe građana – „Obrenovac naš grad“ i „Snaga Obrenovca“. Odbornička mesta dobile su i: GG „Pokret za bogatiju opštinu Surčin“ u Surčinu (3) i GG „Narodni pokret“ u Mladenovcu (5).

5. 8. Vlast u gradovima i opštinama

Građani Srbije su na lokalnim izborima birali odbornike za 23 gradske skupštine i 150 skupština opština. Za ulazak u lokalne parlamente listama je ovoga puta bilo potrebno 5% glasova. Nakon izbora je sastav buduće vlade odmah bio poznat samo u deset opština, gde je jedna od lista osvojila apsolutnu većinu. Na tom spisku „partijskih tvrđava“ nalaze se Bosilegrad (DSS), Topola (DSS-NS), Doljevac (NS), Jagodina (JS-SPS-PUPS), Tutin (Bošnjačka lista osvojila je 21 od 37 mandata), Despotovac (ZES), Bačka Topola i Kanjiža (Savez vojvođanskih Mađara).

Koalicija ZES osvojila je najviše odbornika u skupštinama 16 gradova. Ona ima najviše mandata u Beogradu, Valjevu, Zrenjaninu, Kraljevu, Kruševcu, Leskovcu, Nišu, Novom Pazaru, Novom Sadu, Pančevu, Požarevcu, Somboru, Subotici, Užicu i Šapcu. SRS najviše odbornika ima u tri grada (Smederevu, Loznici, Vranju), koalicija NS-DSS samo u Čačku, dok koalicija SPS-PUPS-JS samostalnu većinu ima jedino u Jagodini (a relativnu u Raškoj). Bošnjačka lista Sulejmana Ugljanina osvojila je najviše glasova u Tutinu, a Mađarska koalicija u Bačkoj Topoli i Senti.

ZES je dobio i najviše odbornika u većini opština u Srbiji. Od opština u kojima je na izbore izašla samostalno, DS je najviše glasova dobila u Svilajncu (37,5%), Paraćinu (21%), Žitorađi (24%) i Inđiji (45%). Radikali su najviše glasova dobili u Kikindi, Požegi (31,38%), Boru (26,95%), Bajinoj Bašti (30,65%). LDP je najbolji skor ostvario u Novom Bečeju, osvojivši 27% glasova, dok je DSS najbolje prošao u Čajetini (18%). Približno jednak procenat glasova u Sjenici i Novom Pazaru osvojile su Bošnjačka lista i ZES, odnosno Ljajićev SDP. G17 plus u Loznici ima jednak broj mandata kao SRS (12). Na izborima nisu pobeđivale samo najjače stranke: u Gornjem Milanovcu je koalicija „Pobedi za opštinu

---

Gornji Milanovac" osvojila 16 od 49 mandata; u Pirotu je Koalicija za Pirot (zajedno sa G17 plus) osvojila čak 40% glasova; dok je Koalicija „Živim za Zaječar" u tom gradu osvojila čak 48% glasova. Rezultati lokalnih izbora dakle samo delimično odgovaraju rezultatima izbora za parlament Srbije. Tako je, primera radi, u Čačku na lokalnim izborima najviše glasova dobila koalicija DSS-NS, dok je na parlamentarnim izborima najviše građana zaokružilo listu ZES-a.

U Novom Sadu su vlast formirali ZES i LSV, koji imaju 41 mandat od 78: lista „Za evropski Novi Sad" osvojila je 32 mandata, SRS 24, „Zajedno za Vojvodinu" – LSV devet, Grupa građana „Maja Gojković" sedam, DSS pet, a „Mađarska koalicija" jedan mandat. Sporazum sa Fijatom, potpisan uoči izbora, doneo je listi „G17 plus i koalicija Zajedno za Kragujevac" 42 mandata (od ukupno 87). Drugoplasirani su radikali (18 mandata), lista ZES-a ima tek 13 mandata, dok je koalicija SPS-PUPS osvojila osam, a narodnjaci šest mandata. U Nišu je rezultat bio krajnje neizvestan: radikali i demokrate osvojili su po 18 mandata, dok po 7 mandata imaju G17 plus, koalicija DSS-NS i koalicija SPS-PUPS-JS-PSS. Preostala četiri mandata pripala su LDP-u. Vlast su na kraju formirale koalicija SPS-PUPS-JS-PSS, DS i G17 plus.

Možemo zaključiti kako je, uz retke izuzetke (poput Novog Sada, Kragujevca, Tutina i Jagodine), nakon izbora uglavnom ostalo nejasno ko će u narednom periodu u opštinama i gradovima vršiti vlast. Borba za vlast u skupštinama opština nije bila ništa manje zanimljiva od one koja je vođena na republičkom nivou. Proces formiranja opštinskih vlasti tekao je sporo, uz česta raskidanja ranije sklopljenih sporazuma. Pokazalo se da se u velikom broju slučajeva vlast ne može formirati „prirodnim" koalicijama. Bez obzira na tvrdnje partijskih vrhova o tome da će u svakom pojedinačnom slučaju ljudi na terenu donostiti odluke o tome s kim će najlakše moći da rešavaju lokalne probleme, jasno je da je podela vlasti na lokalnom nivou u ogromnoj meri na kraju zavisila od dogovora o koaliciji na republičkom. Dogovor ZES-a i koalicije SPS-PUPS-JS oko formiranja republičke vlade imao je za posledicu promenu ranije postignutih dogovora koalicije oko SPS-a, SRS-a i DSS-NS-a u lokalnim organima vlasti. Tako se u Kraljevu koalicija SRS-a, DSS-a i liste oko SPS-a raspala i pre nego što je održana konstitutivna sednica skupštine grada.

DS i SPS su se dogovorile i oko formiranja koalicija u vojvođanskim opštinama, gde god imaju većinu odbornika. Socijalisti su, dakle, primenili stav o formiranju vlasti po „vertikali", odnosno o primeni nultog principa. Titel je prva opština u kojoj je došlo do raskida dogovora koji je postignut između radikala i socijalista. Kikinda, Temerin, Apatin, Bačka Palanaka – samo su neke od opština u kojima tek treba da dođe do promene vlasti. DS je zauzvrat ponudio SPS-u učešće u pokrajinskoj izvršnoj vlasti, iako to nije morao na osnovu broja poslanika koji je dobio.

Na drugoj strani, iako im stranačke centrale preporučuju sa kime da formiraju koalicije, lokalna rukovodstva neretko ne poštuju te savete. Pro-

ces gradnje/razgradnje koalicija nije išao samo u jednom smeru. U Surdulici je, tako, došlo do raspada koalicije DS-a, SPS-a, i GG „Za našu Surdulicu“. U DSS-u su negirali da postoji odluka vrha stranke kojom se izričito zabranjuje opštinskim odborima da sklapaju saveze sa DS-om: ipak, DSS je raspustila svoj opštinski odbor u Vrnjačkoj banji, jer je ušao u koaliciju sa demokratama. Vlada je, nakon četiri bezuspešna pokušaja da formira vlast, u ovoj opštini uvela prinudnu upravu do novih izbora. Osim u Vrnjačkoj Banji, prinudna uprava je uvedena u Prijepolju, Knjaževcu i Rumi.

5. 9. Kosovo

Ovo su bili četvrti po redu parlamentarni, odnosno prvi lokalni izbori koji su nakon 2000. godine održani na Kosovu i Metohiji. U 26 opština, glasači su mogli da biraju između više od 100 političkih partija i udruženja građana, koliko ih se našlo na pokrajinskim glasačkim listićima. Osim opštinskih odbora vodećih srpskih partija, na ovim izborima registrovan je i veliki broj autohtonih političkih udruženja i partija.

Ukupno je glasalo 32,25% preostalog srpskog stanovništva. SRS je dobila ubedljivo najviše glasova u odnosu na druge partije i koalicije – natpolovičnih 54,29% od ukupnog broja izašlih. Ova stranka je na Kosovu najviše glasova dobila i na republičkom nivou. Sledi koalicija DSS-NS sa 18,16%, a tek je na trećem mestu Koalicija ZES, sa svega 14,35% glasova birača. Koalicija SPS-PUPS-JS dobila je 7,42%, a ubedljivo najslabiji izborni rezultat na Kosovu ima LDP, sa 0,92%. Od 25 skupština opština, SRS je dobio najviše odborničkih mesta u 14 opština, a DSS u šest. U tri opštine najviše mandata su osvojile grupe građana, a u dve su izjednačeni rezultati među listama. Tehnički problem pojavio se jedino u opštini Orahovac: iako je SRS imala procentualno duplo više glasova od SPS, u toj opštini obe su dobile po 11 mandata, jer su radikali na svojoj listi predložili samo 11 kandidata.

5. 10. Pokrajinski izbori u Vojvodini

Na proporcionalnim izbornim listama za Skupštinu Vojvodine, na kojima se birala polovina od ukupno 120 poslanika, lista „Za evropsku Srbiju – Boris Tadić“ osvojila je 33,43% glasova. Drugo mesto pripalo je SRS-u (29,43%). Slede „Zajedno za Vojvodinu“ (LSV) sa 8,11%, Mađarska koalicija – Ištvan Pastor (7,47%), SPS (5,72%) i DSS-NS (5,53%). Cenzus nisu prešli LDP (4,32%), GG „Maja Gojković“ (2,32%) i PSS (0,70%). Od 60 mesta koja se određuju po proporcionalnom sistemu, demokrate su dobile 23, a radikali 20 mandata. U tom je delu Skupštine DS lako obezbedila vladajuću većinu, jer su njihovi dugogodišnji koalicioni partneri – LSV i Mađarska koalicija – osvojili po pet mesta, što sve zajedno iznosi 33 poslanička mandata. Istovremeno, SRS sa SPS-om (4) i DSS-

---

NS (3) ima ukupno 27 mandata. Od deset lista koje su učestvovala na izborima po proporcionalnom sistemu, tri su dakle bile liste koalicija.

Ostalih 60 poslanika birano je po većinskom sistemu. U drugom krugu pokrajinskih izbora učestvovalo je deset partija, šest koalicija i pet grupa građana. ZES je osvojio čak 41 mandat, a SRS jedva pet. Različite grupe građana osvojile su takođe pet mandata, Mađarska koalicija četiri, dok je koalicija DSS-NS osvojila samo dva mandata. Po jedan mandat osvojili su LSV, LDP i SPS.

Prema ukupnim rezultatima prvog i drugog kruga izbora za parlament AP Vojvodine, lista „Za evropsku Vojvodinu“ ima apsolutnu većinu – 64 od 120 poslaničkih mesta. Analitičari su takav uspeh ZES-a u drugom krugu objašnjavali pre svega reakcijom građana na najavljenju moguću vladajuću koaliciju SRS-a, DSS-NS i SPS-PUPS-JS na republičkom nivou. SRS ima ukupno 25 mandata, Mađarska koalicija devet, po šest poslanika imaju koalicija „Zajedno za Vojvodinu“ i koalicija DSS-NS, a po pet mandata koalicija SPS-PUPS i različite grupe građana.

U odnosu na prethodne pokrajinske izbore, SRS je smanjio broj mandata sa 37 na 25. Stranke koje imaju sedište u Vojvodini – Mađarska koalicija i LSV – uglavnom su zadržale svoje prethodne pozicije (devet i šest mandata), ali je njihova specifična politička težina u Skupštini APV smanjena, jer – barem formalno – više nisu neophodni proevropskom bloku da održi tanku većinu.

Međutim, lista okupljena oko DS-a, zajedno sa svojim koalicionim partnerima iz prošlog skupštinskog saziva, LSV i Mađarskom koalicijom, ima dvotrećinsku većinu u Skupštini Vojvodine. Iako ima većinu i bez njih, ZES je pozvao LSV i Mađarsku koaliciju da zajedno formiraju pokrajinsku vlast. Na osnovu sporazuma o međusobnoj podršci koji je DS uoči drugog kruga pokrajinskih izbora sklopio sa LDP-om i dve grupe građana, odlučeno je da i njihovi poslanici čine skupštinsku većinu. U ovom slučaju su DS i koalicioni partneri, iako su imali minimalnu vladajuću koaliciju, odlučili da sa ostalim proevropskim i manjinskim partijama formiraju široku koaliciju, koja će doneti stabilnu većinu u Skupštini Vojvodine i još više istaći pobedu proevropskih snaga. Kako bi vlast bila što homogenija na svim nivoima u državi, DS je i SPS-u ponudio učešće u pokrajinskoj izvršnoj vlasti, iako ova partija nije postigla značajniji rezultat na pokrajinskim izborima. To samo pokazuje koliko je složena međusobna uslovljenost formiranja vladajućih koalicija na republičkom, pokrajinskom i lokalnom nivou.

6. Umesto zaključka

Svu dinamiku i (skrivenu) unutrašnju logiku političkog života najbolje iskazuju brojna međustranačka, ali i unutarstranačka, približavanja i udalžavanja, ujedinjavanja i (ponovna) razilaženja i rascepi. U manje od dve decenije dugoj istoriji višepartizma u Srbiji, gotovo da nije preostao nijedan primer odsustva različitih oblika saradnje, na brojnim nivoima organizovanja vlasti,

između stranaka sa čak krajnje suprotstavljenih političkih pozicija. U kratkim, ali dramatičnim istorijskim menama, i izuzetno „gustom“ vremenskom intervalu, suočili smo se sa gotovo bezbroj izbornih i postizbornih, opozicionih i vladajućih koalicija. One su formirane kao programske koalicije srodnih stranaka i stranačkih familija, ali i kao široke taktičke koalicije usmerene ka (jednokratnom) preuzimanju vlasti.

Posledično, Srbija, uz iskustvo jednostranačke vlade – većinske (1990) i manjinske (1992) – poseduje i iskustvo brojnih koalicionih, kako većinskih (vlade minimalne većine – 1993, 2007. i 2008, ili široke vladajuće koalicije – 2001), tako i manjinske koalicione vlade (2004).

Posebno interesantna su iskustva vlade i „sistema bez opozicije“, nastale usled bojkota izbora iz 1997. godine od strane većine opozicionih partija, kao i kratkotrajne, prelazne vlade koministara iz redova socijalista, SPO-a i DOS-a, sa kraja 2000. godine.

Sve ove vlade i koalicije su formirane ili rasturane iza kulisa – mimo osvetljene političke pozornice. Vođenim pregovorima i postignutim dogovorima, neretko su bili zatečeni simpatizeri i glasači, ali i aktivisti i niži ešalon partijskih rukovodstava.

Logično je da se postavlja pitanje: ima li u tom (prividnom) haosu i ludilu nekog sistema, odnosno postoje li neke pravilnosti i logika u međustranačkom i unutarstranačkom pregrupisanju?

Prvi vidljiv i jasan preduslov čini sama logika brojeva i ostvarenih izbornih rezultata, odnosno izborima formiranog rasporeda političkih snaga. Osnovni imperativ je domoći se parlamentarne većine, namiriti i uskladiti uže stranačke interese, te „kreirati“ vladu većine. U suprotnom, ostaje mogućnost da formirana manjinska vlada funkcioniše („pluta“) na osnovu sporazuma o spoljnoj, parlamentarnoj podršci neke od (polu)opozicionih partija.

U načelu, eventualno formiranje predizbornih koalicija rezultat je procene o pretpostavljenim, pozitivnim (sinergijskim) efektima udruživanja, odnosno same (ne)mogućnosti da se preskoči izborni prag ili ostvari većina. Postojeće izborna zakonodavstvo i raspored političkih snaga su, dakle, samo preduslov za izgradnju razvijene izborne strategije i razumevanje dinamike političkog života.

Ostvareni izborni rezultati, međutim, često omogućuju različite postizborne kombinacije i alternativne scenarije. U početku se problem obezbeđenja parlamentarnog statusa ili parlamentarne većine, po pravilu, pokušava da reši udruživanjem sa programski bliskim strankama. Ukoliko to ne bude dovoljno, ide se na udruživanje sa strankama iz drugog kruga, na odabir partnera koji predstavlja *second choice*. Tek ako su ove mogućnosti iscrpljene, eventualno se pristaje na aranžman sa programski udaljenim strankama.

Ova načela u praksi ipak imaju brojne izuzetke i odstupanja. Često, posebno u uslovima fragmentirane partijske scene, logika žestoke borbe za

---

istu izbornu klijentelu dovodi do sukoba i razlaza programski najbližih strana-ka. Stoga one koalicione partnere neretko traže izvan sopstvene političke familije.

I logika međupartijske surevnjivosti oko preuzimanja „kontrolnog pa-keta akcija“ vlasti vodi ka brojnim situacijama u kojima se ne ulazi u logične kombinacije – ili se, pak, izlazi iz njih. Ako međusobna razmena argumenata i ucena rezultira neuspehom pregovora, preostali partneri obično posežu za podrškom stranke čija podrška trenutno rešava problem, ali trajno ostaje os-nov za potrese i sukobe.

Ukupna istorija odnosa DS-a i DSS-a je samo jedan od brojnih „atipičnih“ primera i situacija.

Nisu retke ni stranke – posebno one „male“ i iz političkog centra – sa zavidno nadproporcionalnim koalicionim potencijalom, koje se ponašaju po pravilu „ko da više“.

Radikali su, pak, sve do izbora 2008. godine bili gotovo školski primer stranke sa krajnje ograničenim koalicionim, ali velikim ucenjivačkim potenci-jalom. Sa njima gotovo niko, osim u krajnjoj iznudici, neće u (centralnu) vlast, ali oni zato u pasivnom smislu – snagom i brojem osvojenih poslaničkih mesta – praktično određuju ko će sve morati da se udruži da bi tu vlast formirao.

U praksi, neretko, na sudbinu očekivanog i poželjnog stranačkog udruživanja ne utiču previše ni programske, kao ni taktičke razlike i sporovi, već personalni sukobi i (ne)realizovane ambicije i sujete stranačkih lidera.

Najzad, odlučujući uticaj na politički život nemaju samo stranačka ruko-vodstva i prvaci. Izvan političke arene, na smer i sadržaj politike, ali i planiranih i ostvarenih političkih aranžmana, svojom podrškom ili suprotstavljanjem utiču i spoljni – „veto igrači“.

Predstavnici ključnih organizovanih interesnih grupa i asocijacija – poslodavaca, sindikata, nevladinih organizacija, profesionalnih udruženja, ili pak crkve, vojske ili univerziteta, lobiraju za svoje zahteve, a zauzvrat nude, prikrivenu ili otvorenu, podršku. Nezadovoljni političkom ponudom i velikim transakcionim troškovima pri razmeni glasova za podršku, civilni akteri se mogu odlučiti i na ulazak u polje politike kroz direktni, politički i izborni angažman (G17 plus, Otpor, PSS).

U zemljama poput Srbije, izuzetno značajnu ulogu igraju i inostrani „veto igrači“, poput visokih predstavnika međunarodnih ekonomskih i političkih asoci-jacija, vlada i poslovnih udruženja ključnih država, ili nadnacionalnih stranačkih federacija.

Oni, svojim činjenjem ili nečinjenjem, mogu (in)direktno favorizovati ili defavorizovati određena rešenja i pojedine stranke, koalicije i lidere. Njihovo „mešanje“ za rezultat može imati i proizvođenje (ne)planiranih kontraefekata. Uzrok „nesporazuma“ često leži u nepoznavanju, ili pak ignorisanju navika, men-taliteta i „političkog ukusa“ političkih aktera i ukupnog biračkog tela Srbije.

LITERATURA

- Antonić, Slobodan (2004) *Teorija koalicija i izbori 2003*, Prizma 4, Beograd.
- Branković, Slobodan (1994) „O fenomenu podrške neuspešnoj vlasti“, *Srpska politička misao* 1-4.
- Gallagher, Tom, Michael Laver and Peter Mair (1995) *Representative Government in Modern Europe*, New York: Mc Graw-Hill.
- Goati, Vladimir (1999) *Izbori u SRJ od 1990 do 1998. Volja građana ili izborna manipulacija*, CeSID, Beograd.
- Goati, Vladimir (2000) *Partije Srbije i Crne Gore u političkim borbama od 1990 do 2000*, Conteco, Bar.
- Goati, Vladimir (2002) *Partijska scena Srbije posle 5. oktobra 2000* (zbornik), FES-IDN, Beograd.
- Goati, Vladimir (2006) „Izbori i partijske koalicije“, u: *Izbori i izborne koalicije*, IDES, Bjeljina.
- Goati, Vladimir (2008) *Političke partije i partijski sistemi*, FPN Univerziteta u Crnoj Gori, Podgorica.
- Hejvud, Endru (2004) *Politika*, Clio, Beograd.
- Kasapović, Mirjana (1996) *Demokratska tranzicija i političke stranke*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
- Kitchell, Herbert (1992) „The Formation of Party System in East-Central Europe“, *Politics and Society* 20.
- Lajphart, Arent (2003) *Modeli demokratija*, Službeni list SCG – CIT, Beograd i Podgorica.
- Milošević, Milan (2000) *Politički vodič kroz Srbiju*, Media Centar, Beograd
- Mihailović, Srećko (2005) „Za ili protiv političkih koalicija“, u: *Političke partije u Srbiji. Struktura i funkcionisanje*, FES-IDN, Beograd.
- Pribećević, Ognjen (1997) *Vlast i opozicija u Srbiji*, Radio B92, Beograd.
- Riker, William (1962) *The Theory of Political Coalition*, New Haven, Yale University Press.
- Sartori, Giovanni (2002) *Stranke i stranački sustavi*, Politička kultura, Zagreb.
- Slavujević, Zoran (1997) „Partijska identifikacija i biračko telo“, u: *Partijski mozaik Srbije 1990-1996*, AKAPIT, Beograd.
- Stojiljković, Zoran (2006) *Partijski sistem Srbije*, Službeni glasnik, Beograd.
- Strom, Kaare, Ian Budge, Michael Laver (1994) „Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies“, *American Journal of Political Science*, 38, 2.
- Vukomanović, Dijana (1996) „Stvaranje političkih polja“, u: *Partije i partijski sistemi u post-komunističkim zemljama*, FPN, Beograd.

ELEKTRONSKI IZVORI

- <http://www.ikonowpolitics.org>
- <http://www.aceproject.org>
- <http://www.rik.parlament.sr.gov.yu>
- <http://www.cesid.org>
- <http://www.statserb.sr.gov.yu>
- <http://www.nspm.org.yu>
- <http://www.blic.co.yu>
- <http://www.vreme.com>
- <http://www.politika.rs>
- <http://www.novosti.co.yu>

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

342.849.2(497.11)''2008''(082)
659.3/.4:342.8(497.11)''2008''(082)
32.019.5:342.8(497.11)''2008''(082)

ОКО izbora 17 : (Parlamentarni izbori u Republici Srbiji, 11. maja 2008. godine) / [priredio Srećko Mihailović]. - Beograd: Centar za slobodne izbore i demokratiju, 2008 (Beograd : Vukoslavović) . - 166 str. : ilustr. : 24 cm

Tiraž 500. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 165.

ISBN 978-86-83491-47-6

I . Михаиловић, Срећко [уредник]
а) Избори - Србија - 2008 - Зборници б)
Масовне комуникације - Избори - Србија -
2008 - Зборници с) Изборна кампања -
Србија - 2008 - Зборници
COBISS.SR - ID 153700620